

ЎЗБЕК ТИЛИНИНГ ИЗОҲЛИ ЛУҒАТИ

80 000 дан ортиқ сўз ва сўз бирикмаси

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

Э. БЕГМАТОВ, А. МАДВАЛИЕВ, Н. МАҲКАМОВ, Т. МИРЗАЕВ (раҳбар),
Н. ТҶҲЛИЕВ, Э. УМАРОВ, Д. ХУДОЙБЕРГАНОВА, А. ҲОЖИЕВ

А. Мадвалиев таҳрири остида

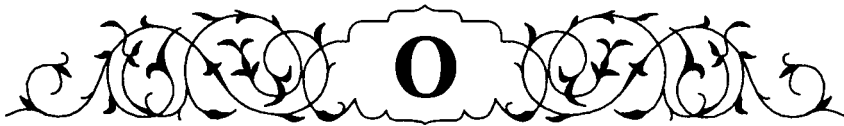
Луғат ҳозирги ўзбек адабий тилида кенг истеъмолда бўлган 80 мингдан ортиқ сўз ва сўз бирикмаларини, фан, техника, санъат ва маданият соҳаларига оид терминларни, бир неча шевада қўлланадиган сўзларни, баъзи тарихий ва эскирган атамаларни ўз ичига олади. Луғатда берилган сўзларнинг амалда қўлланиши XX аср ўзбек адабиёти ва матбуотидан олинган мисоллар билан далилланган. Луғат ўзбек тилшунослиги ва туркийшунослик бўйича мутахассислар, таржимонлар, оммавий ахборот воситалари ходимлари, олий таълим муассасаларининг ўқитувчилари ва талабалари, шунингдек, кенг ўқувчилар оммаси учун мўлжалланган.

“Ўзбекистон миллий энциклопедияси”

Давлат илмий нашриёти

Тошкент

Эслатма: Ушбу китобдан фақатгина шахсий мутолаа, танишиб чиқиш мақсадида фойдаланиш мумкин. Тижорий мақсадларда фойдаланиш (сотиш, кўпайтириш, тарқатиш) қонунан тақиқланади.

О (чўзиқ) унд. с. 1 Завқланганликни ёки мамнунликни билдиради. *О, қандай гўзал манзара! ■ Ойни чўмилтирган тинч тунларингни Тушимда кўрганда не қиларман, о?* У. Носир.

2 Ҳайратни, ажабланишни ифодалайди. *О, у юрак, о, у тилла бош, Ёлим учун чиққанми эдинг?* У. Носир.

3 Мурожаатда фикрни қувватлаш, кучайтириш учун кўлланади. *О, қандай бефаросатсиз, дуддан бу уйларда туриб бўлмайдику!* С. Нуоров, Нарвон.

4 Сўзнинг охирида келиб, хитоб, нидони англатади. *Собир-о! Собир!*

ОБ [ф. آب — сув] 1 Сув. *Бўлса — оби, бўлмаса — ёби.* Мақол.

Об бўлмоқ Сувда ёки ёмғирда ивиб, шалаббо бўлиб кетмоқ.

2 Форс тилидан изофа шаклида бир бутун сўз тарзида ўзлашган бирикмалар, шунингдек, тенг боғловчили ёки боғловчисиз жуфт сўзлар таркибида келиб, уларнинг сувга, намлик ва захга алоқадорлигини билдиради (Имлода изофали бирикмалар яхлит сўз сифатида кўшиб, жуфт сўзлар чизиқча билан ёзилади). Мас., *обидийда* — кўз ёши, *об-ҳаво* ёки *обу ҳаво* каби. *Шийтонни айланаб кўриб, Зумраднинг кўнгли синди: ҳамон ўша байроқ, ўша гўштсиз об-ёвғон, қўша қора қумғон, тол тагига осилган қадимий беланчаклар.* С. Сиёев. *Жуда обу тобида, мазали пишган ҳолва, мураббо ёки овқатни ҳам халқимиз «қиём бўлиб кетибди», дейди.* Н. Аминов.

3 махс. Ойнанинг (кўзгунинг) орқасига берилган сир, амальгама.

Об бермоқ Сирламоқ, жило бермоқ, амальгама суртмоқ.

ОБАКИ I [ф. آبكى — сувли, суюқ; серсув, ширали] Оқ чиллакига ўхшаш, ўртапишар маҳаллий узум нави. *Обаки Тошкент, Сирдарё, Наманган вилоятларида кўп экилади.* Газетадан.

ОБАКИ II [ф. آبكى] айн. **обакидандон.** *Сесканиб тушган Салтанат, обаки шимиб лаззатланаётган ёш боладай, қалампирни шимарди.* Р. Файзий, Ҳазрати инсон.

ОБАКИДАНДОН [ф. آبكى — суюқ, сувли + دندان — тиш] Шакар қиёмидан тайёрланган ширинлик тури. *Пенсияга борса, бир қарич келадиган қизил обакидандон, бир дўпни олиб келади. Ойхонга ҳам эрмак топилди, уларнинг қилиқларига қараб, қаҳ-қаҳ уриб кулгани-кулган.* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

ОББА унд. с. 1 Ҳайрат, таажжуб билдиради. -*Обба, бобожон-эй, — дейман қувончдан энтикиб, — зап қутулиб кепсиз-да?* Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлакати.

2 Ачиниш, нафратни билдиради. -*Обба, — дея кўнглидан ўтказди Қорабоев. — Туфламасдан артса ҳам гўрга эди.* С. Аҳмад, Асарлар. -*Обба иблис-эй, — деди устозим уф тортиб, — обба лаънати-ей, бу кеча яна ухламабди.* Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлакати.

3 Зорланиш, норозиликни ифодалайди. *Обба.. Жайнақбой, бизнинг кампирнинг тоби қочибди.* Н. Сафаров, Уйғониш.

ОББО I айн. **обба.**

2 (охирги о — чўзиқ) бол. Болани ухлатиш алласи. *Оббо қилсин, алла-яй, ухлаб берсин, алла-яй!* «Бойчечак».

Оббо айтмоқ Болани алла айтиб ухлатмоқ. **Оббо қил** Ухла.

ОББОЛАМОҚ Болани оббо айтиб, алла-лаб ухлатмоқ. *Аёл боласини обболамоқда.*

ОББОҲОЛАМ *крш. с., с.т.* Балки, эҳтимол, бўлса, ажаб эмас. *Оббоҳолам, буғун жума бўлса керак. ■ Отанинг жавобларидан терговчи норози эди: -Оёғида нима эди? -Оббоҳолам, ботинка. Шухрат, Олтин зангламас.*

ОБГАРДОН [ф. آبگردان — сувни шопириш, айлантириш: чўмич, ёғлоғи; ковш] Ошпазларнинг узун дастали, катта, ичи чуқур чўмичи. *Шу вақтда обгардон, капгир кўтариб, бир ошпаз келиб қолди. «Орзигул».*

ОБДАН *рвш. 1* Роса; хўп. *Овқатни хўп чайнаган яхши, гапни обдан ўйлаган яхши. Мақол. ■ Агар бошқа йигит бўлганида, шу тунда ё обдан калтак ерди, ё қуён бўлиб қочарди — Ҳафизани шарманда қиларди.. Мирмуҳсин, Умид.*

2 Жуда, жуда ҳам. *Шаҳарда бир маҳаллада бўлганимиз учун обдан яхши биламан. Ойбек, Танланган асарлар. Балиқни димламоқчи бўлсангиз, обдан қиздирилган духовкада димланг. «Саодат».*

3 Батамом, бутунлай; мукаммал суратда. *Кенжа бригадаси янги ерга обдан ўрнашиб олгунча, колхоздан кўпчилик ҳашарга бориб турди. Ҳ. Назир, Маёқ сари. Стол турли нознеъматлар билан обдан ясатилган. М. Жаббаров, Севинч ёшлари.*

ОБДАСТА [ф. آبداسته — қўл (ювиладиган) сув] Рўзғор буюми; юз-қўл ювиш учун ишлатиладиган узун ва ингичка жўмракли, қорни кенг, бўғзи тор идиш. *Сопол обдаста. Чўян обдаста. ■ Ҳафиза обдаста билан дастийўй олиб кириб, бувисининг қўлини атирсовун билан ювдирди. Мирмуҳсин, Умид.*

Обдаста самовар Обдаста шаклидаги маҳаллий самовар. **Обдаста тутмоқ** Обдастан сув кўйиб туриб, қўлини ювдирмоқ. **Пучуқ обдаста** Ўзига алоқаси йўқ ёки ақли етмайдиган гап-сўзга, ишга аралаша берадиган кишига қарата, уни камситиб, танбеҳ юзасидан айтиладиган ибора. *Сен пучуқ обдаста ўлгурча ким кўйибди бировларнинг ишига аралашини? С. Аҳмад, Чўл шамоллари.*

ОБДАСТАГАРДОН [ф. آبداسته گردان — обдаста айлантириш] *эти.* Йўқолган ёки ўғирланган нарса ўғрисини «топиш» усули

(бунда ичига сув солинган обдастани бўғзидан ип боғлаб, бармоққа осиб айлантирилади, дуолар ўқилади, обдаста айланишдан тўхтаганда, унинг жўмраги даврала ўтирган гумондорлардан қайси бирининг қаршисида тўхтаса, ўша киши «ўғри» саналади). *Кампир «дуонинг зўри билан қулф очадиган» азайимхонга обдастагардон қилдиргани қатнаб, ярим қоп жийда, уч елтиш-товоқ жўхори, икки қалава ип элтиди, аммо иш чиқмади. А. Қаҳҳор, Ўғри.*

ОБДИРАМОҚ Ўзини йўқотмоқ, гангимок, довдирамоқ. *-Нега обдираб қолдиларинг? Отинглар, босинглар бу уйинг куйгурни! — деб бақирди. С. Айний, Куллар. Тўхтаб туриб яна тупроқни ташлаб, бир тарафга қочиб, чўчиб, яқосини ушлаб, лаҳадга қараб, обдираб.. ҳой, ҳой, ҳой, бай, бай — деди. Ҳамза, Танланган асарлар.*

ОБДИШ *шв. 1* Чойдиш, човгун. *Чол бесаранжом кириб келибоқ, дарров обдишга қўл урди. А. Мухтор, Опа-сингиллар.*

2 Қайнаган сув. *Чойдишда обдиш қолган бўлса, сув солмай туринг.*

ОБДОВ *с. т.* Томдан ёғин суви тез оқиб тушиб кетиши учун том сатҳида қилинадиган қиялик; нишаб.

Обдовини олмақ Нишабини тўғриламоқ. *Томнинг обдовини қаёққа олмақчисиз?*

ОБДОР [ф. ابدار — сувли, суви кўп; жило берилган] *эск. кт. 1* Тиниқ, шаффоф, ялтиратилган (қимматбаҳо тошлар ҳақида).

2 кўчма Оқ юзли, гўзал. *Хайри Бердибой каби йигитларнинг юрагини ўйнатарлик даражада обдор. А. Қодирий, Обид кетмон.*

3 фольк. Сув берилган, яхши тобланган, ўткир (қилич, пичоқ ва ш.к. ҳақида). *Қосимхон шоҳнинг аччиғи келиб, ҳар туки обдордай бўлиб, қизига бир сўз деди. «Зулфизар билан Авазхон». Ҳар бир туким бир ханжари обдор бўлди. А. Қодирий, Кичик асарлар.*

4 Учига заҳар суртилган. *Обдор ўқ.*

ОБДОРЛИК Сувчилик, сув тутишлик. *Ернинг бошига етганда, ота гапирди: -Сизлар сувни шу ергача етказиб берсаларингиз бўлгани, обдорликни фақат ўзим қиламан. Ҳ. Олимжон, Танланган асарлар.*

ОБЕД [р. обед — «обедать» (тушлик овқат емоқ) фл. дан < еда — овқат] *с. т. 1* Тушки овқат. *-Ҳой, нима бало бўлди? — деб аланглади Иноят оқсоқол. Бир шўхроқ йигит унга*

жавоб қилди: -Оқсоқол ота, эшагингиз сизни обедга чақиряпти. С. Аҳмад, Уфқ.

Обед қилмоқ Тушки овқатни емоқ, тушда овқатланмоқ.

2 Тушки овқат вақти. *Обедда бир келиб кетинг.*

ОБДУЗДЛИК [ф. آب – сув + دزد – ўғри > آب دزد – ер остидаги сув ўтадиган ёки йўқолиб кетадиган тешик, йўл] Суғориш тармоқларида сувни навбатдан ташқари яширинча боғлаб олиш. *Бухоро воҳасида июль ойининг охири ва августнинг бошида сувга бўлган талаб ниҳоятда авж олиб, обдуздлиқ кучайган.* А. Муҳаммаджонов, Қуйи Зарафшон водийсининг суғорилиш тарихи.

ОБЕЛИСК [фр. obelisque < юн. obeliskos, obelos – қилич, шамшир] Юқорига томон ингичкалашиб борадиган тош устун шаклидаги ёдгорлик. *...жангчилар хотирасини абадийлаштириш, ёдгорликлар, обелисклар, хотира лавҳалари қуриш ва буларни сақлаб қолиш учун улар кўп иш қилмоқдалар.* Газетадан.

ОБЕРМОҚ с. т. айн. Олиб бермоқ. *Ароқни камайтиринг, пулига қўшиллардан қатиқ олиб туриб десам, айюҳаннос тортворди.* А. Обиджон, Аканг қарағай Гулмат.

ОБЕРТОН [нем. Obertöne < нем. ober – катта, юқори + юн. tonos – кучланиш, урғу] **1** мус. Асосий товуш (тон) билан бирга пайдо бўладиган ва унга бошқача тус берадиган товуш.

ОБЖУВОЗ [ф. آب – сув + جواز – ёғоч ёки тош ўғир] **1** Сув кучи билан юрадиган, шоли оқлайдиган қурилма. *Саломни этакдаги обжувоздан шоли обкетаётган кишилар кўрибди.* Ш. Холмирзаев, Оғир тош кўчса. *Шербек ўз овозидан ўзи қўрқиб кетди: юраги обжувоздек гурс-гурс урарди.* С. Анорбоев, Оқсой.

2 Шундай қурилма ўрнатилган хона; обжувозхона.

Қошни обжувоз қилмоқ Икки қошни галма-гал учирмоқ. *Домла.. қошларини обжувоз қилиб, Элмуродга тикилди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

ОБЖУВОЗХОНА Обжувоз ўрнатилган хона; обжувоз.

ОБЖУВОЗЧИ 1 Обжувозда ишловчи, обжувозда шоли оқловчи одам. *Улар Хўжамозорда эскидан таниш бўлган обжувозчи чолнинг уйига қўнишди.* «Ёшлик».

2 Обжувоз эгаси, хўжайини.

ОБЖУШ, обижуш [ф. آب جوش – қайнаган, қайноқ сув] *шв. 1* Чой дамлаш учун қайнатилган сув. *Шу чойнинг устига обжуш солиб қўя қол.*

2 Ҳайвон ва ўсимлик ёғларини аралаштириб доғ қилинган ёғ.

ОБЗОР [р. обзор < обозреть – «қўз ташламоқ, кўриб чиқмоқ; текширмоқ, таҳлил қилмоқ» фл. дан] Ўзаро боғланган масалаларга доир маълумотларни хулосалаб, қисқача қилиб берилган оғзаки ёки ёзма ахборот. *Матбуот обзори. Халқаро обзор. Обзор қилмоқ.*

ОБЗОРЧИ Газета, журнал, радио ва ш.к. га обзор мақолалар бериб турувчи мухбир. *«Халқ сўзи» газетасининг обзорчиси. Радио обзорчиси.*

ОБИ I [ф. آب – сув] Форсча изофалар таркибида келиб, шу сўз (сўз бирикмаси)нинг сувга алоқадорлигини билдиради, мас., *обидийда, обирахмат.*

ОБИ II [ф. آبى – сувли; ҳўл, нам; осмонранг] Тайёр ноннинг сарф қилинган унга нисбатан ошган оғирлиги.

ОБИД [а. عابد – сажда қилувчи, сиғинувчи; ихлосманд; руҳоний] **1** эск. кт. Тоатибодатни канда қилмайдиган, художўй, тақводор эркак.

2 Обид (эркаклар исми).

ОБИДА I [а. عابده] **1** эск. кт. Тоатибодатни канда қилмайдиган, художўй, тақводор аёл.

2 Обида (хотин-қизлар исми).

ОБИДА II кт. **1** Қабр устига ўрнатилган ёдгорлик. *Украинанинг бу қишлоғида ватандошларимиз хотирасини абадийлаштириш учун рамзий қабр устига обида ўрнатилган.* Газетадан.

2 Археологик ёдгорлик, узоқ ўтмишдан қолган моддий ёдгорлик. *Ўрта Осиё наққошлари қолдирган ва ҳозир давлат муҳофаза қилаётган обидаларда асрлар ёдгорлигининг изи бор.* «Гулистон». *Ёдгор Чаросга ғолибона қараб қўйди: -Эсингиздами, янги йил куни қадимий обидаларни замонавий қурилишларга қандай татбиқ этса бўлади, деган эдингиз. Ў. Ҳошимов. Қалбингга қулоқ сол. Зеро, бу обидаларни топиш ва ўрганиш туфайли ўзбек халқининг ибтидоий давр тарихи.. [халқнинг] урф-одати ва эътиқодига оид янги маълумотлар билан бойитилди.* Газетадан.

ОБИДИЙДА [ф. *آبديده* – кўз ёши, ашк] Кўз ёши, ёш. *Элчиев бир лаҳза юзини деворга бурди, вужуд-вужудини жимирлатиб келган обидийдани ютишига уринди, ютди.* «Ёшлик».

Обидийда қилмоқ Йиғламоқ. *Оғзингдаги ошини олдириб қўйиб, обидийда қиласан-а! Отингни эртароқ қамчиласанг, ўларминдиг!* С. Аҳмад, Уфқ.

ОБИЁВҒОН Жазсиз, ёғсиз суюқ ош; умуман фақирона овқат. *Бобомнинг кампири Башорат хола хурмачага обиёвғон қўйиб берди.* С. Сиёев, Ёруғлик.

ОБИЗАМЗАМ [ф. + а. *آبزمزم* – Замзам суви] дин. Маккадаги Замзам булоғининг табаррук суви; умуман, табаррук, муқаддас саналадиган сув.

2 кўчма Май, спиртли ичимлик. *Муштдай-муштдай гўштларни тўғраб, ош устига босаётган ишчининг оғзида сўлаги тўп-ланди. Қилт ютинди: -Бундай ошини «обизамзам»сиз ейиш гуноҳи азим бўлади-я!* С. Нуров, Нарвон.

ОБИНОВВОТ [ф. *آبنيات* – новвот суви, шира] **1** Ўрикнинг жуда ширин бир тури.

2 Пўсти сариқ-ола, сергўшт ширин қовун; чўгири. *Дарвозага яқинлашиб қолишган пайтда димоққа обиноввот қовуннинг иси урилди.* А. Обиджон, Аканг қарагай Гулмат.

ОБИНОН [ф. *آبنيان*] Оширма хамирдан ёпилган юпқа нон (кўпинча бозор учун ва тўй-ҳашамда тайёрланади). *Зиёфат дастурхони чинакам бойвачча номига яраша эди. Дастурхон чеккаларига седанали обинон, муштдай қип-қизил гижда нон, ёғлиқ патиш, жиззалик нон, қатламалар қўйилган.* «Ёшлик».

ОБИРАВОН I [ф. *آبروان* – оқаётган, оқар сув] **1** Оқар сув. *Боғлар хароб бўлар боғбон бўлмаса. Дарёларда обиравон бўлмаса.* «Рустамхон».

2 кўчма Сувдай сероб нарса, мўл-кўлчилик. *Бу ер тўйхона, майхона, обиравон жой.* Т. Обидов, Юсуфжон қизиқ.

ОБИРАВОН II [ф. *آبروان*] Бир турли гулдор, юпқа газлама. *Шундай совуқ бўлишига қарамай, Тўхтагон эски обиравон кўйлақда, унинг ҳам бир енги йўқ.* С. Зуннунова, Олов.

ОБИРАҲМАТ [ф. + а. *آبرحمت* – хайр-барака суви; баҳор ёмғири] Раҳмат ёғдирувчи сув (ёмғир, қор суви ҳақида). *Болам, Оллоҳдан обирахматини сўра, лалми бугдўй ўшанга вобаста.* «Ёшлик».

ОБИҲАЁТ [ф. + а. *آبحيات* – ҳаёт, тириклик суви] **1** миф. Ҳаёт суви (афсонавий чашма суви; уни ичган кимса гўё абадий яшар эмиш).

2 кўчма Ҳаёт бағишловчи сув. *Зўр дарёдан канал, ариқ ва эгатлар орқали гўзаларга обиҳаёт олиб борилгани каби, тарих дарёсидан ҳар бир бўлажак эшитувчисининг онгига оловли ҳақиқат олиб бормоқчи эди.* П. Қодиров, Уч илди.

ОБКАНД [ф. *آبکند* – сел ўтадиган жой, йўл; сув ювиб, ўйиб кетган жой] тар. Қадимда ва ўрта асрларда шаҳарни сув билан таъминлаш мақсадида қазилган суғориш тармоғи, сув йўли. «Обканд» шаҳар суви, шаҳар ариғи маъноларини англатиб, шаҳар суғориш тармоғидир. «ЎЗМЭ».

ОБКАШ [ф. *آبکش* – сув тортувчи, ташувчи] Икки учигади илмоғига челақ осиб, елкада сув ва б. нарсалар ташиш учун мосланган ёғоч асбоб. *Бир обкаш сув. Обкаш билан сув ташимоқ.* ■ Дарсдан кейин Омон уни кўпинча елкасида обкаш – сувга кетаётганда учратади. Х. Султонов, Бир оқшом эртаги.

Бошимни баркаш, елкамни обкаш қилиб Белни букиб, қаттиқ меҳнат, машаққат тортиб. [Қизим Райтхонни] *Ахир не-не кўргиликлар билан, бошимни баркаш, елкамни обкаш қилиб, вояга етказдим.* С. Сиёев, Райхон. **Обкаш бўлиб кетмоқ с. т.** Эгилиб, букилиб кетмоқ. *Белим обкаш бўлиб кетди.*

ОБКМ [р. «областной комитет» бирикмасининг қисқартмаси] эск. Баъзи ижтимоий ташкилотларнинг сайлаб қўйиладиган область раҳбар органи ва унинг биноси. *Обком секретари.* ■ Ҳаққулов обкомдан топшириқ олгандан буён ўз кучига ишонган, ишга боши билан шўнғиб кетган, кўриниши, кайфияти ҳали тетик эди. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

ОБЛАСТЛАРАРО Бир неча область учун умумий бўлган, бир неча областга баравар хизмат қиладиган, бир неча область ўртасида бўладиган. *Областлараро электр станцияси. Қишлоқ хўжалик ходимларининг областлараро кенгаши.*

ОБЛАСТЬ [қад. р. об + волость – худуд, давлат] қ. вилоят **4**. Бир неча районни ўз ичига олган йирик маъмурий-худудий бирлик. *Самарқанд области. Тошкент области. Область ижроия комитети.* ■ Унинг отаси

колхозда боғбон, онаси бўлса областда машхур сут соғувчилардан эди. С. Зуннунова, Кўк чироқлар.

2 с.т. Шундай маъмурий-территориал бўлинма маркази. Бугун областдан улуглар келишармиши? С. Аҳмад, Уфқ.

ОБЛИГАЦИЯ [лот. obligatio – мажбурият] Ютуқ ёки маълум фоиз тарзида даромад келтирувчи қимматбаҳо қоғозларнинг бир тури. Облигациянинг бозор нархи унинг номиналидан юқори ёки паст бўлади. «ЎЗМЭ».

ОБЛО с.т. Оллоҳ. Банданинг боши – облонинг тоши. Мақол. ■ Зиеда бибининг неки тилаги бўлса, облонинг ўзи мушарраф қилсин! Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар.

ОБМОТКА [р. обмотка – болдирга ўраладиган пайтава < обмотать – ўрамоқ, ўраб боғламоқ] Тўпикдан тиззагача шимнинг почаси устидан ўраладиган пайтава. Элмурод шошганидан бир оёғига шим почасини киймай, обмотка ўраб қўйди. Шухрат, Шинелли йиллар.

ОБНУС [а. آبوس < юн. ebenos – қора дарахт] Тропик мамлакатларда ўсадиган, ёғочи қаттиқ ва оғир қорамтир ёки қора дарахт.

ОБОД [ф. آباد – одам яшайдиган; ишлов берилган; гуллаб-яшнаётган] 1 Кўркам бинолар, чиройли кўчалар, боғу роғлар билан гўзаллик касб этган, гуллаб-яшнаган. *Обод шаҳар.* ■ Ватанни обод қилиш фидокорликдир. Газетадан. Бақақуруллоқ сердарактликми, майдондаги бир-иккита оқ уйлари билан Кўғазордан хийла обод кўринадими. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

2 Яхши қаров, парваршиш билан етилтирилган. *Обод боғ.* ■ Ҳирот музофотида Хурруд бўйида бир оила томонидан каттагина бир боғ обод қилинган эди. С. Айний, Қуллар. Яхши ишласак, ўз турмушимиз фаровон, юрт обод бўлади. Ойбек, О.в. шабадалар.

3 Халқ кўп йигиладиган, гавжум ва серфайз. *Обод парк.* ■ Қишлоқнинг бу овлоқ жойи мактаб қурилиши бошланганидан буён обод бир сайшгоҳ бўлиб қолди. П. Турсун, Ўқитувчи. Қиш кечалари жуда узун, шунинг учун чойхоналар обод. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

4 Хурсанд, шод. *Кимдир тама билан дунё кезади, Кимдир ўксик дилни этади обод.* А. Орипов, Йиллар армони.

5 Баъзи отларга ёки айрим сифатларга қўшилиб, шаҳар, қишлоқ ва ш.к. номини ясайди, мас., *Нуробод, Ишқобод, Бекобод, Янгиобод.* ■ Улар Қурбақаобод мавзеига етиб, одамлардан Норматхўжанинг боғини суриштирди. Ойбек, Танланган асарлар.

ОБОДЛАШМОҚ Тобора обод бўлиб бормоқ. *Ободлашган шаҳар. Қишлоғимиз ободлашиб қолди.*

ОБОДОН [ф. آبادان] айн. обод. Юртимиз тинч, ободон, тўйинчилик. *Қурдош гурунгида биз ҳам соҳибнафасмиз.* Ф. Фулом, Танланган асарлар.

ОБОДОНЛАШТИРИШ Кўркамлаштириш; обод қилиш, чиройли тусга киритиш. *Баҳорнинг айни шу ғанимат кунларида ҳамшаҳарларимиз ҳовли-жойларни, боғ-томорқаларни, кўча ва хиебонларни саранжом-сарийшта этиб, кўкаламзорлаштириш ва ободонлаштириш ишларини қизитиб юборишди.* Газетадан.

ОБОДОНЛИК 1 Обод эканлик, кўркамлик.

2 Обод жойлар, қурилишлар. *Тоғу тош, саҳрою чўллари гулистон айлабон, Шаҳарлар, ободонликлар, хушҳаво қилди қалам.* Ҳамза.

3 Обод этиш, қурилиш ишлари. *Ободонлик ишлари.*

ОБОДОНЧИЛИК айн. ободонлик 3. «Тинчлик» маҳалласининг аҳолиси шаҳримиз ободончилиги йўлида қилинаётган хайрли ва эзгу ишларга ўз ҳиссасини қўшади. Газетадан.

ОБОЗ [р. обоз – аравалардан қилинган тўсиқ, гов; от-арава, машина ва ш.к. карвони] Ҳарбий қисмларнинг транспорт воситалари мажмуи. *Полк обози.*

ОБОЙМА [р. обойма – ўқ жойланадиган рамка, ҳалқа] 1 ҳарб. Автомат ёки тўппончанинг ўқ жойланадиган ва магазин қоробкасига суқиб қўйиладиган рамкаси. *Обоймага ўқ жойламоқ.*

2 тех. Машина деталларининг маҳкам ушлаб, тутиб турувчи гардиш қисми. *Подшипник обоймаси.*

ОБОРМОҚ с.т. Олиб бормоқ. *Бор, қозонни юв! Бирон иссиқ овқат қилайлик, аянгга оборамиз.* С. Аҳмад, Уфқ.

ОБОРОТ [р. оборот – айланиш, айлантириш; буриш] 1 Пулнинг айланиши, муомалада бўлиши. *Капитал обороти. Оборотадаги пуллар.* ■ Халқ хўжалигининг транс-

порт, алоқа, капитал қурилиш, товар обороти, фан, маданият ва бошқа тармоқлари ҳам илдам ривожланмоқда. «Фан ва турмуш». Бу одам асли паландаралик бўлади. Кредит техникумида ўқиб юрганымда, бизга пуд оборотидан банкда практика олиб борарди. С. Аҳмад, Жимжитлик.

2 Шундай муомалада айланган ёки тўп-ланган пул. Корхонанинг йиллик обороти. Маблағ обороти.

3 тлш. Бир синтактик бутунликни ташкил этган сўзлар гуруҳи, гап қурилиши. Сифатдош оборот. Равишдош оборот.

ОБ-ОТАШ, обу оташ [ф. آب – сув + آتش – олов] Овқат пишириш ва умуман бирор нарса тайёрлашда сув ва ўтдан фойдаланиш қойдаси. *Ошнинг об-оташини яхши билиш керак.* ■ Пахта иши ҳам обу оташдай гап. Йилнинг қандай келишига боғлиқ. Н. Сафаров, Катта қарвон йўлда.

ОБОШ бол. Тамом, одош. Обош бўлди.

ОБОҒА эск. айн. аваға. Обрўли обоғалари.. ҳам бирин-сирин мавқеларини йўқотдилар. Ойбек, Навоий.

ОБПАРТОВ [ф. آب پرتاو – сувни чиқариб юбориш; чиқариб юборилган сув] Сув ҳавзалари ва гидротехник иншоотларда партов сувни чиқариб юбориш учун қурилган махсус иншоот; оқова. *Обпартов ва пастдаги ташлама ариқда гуркираб қамиш ўсган, унинг майин укпари шамолда ипакдай товланиб ҳилцирарди.* С. Нуоров, Нарвон.

ОБРАЗ [р. образ – юз, ёноқ; тасвир, тимсол; икона] 1 Бадий асарларда яратилган тип, характер. *Ойбек ўзининг «Навоий», «Қутлуғ қон» романларида не-не уста фирибгар, маккорлар образини яратган.* Шукрулло, Сайланма. *Саҳнада Зебинисо образи Гулбахор талқинида янада ўзгача жонланганини кўрдим.* «Саодат».

2 Санъатнинг ўзига хос бир категорияси: санъаткорнинг воқелик ҳақидаги тасаввурининг аниқ ҳис этиладиган бир тарзда гавдаланиши. *Бадий образ. Шоир образлар орқали тафаккур этади.* ■ *Ботир ака шеър ўқиганда, образга кириб кетарди.* «Ёшлик».

3 Маълум нарса ёки ҳолатнинг ифодаси. *Тазод талабига кўра, бир-бирига қарама-қарши тушунча ёки образ бир-бирини рад этиши лозим.* «ЎТА».

ОБРАЗЛИ 1 Образлар орқали тасаввур этиладиган ёки тасаввур этилган. *Образли тасвир. Образли асар.*

2 Ёрқин, жонли, ифодали, тасвирли. *Образли ибора. Образли қилиб гапирмоқ. Мақол фикрни ихчам, лўнда, образли қилиб берганлиги сабабли узоқ ёдда сақланади.*

ОБРАЗЛИЛИК Ифодалилик, таъсирчанлик; муайян образга асосланиш. *Ҳикоянинг образлилиги.* ■ *Образлилик – бутун санъатнинг хусусиятидир.* «Адабиёт назарияси».

ОБРАҲА [ф. ابراه – сув йўли] Сув йўли, ариқ (қўшнининг ери, ҳовлижойи орқали ўтказилган ариқ). *Бизнинг экинларга обраҳа Мамасоли аканинг чорбоғи орқали ўтарди.* «Ёшлик».

ОБРЕЗ [ф. آب – сув + ريز – қуйилувчи, тўкилувчи: обтова, обдаста; ҳожатхона] Уйнинг пойгагида ёки даҳлизда ювиниш, юзқўл ювиш учун махсус ясалган, усти берк ўра; ҳаник. *Узун, пахтали камзул кийган яланг оёқ аёл рўмоли билан юз-кўзини беркитиб, обрез ёнида дилдираб турарди.* Н. Сафаров, Оловли излар. *Бу хужрада обрез – сув тўкадиган жой бўлмаганидан, қўл-юзимизни ҳам кўчага чиқиб ювардик.* С. Айний, Эсдаликлар.

ОБРОГАЦИЯ (лот. obrogatio – мавжуд қонунни янгиси билан бекор қилиш) Қонунни ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш йўли билан янгилаш. *Қонун оброгацияси.*

ОБРЎ(Й) [ф. ابروی – шон, шараф орномус, кадр-қиммат; ифтихор] 1 Кишининг тутган иши ва яхши хислатлари туфайли жамоатчилик қошида топган эътибори; ҳурмат, нуфуз. *Директоримизнинг обрўйи баланд. Обрўйини кўтармоқ (оширмоқ). Обрў(ни) сақламоқ.* ■ [Ўзбек ойим:] *Ахир, менинг ҳам ўзимга яраша обрўйим бор: Тошкентда қимсан – Юсуфбек ҳожининг кўчиман.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Обрў кўрмоқ Жамоатчилик ўртасида эътибор, ҳурмат қозонмоқ. *Шундай обрў кўрган бир киши келиб-келиб, наҳотки ўз қудасидан ва келинидан мунчалик обрўсизлик кўрса!* А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Обрў олмоқ** Ҳеч нарсаси йўқлигига қарамай, бор имкониятдан фойдаланмоқ, меҳмондўстликни жойига келтирмоқ (сир бой бермаслик учун). **Обрў орттирмоқ айн. обрў кўрмоқ. Обрўйи бир (ёки уч) пул бўлди айн. обрўйи кетди. Обрўйи кетди (ёки тушди, тўкилди)** Обрўсизланди, ҳурмат-эътибори кетди. *Шавла кетса-кетсин, обрў кетмасин!* Мақол. **Обрўйини кетказмоқ (ёки**

тўқмоқ, туширмоқ) Эътиборини, ҳурматини йўқ қилмоқ, беобрў қилмоқ. *Шоқосимнинг муштуми йўғон, урушқоқ, обрўси тўқилишидан кўрқмайдиган, безбетроқ йигит эканини ҳам биларди.* Мирмуҳсин, Умид.

2 Шундай ҳурмат соҳиби. Унинг [меҳмоннинг] ёнида ётган катта бир қора муқовали дафтар бу киши шубҳасиз Қамиш-капаннинг обрўларидан эканига далолат бериб турарди. П. Турсун, Ўқитувчи.

3 Шараф, ифтихор; фахр; шуҳрат, нуфуз. Раис бўлар колхозчининг каттаси. Обрў бўлар ерга эккан пахтаси. Фозил шоир. Тошкент — ўзбекининг санъати, товуши, Қувноқ музыкаси, куйи, обрўйи. Ф. Фулом.

ОБРЎДОР айн. **обрў(й)ли** Қишлоқ обрўдорларининг маълумотлари бўйича оқсоқолнинг қотили деб Бердибой кўрсатилди. А. Қодирий, Кичик асарлар.

ОБРЎ(Й)ЛИ Обрўга эга бўлган; эътиборли, нуфузли. Обрўли одам. Обрўли раис. ■ Ажаб эмас, бахти очилиб, Гулнор ҳам яхши, обрўли жойларга келин бўлса. Ойбек, Танланган асарлар. Ҳайдарбой қишлоқ обрўларининг олдига чой билан ниёла келтириб қўйди ва қўлини кўкрагига қўйиб, мулозамат қилди. П. Турсун, Ўқитувчи.

ОБРЎ(Й)СИЗ Обрўйи йўқ; эътиборсиз, нуфузсиз. Обрўсиз одам.

ОБРЎ(Й)СИЗЛАНМОҚ Обрўйи кетиб, ҳурмат-эътибордан қолмоқ, нуфузини йўқотмоқ.

ОБРЎ(Й)СИЗЛАНТИРМОҚ Обрўйсиз қилмоқ, обрўйига путур етказмоқ. Бўтани обрўсизлантириб, аёлларни колхоздан бездириш кимга зарур экан? С. Аҳмад, Ҳукм.

ОБРЎ-ЭЪТИБОРЛИ айн. **обрў(й)ли** Избоскан райижрокомининг раиси Бузрук Усмонхўжаев ҳамма ерда ҳозир-нозир, обрў-эътиборли одам. С. Аҳмад, Уфқ.

ОБСЕРВАТОРИЯ [лот. observare — кузатмоқ; муҳофаза қилмоқ] **1** Махсус асбоблар ёрдами билан осмон жисмларини ва метеорологик ҳодисаларни кузатиш билан шуғулланувчи илмий муассаса; расадхона. *Обсерватория ходими. Обсерватория кузатишлари.*

2 Шундай муассаса жойлашган бино ва иншоот. *Обсерватория қурилиши учун жой танлаш мақсадида Қрим, Кавказ, Ўрта Осиё ва ҳатто Шарқий Сибирь, Узоқ Шарққа ҳам жами 16 та экспедиция юборилди.* «Фан ва турмуш».

ОБСЕРВАЦИЯ [лот. observatio — кузатиш, назорат; гамхўрлик қилиш] Касаллар билан мулоқотда бўлган соғлом одамларни алоҳида ажратиб, тиббий кузатувдан, кўрикдан ўтказиш. *Обсервация муддати обсервация қилиш буюрилган касаллик яширин даврнинг энг узоқ муддатига боғлиқ.* «Фан ва турмуш».

ОБСИДИАН [лот. Obsidianus (lapis) — Обсидий тоши, тошни Эфиопиядан келтирган римлик Обсиус номидан] Шишасимон тоғ жинси. *Инсон ов қилишда ва бошқа хўжалик ишларида асқатадиган қуроллар ясашда, қайроқтош, чакмоқтош, обсидиан, кварцит, суяк ва ёғочдан фойдаланган.* «Фан ва турмуш».

ОБ-ТАОМ, обу таом [ф. + а. آب و طعام — озиқ-овқат; егулик ва ичкиликлар] Суюк-куюк таомлар.

ОБ-ТОБ, обу тоб [ф. آب و تاب — сув ва ҳарорат, ёғду: серҳашамлик, дабдабалилик] Бирор ишнинг, нарсанинг етилганлик даражаси. *Жуда обу тобида, мазали пишган ҳолва, мураббо ёки овқатни ҳам халқимиз «Қиём бўлиб кетибди», дейди.* Н. Аминов, Ёлғончи фаришталар. *Агроном деган номингиз бор.. ғўзанинг об-тобига қараб иш тутинг.* Н. Сафаров, Ҳаёт мактаби.

Об-тобига келмоқ Етилмоқ. *Узумлар фарқ пишиб, об-тобига келибди.*

ОБТОВА [ф. آب تابه — қўлга сув қуйиладиган идиш] шв. Обдаста. *У ғазабини аранг босиб, ўрнидан турди, супа лабидаги обтовадан ҳовучига сув қуйиб, қизининг юзига сепди.* Н. Қиличев, Чигирик.

ОБУНА [фр. abonner — имзо чекмоқ, имзоламоқ; ёзилмоқ] Газета, журнал ва ш.к. га олдидан ҳақ тўлаб ёзилиш. *Вақтли матбуотга обуна қабул қилиш бошланди. Обуна бўлмоқ. Обуна тўпламоқ.* ■ Мулкчилик шаклидан қатъи назар, қайси хўжалик юритувчи субъект «Хуррият» газетасига 50 дона йиллик обуна бўлса, 50 кв.см. ҳажмдаги хабар, эълон ёки рекламаси йил давомида текин бериб борилади. Газетадан.

ОБУНАЧИ Газета, журнал ва ш. к. га олдидан ҳақ тўлаб ёзилган шахс, ташкилот; муштарий. *Обуначилар сони йилдан-йилга ошмоқда.*

ОБХОНА [ф. آبخانه — сувли, нам жой, хона] **1** Масжид, мадраса ҳовлисида таҳорат қилиш учун ажратилган алоҳида хона.

2 тар. Бухоро хонлиги даврида: алоҳида зах ва қоронғи қамоқхона, зиндон. *Ахир, Қурбон олти ой амир обхонасида ётиб чиққан одам.* Газетадан. *Амирнинг дори бор, минори бор, ноғорахонаси бор, бу зиндондан бошқа яна «обхона», «канахона» номли дўзахлари бор.* С. Айний, Дохунда.

ОБ-ХУДОЙИ, обу худойи этн. Оллоҳ йўлида қилинган эҳсон. -*Шу.. онанг раҳматликка обу худойи қилсак, деган эдим, — чол чойни симириб, пиёла устига кафтини қўйди.* Х. Султонов, Бир оқшом эртаги.

ОБЧИҚМОҚ с.т. Олиб чиқмоқ *Ниёз бобо деган қўшнимиз бор. Лекин-чи, амаки, Ниёзбобо байту ғазални жонидан ҳам яхши кўради. Шу ёққа обчиқайликми сизларни?* С. Сиёев, Ёруғлик.

ОБЪЕКТ [лот. objectum — нарса] 1 фл. Биздан ташқарида ва бизнинг онгимизга боғлиқ бўлмаган ҳолда мавжуд бўлган, субъект (инсон)нинг амалий ва билиш фаолияти қаратилган ташқи олам, борлиқ, воқелик, моддий дунё, мавжудот; *зид. субъект.* *Объектнинг қайси галактикага ва юлдуз туркумига тегишли эканлиги тўғрисида нима дея оламиз?* С. Сиёев, Ёруғлик.

2 Киши фаолияти, диққат-эътибори қаратилган ҳодиса, нарса. *Қиз ўзи билмаган ҳолда рассомнинг объектига айланган эди. Бундан Жамолзода севинар, ишқилиб, кетиб қолмасин-да, деб жадал чизарди.* «Ёшлик».

3 Хўжалик ёки мудофаа аҳамияти бўлган корхона, қурилиш, айрим участка ва ш.к. *Қурилиш объекти. Ҳарбий объект.* ■ *Микрорайонда, шунингдек, савдо магазинлари, мактаб, болалар боғчаси, стадион ва маиший хизмат кўрсатиш объектлари қурилди.* Газетадан. *Мустақилликдан сўнг туманда қатор муҳташам бинолар: 2 та касб-хунар коллежи, касалхона ва бошқа қатор объектлар қад кўтарди.* Газетадан.

ОБЪЕКТИВ I [лот. objectivus — буюм, нарсага оид; моддий] физ. Оптик асбоб, фотоаппарат, киноаппарат ва ш.к. нинг бир неча линза ёки кўзулардан иборат, объектнинг тескари тасвирини ҳосил қиладиган олд қисми. *Фотоаппарат объективи. Микроскоп объективи. Телескоп объективи.* ■ *Бу камеранинг «Гис Волна-3» объективи кўп қатламли ёритиш хоссасига эа.* Газетадан. *Фақат объективнинг олдиди ўзингизни табиий туюлсангиз бўлгани.* Т. Ашуров, Оқ от.

ОБЪЕКТИВ II 1 фл. Онгдан ташқарида бўлган ва онга бевосита боғлиқ бўлмаган. *Табиатнинг объектив қонуниятиди. Объектив борлиқ (реаллик).*

2 Янглиш ёки субъектив фикрдан холи бўлган; холис, холисона, бетарафона. *Объектив баҳо, Объектив хулоса. Масалага объектив ёндашмоқ.* ■ *Бизга шикоят йўллашган экан, бу фактга объектив қарашимиз керак!* «Ёшлик».

ОБЪЕКТИВИЗМ 1 фл. Ижтимоий ҳаёт воқеа-ҳодисаларини қайд этиш, уларнинг зарурлигини таъкидлаш билангина чекланувчи нуқтаи назар. *Объективизм ташқи олам предмет ва ҳодисалари қандай бўлса, шундай баён қилишдир.* «ЎТА».

2 Дунёқарашдаги, ижтимоий фанлардаги, адабиёт ва санъатдаги йўналиш.

ОБЪЕКТИВИСТ Объективизм тарафдори.

ОБЪЕКТИВЛИК Объектив борлиққа алоқадорлик; объектив борлиққа мослик; холислик, бетарафлик. *Муҳокамаларнинг объективлиги.*

ОБ-ҲАВО, обу ҳаво [ф. + а. آب و هوا — сув ва ҳаво] 1 Атмосфера қуйи қатламининг маълум вақт ва маълум жойдаги ҳолати. *Қиш об-ҳавоси. Об-ҳаво инжиқлиги.* ■ *У [Элмурод] қайтган вақтда ёмғир тинган, лекин бу ернинг ўзига хос обу ҳавосига мувофиқ, ёмғирдан кейин қаттиқ шамол турган эди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

2 Маълум жой ёки ҳудуд атмосфера-сидаги метеорологик ўзгаришлар мажмуи; иқлим. *Мулла Туроб бир ёз фаслида.. Самарқанд саёҳатига бориб, у шаҳарнинг обу ҳавосини ёқтирган.* С. Айний, Эсдалиқлар. *Об-ҳавони, оқар сувларни ифлослантирмаслик тўғрисида қарорлар қабул қилинди.* Газетадан.

Об-ҳаво бюроси Об-ҳаво ўзгаришларини, метеорологик шароитларни ўрганиб, кузатиб борувчи махсус илмий муассаса.

3 кўчма Вазият, ҳолат. *Бу гаплар қишлоқда нечоғлиқ тарқалганлиги, яъни у ердаги об-ҳавони билиш мақсадида Насибани автобусга ўтқазиб, тонгда қишлоққа жўнатди.* «Ёшлик».

ОВ I Ёввойи ҳайвон, балиқ, қуш ва ш.к. ни турли йўллар билан тутиш, овлаш ёки отиш. *Балиқ ови. Бедана ови. Мерган овда билинар, ботир — ёвда.* Мақол. ■ *Раҳимов*

куёвни тез-тез Тошкентга чорлаб турарди. Куёв ов ишқибози эди. Мирвали кўп қийинчиликлар билан бу тоғларга ўргатган кийикларни у қийратарди. С. Аҳмад, Жимжитлик.

Ов қилмоқ 1) ов иши билан шуғулланмоқ; 2) кўчма бирор кимсани қўлга олиш учун унинг пайига тушмоқ. **Ов қуши** Илвасинга солинадиган қуш (мас. қирғий). **Ови юришмоқ ёки ови бароридан келмоқ** Иши юришмоқ, кўзланган мақсадга эришмоқ. -*Ови юришиб кетибди!* – деб аммамга қараган эдим, энсаси қотиб, ижирганиб ўтирган аммам киноя билан деди: -*Ови юришмасинми, ахир бир кунда икки-уч жойни овласа!* Газетадан.

2) Ов қилинадиган, овладиган жонивор; илвасин. *Овга бой чўл. Шу кунларда Олой тоғида ов кам.*

3) кўчма Қўлга туширилиши мўлжалланган кимса ёки нарса. *Юмалоқ, қорасина одам қўлидаги тўппончани маҳкам ушлагани ҳолда гандираклар, сўкиниб.. «овини» қидира бошлади.* Ойбек, Танланган асарлар.

4) Овчининг ўлжаси. *Арслон оғзидан ов олинмас. Мақол. ■ Сувонжон, тузоққа илинган овни чиқариб юборишдан кўрққан овчидек, қизни маҳкам кучоқлаганича, ёнғоқ томонга кета бошлади.* С. Анорбоев, Оқсой.

5) кўчма Содир бўлиши кутилаётган бирор воқеа-ҳодиса ҳақида. *Халқ қимирлаб қолди. Одамлар қулоғи овда. Турли-туман миш-миш гаплар. Одамлар аниқ бир тасаввурга эга бўлмагани учун ҳар ким ўз ҳолича фол очарди.* «Ёшлик».

Мурид ови эск. Эшон ва ҳўжаларнинг муридларни товлаш учун узоқ-яқиндаги муридлариникига қилган сафари. -*Ҳа, эшон нега кетди экан?* - *Тирикчилик-да!* Ҳа, мурид овига чиқиб кетган экан-да, эски ҳунар! П. Турсун, Ўқитувчи.

ОВАЛ [фр. ovale < лот. ovum – тухум] 1) от. геом. Тухумсимон чизик; ясси, қавариқ ёпиқ эгри чизик; эллипс. *Овал нуқталари орасидаги масофа.*

2) сфт. Чўзиқ думалоқ; овал шаклли.

ОВБОШИ Овда қўлга киритилган биринчи ўлжа.

Овбоши қилмоқ Овдаги биринчи ўлжани бирор кимсага тортиқ қилиб олиб бормоқ. *Чиқариб бер, овбоши отган ғозимни.. Бек отамга овбоши қиб борайин.* «Ширин билан Шакар».

ОВЛАМОҚ 1 Ов билан шуғулланмоқ, ов қилиб тутмоқ. *Бедана овламоқ. Тулки овламоқ. ■ -Кўлдан балиқ овляяпсанми? – сўради у.* Ж. Шарипов, Хоразм.

2) кўчма Қўлга олиш, илантириш мақсадида пайига тушмоқ, тутмоқ. *Бошқа ер эгалари кечалари болта кўтариб, одам овлаб юрган бир вақтда бу одамнинг [қорининг] шундоқ деб чиқиши катта гап эди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

3) кўчма с.т. Товламоқ, алдамоқ. *Кув, эпчил, дағдағали аллофлар қўллари, оғизлари, кўзлари билан ишлаб, «тош-тарозидан уриб», бева-бечорани овлайдилар.* Ойбек, Танланган асарлар. *Шу ернинг одами у. Ҳар шаҳардан дўндикларни овлайди – қўлга тушгансиз. Тақдирда ёзилганни кўраверасиз.* Ойбек, Танланган асарлар.

Кўнгил (ёки дил) овламоқ қ. кўнгил. *Кулишга бало борми. Тезроқ кўнглини овла, ўзингга ўчакиштириб нима қиласан.* М. Мансуров, Ёмби. **Мурид овламоқ қ. мурид.** *Турам билан бир ҳаз этиб, мурид овламоқчи эдим.* С. Сиёев, Ёруғлик. **Тил овламоқ ҳарб.** *Урушда душман кишисини қўлга туширмоқ, асир олмоқ. Граната портлади. «Тил» овлаш учун бизнинг маррамизга келган фашист қароқчилардан тўрттаси тилка-пора бўлди.* Н. Сафаров, Жангчи шоир.

ОВЛОВЧИ 1 Овламоқ фл. сфдш.

2: **Балиқ овловчи** Балиқ ови билан шуғулланувчи, балиқ ови ишқибози. *Сув ҳавзаси хўжалик ҳисобида ўтказилгач, назорат кучайди, турли ерлардан келган ҳаваскор балиқ овловчилар сони кескин камайди.* Газетадан. **Кўнгил овловчи** Бировни ўзига мойил этувчи; хурсанд қилувчи, кайфини чоғ этувчи. *Мирвали Толибжоннинг жасадини олиб ўтган машина кўздан йўқолгунча пича дилхун бўлиб турди-да дарров бу дилхунлик ўрнини бошқа – кўнгилни овловчи, туйғуларни эркалатувчи овунчоқ эгаллаб олди.* С. Аҳмад, Жимжитлик.

ОВЛОҚ 1 Ов қилинадиган қуш ва ҳайвонлар сероб жой. *Тирикчилигини шикордан топадиган ҳар бир овчи шикор учун овлоққа ёлғиз бир ўқ билан чиқсин.* «Фан ва турмуш».

2) Марказдан узоқ, чет жой; кимсасиз ер. *Овлоқда яшамоқ. ■ Тошкентнинг шундай биқинида етти ухлаб тушга кирмайдиган ажойиб овлоқ жойлар борлиги ҳаммани ҳайратга солар эди.* М. Мансуров, Ёмби. *Жўра-*

лари билан шу овлоқ оролчада ўтказган бахтиёр кунлари ёдига тушди. А. Кўчимов, Ҳалқа.

3 Пастқам, хилват жой, одамдан холи жой; пастқамлик, хилват. *Севаргул то онаси овлоқ кўчанинг муқолишида кўздан пана бўлгунча қараб турди.* Н. Қиличев, Чигириқ. *Кимёхон икки-уч кун Азизахоннинг йўлини пойлади, ниҳоят, овлоқроқ бир жойда учрашди ҳам.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа. *Уларни одамлар нигоҳидан на қуюқ боғлар, на тун зулмати, на бирон овлоқ гўша яшира олади.* О. Мухтор, Бухоролик бир йигит.

Овлоқда юрмоқ Четда юрмоқ, жамоатдан ёки ишдан ўзини олиб қочмоқ. *[Акрам] ..Касаба ташкилотидан овлоқроқ юришга ҳаракат қиларди.* С. Анорбоев, Оқсой.

4 рвш. шв. Кишилардан холи; танҳо. *Ойжамол овлоқ ўтирган пайтда қизига гап ташлаб кўрди.* «Ёдгор».

ОВОЗ [ф. آواز – товуш, шовқин, садо; миш-миш; кўшиқ] **1** Гапириш, қичқириш, куйлаш, сайраш пайтида ўпкадан чиқаётган ҳавонинг урилиши билан товуш пайчаларининг тебранишидан ҳосил бўладиган товуш; садо, сас. *Баланд овоз. Паст овоз. Майин овоз. Мусичаларнинг кукулашган овози эшитилар эди.* ■ *Анвар Муқадамнинг овозини эшитиб, бурилиб қаради-ю, унинг ваҳимадан катта-катта очилиб турган кўзларини қоронғиликда аниқ кўрди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. *Бу ерда минг турли қушлар минг турли овоз билан сайраб, анвойи гуллар очилиб, атрини сочиб ётган экан.* С. Зуннунова, Олов.

Овоз пардалари Товуш ҳосил бўлишида қатнашувчи оғиз бўшлиғидаги пайчалар. *Мен сени куйламоқ истайман. Аммо шундай куйласамки, Йиртилиб кетса овоз пардаларим...* А. Орипов, Йиллар армони. **Овозинг чиқмасин ёки овозингни чиқарма** Жим бўл, дамингни чиқарма. **Овозинг ўчгур!** қарғ. Ўлгур! Яшмагур! **Овозингни ўчир!** Жим бўл!

2 Товушнинг куйлашдаги паст-баландлик, жарангдорлик даражаси. *Овози яхши ашулачи. Овози ўтқир.* ■ *Шарофнинг қон босими кучайиб, юрак уриши авжига етган пайт директор ҳамдардона овозда деди: -Тушунман, ҳаммамиз ҳам ёшликда ўт-олов бўлганмиз, кўзимизга фил ҳам чумолича кўринган.* «Ёшлик».

Овози бузилмоқ **1)** томоқ, товуш пайчалари шамоллаши ёки зўриқиши натижасида овози ўзгармоқ, ишдан чиқмоқ; **2)** кўчма балоғатга эришиб, овози дўриллаб, йўғонлашиб қолмоқ.

3 Вокал мусиқа асарига ҳар бир куйчи учун белгиланган партия. *Икки овоз учун ёзилган романс.*

4 Нарсаларнинг урилиши ёки ҳаракатидан чиқадиган товуш. *Қарсақ овози. Тўқмоқ овози. Шамол овози. Момақалдироқ овози. Соат овози. Дутор овози.* ■ *Йигирма олтинчи куни тонготарда гўмбурлаб чалинаётган карнай овозидан уйғониб кетдим.* Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлакати. *Узоқдан ҳар замон тўп овози эшитилар эди.* А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.

5 кўчма Фикр, мулоҳаза. *Шарқ ёзувчиларининг овози.* ■ *-Сизга ўхшаш даллолларга ҳожат йўқ. Сиз халқ бўронини тўсмоқчимисиз? Овозини бўғмоқчимисиз?* Ойбек, Танланган асарлар.

6 Ички ҳис-туйғулар нидоси, амри. *Гуломжон юрагида портлаган ғазаб уввосига эмас, инсоф овозига қулоқ солди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о. *Лекин қамоқ ҳам шоирнинг иродасини буколмади, овозини сўндирилмади.* «Саодат».

7 Давлат ва жамоатчилик ташкилотларида сайлов ўтказиш ёки бирор масалани ҳал қилишда сайловчилар ёки мажлис иштирокчиларидан ҳар бирининг алоҳида фикри, ўз фикрини баён этиш ҳуқуқи ва усули. *Ҳал қилувчи овоз. Маслаҳат овози.* ■ *Раис ҳар иккала таклифни ўртага ташлаганда, Холматжон саккиз овоз ортиқ олди.* С. Аҳмад, Уфқ.

Бир овоздан Барча иштирокчиларнинг розилиги билан, юз фоиз овоз билан; бир оғиздан. *Қарор бир овоздан қабул қилинди.* ■ *Ўн бир олим бир овоздан, илмий даражасиз ишлайдиган аҳмоқ йўқ, деб туриб олишди.* Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлакати. **Ёпиқ (ёки яширин) овоз бермоқ** Сайловда бюллетень ташлаш йўли билан ўз майлини билдирмоқ. *Депутатлар сайлашда яширин овоз берилади.* **Овоз бермоқ** **1)** товуш чиқариб чақирмоқ ёки чақирӣққа жавоб бермоқ. *Эшикни тақиллатдим, ҳеч ким овоз бермади;* **2)** бирор масаланинг ҳал этилишига, ўртага қўйилган таклифга ёки сайлаш, сайламасликка ўз майлини билдирмоқ. **Овозга қўймоқ**

Бирор масалани ҳал қилиш ёки сайлашда мажлис иштирокчиларининг шу масала ҳақидаги фикрини, розилигини, майлини сўрамоқ. *Элмурод борганда, бюро тўпланган, кимнингдир номзодини овозга қўймоқда эдилар.* Шуҳрат, Шинелли йиллар.

ОВОЗА [ф. *اوزه*] — ашула, куй; шовқин-сурон; дув-дув гап, миш-миш, доврүк] **1** Юрт-эл орасида бирор нарса, воқеа ва ш.к. тўғрисида тарқалган хабар, гап-сўз, миш-миш. *Бироқ тез кунларда Фозилжон уйланмоқчи эмиш, аммаси қиз қидириб юрибди, деган овозаларни эшиттишди.* С. Зуннунова, Кўк чироқлар.

2 Шуҳрат, доврүк, донг. *Гўзал Арманистон, мени афв эт, Даъвом йўқ шуҳратинг овозасига.* С. Абдулла.

Овоза бўлмоқ ёки овозаси кетмоқ Шуҳрати ҳар тарафга тарқалмоқ, машхур бўлмоқ; шуҳрат, донг чиқармоқ. *Бой ҳаммага созу томоша, атрофга овоза бўлсин, деб келин ўтову учун баланд суна қуриб устига оқ ўтов тиктирди.* «Ёшлик». **Овоза қилмоқ** Бирор хабарни эл-юрт орасига тарқатмоқ, доврүк қилмоқ, ёймоқ. *У каналга келиб, юрт оғзига тушиб қолганиданми ё атоқли шоир у тўғрида каттақон очерк ёзиб, республикага овоза қилганиданми, ҳар қалай, энди анча босиқ бўлиб қолганди.* С. Аҳмад, Уфқ.

3 мус. Ўн икки мақом тизимидаги пардалар тузилмаси.

ОВОЗКУЧАЙТИРГИЧ Овозни кучайтириб берувчи радиомослама. *Магазин орқасидаги ўша ҳовличанинг пастак, лойшувоқ томига ўрнатилган сандиқдек овозкучайтиргич тўй оқшоми бошланишидан аввалги галаговурни район марказининг қарийб ярмига анчагача эшиттириб турди.* «Ёшлик».

2 айн. **микрофон.** *Қарсак янграб, овозкучайтиргич бирдан жаранглаб кетди.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

ОВОЗЛИ Овоз чиқарадиган, овози бор; товушли. *Овозли кино тизими XX асрнинг 20-йилларида юзага келди.* «ЎЗМЭ».

ОВОЗСИЗ Овоз чиқармайдиган, овози йўқ; товушсиз. *Ўзбекистонда овозсиз кино даври 1925–35 йилларни ўз ичига олади.* «ЎЗМЭ».

ОВОРА I [ф. *اوره*] — таъби хира, кўнгли гаш; дайди, дарбадар, саргардон] **1** Бирор жойда кўним топмаган; дарбадар, саргардон. *Камситилган, хўр тутилган бечоралар.*

Қадру қиймат, шон-шарафсиз оворалар. Ф. Фулом, Танланган асарлар. *Ким билади, сен сингари, ўғлим ҳам бу кун Қайлардадир кезиб юрар овора, сарсон.* А. Орипов, Йиллар армони.

2 Бирор иш, ҳаракат билан банд, машғул. *Қураев билан Нусратилла юк орттириб жўнатиш билан овора.* А. Мухтор, Опа-сингиллар. *Баъзилар кўчат ўтқозишга ёрдамлашар, баъзилар оз-оздан бўлса ҳам тупроқ ташиш билан овора.* С. Зуннунова, Олов.

Икки жаҳон овораси Бирор ишни на у ёқли, на бу ёқли қилолмай, икки ўртада қийналиб қолган, сарсон бўлган, сарсон-саргардон. *Абдурахмонбой: -Ўлик бўлиб гўрда, тирик бўлиб сонда йўқ, деб шуни айтар экан, Мирзақул икки жаҳон овораси бўлиб қолди.* Н. Сафаров, Уйғониш. **Овора бўлмоқ** Ўзини койитмоқ; уринмоқ. *Холажон, сиз овора бўлмай, бир оз ўтиринг, мен сиз билан гапиришгани келдим.* С. Зуннунова, Олов. **Овора қилмоқ** 1) кимсани бирор ишга уринтириб қийнаб қўймоқ; койитмоқ; 2) сарсон қилмоқ. *Эсонбойни умидвор қилиб, уни овора қилишининг нима кераги бор эди?* «Ёшлик».

ОВОРА II: икки овора I с. т. қ. икковара. *Тошкентлик Мирсоат заргарнинг тўйига келган кишиларга икки оворадан ош тортилиб, нон улаштирилибди.* М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари.

2 Кишиларни тенг гуруҳларга бўлиш, -тадан (иккитадан, учтадан). *Ширкат вакили ёлланма ишчиларни икки оворадан қилиб ажратди.* С. Сиёев, Ёруғлик.

ОВОРАГАРЧИЛИК I Бекорга овора бўлиш, уриниш, сарсон-саргардонлик. *Дўс-мат сўраб-суриштиришга киришди. Кўп оворагарчиликдан кейин лунжи осилган бир одамни топди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

2 Бехуда меҳнат, ташвиш. *Оворагарчиликка арзимайдиган иш.*

ОВОРАЛИК I Овора, дарбадар, саргардон эканлик; овора бўлишлик.

2 айн. **оворагарчилик.**

ОВОСКОП [лот. ovum — тухум + юн. skoreo — қарайман] Тухумнинг сифатини текширадиган асбоб. *Новларга қатор териб қўйилган тухумларни текшириш учун ёритувчи блокли овоскоп-столдан фойдаланилади.* «ЎЗМЭ».

ОВОҚТА эск. айн. **авахта.** *Аяжон, бой билган билан итингизни овоқта, мушугин-*

гизни турма қилармиди? Ҳамза, Танланган асарлар. Ҳамма бойларни тумтарақай қилиб, овоқтага қамаб қўйибди. У. Исмоилов, Сайланма.

ОВРЎПАЧА айн. европача. Остонада оврўпача тўқ яшил кўйлақда, гўзал қоматини кўз-кўз этиб Малоҳат турарди. «Ёшлик». Яхшибоев ғалати одам экан, деб ўйлади ичидда, ростдан ҳам оврўпача тарбия олган кўринади. М. М. Дўст, Лолазор.

ОВСАР I Гап англамайдиган, эси пастроқ. Муҳсина хоним, овсарлиги бекор; ахир, Нина Ричи ёинки Рина Ничини билган кампирни овсар деб бўлармиди? М. М. Дўст, Лолазор.

ОВСАР II Туя бошига кийдириб қўйилдиган махсус бошвоқ. Жигаси нуқрадан, овсари тилла. Мен бўламан ушбу норнинг эгаси. «Нигор ва Замон».

ОВСАРЛАНМОҚ Ўзини гўлликка солмоқ; гап англамаслик, телбаланмоқ. Беканинг кўз ўнгимда кечган сўнги икки йиллик умри давомида мудом овсарланиб, паришонхотир юриши, дам-бадам чуқур хўрсиниб қўйиши сабаблари аёнлашгандек бўлди. «Ёшлик».

ОВСАРЛИК Овсар эканлик; ўзини тентакликка, гўлликка солиш. Мингбоши ўзини овсарликка солиб кулди. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

ОВСИН I Ака-укаларнинг хотинлари (бир-бирига нисбатан). -Кеча келиб, бугун хўжайинлик қилишни сенга ким қўйибди, ойимча, — деди қўлини нахса қилиб [келиндарнинг] каттаси. Кичиги ҳам овсиндан қолишмай, баттар ўчакишарди.. А. Кўчимов, Ҳалқа.

2 Овсинлар ёки қўшни хотинлар орасида бир-бирига нисбатан мурожаатда ишлатилади. -Оҳ, айланай, овсинжон, — деди бир жувон кулгидан ўзини тийиб, — кўзимиз довуччада бўлган замонлар қандоқ замонлар экан-а? С. Зуннунова, Олов.

ОВУЛ Кўчманчи чорвадорлар ўрнашган жой; қишлоқ. Ҳасан қайғичини Хиванинг катта-кичиги, олис овуллардан келувчилар ҳам танийди. С. Сиёев, Ёруғлик. Колхозда ишлар тугагач, овулда одамлар уч ой дам олишади. «Ёшлик».

ОВУЛДОШ Бир овулда яшовчи киши; ҳамқишлоқ. Ҳурматойга овулдоши Нурбердининг сирли қарашлари тинчлик бермасди. «Саодат».

ОВУЛЛАМОҚ шв. Вовулламоқ.

ОВУНМОҚ I Йиғидан тўхтамоқ. Хайриятки, бола тезда овунди, асалу ёғ омуктаси суртилган эмизикни шимганича ухлаб қолди. М. М. Дўст, Лолазор.

2 Бирор иш билан машғул бўлиб, ўзини тинчитмоқ; юпанмоқ, дард-аламни унутмоқ. Аҳмад бригадир меҳнат билан овуниб, қарилликка чап бериб келаётганлар хилидан эди. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди. Руҳан эзлиб, бўшашиб кетаётганини сезган маҳал тезда ўзини қўлга олишга, бошқа бирон аёлни кўз олдига келтириб, овунишга уриниб қоларди. Ж. Абдуллахонов, Хонадон.

ОВУНТИРМОҚ Турли йўллар билан тинчлантирмоқ, тасалли бермоқ. Болани овунтирмоқ. ■ Ёдгорбойдан хат келмай турган бўлса, кампирни шунақа овунтириб турганинг ҳам тузук. А. Қаҳҳор, Асрор бобо.

ОВУНЧ айн. овунчоқ. Ёшига этиб, кимнидир ва қандайдир юпанч, овунч излаган йигит қалбиди ўзи ҳам мазносига тушуниб етмагани муҳаббат деган нарсанинг учқуни туташаётганини сезмай қолди. С. Аҳмад, Ҳукм.

ОВУНЧОҚ Кишини овунтирадиган, юпатадиган нарса, кимса, иш; овунч, юпанч. Қорабой бирпасда ҳаммамизнинг сезимли овунчоғимизга айланиб қолди. Ш. Холмирзаев, Сайланма. Кўнглимга яқин биронта дўстим йўқ. Ҳаётимдаги бирдан-бир илинжим, овунчоғим — иш. С. Нуров, Нарвон.

ОВУТМАЧОҚ Болалар ўйинининг бир тури. М. Андреев эса Ўрта Осиё халқлари орасида тарқалган «Ҳавзак-ҳавзак» овутмачоғининг 13 намунасини нашр эттирди. Газетадан.

ОВУТМОҚ I Йиғидан тўхтатмоқ. Нафиса сукут ичра йиғлаётган гўдакни овуттишга киришди. Мирмуҳсин, Топилган ҳусн.

2 Тасалли бериб юпатмоқ, овунтирмоқ. Нега Асроранинг олдига кирмадим, нега икки оғиз илиқ сўз билан уни овутмадим, деб ўзини ўзи койиди. С. Аҳмад, Уфқ. -Кўни кетиб, ози қолди, — овути уни Усмонжон, — ҳеч нарса эмас, бу қийинчиликлар ўтиб кетади. С. Зуннунова, Олов.

ОВУШМОҚ шв. Алишмоқ, алиштирмоқ.

ОВЧИ Ов иши билан шуғулланувчи, ов қилувчи киши. Милтиқ кўтарган билан овчи бўлмас. Мақол. ■ Овчи бўлиш учун қизи-

қилининг ўзи кифоя қилмайди, нишонга тўғри ура билиш ҳам зарур. Шукрулло, Сайланма.

Овчи ит Овга ўргатилган ит.

ОВЧИЛИК Ов билан шуғулланишлик; овчи касби. *Овчи одам боғбонлик қилиб даромад топишидан кўра, кўпроқ қандай бўлса ҳам, ўз овчилиги орқали каттароқ ўлжа тушириши, унинг бўладиган жойлари ҳақида кўпроқ бош қотириши маъқул.* Шукрулло, Сайланма.

Овчилик хўжалиги Мамлакатдаги овчилик майдонларини қўриқлаш, тиклаш ва улардан фойдаланиш, умуман, ов ишларини назорат қилиш билан шуғулланувчи хўжалик.

ОВШУНОСЛИК Ов қилиш ва овчилик хўжалиги, ов қилинадиган ҳайвонлар турларини бойитиш, ундан самарали фойдаланиш ҳақидаги фан. *Ўзбекистонда овшуносликка оид ишлар овчилик хўжаликлари, Ўзбекистон ФА институтлари давлат қўриқхоналарида олиб борилади.* «ЎЗМЭ».

ОВҚАТ I [a. أوقات — озиқ-овқат, егулик; озуқа, ем; бу сўз **қут** — قوت с. кўпл. бўлиб, у ўзбек тилига метатеза йўли билан ўзлашган: авқот < ақвот] **I** Ризқланиш, ейиш-ичиш учун тайёр нарса; емиш, таом, емак. *Тамли овқат. Иссиқ овқат. Енгил овқат. Парҳез овқат. Хушхўр овқат. Кечки овқат. Тушки овқат. Болага овқат едирмоқ.* ■ *Мулла Норқўзи овқатини еб, чойга умидвор бўлиб ўтирганида, кўча эшигидан ёшгина бир хотин кириб келди. А. Қаҳҳор, Майиз емаган хотин. Аҳмад бригадир овқатга нон тўғраб, иштаҳа билан овқатланди. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.*

Овқат қилмоқ 1) таом тайёрламоқ, пиширмоқ. *Тезроқ уйга бориб, чолнинг оғзига ёқадиغان овқат қилиб беришга шошиларди. С. Аҳмад, Юлдуз. 2) таом емоқ, овқатланмоқ. Биз.. уларни ёнимизга, бирга овқат қилишга чақирдик. А. Раҳмат, Соқов бола.*

2 Овқатланиш. *Сидиқжон овқатдан кейин қўлига газета олган эди, бир мақолани ярим-латмасдан кўзи сузилди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.*

Овқат устида Овқат ейилаётган вақтда, дастурхон устида. *Овқат устида ҳеч ким ортиқча сўзламади. Ойбек, Танланган асарлар.*

3 Уй ҳайвонларининг ем-хашаги; озиқ; озуқа. *Молларга овқат солмоқ.*

4 Ейиш, ичиш, тирикчилик учун даркор нарсалар; озиқ. *Фуод афанди бизга меҳрибончилик қилиб, овқатимизга қарашиб турди. М. Исмоилий, Фарғона т. о.*

ОВҚАТ II [a. أوقات — вақт (وقت) с. кўпл.] Вақт(лар), даврлар, мавсумлар; тирикчилик, кун ўтказиш.

Овқат(ини) ўтказмоқ Тирикчилик қилмоқ, кун кечирмоқ. *Катта ўғли ҳар кимларга сув ташиб бериб, овқатини ўтказиб юрарди. Ойдин, Ҳазил эмиш.*

ОВҚАТЛАНИШ I Овқатланмоқ фл. ҳар. н. *Овқатланиш вақти. Овқатланиш маданияти.*

2 Овқат ейиш; кун кечириш тарзи. *Умумий овқатланиш. ■ Сифатли овқатланиш, завқли меҳнат, яхши дам олиш узоқ умр гаровидир.* Газетадан.

ОВҚАТЛАНМОҚ Овқат емоқ, ризқланмоқ. *Умид Қўшчи бобо звеносида ишлар, бирга овқатланар, тракторчини шийпонега ўтказиб, бир-икки соат ўзи тракторда культивация қиларди. Мирмуҳсин, Умид.*

ОВҚАТЛИК Овқат бўладиган нарсалар (дон-дун, ёғ-гўшт, сабзавот ва ш.к.). *Қишга овқатлик ғамламоқ.*

ОВҚАТ-ОЗИҚ айн. озиқ-овқат.

ОВҚАТХОНА [овқат + хона] Овқат ейиладиган, таом ейиш учун ажратилган махсус хона; ошхона. *Бошқа мамлакатларда ташкил этилган шундай овқатхоналар ҳам ресторан деб атала бошланди. К. Маҳмудов, Қизикарли пазандалик.*

ОГОҲ [ф. اگه — билувчи, хабардор, зийрак, хушёр] **I** Бўлиб ўтган ёки бўладиган иш, ҳаракат, воқеа-ҳодиса ва ш.к. дан хабари бор; хабардор, воқиф. *Алишернинг барча яқинлари бу гаплардан огоҳлар. Ойбек, Навоий. Шу ҳафталадарда Заргаровнинг авзойидан огоҳ бўлиб юрган Дмитрий Казимирович бир кун тонг бўзармай, унинг уйига кириб келди. А. Мухтор, Танланган асарлар.*

2 Хушёр, сергак. *Молларнинг сўйилиб ёки йўқ қилиб юборилмаслиги учун огоҳ бўлиб туриш керак. П. Турсун, Ўқитувчи. Огоҳ бўлки, ғазаб бамисоли инсон ичидаги ёниб турган чўғдир.* «Фан ва турмуш».

ОГОҲЛАНТИРИШ I Маълум иш-ҳаракат ҳақида хабардор, огоҳ қилиш. *Маҳаллий аҳолини сел ва кўчки хавфидан огоҳлантириш керак.*

2 Ишда камчиликка йўл қўйган, хато қилган ходимларни расмий йўл билан жазо-

лаш чораси; танбех. Бу галча унга огоҳлантириши берилди.

ОГОҲЛАНТИРИШСИЗ Огоҳ этмасдан, хабардор қилмасдан; қўққисдан. *Биринчи котиб йиғилганлар олдига чиқиб, озгина сўзлагандан кейин, ўтирган халққа қарата огоҳлантиришсиз ўқ узилди. «Фан ва турмуш».*

ОГОҲЛАНТИРМОҚ 1 Огоҳ, хабардор қилмоқ, хабар бермоқ. *Нима қиламиз? Прокурорни огоҳлантирдик, ғаввосларни чақирдик. Ҳозирча шов-шув кўтармай туриш керак. «Ёшлик».*

2 Бирор тўғрида танбех бериб қўймоқ, эслатмоқ. *Зиёдилла укасининг қулоғига шивирлаб, алланима демоқчи эди, Сергей нагани билан унинг биқинига туртиб, огоҳлантирди: Гаплашиш мумкин эмас! Ҳ. Фулом, Машғал. Солиев уни кўп огоҳлантирди, бўлим бошлиғига ҳам айтди. Бироқ Эшбоев бари бир ўзиникини маъқуллади. «Ёшлик».*

ОГОҲЛАНТИРУВ айн. огоҳлантириши.

ОГОҲЛИК Огоҳ бўлишлик, хушёрлик. *Огоҳлик — давр талаби. Газетадан. Огоҳликни кўрдан ўрган, Доноликни — илмдан. Мақол.*

ОДА [юн. ode — кўшиқ] **1** ад. Бирор муҳим воқеа, нуфузли шахс шарафига ёки ўта аҳамиятли мавзуда тантанавор руҳда яратилган шеърли асар (Шарқ мумтоз адабиётидаги қасида жанрига яқин туради).

2 мус. 17-асрдан Европа мусиқасида бирор муҳим воқеа ёки ғалаба муносабати билан яратилган тантанавор вокал-чолғу мусиқа асари. *Кўпчилик ижодкорлар Тошкент юбилейига муносиб тўхфалар тайёрлаш ҳамда танловда муваффақиятли қатнашиш учун драма, мусиқали драма, опера, ода, кантата, сюита ва бошқа сахна асарлари яратишмоқда. Газетадан.*

ОДАМ [a. آدم — Одамато; инсон] **1** Фикрлаш, сўзлаш ва меҳнат қилиш қобилятига эга бўлган, шу туфайли бошқа ҳамма махлуқотдан устун турувчи жонли зот; киши, инсон. *Ибтидоий одам.*

2 Кишилик жамиятининг айрим бир аъзоси, шахс. *Яхши одам. Ҳалол одам. Асл одам. Аблаҳ одам. Одам борки, одамларнинг нақшидир, одам борки, ҳайвон ундан яхшидир. Мақол. ■ Одам тафтини одам кўтаради деганидек, Низомжон келиб, уй тўлиб қолгандек бўлди. С. Аҳмад, Уфқ. Аваз ўзича ўйланди: «Бир улуғ одамнинг, бир ғарибнинг жанозасига одам кўп келади, деганлари рост*

экан-да». С. Сиёев, Ёруғлик. Булар бу ерга ўтиргани келгани йўқ, бир одамни қидириб келишган. А. Қаҳҳор, Оғайнилар. *Бизнинг Набигул одам эмас ўзи! Ёш-да, ҳали ошна-оғайнигарчиликни билмайди. А. Қаҳҳор, Қанотсиз читтак.*

Одам боласи (ёки фарзанди) 1 одамзод, инсон. *Одам боласининг қўллари қўл ҳолида турганда чиройли экан. Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар. Тавба, хурсандчилик одам боласини нималар қилмайди-я! М. Исмоилий, Фарғона т.о.; 2) чин инсоний фазилатларга эга бўлган шахс, чин инсон. Отанг боласи бўлма, одам боласи бўл! Мақол. ■ Ҳе, хотин, улар бизни одам боласи деб келган, одамгарчилигимиздан миннатдор бўлиб, хурсанд бўлиб кетишди. Шукрулло, Сайланма. Одам бўлмаслик Тузалмаслик, шу куйи қолмоқ. Мен севган дўстларимдан ажралдим, одам бўлмадим, бу кунимдан ўлганим яхши, деб кайф билан эшикдан кириб келиб қолди. Шукрулло, Сайланма. Одам бўлмоқ 1) тарбият топиб, яхши фазилатларга, чин инсоний хислатларга эга бўлмоқ. Ҳар бир ота-она ўғил ва қизининг одам бўлишини, бахт-саодати ҳаёт кечиршини, турмуши лаззатли бўлишини истайди. Газетадан; 2) кўчма тузалиб, семириб, ёшариб қолмоқ. Турсунбойни кўриб қолдим, анча тўлишиб, одам бўлиб қолибди. «Ёшлик». Одам қилмоқ 1) тарбиялаб, чин инсонга, яхши фазилат соҳибига айлантирмоқ. Гап шуки, шу канал, шу муҳит мени одам қилди. С. Аҳмад, Уфқ; 2) кўчма боқиб, тарбиялаб катта қилмоқ. Худойқул менинг ўз жигарим, аммамдан қолган сағир. Етти ёшидан боқиб, одам қилдим. П. Турсун, Ўқитувчи; 3) кўчма тузатмоқ; яроқли ҳолга келтирмоқ. Ташландиқ «Урал»ни одам қилган, шу приёмникни тузата олмайсанми? Т. Ашуоров, Оқ от. Нима деган одам бўлди Бировнинг олдида хижолат бўлди; уялиб қолди, обрўси тўкилди обрўсиз бўлди. Вой шўрим, энди нима қиламан, Расулжон олдида нима деган одам бўлдим. Т. Ашуоров, Оқ от.*

3 Жамоа хўжалиги, оила аъзоларининг ҳар бири; жон. *Одам бошига беш сўмдан. Харажат ва даромадларни одамга қараб тақсимламоқ. ■ Ҳашарга ҳар бир хўжалик қирқтадан одам беради. Т. Ашуоров, Оқ от.*

4 Бирор бой-бадавлат ёки амалдор кишининг хизматкори ёки тарафдори. *Кейинги йилларда хон одамлари қишлоқма-қишлоқ*

юриб, кўпроқ пахта экишни талаб қилиш-япти. С. Сиёев, Ёруғлик. Бундан кейин гапларимни уқиб олинг, модомики мен билан биргасиз, менинг одамимсиз, ҳар бир ишни мен билан баҳамжиҳат қилинг. Ойбек, Танланган асарлар.

5 Ўзга жамоа ёки оила вакили. Лекин қизларидан яширинча куёвникидан одам келиб қолар, деб кутдилар. С. Зуннунова, Кўк чироклар.

ОДАМАТО, одам алайҳиссалом Куръонга кўра, Оллоҳ томонидан яратилган ер юзидаги биринчи одам ва инсон зотининг отаси. Бир пайтлар бўлмиш у жаннатмисол боғ, Адолат, бахт-қўбол, комронлик аро. Одамато қавми яшамиш ул чоғ Масъуд, шод: тенг экан шоху фуқаро. А. Шер, Қадимги куй.

Одаматодан қолган Жуда қадим замонлардан, дақёнусдан қолган.

ОДАМБОП Одамга муносиб; одам туриши, яшаши учун мосланган. «Бизнинг колхозчилар ажойиб-да. Қаерга қадами тегса, у ерни бирпасда одамбоп қилади», — деб ўилади ичида Уктам. Ойбек, О.в. шабадалар.

ОДАМГАРЧИЛИК 1 Одамларга муҳаббат, меҳрибонлик; инсонга яхши муносабатда бўлиш; инсонийлик, инсонпарварлик. Бирдан Азизхоннинг одамгарчилиги тутди-ю, илдам бориб, Эш полвонни белидан кўтарди. Эш полвон унинг одамгарчилигини писанд қилмади. С. Аҳмад, Уфқ. «Элга қўшилмайсан, одамгарчилигинг борми?» дейишавериб бошимни огритишди. Газетадан. «Иш, иш» деб, одамгарчиликниям унутиб қўйибман, шекилли. «Ёшлик».

Одамгарчилик қилмоқ (ёки кўрсатмоқ) 1) инсонпарварлик юзасидан иш қилмоқ, чин инсон каби муносабатда бўлмоқ; шафқат ва меҳрибончилик кўрсатмоқ. Биз уни тарбият қилгин.. хор-зор бўлмасин, деб одамгарчилик қилдик. А. Қаҳҳор, Сароб; 2) илтифот қилмоқ, лутфан қаршиламоқ. Сенга биров одамгарчилик қилиб, ёнингни олса.. Одамгарчилик кони зарар, деб шунга айтишади-да, ўртоқ. Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар.

2 Инсоний қиёфа, юриш-туриш.

Одамгарчиликдан чиқмоқ Инсоний қиёфасини йўқотмоқ, ноҳўя юриш-туриш туфайли кишилар назаридан четда қолмоқ. Эшбоев, жиноятчи — одамгарчиликдан чиққан шахс, шунинг учун ҳам у билан одам

тилида гаплашиш шарт эмас, деб ҳисобларди. «Ёшлик». -Афюннинг кайфи қурсин, домла! Сизни одамгарчиликдан чиқариб қўйибди, — деди Абдураҳмонбой. Ҳ. Фулом, Машғал.

ОДАМЖОН Одамдан жонини ҳам аямайдиған; одамсевар, меҳрибон. Бобомирза оиланинг одамжони, ақлли кенжаси бўлиб, ота эшигидаги тартиботни унча ёқтирмас эди. И. Раҳим, Тақдир.

ОДАМЗОД [a. + ф. آدمزاد — одамдан туғилган, одам боласи; инсон] 1 Одам боласи; инсон, киши, башар. Ер юзида одамзоднинг пайдо бўлиши. ■ Жоҳиллик, қабоҳат, ҳасад одамзоднинг юрагини моғорлатиб, ишдан қолдиради, асл мақсадидан узоқлаштириб, умрининг беҳуда елдек ўтишига сабаб бўлади. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди. Одамзоднинг кўзи ёмон бўлар экан, ука. Ойбек, Танланган асарлар.

2 с.т. Инсоният, одамият.

ОДАМИЙ [a. آدمى — инсоний, инсонларча; тирик мавжудот, инсон] 1 от Чин одам, ҳақиқий инсон, одамларга жонкуяр. Ким, кучук бирлан хўтикка қанча қилсанг тарбият, Ит бўлур, эшак бўлур бўлмаслар асло одамий. Алишер Навоий.

2 сф.т. Одамга, чин инсонга хос хусусият. Одамий қиёфа. Одамий фазилатлар.

ОДАМИЙЛИК Одамга, чин инсонга хос хислатлар; чин одамлик, инсонлик. Одамнинг одамийлиги унинг фарзандларига, оиласига ва яқинларига бўлган мурувватидан бошланади. Газетадан. Одамийлик фазилатлари ҳеч қачон магазинда сотилмайди. Газетадан.

ОДАМИЯТ [a. آدميت — инсон табиати; инсон қадр-қиммати; инсоният, инсонийлик] кт. 1 Одамзод; кишилик, инсоният, башар. Мана, ҳар бир ишда садоқат ва матонатни ва ахлоқда ҳусну назокатни, одамиятда ғайрат ва жасоратни кўриб, тажриба қилган Абдулраҳмонбой ёлғизгина қизи Назокатхонни Олимжонга берди.. Ҳамза, Танланган асарлар.

2 Одамийлик, одамгарчилик. Сизда одамият бўлса, бу ғариби нотавонга раҳм қилмаганингизда ҳам, анови шўрлик болаларнинг зорига раҳм қилишингиз керак эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

ОДАМКУШ [a. + ф. آدمكوش — одам ўлдирувчи] 1 Одам ўлдирувчи; қотил; жаллод. «Элчи» ўрнига бирорта одамкушни юбориб,

шундоқ суробини тўғрилаб қўйса-чи? Қўлидан келади буларнинг. «Шарқ юлдузи». - Бор — деди Яхшибоев, — Бориб, мени Ёшуллага сот, бирорта одамкушини ёллаб юборсин. М. М. Дўст, Лолазор.

2 кўчма Раҳм-шафқатни билмайдиган; раҳмсиз, шафқатсиз.

ОДАМКУШЛИК Одам ўлдириш билан шуғулланиш. *Одамкушлик, ўғрилик, фирибгарлик, манфаатпарастликни ўзига касб қилиб олган айрим палидларнинг кирдикорлари ҳам ёвуз ироданинг амалдаги кўринишларидандир аслида. «Фан ва турмуш».*

ОДАМЛАРЧА *рви.* Одамлардай, чин инсонга хос бир тарзда, одамийлик билан, одамийлик юзасидан. *Симхаев заводдаги ерлик ишчилар иш ҳақининг оширилишини, жарималарга барҳам берилишини, ишчиларга одамларча муомала қилинишини талаб этиб, иш ташладилар. М. Исмоилий, Фарғона т.о. Менга бундай бақирма, одамларча муомала қил!* П. Турсун, Ўқитувчи.

ОДАМЛИК 1 Одам, инсон эканлик, одам бўлишлик.

2 *айн. одамийлик. У оилавий муносабатлардаги бурчни тушунар ва одамликнинг бошланиши деб қарар эди. С. Зуннунова, Олов. Йўлчида ўз кучига ишонган, қадр-қимматини баланд тутган камбағал йигитнинг, одамликнинг ғурури кучли эди. Ойбек, Танланган асарлар.*

Садқайи одамлик (кетсин)! Одамгарчиликка тўғри келмайдиган ишни қилган кимсага танбеҳ юзасидан айғиладиган ибора. *Кўйинг, Салимахон, хафа бўлманг, садқайи одамлик кетсин, у бу яхшиликни билмаса ҳам, халқ билади. «Ёшлик».*

ОДАМОВИ Одамлардан ўзини четга олиб юрадиган, ҳеч кимга қўшилмайдиган, эл-халққа аралашмайдиган. *Ражаб болаликдан камгап, одамови чиқди. Ҳ. Назир, Индамас. Йигитлардан кимдир Ҳури ҳақида гап очиб, уни одамови дебди. Ф. Мусажонов, Ҳури.*

ОДАМОХУН [одам + *ф.* آخوند — диний арбоб, муаллим, мураббий] Одамгарчиликни биладиган, одамнинг иззат-хурматини бажо келтирадиган, биров учун жонини ҳам аямайдиган; олижаноб. *Одамохун одам. Одамохун оила. ■ Абдуваҳоб билан бир суҳбатлашган киши яна суҳбатлашай дейди. Ажойиб одамохун, шинаванда йигит. Ш.*

Тошматов, Эрк куши. *Барака топсин, янги секретарь жуда одамохун чиқиб қолди. Уйғун, Дўстлар. Тавба, хўп аломат одам-да! Бу қўтир дунёда шунақа одамохунлар борлигига ҳеч ақлим етмайди. М. Исмоилий, Фарғона т.о. Фарзандларимизнинг одамохун.. бўлишини хоҳласак, уларнинг.. кайфияти билан ҳисоблашиб катта қилайлик. Газетадан.*

ОДАМПАРВАР [*а. + ф.* آدمپروار — одам-севар, инсонпарвар] *айн. инсонпарвар. Улар шу қадар одампарвар аёл билан учрашганларидан ниҳоят руҳландилар. П. Турсун, Ўқитувчи.*

ОДАМПАРВАРЛИК Одампарвар эканлик, инсонсеварлик; инсонийлик. *Одампарварлик кўрсатмоқ. ■ Элмурод саволларнинг мазмунини дарров англаб, раҳбарнинг бунчалик одампарварлиги ва зийраклигидан жуда қойил бўлди. П. Турсун, Ўқитувчи.*

ОДАМСИМОН Одамга ўхшаган, одам тахлитдаги; одамсифат. *Одамсимон маймун.*

ОДАМСИФАТ [одам + сифат] *айн. одам-симон. Эртақларда одамсифат ялмоғиз, Ёвуз девлар бўлар эди бегумон. «Шарқ юлдузи».*

ОДАМТАХЛИТ [одам + тахлит] *айн. одамсимон. Одамтахлит маймун.*

ОДАМХЎР [*а. + ф.* آدمخور — одам еувчи] 1 Одам гўштини ейдиган; ёввойи, ваҳший. *Бир тоғнинг изасида одамсифат, одамхўр, ваҳший жондорларнинг макони бор эди. «Ёлгор».*

2 кўчма Ўтакетган ёвуз, золим, қотил, жаллод. *Одамхўр золимлар, беклар, хоқонлар Олтин қадаҳларда шароб ичарди. Уйғун. Ҳайитгул опа каби аёллар фронт орқасида одамхўр Гитлер уясини ўққа тутганлар. «Саодат».*

ОДАМХЎРЛИК 1 Одамхўрларга хос хусусият; одамхўр эканлик.

2 Ибтидоий тараққиёт босқичидаги одамлар ўртасида кишининг гўштини ейиш одати.

ОДАМШАВАНДА [*а. + ф.* آدمشونده 1 Одамнинг қадрига етадиган, кишининг хурматини бажо келтирадиган; одамохун. *Одамшаванда йигит. ■ -Назираҳон жуда одамшаванда, яхши қиз экан, шу қизни келин қилсак қандай, бўларкин, — деди Саодат. Ф. Мусажонов, Яхши қиз.*

2 кўчма Одамга ўхшаган, одам қаторидаги. *Колхоз тузилгандан бери аввалда хор-*

зор бўлиб юрган бирмунча батрак.. одамшаванда бўлиб, қаторга кириб қолган. Х. Шамс, Характеристика. Энди одамшаванда сўзлашайлик, йиғи нима ҳожат! А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

Одамшаванда қилмоқ Одам қаторига, тахлитига киритмоқ, тарбияламоқ. Хуллас, мулла Обидни бошқа эпақага олиш, одамшаванда қилиш Тиктепа меҳнаткашлари учун арзонга тушмади. А. Қодирий, Обид кетмон.

ОДАМШАВАНДАЛИК Одамнинг қадрига етишлик, ҳурматини бажо келтиришлик; одамгарчилик; олийжаноблик. Фидо-корлик, ташкилотчилик, камтарлик, одамшавандалик — буларнинг ҳаммаси талантли олимларга хос фазилат. «Ёшлик».

ОДАТ [ا. عادت — удум, таомил; ўрганиш; малака, одатланиш] 1 Ўрганиш бўлиб қолган ҳаракат, қилиқ. Яхши одат. Ёмон одат. Сенинг одатинг менга маълум. Бу отнинг тишлайдиган одати бор. Одат қилмоқ. Тарки одат — амри маҳол. Мақол. ■ Ҳасаналининг ортиқча берилиб ўйлаган кезде соқолини қайириб тишлайдиган бир одати бўлиб, ҳозир ҳам соқолини ямлаш билан машғул эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Ҳар қандай ерга сўрамай-нетмай кириб боравериш оқсоқолга одат эди. П. Турсун, Ўқитувчи.

2 Ота-бободан қолиб келаётган ва кишиларга сингиб кетган ёки янгидан сингиб бораётган расм-русум, удум, тартиб. Эски одат. ■ Йилни ўн икки ҳайвон номи билан аташ одати ва 12 йиллик давр билан вақт ҳисоблаш анъанасига Қадимги Хитойда асос солинган. «Фан ва турмуш». Эрталаб, одат бўйича, Нури тўр рўмол ёпиниб, бешикдаги боладан то кексаларга қадар — ҳаммага салом қилар экан. Ойбек, Танланган асарлар. Ҳатто шундай бир одат борки, кимдир вафот қилса, унинг тобутини кўтариш олди-дан, албатта, кўпчилик ўртасида, марҳумнинг олган-бергани борми, деб сўралади. Шукрулло, Сайланма.

Одатдан ташқари Одатлагича эмас, ундан ўзгача; фавқулодда. Саман йўрга йўлга тушди, човига одатдан ташқари бир-икки қайта келиб тушган аччиқ қамчи зарбидан бир онда кўздан ғойиб бўлиб кетди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОДАТАН *рвш. кт.* Одат бўйича, одатлагича, ҳар вақтдагидек. Одатан кун қиёмга етганда, завод гудок берар эди.

ОДАТДА *рвш.* Одат бўйича, одатга кўра. Одатда кичиклар катталарга салом беради. ■ Одатда эр-хотин орасида гап қочганда, бегона ёнида бўлса, данакдек жанжал ёнғоқдек бўлиб кетади. С. Аҳмад, Уфқ. Одатда ишчанлик қобилиятини қайта тиклаш учун 3 соат дам олиш етарли бўлади. «Фан ва турмуш».

ОДАТДАГИ Одатда бўладиган, одат, ўрганиш бўлиб қолган, одат ҳукмига кириб қолган; одатий. Одатдаги иш. Одатдаги муомала. ■ У хужрага кириб, яна одатдаги жойига ўлтирди. А. Қаҳҳор, Сароб. Мавлуда кизчасини кўтариб кириб келганда, Марзия хола унинг одатдаги келиши деб ўйлаб, хушнуд қарши олди. С. Зуннунова, Кўк чироқлар.

2 Қоида, қонун кўринишидаги; доимий. Гап бўлақларининг деярли ҳаммаси одатдаги ўрнини ўзгартириб, тургун инверсион ҳолатда бўла олади. «ЎТА».

ОДАТДАГИДАЙ, =дек айн. одатлагича. Сарви хола, одатдагидек, ширин бўпти, яхши бўпти деган гапларни айтмади. С. Зуннунова, Кўк чироқлар. Абдурашул одатдагидек жуда барвақт уйғонди ва меҳмон тургунча, нимадир юмуш билан кўчага чиқиб кетди. П. Турсун, Ўқитувчи.

ОДАТДАГИЧА *рвш.* Ҳар вақтдагидай, одатда бўладигани каби; одат бўйича. Гузарда одам одатдагича қалин ва суронли эди. Ойбек, Нур қидириб.

ОДАТИЙ Одат бўлиб қолган, одат ҳукмига кирган, одатда бўладиган; одатдаги. Одатий нарса. Одатий байрам. ■ Ҳасанали дастурхон ёзиб, қумғон киргизди. Одатий такалуфлар билан дастурхон ва чойга қаралди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Бадиий фикрнинг ўзи одатий фикрнинг қайта қурилишидир. Газетадан.

ОДАТЛАНМОҚ Одат қилмоқ, бирор ишга, нарсага ўрганиб қолмоқ. Эрталаб барвақт туришга одатландим. ■ Мирза-каримбой, савдогар назокатиданми ёки одатланганиданми, нонни жуда майда ушатган эди. Ойбек, Танланган асарлар.

ОДАТЛАНТИРИЛМОҚ Одатлантирмоқ фл. мажҳ. н. Бола катталарни ҳурмат қилишга одатлантирилмоғи керак.

ОДАТЛАНТИРМОҚ Одатланимоқ фл. орг. н. Болани ёшлигидан озодликка одатлантириши керак.

ОДИЙ [a. عادى – одатдаги, одатга айланган; кундалик; меъерий; содда] **1** Одатдаги, ҳар вақт бўлиб, учраб турадиган, ўрганиш бўлиб қолган. *Оддий машғулот.* ■ *Оддий ёз тонги.. Қуёш Калковуз суви бўйлаб ўсган қалин толларнинг учида уйнайди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Юсуфбек ҳожи бекнинг уйланишини ҳам оддий гаплар қаторида эшитиб ўтказди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Англашилиши, ҳал этилиши осон, унча мураккаб бўлмаган; осон, жўн. *Оддий савол.* *Оддий масала.* ■ *Биз, катталар, кўпинча оддий ҳақиқатни унутамиз, ёшларга ишончсизлик билан муомала қиламиз.* Газетадан. *Найнов оддий нарсага ҳам ақли етмагани алам қилиб, яна сигаретага ёпишиди.* Ф. Мусажонов, Ҳиммат.

3 Кўп қаторидаги, бошқалардан алоҳида ажралиб турмайдиган. *Бир вақт ўртага сочлари ўсган, ўзига ортиқча эътибор қилмай, оддийгина кийинган бир ёш шоир чиқиб, муҳаббат ҳақида шеър ўқий бошлади.* Шукрулло, Сайланма.

4 Сифат жиҳатидан айтарли яхши эмас; жўн; содда, ҳашамдор эмас. *Оддий чит.* ■ *Гулнор оддий қизил кўзли кумуш узукни чўнтагидан олиб, Унсинга берди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Салим аканинг тепаликдаги уйи оддий қишлоқ уйларида бўлиб, ташқаридан тўғри уйга кириларди.* «Ёшлик».

5 Камтар, камсуқум, одми. *Оддий одам.*

6 Шунчаки, номига. *Бир ҳафтадан кейин қиз Жамолзоданинг устахонасига ташириф буюрди.* У «Кўккўл тонги»ни кўриб, оғзи очилиб қолди. *Ушанда кўргани ҳозирги полотнонинг олдида оддий эрмак эди.* «Ёшлик».

Оддий аскар Унвон олмаган аскар; соддат. **Оддий каср мат.** Сурати махражидан кичик мусбат каср. **Оддий моддалар** ким. Молекулалари бир хил атомлардан тузилган моддалар.

ОДЕКОЛОН [фр. eau de Cologne – Кёльн (шаҳар номи) суви] Хушбўй моддаларнинг спирт-сувдаги эритмаси; хушбўй исли, роҳатбахш гигиеник суюқлик; атир. *Бинафша ҳидли одеколон.* *Одеколон селмоқ.* ■ *Киприкка суртладиган тушь қуриб қолган бўлса, идишининг ичига бир неча томчи одеколон томишинг керак.* «Саодат».

ОДЕЯЛ [р. одеть < одеть – ёппоқ, қопламоқ, ўрамоқ» фл. дан] Ухлаганда одам устига ёпинадиган, жун ёки бошқа матери-

алдан тўқилган кўрпачасимон буюм; аёл. *Нафиса уйғониб кетиб, аллавақтгача хомуш ўтирди.* *Пишиллаб ухлаётган ўғлини тўғрилаб, устига одеял ёпиб қўйди.* Мирмуҳсин, Умид.

ОДИЛ [a. عادل – адолатли, ҳаққоний; қонунга асосланган] **1** Бирор томонга ён босмай, қонун, адолат юзасидан холисона, ҳаққоний иш тутадиган; адолатли, бегараз, тўғри. *Одил одам.* *Одил ҳукумат.* *Одил судья.* *Одил турмоқ.* ■ *Рихси бундай гапларни, унинг меҳнатини, уни ҳимоя қилиб айтилаётган бундай сўзларни биринчи марта эшитар, бу хилда одил одамлар борлигини энди кўриб турмоқда эди.* С. Зуннунова, Олов.

2 Адолат билан тузилган, адолат руҳи билан суғорилган; адолатли. *Аммо бунинг учун сен таклиф этган кураш фалсафаси эмас, гўзал ва одил қонунлар, ислохотлар керак.* Ойбек, Нур қидириб.

Одил судлов Ҳақиқий ҳолатни аниқлаб, томонлар ўртасидаги келишмовчилик ва низоларнинг фақат суд томонидан ҳал этиб берилиши.

2 Одил (эркаклар исми).

ОДИЛЛИК 1 Одил кишиларга хос хатти-ҳаракат. *Одамлар оғзида Элмуроднинг астойдиллиги, одамышавандаллиги, ақли, билими, одиллиги, ғайрати тўғрисида гап кўнайкач, Тожибой ён босишга мажбур бўлди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

2 айн. адолат **1.** *Одиллик билан иш тутмоқ.*

ОДИЛОНА 1 рвш. Одиллик билан, адолат юзасидан, ҳақиқатга асосланиб, адолатли равишда; бегараз, ҳаққоний. *Одилона суд қилмоқ.* *Одилона иш тутмоқ.* ■ [Навоий]: *Менингча, халқнинг талабига одилона қулоқ солмоқ лозим.* Уйғун ва И. Султон, Алишер Навоий.

2 сфм. *взф.* Адолатли, ҳаққоний; қонунга, ҳуқуққа асосланган. *Одилона ҳукм.* *Одилона хатти-ҳаракат.* *Одилона талаб.* ■ *-Вазири бузрук, мен хон ҳазратларининг одилона ишларини халққа кўрсатмоқ тарадудидаман, – деди Пирназарбой.* Ж. Шарипов, Хоразм.

ОДИМ 1 Олга ёки орқага, ўнг ёки сўлга оёқ ташлаб қилинган ҳаракат; қадам. *Кўчанинг бурилишида яна бир оз унинг [Отабекнинг] одимлари секинлашса ҳам, лекин олдин-*

лашни қўймай бораверди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Одим олмоқ Юра бошламоқ, юришда, қадам ташлашда давом этмоқ. *Бирга одим олдик чўққилар сари.* Т. Тўла. **Одим отмоқ** (ёки ташламоқ) 1) қадам ташлаб олдинга юриб бормоқ. *Барчиной лангарни маҳкам ушлаб, оҳиста одим отган куйи, тобора илгарилайверди. Одамлар унинг ҳар бир қадамини ҳадикли бир ҳайрат билан кузатишарди.* Н. Қиличев, Чигирик; 2) кўчма илгари силжиб бормоқ, илгари босмоқ. *Истиқбол сари ишонч билан одим ташламоқ. Одим қўймоқ* 1) қадам босмоқ, юрмоқ. *Бола одим қўйиб кетяпти;* 2) бирор жойга етиб бормоқ, эришмоқ. *Ю. Гагарин тарихда биринчи бўлиб космосга одим қўйди. Одими бўшаштирмоқ* Юришини секинлаштирмоқ, секинлашмоқ. *Йўл бошловчи парвойифалак, бархан ошиб, илгарилаб борарди. Худди жон керак бўлса, етиб олсин дегандай, одими бўшаштирмайди.* М. Мансуров, Ёмби. **Одими тезлатмоқ** Юришини тезлатмоқ, тезроқ юрмоқ.

2 Бир қадам оралиғидаги масофа; шу масофага тенг ўлчов бирлиги. *Бир одим. Орамиз икки одимча келади.* ■ *Бойнинг дарвозасидан йигирма одим наридаги эски, кичкина эшик кишининг гашини келтирувчи товуш чиқариб очилади.* Ойбек, Танланган асарлар.

3 кўчма Ўсиш, ривожланиш суръати. *Қайта қуришнинг одимлари тобора шиддаткор бўлиб борапти.* Газетадан.

4 кўчма Ҳаракат, қадам олиш, юриштириш. *Унинг одими бежо!*

Бир одим Яқин, бир қадам. *Бошқалар учун узоқ, жуда узоқ туюлган район маркази унинг учун бир одим — на қиш изғиринини билади, на саратон жазирамасини.* Н. Норкулов, Тўқнашув. **Одимда, одим жойда** (ёки сайин) Ҳар қадамда (тез-тез учраб турадиган нарса ҳақида). *Одимда чойхона.* ■ *[Отабек ва Али] Одим сайин бир ўликка учрап эдилар.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Одимни санаб босмоқ** 1) секин, имиллаб юрмоқ; 2) кўчма эҳтиётлик билан иш тутмоқ. *[Отабек] Одими санаб босиш, бир чўқиб саккиз ёққа қараш каби эҳтиётликларга.. ўрганиб қолган.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОДИМЛАМОҚ 1 Қадам ташлаб юрмоқ, қадам босиб бормоқ, қадам босмоқ. *Аста*

одимламоқ. Тез одимлаб бормоқ. ■ *Ҳақназар машинасидан илдам тушиб, гавжум дарахтлар орасидаги қаҳвахонага ёнма-ён ўрнашган магазин томон одимлади.* «Шарқ юлдузи».

2 кўчма Олға томон жилмоқ, олдинга жилиб бормоқ, илгари босмоқ. *Иш тез суръатлар билан одимламоқда.* *Юртимизда футбол марафони одимламоқда.*

3 Одим билан ўлчамоқ, қадамлаб ўлчамоқ. *Ҳовлининг узунлиги одимлаб чиқилди.*

ОДИМЛОВЧИ: одимловчи экскаватор Таянч қисмларини галма-гал одимлатиб, олға силжувчи экскаватор. *У [Шерали] ҳар тонг одимловчи экскаваторнинг кабинкасига чиқиб, қош қорайгунча канал қазирди.* Ҳ. Фулом, Сенга интиламан.

ОДИМ 1 Ранги-туси, гули кўзга яққол ташланмайдиган; содда, сипо. *Одми чит. Одми қўйлак. Одми кийинмоқ.* ■ *Ёш жувонлар гажак қўйиб, кексароқлари соч фарқини тўғри очиб, одмигина кийиниб, концертга жўнаб кетишди.* С. Аҳмад, Уфқ. *Ўзбек ойим тўйга борадиган хотинлардек ясанган, энида одми хонатлас қўйлак, бошида оқ шоҳи дакана, кўзида сурма эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 кўчма Оддий, содда, камтар. *Одми одам. Одми гап.* ■ *Эломонов атрофга кўз югиртирди. Хона одмироқ экан.* М. М. Дўст, Галатепа қиссалари.

ОДИМАРЧИЛИК Одмилик, содалик, камтарлик. *Одмигарчилик қилмоқ.*

ОДОБ [а. آداب — «адаб» (ادب) с. кўпл.] айн. адаб. *Бола — азиз, одоби ундан ҳам азиз.* Мақол. ■ *Ироданинг уятчанлиги бўшанглик ёки ношудликка эмас, ишва ва одобга асосланган эди.* Ф. Мусажонов, Ҳиммат.

ОДОБЛИ айн. адабли. *Умид жуда одобли йигит экан, бир рюмка ҳам ичкилик ичмади.* Мирмуҳсин, Умид.

ОДОБНОМА 1 Одоб-ахлоққа оид фикрлар баён қилинган китоб ёки дарслик.

2 Ўқув-тарбия муассасаларида одоб-ахлоқ ҳақида таълим берувчи ўқув фани, предмети.

ОДОБСИЗ айн. адабсиз. *Бир-бирига андак одобсиз гап айтишиб, хохлашаётган икки кишидан бири қайрилиб, орқада жадал келаётган Ҳафиза билан Умидга қаради.* Мирмуҳсин, Умид.

ОДОБХОНА Одоб-ахлоқ тарғиб қилинадиган жой. *Чойхона* — юксак ахлоқий меъёрлар тарғиб қилинадиган маскан ҳисобланади. Шундай экан, уни ўзига хос одобхона, тарбия ўчоғи дейиш мумкин. Газетадан.

ОДОШ с.т. Одоқ, тамом. *Одош бўлди. Одош қилмоқ.*

ОДОҚ [оёқ сўзидан] с.т. Охир, пировард, сўнг, ниҳоят. *Шу билан сўзим одоғига етди. У шунча кўп эртақ билардики, кети-одоғи бўлмасди. Янграр овоз хушчақчақ, ҳосил мўл.. бўлмас одоқ.* Миртемир, Асарлар.

2 Дарё ва сойлар этаги, қуйилиш ери. *Дарё одоғи.*

ОЁҚ I I Одам, ҳайвон, қуш ва умуман жонли организмлар гавдасининг таяниб туриши ва юриши ёки ўрмалаши учун хизмат қиладиган аъзо. *Ўнг оёқ. Чап оёқ. Ипак қуртининг оёқлари. Отнинг орқа ва олдинги оёқлари. Дўст — бошга, душман оёққа боқадди.* Мақол. ■ *Ўнг оёғимни кўтарсам, чап оёғим ерга кириб кетаётгандек бўлаверади.* Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлакати. У [«фаришта»] атлас кўйлак, лозим кийган, бош яланг, оёқ яланг, ёшигина.. бир йигит эди. А. Қаҳҳор, Майиз умадан хотин. *Шарофат.. ўзига келди-ю, оёқ учиди бориб, дарчанинг ёнига чўнқайди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

Оёқ босмоқ 1) қадам ташламоқ, юрмоқ. *Бемор энди-энди оёқ босаяпти. У ўнг оёғини босолмайди.* ■ *Сақлаб сукут оёқ босди, Ҳамма жимжит, бошлар қуйи.* Ф. Фулом, Кўкан; 2) кўчма ўйлаб, мулоҳаза билан иш тутмоқ. *Оёғинги билиб бос!;* 3) бирор жойга бормоқ, келмоқ. *Одам оёқ босмаган саҳро. Сизникига оёқ босмаганим бўлсин! Оёқ ости (ёки оёғ-ости) бўлмоқ* Топталмоқ, эзилмоқ, босилмоқ, поймол бўлмоқ, босиб-янчиб ташланмоқ. **Оёқ ости (ёки оёғости) қилмоқ** Топтамоқ, эзмоқ, босмоқ, поймол қилмоқ, босиб-янчиб ташламоқ. *У ўз ҳақини таниган, энди ўзини бировга оёқ ости қилдириб қўймайди.* С. Аҳмад, Уфқ. **Оёқ остида** 1) юриш, қадам босиш лозим бўлган жойда, одамларнинг йўли устида. *Болалар, оёқ остида ўралашманглр!;* 2) ҳар қадамда. *Фалокат оёқ остида.* Мақол; 3) кўчма поймол бўлган бир ҳолда. *Бу замонда.. ҳақиқат оёқ остида қолиб кетмайди.* С. Аҳмад, Ҳукм. **Оёқ устида** Тикка турган ҳолда. *Мана, ўртоқлар, оёқ устида, иш бошида умумий йиғилиш ҳам*

ўтказиб олдик. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. **Оёқда (ёки оёқ устида, оёқ узра) турмоқ** 1) тик(ка) турмоқ. *Оёқда турган ҳолда яна бир оз гаплашиб, сўнг Эшвой жўнаб қолди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Отабек ҳолсизланиб, оёқ узра турар.* А. Қодирий, Ўтган кунлар; 2) ўзини тутиб (тик ҳолатда) турмоқ. *У, йўлдан чарчаб келганидан, оёқ устида зўрға турар эди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. **Оёқдан йиқитмоқ (ёки йиқмоқ)** 1) ағанатмоқ, йиқитмоқ; 2) кўчма ишдан, издан чиқармоқ, ишни бузмоқ. *Бу ёлғиз Бўтани беобрў қилиш учун эмас, колхозни оёқдан йиқитиш учун қилинган иғво.* С. Аҳмад, Ҳукм. **Оёқдан қолмоқ** Юролмайдиган бўлиб қолмоқ, бир жойда ўтириб қолмоқ (қарилик, хасталик, бедармонлик сабабли). *—Бошимга бир мушкул тушди, — деб гап бошлади Бозор, — бугун укам бирдан касал бўлиб, ҳам тилдан, ҳам оёқдан қолди.* С. Айний, Дохунда. **Оёққа босмоқ** 1) юра бошламоқ (ёш бола ёки бемор ҳақида); 2) кўчма йўлга, изга тушмоқ, тартибга тушиб, олға босмоқ, ривожлана бошламоқ. *Колхозимиз сал оёққа босгандан кейин, ўзим бориб, сизни олиб келаман.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. **Оёққа бостирмоқ** 1) айн. **оёққа турғизмоқ** 1; 2) кўчма даволаб юргизиб юбормоқ; 3) кўчма йўлга, изга солиб, ривожлантириб юбормоқ. *Туғонни қуриб, колхозимизни оёққа бостириб олайлик, уйлариинга радио тушириб берамиз.* С. Аҳмад, Ҳукм. **Оёққа турмоқ** 1) ўрnidан турмоқ. *Девонбеги.. меҳмонхонага кирганда.. бутун меҳмонхонадагилар оёққа турдилар.* С. Айний, Куллар; 2) кўчма бош кўтармоқ, қўзғалмоқ, қарши чиқмоқ, оёқланмоқ. *Уша кунни бутун шаҳар оёққа турди.* Ж. Шарипов, Хоразм; 3) кўчма касалдан соғайиб, юриб кетмоқ. *—Яшилициингизни асло унутмайман, — деди врачга бемор, — оёққа туриб кетай, сизни хурсанд қиламан.* Газетадан. *Қани энди оёққа туриб кетса-ю, бутун умрини ана шу одамни асраб-авайлаш учун бағишласа.* С. Зуннунова, Кўк чироқлар. 4) кўчма йўлга, изга тушмоқ, яхшиланмоқ. *Колхозимиз қанча оёққа турса, шу бизнинг душманга зарбамиз бўлади.* С. Аҳмад, Ҳукм. **Оёққа турғизмоқ (ёки кўймоқ) қ. турғизмоқ.** *Колхозни колхоз қилиб, оёққа турғизгунча, эҳа, қанча қурбон бермадик!* Ҳ. Назир, Узр, отахон. *Абдулла ука, бутун халқни қандай қилиб оёққа тур-*

ғизиш мумкин? Ш. Холмирзаев, Қахрамоннинг сўнги кунлари.

2 Стол, стул, сўри, карават каби буюмларнинг ерга таяниб турадиган қисми, пояси. *Дадам сувоғи кўчган деворларга, эски шкаф, оёғи маймоқ стулларга бир қараб қўйди.* С. Сиёев, Ёруғлик.

3 Охир, одоқ. *Кўчанинг бошидан оёғига-ча тош терилган. ■ Подачи поданинг оёқ томонидан чанг ютиб, элан-қаран юриб келаятган сигирни таёғи билан кўрсатиб: «Анави сеники», деди.* С. Анорбоев, Ҳамсухбаглар. *Отабек киши орқасидан кетди, олдинма-кетин, сўзлашмасдангина кўчанинг оёғига қараб борар эдилар.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

4 Фасл, давр ва ш.к. нинг охири, тугаётган вақти. *Куз кунларининг оёғи ва қиш кунларининг боши эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Оёқда қолдирмоқ Орқада қолдирмоқ. *Мен буларга ўргатармишман.. Мени оёқда қолдириб кетишади бу шумтакалар.* Ҳ. Назир, Олмос.

5 Чет, чекка; қуйи томон; этак. *Экинзорнинг оёғи.* Ернинг оёғи.

6 Уйнинг, хонанинг эшикка яқин ўрни; пойгак; зид. **тўр** II. *Асалхон бир тўда қизлар билан оёқроқда ғуж бўлиб турганини кўрган Сорахон ўртага тушиб, йигитларни чақиб олди.* Ҳ. Фулом, Сенга интиламани.

Бир оёғи тўрда, бир оёғи гўрда Жуда қариб, мункиллаб қолган. *Отанинг қилаётган ишига қараб, ёшини суриштириб: Тўқсондан ошибсиз, бир оёғингиз тўрда, бир оёғингиз гўрда, тиниб ўтирмайсизми, — дебди.* Шукрулло, Сайланма. **Енгил (ёки суюқ) оёқ** ёки **оёғи енгил салб.** Бузуқ, фоҳиша. **Ёлғиз оёқ йўл қ.** Ёлғиз. **Икки оёғини бир этикка тикмоқ (ёки суқмоқ)** Айтганининг дарҳол бажарилишини талаб қилмоқ, қистовга олмоқ. *Отам уйлантираман деб, икки оёғини бир этикка суқиб олган, ҳол-жонимга қўймайди.* С. Аҳмад, Қадрдон далалар. **Оёқ олиши** 1) юриш, қадам ташлаш. *Умматали хотинининг оёқ олишига қараб юрадиган бўлса, отлиқ келаятган Акбарали ундан олдин Азизхонни топади, унга бирор шикаст етказадигандай бўлиб туюлади.* С. Аҳмад, Уфқ; 2) юриш-туриш, хатти-ҳаракат. *Унинг оёқ олиши бежо. Оёқ остидан чиқмоқ* Тўсатдан пайдо бўлиб қолмоқ. *Душман учун ку-*

тилмаган бу фалокат худди оёқ остидан чиққандек бўлди. Н. Сафаров, Жангчи Шокир. *Уша катта иш кеча оёқнинг остидан чиқиб қолди.* С. Аҳмад, Уфқ. **Оёқ тирамоқ** Ўз айтганида қаттиқ туриб олмоқ, бошқа гапга кўнмаслик. *Болаларнинг буйи етиб, тўй бошлаймиз деганда, қизи қўрмағур бирдан оёғини тираб олди.* Ойбек, О.в. шабадалар. *У уйлансам, Маҳбубага уйланаман, бўлмаса, фронтга ариза бериб кетаман, деб икки оёғини бир этикка тиқиб туриб олди.* С. Аҳмад, Уфқ. **Оёқ узатмоқ (ёки чўзмоқ)** 1) кўнгли тинчимоқ, ғам-ташвишдан холи бўлмоқ. *Офтоб ойим ҳамон оёқ узатмади.* А. Қодирий, Ўтган кунлар; 2) кўчма ўлмоқ, жон бермоқ. **Оёқ узмоқ** Келиб-кетишни тўхтатмоқ, тамоман келмаслик. *Бўри Пайғамов, Нусратбекнинг бу ердан оёғи узилиб, гаплар бости-бости бўлгунча, панароқда турди.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди. **Оёқ учи билан (ёки учиди) кўрсатмоқ** Менсимаслик, назарга илмаслик. *Чўри қиз бошимизга чиқиб, бизларни оёқ учи билан кўрсатади.* Ойбек, Танланган асарлар. *Одамни оёқ учиди кўрсатиб, калака қилади.* Ҳ. Назир, Ўтлар туташганда. **Оёқ учиди** Секин, товуш чиқармай. *Шерали оёқ учиди келиб, девор тагида бир ёнбошда ухлашгагина етадиган жойга ўтирди.* С. Кароматов, Олтин кум. **Оёқ чиқармоқ** Сўроқсиз ҳар тарафга бора берадиган бўлиб қолмоқ, тартибдан чиқа бошламоқ. *Бизнинг хотин тил чиқарган десам, оёқ ҳам чиқарипти.* А. Қаҳҳор, Оғриқ тишлар. **Оёқ қўймоқ** Бирор ишга киришмоқ. *Унинг розилигини олмасдан туриб, бу ишга оёқ қўйиш мумкин эмас.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Оёғи қуйган товуқдек** Безовталиқ билан, зир югуриб, ўзини ҳар ёққа уриб. *Одамлар оёғи қуйган товуқдек нишиллаб югурдилар.* Ойдин, Ўздан кўрсин. **Оёғи олти, қўли етти** Шодликдан ўзини ҳеч қаерга сиғдиролмайдиган, ғоят хурсанд. *Зайнаб оёғи олти, қўли етти бўлгани ҳолда, эрини тўрт қават кўрпача устига ўтказиб, ёнига учта пар ёстиқни қўйди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Оёғи осмонда с. т.** Қулади, йиқилди, иши чаппа. *Лашкарбоши уста бўлса, душман оёғи осмонда.* Мақол. **Оёғи осмондан бўлди (ёки келди) с. т.** Қулади, йиқилди, иши чаппасига айланди. *Чекинадиган жой йўқ, орқада жаҳаннам, бир қадам чекинсак, оёғимиз осмондан келади.* Ш. Ра-

шидов, Бўрондан кучли. **Оёғи тортмаслик** Боргиси келмаслик. **Оёғига болта урмоқ қ. болта. Оёғига бош урмоқ (ёки кўймоқ) ёки оёғига йиқилмоқ** Паноҳ тортиб ёки нажот излаб келмоқ; сажда қилмоқ. **Оёғидан тортмоқ с.т.** Жиноятда қатнашган шерикларини айтиб бериб, жавобгарликка торттирмоқ. **Оёғини осмондан келтирмоқ с.т.** Қулатмоқ, ағанатмоқ, ўрнидан туширмоқ, ишини чаппасига айлантирмоқ. **Оёғини қўлга олиб с.т.** Тез, фириллаб. *Шартта ўрнимдан туриб, қалпоқчамни олдим-да, оёғимни қўлга олиб, уй томон югурдим. «Ёшлик».* **Осмонга чиқсанг, оёғингдан тортаман, ерга кирсанг – қулогингдан Мендан қочиб кутулолмайсан, қарга қочсанг ҳам, бари бир, тутиб оламан.** [Солиҳбой:] *Менинг олтинларим шундай зийрак жосус.. шундай улуғ ҳокимки, ерга кирсанг – қулогингдан, осмонга чиқсанг, оёғингдан тортиб, менинг кўйнимга олмадай қилиб солиб қўяди!* **Ҳамза, Бой ила хизматчи. Оғир оёқ** Ҳомиладор. **Совуқ оёқ айн. шум оёқ қ. шум.** *Кенг соҳилингда кезди шум оёқ, Синдирди нечанинг бошида таёқ.* **Файратий. Юзига оёқ кўймоқ (ёки тирамоқ)** Кимсанинг хоҳишига қарши, унинг ҳурмати билан ҳисоблашмай иш қилмоқ. *Турғун акам билан раиснинг юзларига қандай қилиб оёқ қўя оламан.* Н. Сафаров, Ҳаёт мактаби. *Сен юзингга оёқ тираб кетган ўша бети қаттиқ хотининикига бордингми?* С. Аҳмад, Уфқ. **Ўз оёғи билан** Ўз хоҳиши, ихтиёри билан, ўзича. *Дард аригиси келса, табиб ўз оёғи билан келади.* Мақол. **Ўз оёғидан йитмоқ** Ўз ихтиёри, хоҳиши билан йўқолмоқ, йўқ бўлиб кетмоқ.

ОЁҚ II эск. I Коса, идиш.

2 айн. қадаҳ. *Аччиғланма, бек йигит.. ширингина таом қилиб бераман, бир-икки оёқ бўза ҳам келтираман.* Ойбек, Навоий. *Новча йигит сузган бўзадан озгина татиб кўриб, биринчи оёқни Султонга узатди.* Ф. Ғулом, Шум бола.

ОЁҚДУМЛИЛАР Қанотсиз ҳашаротларнинг туркуми. *Оёқдумлиларнинг Ўрта Осиё деҳқончилик минтақаларида 50 га яқин тури маълум. «ЎЗМЭ».*

ОЁҚЛАБ: икки (ёки қўш) оёқлаб Иккала оёқ билан. *Икки оёқлаб тепмоқ* (ҳайвон ҳақида). **Тўрт оёқлаб** Икки қўл ва оёқда (эмакламоқ). *Тўрақул тошбақадай тўрт оёқлаб, эмаклаб кетди.* А. Кўчимов, Ҳалқа. *Набираси йигитнинг елкасига эски тўнни тў-*

шаб, миниб олди-да, энди тўрт оёқлаб чопасиз, дея талаб қилди. Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар.

ОЁҚЛАМОҚ I Охирига етиб қолмоқ, охирламоқ. *Куз оёқлаб қолиб, ҳолдан тойгану, лекин ўз ўрнини ҳали қишга бўшатиб бермаган эди.* С. Нуров, Нарвон. *Кўклам оёқлаганда келиб, [ўрик] еб кетинглар.* Газетадан.

2 кам қўлл. *Тарқалмоқ, овоза бўлмоқ, «юрмоқ».* *Эл орасида уни Тошкентга олиб кетиб отиб ўлдиришгани, кейин жарликка улоқтиришгани ҳақидаги гаплар кўп оёқлабди.* Газетадан.

3 шв. *Йўлга кирмоқ, юра бошламоқ* (гўдак ҳақида). *Қишлоқ боласи оёқлабдики, шу тепага тирмашади, шу тепада ўйнаб ўсади.* Н. Норқобилов, Бекатдаги оқ уйча.

ОЁҚЛАНМОҚ Бош кўтармоқ, кўзғалмоқ, қарши чиқмоқ. [Мансур Меҳрига:] *Камбағал батраклар биз томонда, ҳозир ҳамма уларга [душманга] қарши оёқланган.* З. Саид, Н. Сафаров, Тарих тилга кирди.

ОЁҚЛАНТИРМОҚ Бош кўтаришга даъват этмоқ, қарши кўймоқ. *Сиз марғилонлик оғайниларни қипчоқларга қарши оёқлантирмоқчи бўласиз.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОЁҚЛИ I Оёғи бор. *Тўрт оёқли ҳайвон. Узун оёқли чигиртка.* ■ [Кампир] *«Мишмиш» ларни ҳар вақт эзмалик билан сўзлар эди: «. Фалончининг келини тўрт оёқли бола туғибди!»* Ойбек, Танланган асарлар.

2 Пояли, тагида кўтариб турадиган қисми бор. *Икки оёқли скамейка. Уч оёқли стул.* ■ *Уста кулол Ҳамроқулнинг аҳволини кўриб, дарров боққа олиб кирди ва қайрағоч остидаги чўян оёқли зангор эшакка ўтқизиб қўйди.* А. Қаҳқор, Томошабоғ.

Оғир оёқли айн. оғир оёқ қ. оёқ I.

ОЁҚСИЗ Оёғи йўқ, оёғидан маҳрум бўлган. *Уни бир умид урушдан қўлсиз, оёқсиз бўлиб қайтган ҳамқишлоқларини кўргани етаклаб борди.* Т. Ашуrow, Оқ от.

ОЁҚЯЛАНГ I Оёқ кийимсиз, оёғига ҳеч нарса киймаган. *Нигина кимсасиз даштда ортидаги дарё томон оёқяланг юриб кетди.* Мирмуҳсин, Темур Малик. *Бир тўда болалар чуғурлашиб, боғдан чиқиб келишди. Оёқяланг, дўмбоқ, офтобда тобланган.* С. Нуров, Нарвон.

2 кўчма Камбағал, қашшоқ. *Тоштемир ҳам кейинги тоифа оёқяланглардан бўлиб,*

Мирзачўлга борувчилар тўпига қўшилди. Ҳ. Фулом, Феруза. -Ҳим, ана шунақа оёқялангдан қўрқ-да, — бошини лиқиллатди Хўжаёёр. А. Нарзиқулов, Ҳаёт ёлқини.

ОЁҚ-ҚЎЛ 1 Оёқ ва қўл(лар). Оёқ-қўлини боғламоқ. Оёқ-қўли чаққон одам. ■ Ойша холанинг оёқ-қўли бўшашиб, стулга ўтириб қолди. С. Зуннунова, Кўк чироқлар.

2 кўчма с.т. Кўмакчи, дастёр. Ўғлимиз — бизнинг оёқ-қўлимиз.

ОЁҚ-ҚЎЛЛИ с.т. Чаққон, эпчил, уддабурон. Моҳира опа! Сиз Насиба холанинг қизини кўранмисиз? Оёқ-қўлли, пазанда, қизмисин — қиз-да! «Ёшлик».

ОЖИЗ [а. عاجز — нимжон, бўшашган, кучсиз, заиф; нўноқ, ноқобил; кўрмайдиган, кўр] 1 Жисмоний жиҳатдан кучсиз; заиф, беқувват, нотавон. Ожиз кампир. ■ Шундай кезларда Сирож қандайдир нотавон, ожиз бир кишига айланади-да, бошини ғамгин эгиб, соатлаб жойидан қимирламай қоларди. С. Зуннунова, Олов. Гулнор эса, оёқда туришга ожиз, тинкаси қуриган бир хаста каби, умидсизлик билан яна секингина ўтирди. Ойбек, Танланган асарлар.

2 кўчма Бирор иш қилиш учун ҳеч қандай чора-илож қўлидан келмайдиган; иложсиз, ноилож. Исфандиёр деб аталмиш ёвуз ва манфур махлуқ қаршисида ҳамма ожиз эканлигини ўйлаб, баттар эзилди. С. Сиёев, Аваз. Мадаминхўжа унинг кўзларидаги илтижони тушунди, лекин.. хурофот, бидъат олдида ожиз эди. М. Исмоилий, Фарғона т.о. Биров бировга мурувват қилишдан ожиз бўлган ўша замонда Ҳамро ота ва унинг оиласига ўхшаш инсофли одамлар ҳам бор эди. Н. Сафаров, Катта карвон йўлда.

3 кўчма Курби, кучи етмайдиган, кучсиз. Тошкентимиз — бағри кенг, гўзал шаҳар. Унинг таърифига унча-мунча қалам ожиздир. Газетадан.

4 Бўш, кучсиз, паст. Йўл четида бўғзига пичоқ тортилган бир буқача жон таслим қилаётган бўлса керак, орқа оёғини ҳар замон, бир ожиз силкитиб қўярди. С. Аҳмад, Жимжитлик. У [Кумри] ярани боғлаётганда, Ботирали ожиз товуш билан бир ингради-ю, яна жимиб қолди. Ҳ. Фулом, Машғал.

5 Хира, кучсиз; ёрқин эмас. Фонарнинг хира шишасидан атрофга ожизгина қизғиш шуъла ёйилди. Ҳ. Фулом, Машғал.

6 Кўриш қобилиятини қисман ёки батамом йўқотган; кўр. Кўзи ожиз одам. ■

Майна Абдуваҳобнинг ёшланган ожиз чап кўзига, мулойим тикилиб турган ўнг кўзига назар ташлади. Ш. Тошматов, Эрк қуши. Баъзан тушлик овқат вақти, кўпинча ишдан кейин, тўртта-бешта кўзи ожиз эркак-аёллар йиғилишиб, ўзаро гурунглашиб қолишарди. Шукрулло, Сайланма.

ОЖИЗА [а. عاجزه] 1 Ожиз аёл.

2 эск. с. т. Қиз фарзанд, қиз. Мирзакаримбой қичқирди: -Мулла Абдишуккур, эртага ожизамизга тўй келади, марҳамат қилинг. Ойбек, Танланган асарлар.

ОЖИЗЛАНМОҚ Ожиз бўлиб қолмоқ, ожизлик қилмоқ. Касалдан кейин ожизланиб қолди. Кўзлари ожизланиб қолди.

ОЖИЗЛИК Жисмоний жиҳатдан кучсизлик, заифлик; бирор иш қўлидан келмаслик, нотавонлик. Унинг гўзаллиги таърифдан қаламим ожизлик қилади. ■ Яхшибоев дўстларининг қўрқоқлигидан завқланди, ёйилиб кулди — уларнинг ожизлигини ўзича тушунган ва кечирган бўлди. М. М. Дўст, Лолазор. Қайнатанинг нўнисаси куёвнинг шахтини қайтаришга ожизлик қилди. М. Исмоилий, Фарғона т.о.

ОЖИЗ-НОТАВОН, ОЖИЗУ НОТАВОН Ожиз ва нотавон, жуда ҳам ожиз. [Солиҳ маҳдум:] Жанобларига ожизона узр.. Аввало камина ожиз-нотавон, афтодаҳол, пушти паноҳ жиҳатларидан содир бўлган улуғ марҳаматга сазовор ва лойиқ эмасдирман. А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

ОЖИЗОНА 1 рвш. Ожизларча, заиф ва нотавонларча. [Кампир] Оғир юк остида эзилган каби, узун бир «ух» тортиб, ожизона, шикоят оҳанги билан ўз-ўзига деди: «Эй, дунёи бевафо!» Ойбек, Танланган асарлар.

2 сфт. Итоаткорона, ҳақирона ёлвориш билан қилинган, ўтинчли. Ожизона узр. ■ Узимнинг содиқона бу хизматим эвазига жанобларидан ожизона ўтинчим шулки, бу сирни сизларга билдирувчи мен бўлганлигимни ўзларидан бошқа кимса билмасин. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОЗ 1 Сон ёки миқдор жиҳатдан унча кўп бўлмаган; кам. Оз вақт. Ҳовузда сув оз. Гап кўп, кўмир оз. Мақол. Оз емак — саз емак. Мақол. ■ Яқинда табибларга кўрсатган эдим, қонингиз оз, қимиз ичинг, деди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Етарли эмас, кифоя қилмайдиган, қаноатланарли бўлмаган; кам. Бир йигитга

етмиш хунар оз. Мақол. *Мақтанма, ғоз, хуна-ринг оз. Мақол. Кўп бўлса — кетар, оз бўлса — етар.* Мақол. ■ *Икковимиз ўтказадиган олтин умрнинг олтин минутларини ҳар қанча олтин соат санаса оз!* А. Қаҳҳор, Оғриқ тишлар. *Электр қуввати шу қадар оз эдики, насос моторларни айлантиришга ҳам ожизлик қилиб қолди.* С. Аҳмад, Уфқ.

3 рви. Баъзи-баъзида; гоҳо-гоҳо, камдан-кам. *Анвар ўз тенги болалар билан оз алоқа қилар, уларга кам аралашар ва ортиқча ўйнаб-кулмас.. эди.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён. *Қизлик вақтида Нури уларнинг кулбасига жуда оз чиқар эди.* Ойбек, Танланган асарлар.

Бир оз Озгина, андак. *Бир оз тузи кам бўлибди.* ■ *Робия хола бир оз букчайганича, майда қадамлар билан шипиллаб, супага йўл бошлади.* С. Зуннунова, Олов. **Кўпи кетиб, ози қолди** Ярмидан кўпи кетиб, ундан озроқ миқдори қолди (қийинчилик кунлар, оғир иш ва ш.к. ҳақида). - *Кўпи кетиб, ози қолди, — овутди уни Усможон, — ҳеч нарса эмас, бу қийинчиликлар ўтиб кетади.* С. Зуннунова, Олов. **Оз бўлмаса** Нақ бўлмаса; сал бўлмаса; нақ, худди. - *Оз бўлмаса, ҳаром ўлар экан, жонивор, — дейди у [йўловчи], бир тутам яшил беда билан пичоғини артаётди.* П. Турсун, Ўқитувчи. **Оз қолди** Сал қолди. *Ҳар сафар момақалдироқ гулдураганда, «ойи», деб додлаб юборишига оз қоларди.* С. Анорбоев, Ҳамсуҳбатлар. *Боя синфда болалардан бири җимоя тилаб: «Хурматли ўқитувчим!» деб юборишига оз қолди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о. **Энг ози** Кам деганда, энг ками, ақалли. *Уятни билсангиз, энг ози шунинг андишаси керак эмасми? А. Қодирий, Ўтган кунлар.*

ОЗАЙМОҚ I Миқдор, ҳажм жиҳатидан камаймоқ, камиб қолмоқ. *Богда мевалар озайган вақти.* Ариқнинг суви озайди. ■ *Суви озайиб қолган самоварнинг жиғиллаши, чой учун қайта дастурхон ёзаётган Рузвоннинг гилам устидаги шип-шип юришигина жимликни бузар эди.* С. Зуннунова, Олов. *Кетиб-кетиб озайиб қолган кишилар гуруллаб, ичкари киради.* П. Қодиров, Уч илдиш.

2 Кам учрайдиган бўлиб қолмоқ; камаймоқ. *Шундан бери фикри сал ўзгарди чоғи, гарчи аввалгидай «девойани Машраб» дейишини қўймаса ҳам, камситишлари озайди.* О. Ёқубов, Эр бошига иш тушса.

3 Пасаймоқ, тушмоқ. *Кечга яқин Гулнорнинг руҳи анча енгиллашди, иссиғи озайди.* Ойбек, Танланган асарлар.

ОЗАР кт. айн. **озарбайжон.** *Мен Ереван кўчасида озар қизин учратдим, Умрим бўйицк мартаба дуч келдим мен рўёга.* А. Орипов, Йиллар армони. *Тарихи, тили, маданияти халқимизга жуда яқин бўлган озарлар бизни яхши кутиб олишди.* Газетадан.

ОЗАРБАЙЖОН қ. **озарбайжонликлар.** *Озарбайжон тили. Озарбайжон аёл.* ■ *Қиз кўринишдан озарбайжон бўлса керак, русча гапирар, гап-сўзларидан анчагина саводли эканлиги кўриниб турар эди.* Шухрат, Шинелли йиллар.

ОЗАРБАЙЖОНЛИКЛАР Озарбайжонда яшовчи, туркий тилда сўзлашувчи халқ, Озарбайжоннинг туб аҳолиси.

ОЗАРИЙ Озарларга, Озарбайжонга тегишли, оид. *Озарий мусиқа. Турғунали, ҳар галгидай, пенсия олганида шаҳардан келтирадиган совғасини — бу гал шапалоқдай-шапалоқдай катта қизил гулли озарий рўмол эди — елкасига ёпиб, белидан қучди.* А. Мухтор, Қумуш тола.

ОЗГИНА I Миқдор жиҳатидан жуда ҳам оз; қиттак. *Озгина сув беринг.* ■ *Атайин сизни ичинг деб суоқ ош қилдим. Озгина бўлса ҳам ичангиз, дармон бўлади.* С. Зуннунова, Олов.

2 Сал, андак, жиндай. *Озгина ухлаб олай.* ■ *Сизда озгина одамгарчилик бўлганда, бир муштипарнинг дилини вайрон қилмасдингиз.* Т. Ашуров, Оқ от. *Ҳовлининг кунботар томонида, харобаликдан озгина берида бўлган бояги йўлакка тираб солинган икки даричалик бир уй [бор эди].* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОЗДИР-КЎПЦИР айн. **озми-кўпми.**

ОЗДИРМОҚ I Озмоқ I фл. орт. н. *Кўйларни оздириб қўйибсиз.*

ОЗДИРМОҚ II Озмоқ II фл. орт. н. *Йўлдан оздирмоқ.* ■ *Ҳафиза, кўзингизни очинг!* У [Умид] қаллоб сизни йўлдан оздирмасин тағин! Мирмуҳсин, Умид.

ОЗИБ-ЎЗИБ рви. с.т. Зўрға имкон ёки вақт топиб, замоннинг зайли билан. *Озиб-ёзиб бир кеннойисини кўриб келмоқчи эди, бу ниятидан ҳам қайтди.* Ў. Усмонов, Қисмат. [Саломат:] *Озиб-ёзиб бир томошага борадиган бўлганингизда, иш-пиши чиқиб қолибдими-а?!* И. Аҳмедов, О. Толипов, Ким айбдор?

ОЗИБ-ТЎЗМОҚ Озиб, касалманд ҳолга келмоқ, илгариги ҳолатини йўқотмоқ. *Бултур қишининг бошлари бўлса керак, кучқувватини аллақандай кўринмас жонзот сўриб олгандек, бирдан озиб-тўзиб, тирсиллаган юзи, оёқ-қўлининг териси сўлишиб, ранги олинди, буруни ғайратидан асар ҳам қолмади. «Ёшлик». Дўсталининг кўзига от бир зумда озиб-тўзиб кетгандек кўринди. Т. Ашуrow, Оқ от.*

ОЗИҚ 1 Овқат бўладиган маҳсулот, овқатли дон-дун; емиш. *Озиқ маҳсулоти. Бир кунлик йўлга чиқсанг, бир ҳафталик озиқ ол!* Мақол. *Ёзининг ёзиғи — қишининг озиғи.* Мақол. ■ *Йигитлардан бири дастурхон ёзиб, йўлга олган озиқларини ўртага қўйди. А. Қаҳҳор, Мастон. Нима, озиқ биттами, қозон осмадингиз!* Ойбек, Танланган асарлар.

2 Ҳайвонлар овқати, ем-хашак. *Ҳайвонлар учун қишга озиқ тайёрламоқ. Қуртларга озиқ бермоқ.*

3 Ўсимликлар ўсиш жараёнида ердан оладиган моддалар. *Ўсимликларга қўшимча озиқ бериш. Илдиз озиқ берса, новда кўқарар.* Мақол.

Жон озиғи ёки жонга озиқ Роҳат. *Яхши сўз — жон озиғи, ёмон сўз — бош қозиғи.* Мақол. ■ *Майин эсган насими, обу ҳавоси, Булур жонга озиқ завқу сафоси. Ҳабибий. Маънавий (ёки руҳий) озиқ* Кишига маънавий завқ бағишлайдиган, унинг маънавий жиҳатдан ўсишига, такомиллашувига хизмат қиладиган восита. *Гузал адабиёт — руҳий озиқ.* А. Қаҳҳор, Сароб. **Озиқ тиш** Киши ва ҳайвонларнинг овқат чайнаш, эзиш учун хизмат қиладиган тиши; жағ тишлари.

ОЗИҚА айн. озиқ. Арабларда хурмо энг муҳим озиқлардан бири ҳисобланади. К. Маҳмудов, Қизилқарли пазандалик.

ОЗИҚЛАНМОҚ 1 Озиқ, овқат еб олмоқ, овқатланмоқ. *Отлар озиқланди.* ■ *Юлғич ва ўғрилларнинг кун кўриш усули битта: ўзгалар ҳақидан озиқланади. «Ёшлик».*

2 Ўсиш жараёнида озиқ олмоқ (ўсимликлар ҳақида).

3 Кўча Илҳом олмоқ, руҳланмоқ. *Ҳозирги медицина халқ табobati илдизларидан озиқланиши керак. «Ёшлик». Шоирнинг юраги туйғулардан озиқланади.* Газетадан.

ОЗИҚЛИ 1 Озиғи, озиқ-овқати бор, озиқ-овқат билан таъмин этилган. *Озиқли от ҳоримас, қариндошлик қаримас.* Мақол.

2 Таркибида озиқ моддалари бор, озиқ бўладиган. *Озиқли моддалар.*

ОЗИҚЛИК Озиқ бўладиган, озиқланиш учун яроқли; емишли. *Озиқлик экинлар.*

ОЗИҚ-ОВҚАТ Турли озиқ ва овқатлар, емишлар. *Озиқ-овқат ҳозирлаш. Озиқ-овқат магазини. Озиқ-овқат маҳсулотлари. Озиқ-овқат саноати корхоналари.* ■ *Пичан ўришга ажратилган одамларни тўплаб, керак-яроғини, бир ҳафталик озиқ-овқатни олди. С. Анорбоев, Оқсой. Озиқ-овқат магазинларига бориб келган Холиса белига пешгир тутиб, эри ёқтирадиган таом тайёрлашга киришди. С. Нуrow, Майсаларни аёз урмайди.*

ОЗМИ-КЎПМИ Маълум миқдорда; маълум даражада. *Озми-кўпми, ёрдами тегди.* ■ *Мажлис қизиб кетди. Қатнашувчиларнинг кўпчилиги, озми-кўпми, яхшими-ёмонми, ишқилиб, гапирди. А. Қаҳҳор, Қанотсиз чигтак. Муҳаббат бу пулга ўхшаган нарса, пул шоҳда ҳам, гадода ҳам озми-кўпми бўлади.* Шукрулло, Сайланма.

ОЗ-МОЗ рвш. 1 Озгина, жиндай, унчамунча. *Оз-моз ишлаб турибмиз. Оз-моз мурч сепмоқ.* ■ *Ниҳоят, Барно соғайиб, касалхонадан чиқди. Оз-моз оқсоқланиб бўлса-да, мактабга қатнай бошалди. «Ёшлик».*

2 Бир оз, сал-пал. *Бир оздан кейин Ботирали ҳам оз-моз гандираклар кийди. Ш. Ризо, Қор ёғди, излар босилди. Мана энди оз-моз тилим чиқди, гапирадиган бўлдим. М. Исмоилий, Фарғона т. о.*

ОЗМОҚ I Эти қочиб, озгин тортмоқ; озгинланмоқ, ориқламоқ. *Бир терининг ичида қўй неча бор семириб, неча бор озар. Мақол. Озган от аргмоқ бўлмас. Мақол.* ■ *Умиднинг ёқаси титилиб кетган ўша эски костюми-ю, шимининг тази йиртилиб, ямоқ тушганига, озиб, чаккалари туртиб чиққанига қараб, ҳайрон бўлган бўлса керак. Мирмуҳсин, Умид. Бу орада у озиб, шундоғам сўлғин юзлари баттар заъфарон бўлиб кетди. С. Аҳмад, Уфқ.*

ОЗМОҚ II Тўғри йўлдан тоймоқ, адашмоқ. *Кенгаш қилган эл озмас, кенг бичилган тўн тўзмас. Мақол. Эри — озади, тўғри — ўзади.* Мақол. ■ *Исловохоналари.. тараққий топган мамлакатларда адашган қизлар, озган жувонлар кўпинча Фуод афанди тутган йўллар билан қўлга туширилар эди.. М. Исмоилий, Фарғона т. о.*

Ақлдан (ёки эсдан) озмоқ қ. ақл. Ширмонхон қимир этмай ўтирар, унинг ифодасиз кўзларига қараб Маҳмуд, ақлдан озиб қолмадим, деб қўрқиб кетди. С. Зуннунова, Олов. Яна қайтиб олдинга ўгирилганимда, ёнимдаги аёлнинг йўқлигини кўриб, ақлдан озаёздим ва телбалардек гандираклар, ҳовли юзида у ёқдан-бу ёққа югурганча, уни излай бошладим. «Ёшлик». **Йўлдан озмоқ** 1) йўлини йўқотиб қўймоқ, бошқа йўлга кириб кетмоқ, адашмоқ; 2) кўчма нотўғри йўлга кирмоқ, нотўғри, сохта фикирга эргашмоқ, адашмоқ. Мен бола-чақали одам, англишиб, йўлдан озиб, сизга уйланган эканман, никоҳимдан чиқдингиз, мени кутманг. Ойбек, Танланган асарлар. Жар чақирилиб, «Худо йўлидан озган осий Аваз»га юз дарра буюрдилар. Аваз сураткашикидан жилмай, жон ҳовучлаб ётаверди. С. Сиёев, Аваз. **Кўнгли** (ёки юраги) озмоқ Кўнгли айнимоқ, беҳуд, беҳузур бўлмоқ, ўзини нохуш сезмоқ. Юрагим озиб кетди. ■ **Отамурод** ўзини қўлга олмоқчи, яна олға интилмоқчи бўларди, лекин борган сари кўнгли озиб, кўзи тиниб кетарди. М. Мансуров, Ёмби.

ОЗМУНЧА рвш. (кўпинча бўлишсиз фл. билан) Оз эмас, анча-мунча, кўпгина. Тошкент билан Қўқон ораси озмунча йўлми? ■ Бошқалар қилган ишни нега мен қилолмайман, бекор ўтиргандан, бекор ишла, деб ҳаракат қилиб, ўқишни ҳам битириб, ишни ҳам уддалаб кетганлар озмунчами? Шукрулло, Сайланма. Утган йилги қиш озмунча боғларни қуритдимми? С. Зуннунова, Олов.

ОЗОД [ф. آزاد — эркин, ҳур; асоратдан қутулган; ғам-ташвишдан холи; олийжаноб; саховатли] 1 Ўз эрки, ҳақ-ҳуқуқи ўз қўлида бўлган, озодликка эришган; эркин, ҳур. *Озод ўлка. Озод мамлакат. Озод меҳнат.* ■ *Тоза ҳаво, тоза сув, Озод Ватан сеники.* Ф. Фулом. Бу аёллар тенг ҳуқуқли, эркин, озод, ҳур бир мамлакатда ўсмоқдалар. «Саодат».

2 Қулликдан озод этилган, эркинликка чиққан, асоратдан қутулган. *Орёл, Белгород шаҳарлари душмандан озод қилинганда, Москвада биринчи марта берилган салют одатга айланди.* С. Зуннунова, Олов.

3 Ўз ҳолига, майлига қўйилган, бўшатиб юборилган, ҳеч қандай мажбурият билан боғланмаган; бўш. *Эшоннинг заҳарханда таънасини Элмурод ерга тикилганича, индамай*

тинглади. Бу ғап унга: «Сен озодсан, кета бер!» бўлиб эшитилди. П. Турсун, Ўқитувчи. *Мажлисага қатнашишдан ўзларини озод ҳисоблаган кишилар бу мажлис ва унинг белгиланган вақтидан олдин бошланганига ҳам ўзларича маъно беришди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

4 Холи. *Ташвишдан озод кишилар.* ■ *Қаламни ҳам бу ғиди-бидидан озод қилишни мувофиқ кўрдим.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

5 рвш. вэф. Эркинлик билан, бемалол, даст. *Йигит.. биласимдан озод кўтариб, тандирдан суғуриб олди.* Ф. Фулом, Шум бола. *Ғайбаров, қўлида маъбуда қизни [ҳайкални] ердан озод кўтарди, маҳкам бағрига босдида, юзу кўзидан ўнди.* «Ёшлик».

6 рвш. вэф. Тик, тикка, кўкракни кериб. *Ингичка, узун оёқларини чаққон босиб, чиройли бошини озод кўтариб келаётган қашқа саман бирдан паҳса девор томонга бурилди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

Озод турмоқ Дадил ўриндан турмоқ, шахдам кўтарилмоқ. *Устидан алак чопонини иргитиб, озод туриб кетган йигит.. тузоққа тушган беданадек питирлаб қолди.* Ҳ. Расул, Адолат.

7 ким. Қўшилмаган, бирикмаган ҳолдаги. *Озод килород.*

Озод қилмоқ Қутқармоқ, халос қилмоқ. *Ишлаб чиқариш жараёналарининг автоматлаштирилиши кишиларни бир қатор оғир юмушлардан маълум даржада озод қилади.* «Фан ва турмуш». **Озод қўймоқ** Бўшатмоқ, жавоб бермоқ (ўқишдан). *Нигор ойим ҳозиргина [ўқувчи] қизларини озод қўйиб, кўкрак боласини бағрига олган эди.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

8 Озод (эркаклар исми).

ОЗОДА [ф. آزاده — эркин, ҳур; ғам-ташвишдан холи; саховатли] 1 Ифлосланмаган, кир тегмаган, кирланмаган; тоза, покиза. [*Хотинлар*] *Эски, лекин озодагина кўрпа ёпишган сандал атрофига тиқилишиб, секин-секин суҳбатлашишарди.* С. Зуннунова, Гулхан.

2 Супуриб-сидирилган, тоза. *Уй махсус меҳмонлар кутиладигандек озода ва саришта.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Яшил уфққа туташган тўппа-тўғри ва ниҳоятда озода тош йўл.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

3 Ўзини ва ўзига қарашли ҳамма нарсани тоза тутадиган, тозалikka риюя қиладиган;

саранжом-саришта. *Озода хотин. Соғ юрай десанг, озода бўл.* Мақол.

4 Озода (хотин-қизлар исми).

ОЗОДАГАРЧИЛИК Озодаликка риоя этиш, ҳар нарсани ва ўзини озода, пок тутиш.

ОЗОДАЛИК Тоза, покиза, саранжом-саришта бўлиш; тозалик, покизалик. *Уйдаги тартиб ва озодалик унинг баҳрини очиб юборган эди.* С. Зуннунова, Кўк чироқ.

ОЗОДЛИК 1 Эркинлик, хурлик; ҳеч қандай мажбурият билан боғланмаганлик. *Миллий озодлик. ■ Бахт озодлик ва фаровонликдир.* Газетадан. ..*Чунки озодликни ҳамма ҳам чапак чалиб, хурсандчилик билан кутиб олмаслиги табиий.* Газетадан. *Аҳмад Хусайннинг бутун дили, фикри, эътиқодича, ҳақиқат озодлик демакдир.* Ойбек, Нур қидириб.

Озодликдан маҳрум қилиш Жиноят содир этган шахсни махсус ажратилган тарбиявий муассасаларда мажбурий сақлашдан иборат жазо тури. **Озодликка чиқармоқ** Асоратдан, қулликдан чиқармоқ, эркинликка эриштирмоқ, эрк бермоқ. **Озодликка чиқмоқ** Асоратдан, қулликдан чиқмоқ қутулмоқ; эркинликка эришмоқ; қамоқдан чиқмоқ, озод бўлмоқ. *Баҳромбекнинг кўз олди қоронғилашиб кетди. Олти ярим йил! Озодликка чиқсам ҳам, шунча йил умр кўрармиканман? Бу ерда қолсам, қаерларда хор-зор бўлади жасадим.* «Ёшлик».

2 тар. Эски мактабда ҳар пайшанба куни домлага ёки отинбигига ўқувчилар томонидан келтириладиган ҳақ; пайшанбалик (пул, нон, дон каби). *-Домлагаям озодлик опкелдингми? — деди бола дам дастурхонга, дам туғунга тикилиб.* П. Турсун, Ўқитувчи. *-Бувингга бориб айт! Агар озодлик келтирмасанг, янги сабоққа тушмайсан! — деди домла.* Н. Сафаров, Султон бўзчининг неваралари.

ОЗОКЕРИТ [юн. ozo — ҳид таратаман + kegos — мум] Тоғ муми — битумлар гуруҳига мансуб минерал (мой, крем ва ш.к. тайёрлашда ишлатилади. *Фарғона воҳасида озокерит конлари мавжуд.* Газетадан. *Эритилган шифобахш озокерит иссиқликни узоқ вақт сақлаб туради ва уни аста-секин баданга ўтказади. У оғриқ қолдириш хусусиятига эга.* «ЎЗМЭ».

ОЗОН [юн. ozon — ҳид таратувчи] ким. Кислороднинг бир кўриниши, ўзига хос ҳиди бўлган газ (зўр оксидланиш ва сувни зарарсизлантириш, мой ва қоғозни оқартириш хусусиятига эга.) *Агар стратосферада озон қатлами бўлмаса, юқори энергияга эга бўлган қисқа тўлқинли фотонлар Ер сатҳига етиб қолар, ундаги ўсимлик ва ҳайвонлар бундай юқори энергияли нурга бардош беролмаган бўлар эди.* «ЎЗМЭ».

ОЗОНОСФЕРА [озон + юн. sphaira — шар] Ер сиртидан 10–50 км баландликда жойлашган озонли атмосфера қатлами. *Озоносфера маълумотлари Қуёш радиациясининг Ер атмосферасида ютилиш табиатини ўрганишда жуда муҳим.* «ЎЗМЭ».

ОЗОР [ф. آزار — ранж-алам, хафалик; ҳақорат, таҳқир; ғам-ғусса; хижолат бўлиш] Кимсага етган, етказилган жисмоний ёки руҳий азоб, жабр. *Зумрад эрининг бугунги озорини ўйлаб, кўнгли оғриди ва жаҳл билан тескари ўгирилиб, тўшакни бошига тортиди.* С. Сиёев, Отлиқ аёл. *Умурзоқ ота кўндан буён юрак касалидан озор чекарди.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

Озор бермоқ (ёки етказмоқ) Азоб бермоқ, қийнамоқ ёки ранжитмоқ. *Шаффоф уни ҳақорат қилмаса ҳам, кишининг нафсониятига озор етказадиган гапларни айтиб чиқиб кетди.* «Ёшлик».

ОЗОРИЖОН [ф. آزارچان — жоннинг озори, жон ачитувчи] Жонга озор берувчи, қийновчи, ранжитувчи.

ОЗОРАНМОҚ Ранжимоқ, хафа бўлмоқ. *Замира ортиқ кулмай қўйди. —Бас энди, — деди озорланиб.* М. М. Дўст, Галатепага қайтиш. *Гапнинг оҳангидан чолнинг дили озорланганини сезиб, аста ғинғийди.* Н. Норқобилов, Бекатдаги оқ уйча.

ОЗСИНМОҚ Оз, етарли эмас деб билмоқ; кифоя эмас деб топмоқ; кўнгли тўлмаслик. *«Ёпирай, озсиндиёв, қурғур» деб қўрқдим. —Ариза ўринласа, яна хизмат қилармиз, мирзабоши.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён. [Алломиш ўғлига қараб:] *Ўз юртингда, отананг бағрида юришингни озсинма.* «Ёдгор».

ОЗУРДА [ф. آزرده — хафа бўлган, ранжиган; хўрланган; қайғуга ботган, маъюс] кт. Озор кўрган, ранжиган. *Озурда бўлмоқ. Озурда қилмоқ (этмоқ).* ■ *-Сизнинг Оқ-жарга бадарға бўлганингизни қўшилардан эшитиб, қаттиқ озурда бўпти, кўп фарёд*

чекибди! — деди Мавлавий Йўлдош Муқимийга. С. Абдулла, Мавлоно Муқимий. Бу шамолнинг тортқилашидан озурда баргинг шитирлашими ё зарғалдоқ қанотларидан чиққан сасми, билмадим. «Ёшлик».

ОЗУҚА айн. **озик**. *Ғўза шоналаш ва гуллаш даврида озуқани кўп талаб қилади. ■ Дон маҳсулотлари орасида гуруч Осиё халқларининг асосий озуқаси ҳисобланади, бинобарин, дунё аҳолисининг тенг ярми гуруч билан тирикчилик қилади. К. Маҳмудов, Қизиқарли пазандачилик.*

Озуқа рацион Молларга маълум вақтда (кун, ой, мавсумда) бериладиган ем-хашак. *Чорва молларини тўйимли озуқа билан боқиш, озуқа рационига риоя қилиш маҳсулдорликни оширишнинг муҳим омилдир. Газетадан.*

ОЗУҚАБОП Озуқа учун қулай, мос, яроқли. *Булар — ҳам доривор моддаларга бой, ҳам озуқабоп ўсимликлардир. «Фан ва турмуш».*

ОЗЧИЛИК Кишилар мажмуининг оз қисми, белгиланганидан ёки мўлжалланганидан кам бўлаги. *Озчиликни ташкил этувчи миллатлар. ■ -Вақт ўтди, биз озчиликмиз, — деди ҳазрат тушкун овоз билан. К. Яшин, Ҳамза.*

ОЗҒИН I Эти қочган, этдан тушган; ориқ. *Озғин мол. Озғин сигир. ■ Нега Зайнаб семиз-у, Кумуш озғин? А. Қодирий, Ўтган кунлар. Бола озғин юзчасини тириштириб.. чўзилиб борар эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о.*

2 Қотма, камгўшт; чувак, ингичка. *Мадминхўжа эса бошини солинтириб, мумдек эриб ўтиради. Фақат озғин гавдаси ашулага монанд чайқалади. М. Исмоилий, Фарғона т.о. -Дўстларим, — деди у, озғин бармоқларини қайчи қилиб ўйнар экан. Ҳ. Фулом, Машғал.*

ОЗҒИН II кам қўлл. Йўлдан озган, тўғри йўлдан чиқиб кетган; айниган; бузуқ. *Гоҳи маҳаллар юраги сиқилиб, тоғни ҳам ташлаб кетгиси келар, лекин шундай фикрга йўл қўймаслик учун ўзини айблаб, дарҳол бу озғин фикрини ўздан қувлар эди. М. Исмоилий, Фарғона т.о.*

ОЗҒИНЛАНМОҚ Ориқламоқ, озмоқ. *[Кумушнинг] Бурунги тўлалиги кетиб, озғинланган ва лекин бу озғинлик унинг ҳуснига камчилик бермай, билъакс юқорилатган. А. Қодирий, Ўтган кунлар.*

ОЗҒИНЛИК Ориқлик, қотмалик; озғин бўлишлик. *Озғинлик раис одамга ярашмайди, десам, озғинлик соғломликнинг биринчи белгиси, дейди. «Ёшлик».*

ОЗҒИРМОҚ Йўлдан оздирмоқ, адаштирмоқ, йўлдан урмоқ. *Бизларга тирлик қиласан, Тағин келиб энди мунча Шайтондай бўб озғирасан! Фозил шоир.*

ОИД [а. عائد — қайтувчи, қайтиб келувчи] кўм. Тегишли, тааллуқли, доир. *Ишқ-муҳаббатга оид шеърлар. Тарихга оид китоблар. ■ Орада ўтган шу икки ой ичида Аҳмаджон.. ҳарбий техникага оид кўп нарсалар ўрганди. А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.*

ОИЛА [а. عائله — бола-чақа, хонадон; уруғ, авлод] **1** Эр-хотин, уларнинг бола-чақалари ва энг яқин туғишганларидан иборат бирга яшовчи кишилар мажмуи; хонадон. *Аҳил оила. Саваткорлар оиласи. Оила бошлиғи. ■ [Эшвой] Камбағал бўлишига қарамай, Йўлчининг оиласига.. ёрдам кўрсатар эди. Ойбек, Танланган асарлар. Оиланинг ҳар бир аъзоси ўз иши, юмуши билан машғул. Ҳ. Фулом, Машғал. Бировга қизиқиш, оила қуриш.. Бу гаплар Замирани чўчитар, Очил уни ёмон йўлга бошлаётгандай туюларди. П. Қодиров, Уч илдиз.*

Оилани бузмоқ Эр-хотинликка барҳам бермоқ, ажралмоқ. *Жаҳл устида уришиб қолган бўлсангиз, эҳтимол, ярашиб қоларсиз. Қайнатангиз, қайнанангиз келиб қолишар? Оилангизни бузманг! Мирмуҳсин, Умид.*

2 кўчма **Бир мақсад**, маслак билан бирлашган кўп кишилар, халқлар, мамлакатлар. *Ўзбекистонда турли миллат вакиллари бир оила бўлиб яшамоқдалар. Газетадан. -Бутун аскарлар бир оила, аҳил, меҳрибон ва қалин дўстмиз, — деди Бектемир. Ойбек, Қуёш қораймас.*

3 Ўсимликлар ва ҳайвонлар систематикасида тузилиш жиҳатидан бир-бирига ўхшаш, келиб чиқиш жиҳатидан ҳам ўзаро яқин бир неча уруғни ўз ичига олган гуруҳ. *Дуккаклилар оиласи. Ўрдактушмуқлилар оиласи. ■ Турп бутагўлдошлар оиласига мансуб икки йиллик, илдизмевали кўкат ўсимлиги дейишади ботаниклар. К. Маҳмудов, Қизиқарли пазандалик.*

4 Қардош тиллар гуруҳи. *Олтой тиллар оиласи. Сом-ҳом тиллари оиласи.*

5 с.т. Рафиқа, хотин. *Оилам мактабда ўқитувчи.*

ОИЛАВИЙ Оилага мансуб, оилага тегишли; оилада бўладиган. *Оилавий аҳволнигиз қандай? Оилавий ўтириш.* ■ Саудийни кўрганида, ўзини ҳатто ўз турмушидан, оилавий ҳаётидан жуда мамнун қилиб кўрсатишга тиришар эди. А. Қаҳҳор, Сароб.

ОИЛАЛИ Оиласи, бола-чақаси ва рўзғори бор; уйланган (хотин олган ёки эрга теккан). *Самовар — келди-кетди жойи. Бу ерда сиздек оилали одамга бир кун эмас, бир соат ҳам туриш малол келади.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Бу чоққача, балки оилали бўларди, балки она бўларди.* С. Зуннунова, Кўк чироқлар.

ОИЛАПАРВАР Ўз оиласини, бола-чақасини севувчи, у ҳақда доимо ғамхўрлик қилувчи. *У киши ниҳоятда оилапарвар, кўнгли кенг, ҳеч бир ишдан эринмайдиган инсон.* Газетадан.

ОИЛАСИЗ Хотин олмаган ёки эрга тегмаган; ёлғиз. *У ўзини оиласиз яшашга кўниктирмоқчи бўларди, кунини хаёл суриш билан ўтказарди.* С. Зуннунова, Кўк чироқлар.

ОИЛАЧИЛИК 1 Оила, рўзғор ташвишлари, оила икир-чикирлари. *Салим ака ҳовли этагида жойлашган айвондаги сигир ва қўйларга назар ташлаб: -Оилачилик экан, мана шуларсиз қишлоқда ҳаёт йўқдек туюлади, — деди кулиб.* Газетадан.

2 Оиладаги тартиб ва муносабатлар.

3 салб. Кадрлар танлашда, уларни ишга жойлашда, нарса, ҳақ ва ш.к. ни тақсимлаш каби жараёнларда ўз яқинларини тўплаш ва уларга имтиёз беришдан иборат ғайриқонуний ҳаракат. *Оилачиликка қарши курашиш.*

ОЙ 1 (О — катта) астр. Қуёшдан нур олиб, ёғду сочувчи самовий jisм, Ернинг табиий йўлдоши. *Ўн тўрт кунлик ой. Тўлин ой. Ой нури. Ой чиқди. Ой ботди. Ойнинг юзидаги доғлар. Ойнинг Ер атрофида айланиши. Ойни этак билан ёпиб бўлмайди.* Мақол. ■ *Кечки гуллар очилиб турибди. Кўкда танҳо ой кезмоқда.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

Ой юз Чиройли юз, гўзал юз. *Ой юзинг қора чиммат зулмидан қутултирғил. Чик қоронғи турмушдан, нур ичинда жавлон қил.* Ҳамза. **Ой деса — ойга, кун деса кунга ўхшайди** Жуда гўзал, жуда ҳам чиройли.

2 Астрономик йилнинг ўн иккидан бирига — Ойнинг Қуёш атрофидан бир марта айланиб чиқиш муддатига яқин вақт оралиғи; ўлчов бирлиги: 28, 29 30 ёки 31 кунлик

давр. *Ой боши. Май ойи. Бир йил — ўн икки ой. Бу орада уч ой ўтди. Ёз ойлари ҳам ўтиб кетди. Ойнинг ўн беши қоронғи бўлса, ўн беши ёруғ.* Мақол. ■ *Ўғлим бечора ой ўтмасдан бўзчининг моксидек қатнаб турса.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Ойдан ой, кундан кун ўтиб Анча вақт ўтиб. *Ойдан ой, кундан кун ўтар дарёдил, Менга танҳо бўлган сен йўқсан моҳим.* Ҳабиб Абдуназар, Анжир гули. **Ой-кун(лар) ўтиб** Вақти, умри, ҳаёти кечиб. *Шу йўсин оромсизлик ва бесаранжомлик ичида [Отабекнинг] ой-кунлари ўтиб турар эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

3 Уч-тўрт кунлик ой шаклидаги безак ёки белги. *Мезана устидаги ой.*

4 Аёллар исми таркибига киради ёки аёллар номига қўшилиб, эркалаш, хурматни билдиради. Мас.: *Ойпошиша, Ойқиз, Ойтўти, Ойниса; Турсуной, Ширмоной, Қундузой.*

Ой бориб, омон кел Сафарга кетаётган кимсага яхшилик тилаб айтиладиган ибора, оқ йўл тилаш. *У [Элмурод] йўлда кетар экан.. «Ой бориб, омон келинг!» деб, оқ йўл тилаб қолган Гулсумни хийлагача ўйлаб ётди.* П. Турсун, Ўқитувчи. **Ой кўрмоқ** Ҳайз кўрмоқ. **Ойи тўлди** Туғиш вақти етди. *Кумушининг ойи тўлмасданоқ, у [онаси] бешик ясашиш билан машғул эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Ой-кунни яқин** Туғиш арафасида, олдида.

ОЙБА Эрнинг опаси (хотинига нисбатан) ва унга мурожаат шакли.

ОЙБОЙ унд с., с.т. Вой-бўй.

ОЙБОЛДОҚ Исирғанинг олтин, кумуш, мисдан уч-тўрт кунлик ойма ўхшатиб ишланган, нақшсиз, шокиласиз бир тури. *Олтин ойболдоқ. Ойболдоқ тақмоқ.*

ОЙБОЛТА 1 тар. Болтанинг тиғи ярим ой шаклида, икки учи гажак бўлиб қайрилиб келган, дастаси узун бир тури; табар (Хонлик даврларида ҳарбий қурол сифатида ишлатилган). *Елкаларига ойболта қўйган соқчилар шаҳар дарвозаси ёнида саф тортган эди.* М. Осим, Элчобар.

2 Болтанинг қиссалар гўшт чопадиган ва рўзғорда ишлатиладиган кичик бир тури. *Мамасидиқ қўлидаги кетмонни ёнига суриб қўйиб, ойболта билан юлғун илдизини бир уришда узиб ташлади.* С. Маҳкамов, Гулистон.

ОЙГУЛ Кўп япроқли мойчечак шаклидаги нақш. *Ойгулни наққошлар бахт-иқбол*

рамзи сифатида қўллаб келганлар. Бухорода ойгулни «нақши моҳий» деб юритишади. «ЎЗМЭ».

ОЙДА-ЙИЛДА *рви.* Узоқ вақт давомида бир марта; гоҳ-гоҳ, онда-сонда. *Ойда-йилда бир кўринади.* ■ -Ўзимиз ойда-йилда бир палов еймиз, — Ибодулла бошидаги баргикарам духоба дўпписини тузатар экан, гап қўшди. Ҳ. Фулом, Машғал.

ОЙДИН 1 *сфт.* Ой чиқиб, ҳамма ёқ ой нури билан ёриган, ёруғ. *Ойдин кеча.* ■ *Кеча ойдин, қабристон тин-тинч.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Кўр (ёки хира) ойдин Булутлар орасидан ўтиб тушаётган ой ёғдуси ва шундай ёғду билан ёришган кеча. *Хира ойдинда қоп-қора ҳайкалдай бўлиб бир отлиқ кўринди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. **Сутдек ойдин** Беғубор, ёп-ёруғ ой ёғдуси ва шундай ёғду билан ёришган кеча. *Менглибой чакмонини елкасига ташлаб, қўйлардан хабар олгани ташқарига чиққанда, сутдек ойдин эди.* С. Аҳмад, Юлдуз.

2 Ой нури, ёғдуси. [*Отабек*] *Ичидан тақинган ханжарини қинидан суғуриб олди-да, даммини ойдинга солиб боқди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Олисдаги уйларнинг томлари ойдинда йилтирайди.* Ойбек, О.в. шабадалар.

Ойдинда оёғим қилади Менга ҳеч қийинчилиги йўқ, кўзимни юмиб ҳам қила оламан.

3 кўчма Аниқ, кўриниб, билиниб турган, равшан. *Бу масала ҳамма учун ойдин.* ■ [*Нор:*] *Ҳаммага қоронғи бўлса ҳам, менга ойдин.* Ҳамза, Паранжи сирлари. *Булар бари, оға, офтобдай ойдин гаплар, лекин шуларни Яхшибоевнинг ҳам ўйлаган-ўйламаганлиги мени бир оз таажжубга солади.* М. М. Дўст, Лолазор.

3 Ойдин (хотин-қизлар исми).

ОЙДИНЛАШМОҚ 1 Ой ёғдуси билан ёримоқ. *Тун ойдинлашди.*

2 кўчма Аниқ-равшан бўлмоқ, очик-ойдин, тушунарли бўлмоқ; ечилмоқ. *Аҳвол ойдинлашди. Масала ойдинлашди.* ■ *Комилжоннинг фикри ойдинлашган сари кўпчилик Комилжон томонга ўта бошлади.* И. Раҳим, Ихлос. *Ёлғон туманга ўхшайди. Туман тарқағач, ҳамма нарса ойдинлашади.* «Саодат».

ОЙДИНЛАШТИРМОҚ Аниқлик киритмоқ. *Биз ушбу музейимизга қўйиладиган экспонатлар, ноёб ҳужжатлар орқали ана*

шу тарихий ҳақиқатни бир қадар ойдинлаштириш ниятидамиз. Газетадан.

ОЙДИНЛИ Ой чиқиб турган, ҳамма ёқ ой нури билан ёришган; ойдин. *Қайгурма.. Бу кеча сенинг қайғули кечаларингнинг энг кейингиси ва ойдинли ҳам шеърийли тунларингнинг арафасидир, бегим!* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОЙДИНЛИК Ойдин эканлик, ёришганлик, ёруғлик; аниқлик. *Кечанинг ойдинлиги. Масалага ойдинлик киритмоқ.* ■ *Конференция муаммоларга аниқлик, ойдинлик киритади.* Газетадан.

ОЙДИНСИЗ Ой чиқмаган, ой ёғдуси билан ёрмаган. *Ер оппоқ қор. Ҳаво очик. Ойдинсиз кеча.* А. Қаҳҳор, Сароб.

ОЙИ *с.т. шв.* Она. -*Бир оздан кейин чиқиб, ойим билан сўрашинг, — деди Кумуш.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. -*Ойижон, сиз ҳеч ташвиш тортманг, чарчадим, холос, — жавоб берди Нури.* Ойбек, Танланган асарлар.

Катта ойи 1) ота ёки онанинг онаси; 2) этн. катта хотин (кичик хотиннинг болаларига нисбатан); 3) кекса хотинга нисбатан мурожаат шакли. *Йўлчи пишқирган отини тўхташиб, қичқирди: — Катта ойи, йигитчаларни хурсанд қилинг!* Ойбек, Танланган асарлар. **Келин ойи қ. келинойи.** **Кичик ойи** этн. Кичик хотин (катта хотиннинг болаларига нисбатан).

ОЙИМ 1 *с.т. Ойи* с. 1-ш. эгалик шакли. *Буни [узукни] ёш қиз вақтимда.. ойим сотиб олиб берганди.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 тар. Оқсуякларга мансуб аёлларга мурожаатда уларнинг номига, унвонига қўшиб ишлатилган ёки унинг таркибий қисмини ташкил этган сўз. *Моҳлар ойим.* ■ *Нигор ойим ҳозиргина [ўқувчи] қизларини овоз қўйиб, кўкрак боласини бағрига олган эди.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён. *Катта уйда эшон ойимлар ҳам Тўрахўжабойнинг хотини, келинлари.. ўтиришипти.* Ойбек, Танланган асарлар. *Бир вақтлар мен ҳам хоним ойимларга чўри эдим.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

3 Умуман, аёл кишига мурожаат қилганда, ҳурматлаш, улуғлаш маъносидан унинг номига қўшиб айтиладиган сўз. *Раҳима ойим, Мاستура ойим каби.*

4 с.т. Танноз, нозанин.

Ойим қиз Қизларга ҳурмат юзасидан ёки кесатик билан мурожаат шакли. {Заргаров:}

Аравани қуруқ олиб қочманг, ойим қиз! А. Қахҳор, Оғриқ тишлар.

ОЙИМПОШША 1 Хурмат юзасидан ёки кесатиқ билан аёлларга нисбатан ишлатиладиган сўз. [Домла Фотимага:] Бир оз тобим йўқ деб ёзибсиз, нима бўлди, ойимпошша? Ҳамза, Тухматчилар жазоси.

2 Ойимпошша (хотин-қизлар исми).

ОЙИМСУПУРГИ 1 Поясидан супурги қилинадиган, дони қизил бошоқли ўсимлик.

2 Шу ўсимлик поясидан боғланган супурги.

3 кўчма салб. Супургидай эгилиб-букиладиган, мулойим одам ҳақида. [Мўмин ака] Нечундир, тўсатдан кирпи қиёфасидан ойимсупурги қиёфасига кирган, мулойимлашиб қолган эди. О. Ёқубов, Бир фелъетон қисаси.

ОЙИМТИЛЛА с.т. 1 Меҳнатга тоби йўқ, қўлини совуқ сувга урмайдиган аёл; оқсуяк аёл. Ойимтилла бу келин, Аҳволига бир қаранг, Тирноқ қизил, лаб қизил, Ўсмадан қошлар таранг. Ф. Комилов. [Ҳаётхон:] Унга мен эмас, ойимтилла бўлиб, уйда ўтирадиган хотин керак-да. Р. Раҳмонов, Бахт билан учрашув.

2 Енгилтак, танноз аёл. -Бу ойимтилла тоза енгилтак экан-ку, - деди ўзига-ўзи Қумри. Мирмуҳсин, Ажрим.

3 кест. Сояпарвар, иш ёқмас, хотинчалиш эркак. Ўша ойимтиллаларнинг ишини қиллолмайди деб ўйлайсизми, нархимизни кўпам эрга ураверманг. С. Аҳмад, Қадрдон далалар.

ОЙИМЧА 1 тар. Оқсуяклар, шоҳлар, хонлар оиласига мансуб ёш хотин. Ойимчалар сунбул сочини тарашди, атрофдан қирқ канизи келиб қарашди. «Нигор ва Замон».

2 эркл. Нозанин, танноз. Боғда очилган гул гунчалар. Ҳолин билмас бир нечалар. Олинг гулгун ойимчалар, Болам алла-ёр, алла-ёр! «Ширин билан Шакар». -Дўстим, кечга меҳмонларни жўнатиб, иккаламиз, ойимчалардан ғалатисини топиб, гаит қиламиз. -Кўлингни бер, шоввоз! Ойбек, Танланган асарлар.

3 кест. айн. **ойимтилла 1.** Кеча келиб, буғун хўжайинлик қилишни сенга ким қўйибди, ойимча. А. Кўчимов, Ҳалқа. Ҳа, ойимча, эрга теккан бўлсам, хўп қипман, ажаб қипман. Эрга тегиб, ёмон бўлганим йўқ. И. Раҳим, Чин муҳаббат.

ОЙИМҚОВОҚ Ошқовоқнинг эртапишар бир тури. Ҳуллас, икки-уч йил ичида пешонаси икки ҳиссага кенгайиб, боши ойимқовоқдек ялтиради-қолди. Н. Аминов, Ёлгончи фаришталар.

ОЙИНА [ф. آئینه — кўзгу; шиша] айн. **ойна.** Гузал Нурхон, боқиб ойинага биздан уялдингми? Ҳамза. Ой олади дала тўшидан, Денгиз - кен оламга сайқал ойина. Миртемир.

ОЙЛАБ рвш. 1 Бир неча ой ичида, кўп ойлар давомида. Москва, Петербургда кўп қатнадим, оилаб у шаҳарларда қолдим. Ойбек, Танланган асарлар. Бу ўтиришдан сўнг у [Отабек] бир ойлаб бўзахонага келмай кетди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. ..ойлаб кутубхонаю лабораториялардан бери келмай, сўнгги имтиҳонга пухта ҳозирлик кўрадиган, битирув ишини ёзишга киришадиган талабчан ёшлар ҳам оз эмас. Газетадан.

2 Ойлаб билан. Вақтни ойлаб ўлчамоқ.

ОЙЛАБ-ЙИЛЛАБ рвш. Ой ва йиллар бўйи, ойлар ва йиллар мобайнида. Ойлаб-йиллаб кутмоқ.

ОЙЛАР: ойлар шафтоли шв. айн. луччак шафтоли қ. луччак 1.

ОЙЛИ 1 Ой чиқиб, ёғду сочиб турган; ойдин. Ойли кеча. Ойли тун. ■ Баъзан кўшиқ тинглаб қолдим ойли тунларда. Файратий. Тун шу қадар ойли эдики, Топиларди иена йўқолса.. Қандай ухлар, ойли тун қизнинг Юрагига ҳаяжон солса? Уйғун.

2 Ой шаклидаги гули, нақши бор. Дўппи тикдим чиройли. Гуллари ярим ойли. «Кўшиқлар».

ОЙЛИК 1 Ой мобайнида давом этадиган. Бир ойлик отпуска. Тўққиз ойлик йўл.

2 Бир ойга мўлжалланган. Ойлик режа. ■ «Кўшчинор» тўғон участкасида.. икки ойлик иш қолди. А. Қахҳор, Кўшчинор чироқлари.

3 Ҳар ойда чиқадиган. Ойлик журнал.

4 Ойига тўлган, маълум бир (муддат) ой яшаган. Бир ойлик кўзи. Икки ойлик бола.

5 Бир ой мобайнида қилинган меҳнат учун тегадиган ҳақ, маош. Неча пул ойлик оласиз? ■ Бокс тўғарагининг тренери сифатида у бекорга ойлик оляптими? А. Обиджон, Аканг қарагай Гулмат.

6 Бирор ижтимоий ишни бажариш, тадбир ўтказиш учун белгиланган бир ой муддат. Китоб ойлиги. Шаҳарни ободонлаштириш ойлиги.

ОЙЛИКБАЙ Ҳар ойда қилинган ишга ҳақ тўлаш шарти билан ёллаш-ёлланиш усули. *Мен ҳам ҳаммолликни ташладим-у, ўзимни ойликбай ишга урдим.* П. Турсун, Ўқитувчи.

ОЙЛИКХҲҮР кам қўлл. Ойлик билан яшовчи; ойлик (маош) олувчи. *Оилада нечта нохўр бўлса, ҳаммаси ойликхўр. Эртага барвақт уйғот!* Газетадан. [Тожибой:] -Ишни биз қиламиз-у, ойликнинг каттасини булар ейди. *Ойликхўрлар!* — деб тўнғилаб ҳам кўяр эди. П. Турсун, Ўқитувчи.

ОЙМА-ОЙ Ҳар ойда мунтазам. *Нусратбек маошидан ўз харжига кераклигини ажратиб, қолганини хотинига ойма-ой юбориб турди.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

ОЙМОМА с.т. Ой. *Маҳваш яна оймома сиймосида пайдо бўлди-ю, аста-секин юлдузлар мисолида жимир-жимир қилиб, узоқлашиб кетди.* Т. Ашуров, Оқ от. *Унга кўксин тутди, нурга кўмилиб, Тунлари — оймома, кунлари — қуёш.* Х. Даврон, Қақнус.

ОЙНА [ф. *آئینه*] 1 Одатда дераза, эшик кўзларига ўрнатиш учун ишлатиладиган яси шиша. *Бир тахта ойна. Дераза ойнаси. Ойна заводи. Ойна синиги. Ойна кесмоқ.* ■ *Туманланган дераза ойналарида йирик қор парчалари оқ капалакдай кўринади.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 с.т. Дераза. -*Қор-ку майли-я, бўронига нима бор, — деди блиндаж ойнасидан қараб турган Нормат.* И. Раҳим, Чин муҳаббат. -*Икки томон тоғ.. — деди Ҳафиза машина ойнасидан баланд тоғларга ағрайиб, — мунча чиройли!* Мирмуҳсин, Умид.

3 Қаршисидаги нарсаларни акс эттирадиган, одатда киши ўз аксини кўрадиган, орқаси сирланган махсус шиша; кўзгу. *Башаранг қийшиқ бўлса, ойнадан ўпкалама.* Мақол. ■ *Даҳлиздаги ойна олдида сочларини тараётган Холиса уларга сохта жаҳл аралаш гурур ва бир оз меҳр билан киноя қилди.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди. [Зебо] *Ойнага қараб, ўзини тузатди.* Шухрат, Шинелли йиллар.

4 кўчма Бирор ҳолатни, ҳодисани акс эттириб ёки ёритиб турган нарса; кўзгу. *Дўст дўстнинг ойнасидир.* Мақол. ■ *Кундалик дафтар — мактаб боласининг хулқ-атворини, олган баҳоларини равшан кўрсатиб турадиган тиниқ ойна.* М. Исмоилий, Бизнинг роман.

Ой(и)наи жаҳон 1) жаҳонни кўрсатувчи, бошқа жойлардаги нарсаларни, бўлиб турган ҳодисаларни кўрсатиб турувчи афсонавий ойна. *Илгари болалар орзу қиларди. Бўлса деб ўйларди ойнаи жаҳон.* Ф. Йўлдошева; 2) с.т. телевидение. *Хайриятки, ойнаи жаҳонимизнинг айрим раҳбарлари ижодкор ҳалқимизнинг онги ва тафаккурини кўтариш, савиясини ошириш заруратини яхши тушунадилар.* Газетадан; 3) с.т. телевизор. *Тантаналар ойнаи жаҳон орқали намойиш этилди.* Газетадан.

5 с.т. Кўзойнак. *Ойна ортидан тикилиб турган бир жуфт ўтли кўз унинг онгига анчадан кейин етди.* П. Қодиров, Уч илди.

Ўзини ойнага солмоқ Ўз ҳолатини кўзга кўрмоқ. *Қиз ўзини ойнага солди.* «Шарқ юлдузи».

ОЙНАБАНД [ойна + ф. *بند* — боғлам; кишан, тўр; тўсиқ, ғов] 1 Ойна ўрнатилган, қуйилган, солинган. *Ойнабанд айвон.* ■ *Ойнабанд эшиқларига номер ёзилган кабинетлардан хилма-хил товушлар келади.* П. Қодиров, Уч илди.

2 Ойна ёки кўзгу қошлаб безатилган; ойнакор. *Ойнабанд зал.* ■ *Кўринар кўрғондан ям-яшил қишлоқ. Оқ уйлар нақадар сулув, ойнабанд.* Х. Расул.

ОЙНАВАНД с.т. Ойнабанд. *Шаҳарда уч қаватли ойнаванд ёруғ бинолар қурилиб, тўғри кўчалар очилди.* Мирмуҳсин, Чиниқиш.

ОЙНАДОР Ойнали, ойна тутилган; ойнабанд.

ОЙНАК [ф. *آئینک* — кичкина ойна] 1 айн. **ойна** 2. *Шу пайтда штаб томонидан келган кимдир автомобиль ойнакларидан бошини тикиб қаради.* Газетадан. *Ёрни ойнакдан қаранг, Ноз уйқуда ётганмикин?* «Кўшиқлар».

2 с.т. айн. **ойна** 3. [Хонзода:] *Сен ниманга бино кўясан? Ҳуснинггами? Ойнакка қара.* Ҳамза, Бой ила хизматчи.

3 айн. **кўзойнак**. *Пойгакдаги каравотда китоб ўқиб ётган Ҳожи ака.. чаққонлик билан бошини кўтариб, кўздан ойнагини олди.* А. Қаҳҳор, Минг бир жон. *Кителининг чўнтақларини титиб, ойнагини тополмади.* С. Аҳмад, Уфқ.

ОЙНАКЛИ Кўзойнак таққан, кўзойнакли. *Орқа ўриндиқда ўтирган ойнакли киши негадир безовта эди.* «Ёшлик».

ОЙНАКОР с.т. Ойнабанд. *Очилбек.. бориб, Холбўта туркманникига тушди. Деразали, ойнакор меҳмонхоналар.* «Очилдов».

ОЙНАКСОЗ [ойнак + ф. سان — курувчи, тузатувчи, созловчи] Кўзойнакларни тузатувчи уста.

ОЙНАЛАТМОҚ Ойна солмоқ; шиша кўймоқ. *Барча деразаларни ойналатгач, хоналар анча исиб қолди.* Газетадан.

ОЙНАЛИ 1 Ойна солинган, ойнабанд.

2 Кўзгу ўрнатилган, кўзгули. *Ойнали шкаф.*

3 с.т. Деразали. *Уйнинг ойнали девори.*

ОЙНАСИМОН Ойнага ўхшаш; шиша тахлит. *Иморат олди ойнасимон материаллар билан қопланди.* Газетадан.

ОЙНАСОЗ шв. Ойначи.

ОЙНАСОЗЛИК Ойна ишлаб чиқариш; саноатнинг шу соҳаси. *..ёғочни қайта ишлаш, мебелсозлик, ойнасозлик, кўнчилик сингари соҳалар ривожланмоқда.* Газетадан.

ОЙНАХАЛТА Ойна солиб қўйиладиган, матодан тикилган жиҳоз. *Қувват момо қошиқхалта, хуржун, қуроқ, гулдор кўрпачалар, ойнахалталар қилишда гузарда ном чиқарган эди.* «Ёшлик».

ОЙНАЧИ Деразаларга ойна солувчи уста.

ОЙНОМА айн. журнал. *Кейинги пайтда сеvimли ойномамиз «Шарқ юлдузи» халқимизга ҳақиқатни етказишда ибратли ишларни амалга оширмоқда.* «Шарқ юлдузи».

ОЙПАРАСТ Уйқусирайдиган, уйқусида гапирувчи, турли ҳаракатлар қилувчи. *Султон худди ойпарастларга ўхшаб, уйнинг у бурчидан бу бурчига бориб келарди.* «Шарқ юлдузи». *У яхши гап, «ҳақиқат» билан ойпараст уйқусидан уйғотилгач, раиш алангаси ўчиб, яна илгариги ҳолига келарди.* Мирмуҳсин, Илдишлар ва япроқлар.

ОЙПАРЧА Ойдек гўзал, моҳпора, нозанин. *Колхоз шийпонига йиғилган барча, Келди Гулбаҳори худди ойпарча.* М. Алавия.

ОЙПОШША 1 айн. **ойимпошша 1.** - Мен сени ойпошша бўлиб ўтирадиган, қўлингни совуқ сувга урмайдиган жойга тинчитаман, дейди, — деди Ҳикоятнинг онаси. Ибохон, Феруза кўзли исирга.

2 Ойпошша (хотин-қизлар исми).

ОЙСИЗ 1 айн. **ойдинсиз.** *Ойсиз кеча.*

2 Маълум ой, вақт ўтмасдан. *Мабодо келмасангиз, бир-икки ойсиз қишлоқдан кел-*

майман, деб маъшуқангиз Зайнаб. Ҳамза, Ким ўғри?

ОЙТАМҒАЛИ Ўзбек халқининг дўрмон, қипчоқ, қўнғирот каби йирик қабилалари таркибига кирган уруғлардан бири (асосан Ўзбекистон ва Қозоғистон ҳудудларида учрайди).

ОЙҚАРА: **ойқара ёпмоқ** Бир барини бошга, бир барини оёққа қилиб узунасига ёпмоқ (чопон, пўстин, чакмон ва ш.к. ни). *Аваз отасини Таваккал ғорига олиб бориб, ўлик суратида чалқанча ётқизиб, устига пўстинини ойқара ёпиб қўйди.* «Балогардон».

ОЙҚУЛОҚ Балиқ ва бошқа баъзи бир сувда яшовчи жониворларнинг нафас олиш аъзоси; жабра.

ОКЕАН [юн. okeanos — Ерни айланиб оқадиган азим дарё < Okeanos — юнон мифологиясида: сув офати маъбуди номи] Ер қитъалари орасидаги улкан сув ҳавзаларидан ҳар бири. *Атлантика океани. Тинч океан. Ҳинд океани.* ■ *Ер юзининг учдан икки қисмидан кўпроғини сувлик — денгиз ва океанлар қоплаган.* «Фан ва турмуш». *Тинч, Атлантика ва Ҳинд океанлари қирғоқларида жойлашган мамлакатларда ва шу океанлардаги оролларда яшовчи халқларнинг кўпи денгиз тошбақаларини ейди.* К. Маҳмудов, Қизикарли пазандалик.

ОКЕАНОЛОГ айн. **океаншунос.** *Океанологларнинг аниқлашича, Атлантика океанининг тубида фақат майда жониворлар билан озикланадиган йиртқич ўсимлик мавжуд экан.* «Ёшлик».

ОКЕАНОЛОГИЯ [океан + юн. logos — фан, таълимот] айн. **океаншунослик.** *Океанология, асосан, кемаларда ва гидрологик станцияларда ўлчовлар ўтказишга асосланади.* «ЎЗМЭ».

ОКЕАНОРТИ Америка; Америка қитъаси. *Қирқ саккизинчи чемпионатда 3 та олтин, 3 та кумуш ва 3 та бронза медалини қўлга киритган ўзбекистонлик боксчиларга океанортида ҳам тан беришди.* Газетадан.

ОКЕАНШУНОС [океан + ф. شناس — ўрганувчи, текширувчи] Океан ва денгизларни текширувчи олим, океаншунослик мутахассиси. *-Геологлар бу ерда [Қизилқумда] худди океаншунослар сингари, триллионлар билан иш кўришади!* — деди Ваҳобжон. А. Мухтор, Давр менинг тақдиримда.

ОКЕАНШУНОСЛИК Табиий географиянинг океан ва денгизларда рўй берадиган физик, кимёвий, геологик, биологик ҳодисаларни ўрганадиган бўлими.

ОККАЗИОНАЛИЗМ [лот. occasionalis – тасодифий] *млш.* Умумистеъмолга мувофиқ, тўғри келмайдиган, индивидуал тарздаги маънога эга бўлган тил бирлиги.

ОККУЛЬТИЗМ [лот. occultus – яширин, сирли] Инсонда ва космосда, умуман дунёда сирли, яширин кучлар мавжудлигини эътироф этувчи, тафаккурга зид таълимотларнинг умумий номи. *Оккультизмга кўра, яширин кучларни махсус психик машқлардан ўтган ва ўзини фақат шу йўлга бағишлаганларгина пайқай олади. «ЎЗМЭ».*

ОККУПАНТ Оккупация қилувчи, оккупация қатнашчиси, босқинчи. *Немис оккупантларидан озод қилинган ҳудудларда халқ хўжалигини тиклаш чоралари ҳақида чиқарилган қарорларни ўқиб ўтирган Ширмонхоннинг кўнгли гурурга тўлган эди. С. Зуннунова, Олов.*

ОККУПАЦИОН Оккупация қилган ёки қилувчи. *Оккупацион армия.*

ОККУПАЦИЯ [лот. occupatio – эгаллаш, босиб олиш] Бошқа давлат ерларини қуролли куч воситаси билан босиб олиб, унинг суверен ҳуқуқларини поймол қилган ёки чеклаган ҳолда вақтинча эгаллаб туриш. *Оккупация зонаси. Оккупация қилмоқ.*

ОККУПАЦИЯЧИ айн. **оккупант.** Оккупациячи қўшинлар.

ОКОП [р. окоп – ковланган жой, чуқур < окопать – «чуқур қазиб, атрофини ўрамоқ» фл. дан] *ҳарб.* Жонли кучлар ва жанговар техникани душман ўтидан пана қиладиган ҳарбий иншоот. *Урушда оконда ётиб орзу қилардик – эл-юртга омон қайтиб, бир эшитсак «Қора тўрғай»ни деб! О. Ёқубов, Эр бошига иш тушса. Морозов ротаси халқ лашкарлари ковлаб қўйган окопларга икки взводни жойлаб, қолган взвод билан танкка қарши мудофаа чораларини кўра бошлади. И. Раҳим. Чин муҳаббат.*

ОКРУГ [р. округ – теваарак, атроф < окружать – «қуршаб олмоқ; атрофини ўрамоқ» фл. дан] **1** Баъзи давлатларда маъмурий-ҳудудий бирлик. *Исландия маъмурий жиҳатдан 23 округга, улар эса жамоаларга бўлинади. «ЎЗМЭ».*

2 Йирик ҳудудий ҳарбий бирлашма, бўлинма. *Эртага округ штабидан генерал келиши кутилади. Шухрат, Шинелли йиллар. Туркистон ҳарбий округи ўз ихтиёридаги машиналарни чўлни ўзлаштиришга бeryпти. С. Аҳмад, Уфқ.*

3 Вақтинчалик тузилган ҳудудий бўғин. *Сайлов округи. ■ Кўп мандатли округларда сайловчилар яширин овоз бериш бюллетенларига ёзиб қўйилган. Газетадан.*

4 *эск. тар.* Ҳозирги вилоят бараваридаги ҳудудий бирлик, музофот. *Тошкент округи. Андижон округи.*

ОКСИД [юн. oxys – нордон + eidos – кўриниш, қиёфа; ҳолат; тур, нав] Кимёвий элементнинг кислород билан бирикишидан ҳосил бўлган модда. *Натрий оксиди.*

ОКСИДЛАМОҚ *ким.* Бирор элементнинг оксидини ҳосил қилмоқ. *Темирни оксидламоқ.*

ОКСИДЛАНИШ *ким.* Турли моддаларнинг кислород билан бирикиши; кимёвий реакция тури. *Думба – қўй танасидаги ҳароратни бир меъёрда сақлашга, оксидланиш, модда алмашинишининг яхшиланишига ёрдам беради. С. Анорбоев, Оқсой.*

ОКСИДЛОВЧИ *ким.* Оксид ҳосил қилувчи. *Оксидловчи моддалар.*

ОКТАВА [лот. octo – саккиз; octavus – саккизинчи] *мус. 1* Диатоник гамманинг саккизинчи босқичи; шу гаммада бир номдаги икки нота оралиги (мас., *do* – кейинги *do*).

2 Жуда паст эркак овози – баснинг алоҳида кўриниши.

3 *ад.* Саккиз қаторли шеърий банд.

ОКТАНТ [лот. octans, octantis – саккиздан бир] **1** *геом.* Уч ёқли бурчакларнинг саккиз соҳасидан исталган биттаси.

2 *астр.* Авваллари осмон ёритқичлари ўртасидаги бурчак масофалар(и)ни ўлчашда қўлланган астрономик асбоб.

3 Осмон гумбазининг Жанубий ярим-шаридаги юлдуз туркуми.

ОКТАЭДР [юн. oktaedron < octo – саккиз + hedra – асос, қирра, ёқ, томон] *геом.* Саккизта учбурчаклик билан чегараланган жисм; саккизёқлик.

ОКТЕТ [итал. ottetto < лот. octo – саккиз] *мус. 1* Саккиз ижрочи хонанда ёки чолгучи (созанда) учун ёзилган мусиқий асар (бунда уларнинг ҳар бирига алоҳида ижро қисми ва нота мўлжалланган бўлади).

2 Шундай асарнинг саккиз ижрочи томонидан ижро этилиши, шунингдек, саккиз ижрочидан иборат ансамбль.

ОКТЯБРЬ [лот. octo – саккиз] Қадимги Рим календариди йилнинг саккизинчи ойи; янгича календарь йили ҳисобида ўнинчи ойнинг номи.

ОЛ кт. Қизил, қирмизи. *Ол юзли.*

ОЛА 1 Оқ-қора, оқ-малла ва ш.к. қоришқ тусли (ҳайвонлар туси ҳақида). *Ола от. Ола ҳўкиз. Ола товўқ сомон сочар, ўз айбини ўзи очар.* Мақол. ■ *Бу пулга манман деган галанский [голланд] ола сигир олишингиз мумкин.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

Оқ ола Асосан оқ туси билан ажралиб турадиган ола-була. **Қора ола** Асосан қора туси билан ажралиб турадиган ола-була.

2 Турли хил рангли, йўлли ёки гулли; чипор. *Ола (йўлли) беқасам. Илон чаққан ола арқондан кўрқар.* Мақол. ■ *Хонанинг тўридаги нўстак устида оппоқ соқоли кўксига тушган, катта саллалди, ола чопонли домла ўтирарди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

3 **кўчма** Келишмовчилик, нифоқ, низо. *Олтовлон ола бўлса, оғиздагини олдирад.* Мақол. *Овул ити ола бўлса, бўри келса бириқар.* Мақол. ■ [Тожибой:] -*Йўқ, менинг фуқаром ичиди оласи йўқ, – деди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

Ола чиқди Иттифоқи, ораси бузилди. *Оқ пошшонинг аскарлари ўртасидан ола чиқиб, «Урушмаймиз, урушса пошшо билан вазирлар уруша берсин», деб турган эмиш.* Ф. Фулом, Шум бола.

4 **кўчма** Тугал эмас, ҳақкам-дуккам, бир текис униб чиқмаган; чала. *Чигит сифатсиз экилиб, кўчат ола чиқса, кимга фойда-ю, кимга зарар?* М. Назаров, Жилвон жилвалари.

Ола кўз, олакўз 1) чақчайган катта кўз; 2) шундай кўзли киши. *Элмурод атрофиға қараган эди.. олакўз завхоз ҳам саҳна олдида томоша қилиб турганини кўрди-ю, ўзининг бор-йўқлигини унутди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

Ола қарамоқ 1) кўзларини олайтириб, ўқрайиб қарамоқ. *Дехқоновга ва унга танбех бердим. Энди иккови ҳам менга ола қараб юрибди.* С. Нуоров, Нарвон; 2) ёмон ният, ёмон кўз билан қарамоқ, кўз олайтирмоқ. -*Сиз яхши кўрган бир қизга биров ола қараса, сиз нима қилардингиз? – деди.* Н. Сафаров, Уйғониш; 3) душманлик билан қарамоқ, бир текисда, баравар кўрмаслик. *Ул-*

тонни ҳеч ким бек қилгани йўқ, у ўзи ўзини бек қилиб, Қўнғиротга ола қаради. «Ёдгор». **Оқ уй, ола баргак қ. баргак.**

ОЛАБАЙРОҚ Ола-була, йўл-йўл ёки катак-катак. *Олабайроқ беқасам.* ■ *Иккинчи киши.. Бухоронинг олабайроқ матосидан чопон кийиб, камар ўрнига чопонини турмаклаган мулланома бир зот бўлиб, бу киши яроқсиз эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Олабайроқ уфқнинг ранги тобора учиб, аста-секин қоронғиликка чўкди.* Ҳ. Фулом, Машғал.

Олабайроқ варрак Йўл-йўл ёки катак-катак қилиб бўялган катта варрак.

ОЛАБАРГОҲ шв. кам қўлл. Ҳашаматли уй. *Суйганинг билан бўлсанг, қора уй ҳам олабаргоҳ кўринар.* Мақол. ■ *Тоға оқ уй, олабаргоҳ уйда яшайсиз. Тинч-хотиржамсиз.* «Ёшлик».

ОЛА-БУЛА 1 Оқ ва бошқа ҳар хил ранг аралаш тусли; гулли. *Ола-була чит.* ■ *Ола-була тўн кийиб, бошига кичкина оппоқ салла ўраган, ковуш-махсили йигит салом бериб кирди.* Ш. Холмирозев, Қаҳрамоннинг сўнги кунлари.

2 **кўчма** Хусусиятлари жиҳатидан бир хил бўлмаган; аралаш, қурама. *Ўтган йилларда мактаблар жуда ола-була, ўқувчиларнинг маълумотлари нотекис эди.* Газетадан.

Кўзини ола-була қилмоқ Кўзларини катта очиб бесаранжом ўйнатмоқ, олайтирмоқ. **Кўзлари ола-була** Кўзлари катта очилган, олайган, бесаранжом. *Бир куни отам чақ-чақ уриб кириб келди. Кўзлари ола-була эди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

ОЛАБУТА бот. Шўрадошларга мансуб бир йиллик ўтсимон ёки ярим бута ўсимлик. [Олабутанинг] *Пояси тик, шохланиб ўсади, бўйи 1 м ёки ундан ортиқ бўлади.* «ЎзМЭ.»

ОЛАБУҒА Усти кўндаланг қора йўллар билан қопланган, сузгичлари қизғиш, йирик тангали балиқ.

ОЛАБЎЖИ 1 Ҳайбатли, қўрқинчли афсонавий махлуқ (ёш болаларни қўрқитиш учун айтиладиган сўз). *Олдин Аввалбек ундаган, Тамара кўнмаган. Энди, қарабсизки, манави олабўжи қилтириқдан ҳам зурриёт қолади.* М. М. Дўст, Лолазор.

2 **кўчма** Ваҳимали, қўрқинчли нарса. -*Шўр чигитни қуритади, зах илдизни чиритади, деб чўлни олабўжи қилиб кўрсатишга уринмоқдалар, – деди раис.* М. Назаров, Жилвон жилвалари.

ОЛАЗАРАК: олазарак бўлмоқ У ёқ-бу ёққа бесаранжом қарамоқ, аланг-жаланг бўлмоқ. *Қиёмхон атрофга олазарак бўлиб қарагач, дарвозахона ёнидаги харобага ишора қилди.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа. **Кўзи олазарак** Кўзи бесаранжом, аланг-жаланг. ■ *Бола, кўзлари олазарак, ҳадиксираб, ҳайдовчига яқинлашди.* Х. Султонов, Бир оқшом эртаги.

ОЛАЙЛИК *криш. с. взф.* Масалан, чунончи, фараз қилайлик. *Олайлик, бу ерда ҳам одамлар ўз биланларини, эшитганларини гапирадиган бўлишди.* Газетадан.

ОЛАЙМОҚ Катта очилиб, чақчайиб кетмоқ, бесаранжом ўйнамоқ, ола-кула бўлмоқ (кўз ҳақида). *Мирзонинг кўзлари олайиб, ходимгарларга қаради.* А. Қаҳҳор, Мирзо. *Йўлчининг ранги ўчди, кўзлари олайиб, титроқ овоз билан қичқиришдан ўзини тиёлмади.* Ойбек, Танланган асарлар. *Башкорат ят этиб қайрилиб, сингелисга олайиб қаради.* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

ОЛАЙТИРМОҚ Олаймоқ фл. орт. н.

Кўз(ни) олайтирмоқ 1) кўзларини ола-кула қилиб қарамоқ, кўзларини ўйнатмоқ, ўқрайтирмоқ. *Қиз кўзларини олайтириб, Элмуроднинг юзига қаради.* П. Турсун, Ўқитувчи; 2) кўчма ёмон ният, ёмон кўз билан қарамоқ. *Бировнинг мол-дунёси ошиб-тошиб ётса-ю, фақирга кўз олайтирса, ҳақиқат борми ахир, эй фалак!* Ж. Шарипов, Хоразм. *Шакархондек қудратли ноибнинг хасмига кўз олайтиришига кимнинг ҳадди сиғди экан!* Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар.

ОЛА-КУЛА Бесаранжом олайган, катта очилиб ўйнаб кетган (кўз ҳақида). *Бедана эгалари ва уларга пул тиккан тарафкашларнинг кўзлари ола-кула, юраклари тақаллака бўлиб, нафаслари ичига тушиб кетди.* М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари. *-Аҳ-а-а...! — Валихон бўзариб кетган совуқ кўзларини ола-кула қилиб, Майнага тикилди.* Ш. Тошматов, Эрк қуши.

ОЛАКЎЗ Оқ қисми кўп, соққаси бирмунча кўтарилган катта кўз; шундай кўзли одам. *Бир неча кундан кейин қўнғиз мўйловли олакўз киши келиб, Мустафони олиб кетди.* С. Сиёев, Ёруғлик.

ОЛАКЎЗАН Сувсарлар оиласига мансуб, мўйнали, йиртқич сутэмизувчи ҳайвон. *Олакўзан ола бўлса ҳам, арслон бўлмас.* Мақол.

ОЛАЛАНМОҚ кам қўлл. 1) Ола-кула бўлмоқ (кўз ҳақида). *Мирҳосилнинг кўзлари ола-*

ланди, медаль ярқираб турган кўкрагига мушт урди. Ҳ. Фулом, Сенга интиламан.

2) Ўртага низо тушиб, иккига айрилмоқ, низолашмоқ. *Шаҳарнинг олалиниш хабари ўрдагача ҳам эшитилди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОЛАЛИК 1) Ола эканлик, турли рангда бўлишлик.

2) Келишмовчилик, нифоқ, низо.

ОЛАМ [а. عالم — дунё, жаҳон; коинот; халқ, омма] 1) Бутун мавжудот, борлик, коинот, дунё. *-Айб менинг ўзимда, — деди у [бой] зардаси қайнаб. — Олам бино бўлгандан бери яхшиликка — ёмонлик, хизматга — тухмат бўлиб келган.* С. Айний, Дохунда.

Ўн саккиз минг олам эск. Бутун коинот, бутун борлик, бутун дунё.

2) Бутун жаҳон, дунё, ер юзи ва ундаги инсонлар, халқлар *Пахтамининг шухрати бутун оламга машҳур.* ■ *Ҳақимбойваччанинг овозаси оламини тутди.* Ойбек, Танланган асарлар.

3) Табиатда мавжуд бўлган нарсаларнинг алоҳида бир тўпи, дунёси. *Ўсимликлар олами.* ■ *Титраш ўсимлик оламига ҳам ҳалокатли таъсир этади.* «Фан ва турмуш».

4) Ўзига хос хусусиятлари, мақсади, маслаги билан ажралиб турадиган ижтимоий гуруҳ, жамият.

Янги олам 1) бирор ижтимоий формация ўрнини олган иккинчи, янги формация. *Янги оламга кирган одамларнинг ҳаммаси оёғида эски оламнинг лойи билан кирган.* А. Қаҳҳор, Кўшчинон чироқлари; 2) кўчма янги шароит, янги муҳит. *Умрини шаҳарда, шовқинли цехларда ўтказган бу йигит учун қишлоқ мутлақо янги олам эди.* С. Аҳмад, Ҳукм.

5) Одамнинг маънавий, ички дунёси; ўзига хослиги. *Инсон руҳий оламининг энг нозик нуқталарини ҳис этиб, воқеа ва ҳодисаларнинг энг долзарб жиҳатларини бадиий акс эттирмоғим лозим бўлади.* «ЎТА».

6) Бирор соҳа, жабҳа. *Илм олами. Сиёсат олами.* ■ *У энди.. Салимхондан кўп сўзлайди, ҳатто Салимхонни сиёсат оламига судрайди.* А. Қаҳҳор, Сароб. *Фан оламида янгилик яратиш истаги унинг қалбини қамрай бошлади.* С. Кароматов, Олтин кум.

7) дин. Бу дунё; мавжуд дунё. *Оламдан ўтмоқ.* ■ *Қутбиниса онаси оламдан ўтгандан*

буён энди оҳорли кийим кийиши эди. С. Аҳмад, Уфқ.

Бир олам 1) ўзига хос бир дунё. [Нормат] 1940 йили [Москвадаги] қишлоқ хўжалик виставкасини кўргандаёқ: -Виставканинг ўзи бир олам, - деган эди. И. Раҳим, Чин муҳаббат; 2) жуда кўп, беҳад кўп, кўпдан-кўп, сон-саноксиз. У Москвадан бир олам таассуротлар билан қайтди. Т. Ашуров, Оқ от. **Бошқа олам** Хулқ-атвори бўлак, бошқача. *От эса тамом бошқа олам, айниқса менинг қорабайири.* Ҳ. Фулом, Машъал. **Жумла(и) олам** Оламдаги ҳамма одам ёки нарса. *Олтин тупроғингда жумла олам бор.* Ҳ. Фулом. **Икки оламда** Ҳеч вақт, ҳеч қачон. **Олам гулистон** қ. гулистон. *Ҳаммасига ўша мошак сабабчи. «Келинг», деб телефон қилмаганда, олам гулистон эди.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа. **Олам ҳодис** Мабодо, эҳтимол, бўлиши мумкин, балки. *Олам ҳодис, қўлга тушиб қолсанг, сўроқ кезида айбни фақат ўз бўйингга олиб, орага мени қотиштирмайсан!* А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Оламга сиғмай кетди** Беҳад хурсанд бўлди. *Кўрмайсизми: сувнинг шарпасини эшитиб, бечора [деҳқон]лар оламга сиғмай кетди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о. **Парвардигори олам** Оллоҳ; оламнинг яратувчиси, халлоқи олам, худо. *Парвардигори олам дуоларимизни мустажоб қилгай. Подшоҳи олам эск.* Зўр подшоҳ, улуг подшоҳ. **Халлоқи олам** қ. халлоқ. **Ҳусн олами** Ҳусндор кишилар, нозанинлар тоифаси. *Бу узатиш (тўй) мажлисини жонли, руҳли ўтказмоқ учун барча қизлар ўзларининг энг асл, энг нафис кийимларини кийиб, фавқулодда ҳусн оламини яна бир қат, яна бир қайта безабдилар.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОЛАМГИР [а. + ф. عالم گير — оламни олувчи, дунёни эгалловчи] кт. 1 Оламни фатҳ этувчи, оламни олувчи; жаҳонгир. *Агар мен ўша оламгирга замондош бўлсам эди, ўлим соатида бошида турсам эди, дейлик, унга ғассоллик қилсам эди.* М. М. Дўст, Лолазор.

2 кўчма Жаҳонни ўзига қаратувчи, мафтун этувчи. *Агар куйлар эсам, Ширин жимирлаш бошланур танда, Бу биз — ботир, бу биз — ғолиб, бу биз — ҳар ишда оламгир.* Ҳ. Фулом.

ОЛАМ-ЖАҲОН айн. олам-олам. Тўйга олам-жаҳон одам тўпланди. ■ Баъзан нозик имосида олам-жаҳон қудрат ифодаланган ҳаракатлар, баъзан ғазабкор, баъзан эса

мулоийм ва нозли боқишлар Ҳасаннинг кўз ўнгидан кетмасди. С. Зуннунова, Кўк чироклар.

ОЛАМ-ОЛАМ Беҳад кўп, жуда кўп; бир олам, олам-жаҳон. *Сиздан олам-олам миннатдорман. Ҳикматли сўзларда олам-олам маъно бор.* ■ *Унинг олам-олам тажрибаси бор эди.* Шуҳрат, Шинелли йиллар.

ОЛАМОРО [а. + ф. عالم آرا — оламни безовчи] кт. Оламга оро берувчи, дунёни безовчи; дунё безағи, зийнати.

ОЛАМПАНОҲ [а. + ф. عالم پناه — олам паноҳи, оламни сақловчи] эск. Подшоҳлар, хонлар эпитети. *Ўз устозини билмаган бу бепадар, олампаноҳнинг ҳам бетларига оёқ кўйишдан тоймай, устозининг қиблагоҳи учун мувофиқ кўрилган қизини йўлдан оздириб, бу кун кечаси уни қочириб, менинг ҳовлимга олиб келди.* А. Қодирий, Мехробдан чаён. -*Олампаноҳ.. — Ҳофиз Кўйкйй шохга қимтинибгина мурожаат қилди.* Х. Султонов, Бир оқшом эртаги.

ОЛАМТОБ [а. + ф. عالم توب — оламни қиздирувчи, ёритувчи] кт. Оламни ёритувчи (қуёш эпитети).

Офтоби оламтоб 1) оламни ёритувчи қуёш. *Сони шулки, офтоб оламтоб бўлса, бешак-шубҳа тўртинчи осмонга михлангандир.* А. Қодирий, Кичик асарлар; 2) кўчма қуёш юзли ғўзал.

ОЛАМШУМУЛ [а. + ф. عالم شمول — оламга эга бўлган, оламни қамраб олувчи] кт. Жаҳонро аҳамиятга эга бўлган; аҳамияти жуда катта, жаҳоншумул. *Ҳар кунимиз ажойиб, оламшумул воқеалар билан тўла.* ■ *Насриддин Тусий тажрибаларидан фойдаланиб, оламшумул аҳамиятга эга бўлган натижаларга эришди.* «Ёшлик». Чиндан ҳам, «Темур тузуклари»дек оламшумул асарни яратиш учун Амир Темурдек қудратли шахс бўлиш керак. П. Қодиров, Тил ва эл.

ОЛАОФИЗЛИК Бир хил фикрга келмаслик; келишмаслик. *Олаоғизлик қилиб, колхозни ҳар ёғидан кўпқари қилиб тортмай, ўзидан чиққанини ўзига сарфласак, анча қаддимизни тиклаб оламиз.* С. Сиёев, Отлиқ аёл.

ОЛАПАР Ола тусли ит лақаби ва шундай лақабли ит. *Бир олапар элик қадамча нарида алланарсани ғажир эди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о. *Бостирма тагида мудраб ётган қари олапар эгасига кўмакка отлан-*

ди-ю, қоқ яғринига Маматқассобнинг калтагини еб, вангиллаганича жуфтакни ростлади. «Ёшлик».

ОЛАПЕС 1 Баданида оқ доғлари бўлган; пес.

2 Туси айниб, ола-була бўлиб қолган. Самоварчи жўмраги учига жез қопланган чойнакни ва бир олапес пиёлани йигитнинг олдига дўқ этиб қўйиб кетди. Ойбек, Танланган асарлар.

ОЛАПЕСЛАНМОҚ Ранги айниб, олапес тусга кирмоқ, олапес бўлиб қолмоқ. Оёқларида эскириб, олапесланган амиркон маҳси, йцртиқ қалиш. Ойбек, О.в. шабадалар.

ОЛАПОПИШ шв. Попишак.

ОЛАПОПИШАК айн. **попишак**. Юмронқозик уни оғзида, тупроқ уюми устида ўтирган олапопишак гажагини елтиғичдек ёзиб, тупроқни чўқилайди. Ш. Холмирзаев, Оқ отли.

ОЛАПЎЧОҚ Қовуннинг тўқ сариқ тусли, шакли чўзиқ тухумсимон, кечпишар тури. Олапўчоқ қишда асрашга ва узоқ жойларга олиб боришга яроқли. «ЎЗМЭ».

ОЛАРМОН айн. **олғир**.

ОЛАСИ Кимсадан олиниси, ундирилиши керак бўлган нарса; ҳақ. Хўжайиннинг учтўртта қўшини деҳқонлардан оласи бор экан, менга чўтти қўлтиқлатиб олдилар, орқаларидан эргашиб юрдим. Ф. Фулом, Шум бола. Юринг бўлмаса, Холдорхонниқига, хўжайин, Қоракўзда ҳам жиндак оласим бор. Ф. Фулом, Танланган асарлар.

ОЛАСИ-БЕРАСИ 1 Икки орала ўтишган нарса; ҳақ.

2 Олди-берди муомаласи.

ОЛАТ [а. آلت — асбоб, жиҳоз] кт. айн. **асбоб**. Физик олат. ■ Пўлат отлар, соз олатлар Юборди сенга. Миртемир.

ОЛАТАРОҚ Ола-була, оқ-қора, рангоранг. Эндицина ранг солаётган баркаш нондек, олатароқ тоғлар ортидан қуёш кўтаришмоқда эди. Ў. Умарбеков, Баҳор нафаси. Ҳар кетмон урганда, нами қочиб, олатароқ бўлиб қолган ердан энгил чанг кўтарилади. Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар.

ОЛАТАСИР Бетартиб тасир-тусир товуш; бетартиб иш ва ш.к. ҳақида. Олатасир отишма. ■ Халқ қўрғонни мустаҳкамлашга киришди. Олатасир иш бошланди. Ойбек, Навоий. Тўйимиз бошланди. Нима бўлди-ю, олатасир қий-чув бўлиб кетди. Ж. Шарипов,

Хоразм. Ташқари олатасир қий-чув бўлиб кетди. Ж. Шарипов, Хоразм. Ташқари олатасир бўлиб кетди: кимдир югуриб ўтди, кимдир додлади. Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар.

ОЛАТЎЗОН айн. **чанг-тўзон**. Гирдоб раққосадек чирпирак бўлиб айланиб келиб, ўтиб кетди-ю, саксовулзорда олатўзон бошланди. М. Мансуров, Ёмби.

ОЛАТУПОЛОН Тартибсиз тўполон, га-ла-говур, қий-чув, тартибсизлик. Олатўполон бошланди. ■ Ҳаким ва Шерорак иккови олатўполон ичига кириб келишди. Мирмуҳсин, Темир Малик.

ОЛАТЎҒАНОҚ Чумчуқсимонлар туркумининг қарқуноқлар уругига мансуб йиртқич қуш. -Астробод осмон бўлса, Маймана қаро ер, — деди Бадиуззамон, — Ҳе, лочинни олатўғаноққа алмаштириб бўларми? М. Осим, Карвон йўлларида.

ОЛАЧА 1 Ингичка йўлли, одатда пахта ипидан, баъзан ип ва ипақдан тўқиладиган мато. Бир кийимлик олача. Олача қоп. ■ Ун солинган олача бўз халта ҳам оғзи очиқлигича қолиб кетаверибди. Н. Мақсудий, Лайлатулқадр. Эрали бошида янгича гилам дўппи, эғнида оҳорли олача тўн кийиб келган эди. С. Аҳмад, Жимжитлик.

2 айн. **ола-була 1**. Олача қовун.

ОЛАЧАЛПОҚ 1 Дарахт барглари оралаб тушган парча-парча офтоб, ойдин ёки кўланка. Олачалпоқ соя. ■ Хиёбондаги дарахтлар орасида олачалпоқ ойдин кезади. Ҳ. Нуъмон, Фасллар. Сутдай ойдин.. Ун тўрт кунлик ой тераклар орасидан мўралаб, ҳамма ёққа олачалпоқ кўланка ташлаб турар эди. Ғайратий, Довдираш.

2 Бир текис эмас; у ер-бу ерда, парча-пурча. Олачалпоқ булутлар. Даштнинг у ер-бу ерида олачалпоқ қор нағалари. ■ Одам бўйи ўсган олачалпоқ маккажўхорининг сўлинқираган нимжон барглари сарғайиб, осилиб ётарди. Қ. Кенжа, Нотаниш гул.

ОЛАЧИПОР Оқ доғлари бор; чипор. Олачипор илон. Олачипор товуқ. ■ Пастда, полда олачипор пақир билан примус турарди. С. Зуннунова, Гулхан. Узоқда, сувни.. жимирамтасдан, секин ва майин сузган оқ, олачипор ўрдаклар ҳар томонга илдам қочибди. Ойбек, Танланган асарлар.

ОЛАЧИҚ кт. Капа, чайла. Ҳув бир қатор тўрт олачиқ, беш капа. Бу қишлоқнинг бошланғич бинолари. Ф. Фулом.

ОЛАШАҚШАҚ Қарғанинг бир тури. Дала эпкинидан бир-бирига суйкалиб, сирли шивирлаган қиёқзорларда овозинг ўчкур олашақшақ учади. А. Мухтор, Кумуш тола. Хотин-халажнинг энг олижаноби ҳам олашақшақдай, ялтироқ нарсага ўч бўлади. С. Нуров, Нарвон.

ОЛАШОВУР 1: олашовур ёмғир Сийрак, аммо катта-катта, тасир-тусур ёққан ёмғир. Шу вақтда сийрак булутлардан олашовур ёмғир қуйиб ўтди. Ойбек, Навоий. **Олашовур қор** Ёмғир аралаш ёққан қор. *Атроф олашовур ёққан қор билан қопланган.. эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 *кўчма* Тўполончи, шўх, тартибсиз. Кампир буви билан Нафисахон бир-бирларига қарашди: «Мана, кўрдингми? Бу олашовур қизингнинг ишларига тушуниб бўлмайди.» Мирмуҳсин, Умид.

Олашовур бўлмоқ Шовқин-сурон бўлмоқ.

ОЛАҚАНОТ 1 Ёввойи ўрдакларнинг бир тури.

2 Чумчуқсимонларнинг бир тури. Дарахтларда чумчуқ, олақанот, қалдирғоч ва бошқа хил қушлар чуғурлашди, мусича кукулади. Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

ОЛАҚАРОҚ I 1 Яккам-дуккам, ола-қура, сийрак, чала. Унинг [Тўлаанинг] культивация қилган ғўзаларида олақароқ жойлари учрамайди. Ҳ. Назир, Механизатор Тўлаган.

2 *с.т.* Олазарақ. *Атрофга олақароқ кўз югуртирмоқ.* ■ [Арслонқул] Гўё ўндан бошқа ҳеч ким Навоийни огоҳлантириши мумкин эмас каби, олақароқ бўлиб, шоирни қидирди. Ойбек, Навоий.

ОЛАҚАРОҚ II От ва молларда бўладиган бир турли мия касаллиги. *Хоса тулпор бир ерда туриб қолса, олақароқ бўлиб қотиб қолар эди.* Гўрўғлининг туғилиши.

ОЛАҚАРҒА Чумчуқсимонлар туркумининг қарғалар оиласига мансуб, қора ва кулранг патли қарға. *Том бўғотлари ва тарновлардан узун-узун сариқ сумалаклар чўзилишган. Ўқтин-ўқтин шум олақарғаларнинг қутуриб қағиллашлари эшитиларди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

ОЛАҚОН Қамчи ўримининг даста билан бириккан жойи.

ОЛАҚОРОНҒИ Бир томонига ёруғ тушиб турган, бошқа ерлари қоронғи, ярим

қоронғи. *Алмисоқдан бери ерда, захда ўтириб.. олақоронғи хонада ўқиб келган авлод бирданига оппоқ, ёруғ, тоза хонада, тахтачалардан қилинган ўриндиқларда ўтириб ўқишса-я, бу ҳурматни ким кўрган, ким эшитган.* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

ОЛА-ҚУРА Турли тусдаги, ола-була. *Тонг азон бўлишига қарамасдан, бир тўда оч олақура итларни эргаштириб, эски каппон томондан Малла жинни жавраб келар эди.* Ф. Фулом, Шум бола.

ОЛА-ҚУРОҚ 1 Турли тусдаги латта парчалари, лахтаклардан улаб тикилган; қуроқ. *Ола қуроқ пахтали тўнлар елкадан тушан.* С. Аҳмад, Ҳукм. *Жануб сувлари, тошқин сойи, кўм-кўк дарахтлари, қаландарларнинг чопонига ўхшаш ола-қуроқ экинлари, қори эрмаган баланд тоғлари билан.. одамни ҳайратга солади.* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

2 *кўчма* Турли парчалардан улаб-қураб, бир бутун ҳолга келтирилган; қурама. *Қишлоққа келадиған кўчма кинонинг ўқувсиз механиклари узиб ташлаган ямоқ ленталардан йиғиб, ола-қуроқ кинофильм қилган эди.* С. Аҳмад, Чўл шамоллари.

3 *кўчма* Узуқ-юлуқ, маромига етмаган. *Унинг мясияда ола-қуроқ мулоҳазалар қоришиб кетди.* «Шарқ юлдузи».

4 *кўчма* Ёши, касби, билими ва ш.к. жиҳатидан ҳар хил, турли-туман. *Иш юришмади, ўзи сафарбар қилиб келган турли касбадаги ола-қуроқ ёшлар уни хуш кўришмади.* А. Мухтор, Туғилиш.

5 *айн.* **олақароқ I 1.** Экинлар ола-қуроқ чиқибди. ■ *Ҳадемай эгатлар ола-қуроқ бўлиб қолади.* «Ёшлик».

ОЛАҒОВУР Бир-бирига қовушмаган, тартибсиз гап; говур-ғувур, қий-чув. *Ботирли кириши билан нотиж гапдан тўхтади, олағовур ҳам тинди.* Ҳ. Фулом, Машғал.

Олағовур кўпормоқ Шов-шув, тўполон солмоқ. *Мана шу гап устида ерсизлар олағовур кўпормоқчи, мулла Обидни ўз ичларидан тамоман четга чиқариб ташламоқчи бўладилар.* А. Қодирий, Обид кетмон.

2 *Нотинч; шов-шувли.* *Беғматжон, замон олағовур, ит ҳам, бит ҳам закунчи. Шунақа қалтис пайтда Фармонга, хўжа-кўрсинга бўлса ҳам, қаттиқроқ чора кўрма-сангиз, анави «ёзувчи»лар тинчимас, деб кўрқаман.* А. Кўчимов, Ҳалқа.

ОЛАФОН айн. олғир.

ОЛАХАККА шв. Зағизғон. Ултонтознинг энаси Бодом бикачнинг тилини олаҳакка чўқиб, соқовроқ бўлиб қолган эди. «Алпомиш».

ОЛВОЛИ [ф. *أولوالو* – олча] шв. Олча; олхўри.

ОЛД 1 Нарсаларнинг кузатувчига қараган қисми; пеш, юз. Бинонинг олдига шиорлар осилган. Кўйлакнинг олди узунроқ бўлибди. ■ От олд оёқларини ирғитиб сапчидида, шамолдек учиб кетди. С. Аҳмад, Уфқ.

2 Нарсаларнинг илгари томонидаги ёки қисмидаги жой, ўрин. Уйнинг олдини супуриб, жой қилмоқ. ■ Мاستонга араванинг олдидан жой беришди. А. Қахҳор, Мастон.

3 (3-ш. бирл. шаклда) Бирор иш-ҳаракат, воқеа-ҳодиса ва ш.к. дан олдин бўладиган, рўй берадиган, ўтказиладиган. Байрам олди мусобақаси. Сайлов олди кампанияси.

4 3-ш. эгалик ва ж.к., ў.-п.к., ч.к. аффикслари билан кўмакчи вазифасида қўлланади (қ. олдига, олдида, олдидан).

Олдини олмоқ Хавф-хатарнинг юз беришидан илгари чорасини кўрмоқ; ёмон оқибатнинг юз беришига йўл қўймаслик. Урушнинг олдини олмоқ. ■ Хотиринг жам бўлсин, дўстим, балонинг олдини олдим. Ойбек, Навоий. **Олд кўшимча айн. префикс. Тил олди товушлари тлш.** Тилнинг олд қисмида ҳосил бўладиган товушлар.

ОЛДДА айн. олднда. Олдда бормоқ. Олда турган вазифалар.

ОЛДДАН айн. олдндан. Келажакни олддан кўрмоқ. Пахта ҳосилини олддан ҳисоблаб чиқмоқ.

ОЛДИ Бирор нарсанинг бошқалардан илгарида турган, олдинги вазиятни ишғол этган қисми, кишиларнинг энг олдингиси, сараси, кўзга кўрингани. Энди Зайнаб бўйи етиб қолди. Юртимизнинг мана энг олди. Х. Олимжон.

2 Бирор иш ёки ҳолатнинг бошланиш арафаси, яқин етган пайти. Уйқу олди. Қиш чиқар олди. Ёз олди. ■ Ҳой, келинг! Олди ёз, деразаси қурилса бас-да, печкасиз ҳам уй ҳаммом бўлиб кетади. Н. Сафаров, Олияхон Султонова.

ОЛДИ-БЕРДИ 1 Бир-бировидан нарса олиб, нарса бериб туриш, бир-бировининг ҳожатини чиқариб туриш ва шу асосдаги муомала, алоқа. Мулла Обид каби ўз олдига деҳқончилик қилмоқчи бўлган.. келгиндилар

билан уларнинг кўнда олди-бердиси бўлмайди. А. Қодирий, Обид кетмон.

2 айн. олиқ-солиқ **2.** -Туйчиқнинг олди-бердиси бир гап бўлар, – деди Эшон Сурхонбойга. И. Раҳим, Тақдир.

3 Савдо-сотик, савдо муомаласи. У [Тешабой] савдо-сотик, олди-берди масалаларида, яъни бирни ўн қилиш бобида икки онани эмган қув бузоқлардан. М. Исмоилий, Фарғона т.о.

ОЛДИГА кўм. өзф. **1** Ҳузурига, ёнига, қошига. Ўқитувчининг олдига бормоқ. ■ Кўплашиб мактаб директорининг олдига киринглар, деб ўргатган бўлди. «Ёшлик». Нюзомжон унинг олдига жадал юриб кетди. С. Аҳмад, Уфқ.

2 Олд томонига, олд томонидаги жойга. Мактаб олдига гул экилди.

Олдига тушмоқ Ўтиб кетмоқ, ўзмоқ. Бу борада унинг олдига тушадиган одам йўқ.

ОЛДИДА кўм. өзф. **1** Ҳузурида, ёнида, қошида; кўз ўнгида. Бу ишлар кўпчиликнинг олдиди бўлди. ■ Янги келган вақтингизда мени ёмон йўлдан қайтардингиз.. Бутун звено олдиди таъғир бериб, одам бўл, деддингиз. А. Қахҳор, Қўшчинор чироқлари. У [мингбоши] кенг қилиб тикилган зар кимхоб тўн ичиди йўғон гавдаси билан одамлар олдиди савлат тўкиб турибди. М. Исмоилий, Фарғона т.о.

Виждон олдиди Виждонан. Отабек ўзининг ёлғонлашидан виждон олдиди қизаринди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Нисбатан, қараганда. Бу Фуломжоннинг бояги ташвиши олдиди ҳеч нима бўлмай қолди. М. Исмоилий, Фарғона т.о.

3 Арафасида. Бадал эса учинчи қаторни битириш олдиди турибди. А. Қодирий, Кичик асарлар.

ОЛДИДАН кўм. өзф. Илгари, олдин. Чой олдидан. Уруш олдидан. ■ Мансур хайрлашиш олдидан эшик ёнида туриб секингина: -Бир ёққа борсангиз, Зулайҳо опангизга айтиб кетинг, – деди. Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

Олдидан ўтмоқ 1) бирор кимса ёки нарсанинг ёнидан, рўпарасидан ўтмоқ; 2) бирор иш ҳақида кимсанинг фикрини олмоқ, у билан маслаҳатлашмоқ. Бу ишга қадам қўйишдан илгари, бир карра сизнинг олдингиздан ўтиб, раъйингизни билишга тўғри келди. Ойбек, Танланган асарлар.

ОЛДИ-КЕТИ Олд ва орқа томони, гир атрофи. *Ҳар қанча бой бўлмасин, олди-кети тўла набира бўлган чолга дуруст оила қиз берадимми?* Ойбек, Танланган асарлар.

Олди-кетини ўйлаб Ҳар томонлама мулоҳаза қилиб, оқибатини ўйлаб, атрофлича фикр юритиб. *Олди-кетини ўйлаб иш тутмоқ.*

ОЛДИН 1 *рвш.* Олд томонда, олдинда; илгари. *У мenden олдин. Олдин турмоқ.* ■ *Шу пайтда олдин кетаётган йўловчи ташийдиган автобус тўхтади.* С. Зуннунова, Олов.

2 Даствлаб, биринчи галда. *Кўрққан олдин мушт кўтарар.* Мақол. ■ *У ёққа боргани ҳаммадан олдин бу янги ўқитувчиларнинг ўзлари уялишлари табиий эди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

3 кўм. (ч.к. билан) Муқаддам, илгари, аввал, бурун. *Овқатдан олдин. Сиз келмасдан олдин. Бундан бир йил олдин.* ■ *Ундан олдин Туланбой жавоб қилди.* С. Аҳмад, Уфқ.

ОЛДИНГА *рвш.* Олд томонга, олға, илгарига. *Мингбоши.. олдинга юрди, қўлидаги қамчинни ўқталиб, хунук овоз билан ўқирди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о. [*Гулнор*] *Орқага қайтиш-қайтмаслик тўғрисида бир лаҳза ўйлаб, кейин олдинга қараб юрди.* Ойбек, Танланган асарлар.

ОЛДИНГИ 1 Бошқаларга нисбатан олдинда, илгаридан турган, олд томондаги; олд томонда жойлашган. *Олдинги қатор. Бинонинг олдинги хонаси.* ■ *Қисм қоронги тушгунча, душманни олдинги оқоплардан суриб чиқарди.* А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз. *Нигора Қоплонга қаради: ит тумшуғини олдинги оёқлари орасига олиб, бемалол мудраб ётибди.* С. Анорбоев, Оқсой. *Қирмизхон тушаётиб, олдинги ўриндиқдаги туғунни олди.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

2 Илгари бўлиб ўтган; аввалги, бурунги. *Тарихдан олдинги давр. Олдинги тўрт йил ичида эришилган муваффақиятлар.* ■ *Салимжон бундан бир неча йил олдинги қизикарли воқеаларни эслатиб, даврага илиқлик киритди.* «Шарқ юлдузи».

3 кўчма Бирор ишда ҳаммадан олдинда борувчи; пешқадам. *Мамлакатимизнинг олдинги кишилари.* ■ *Мирзакаримбой Тошкентнинг энг олдинги бойларидан.* Ойбек, Танланган асарлар.

ОЛДИНДА *рвш.* **1** Илгари томонда; олдда. *Олдинда йўл йўқ.* ■ *Кўзимизни очиб қарасак, ҳақиқий синовлар ҳали олдинда экан.* Газетадан.

2 Ҳаммадан илгаридан, биринчи ўринда, биринчи сафда. *Ишда, ўқишда бошқалардан олдинда бормоқ.* ■ *Дунан полвон билан Тоғжамат Хидиров қурилиш бўйича энг олдинда боришарди.* С. Аҳмад, Уфқ.

ОЛДИНДАГИ Олдинда турган; олдинда борувчи. *Олдиндаги бола.* ■ *Қози қўлидаги ҳассаси билан олдиндаги столни тўқ этказиб урди-ю: -Йўқол! Йўқол ҳамманг буёндан, — деб қичқирди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о. *Олдиндаги аёл ялт этиб унга бир қаради-ю, яна орқасини ўгириб олди.* С. Зуннунова, Кўк чироқлар.

ОЛДИНДАН *рвш.* Бирор иш, воқеа-ҳодиса бошланмасдан, рўй бермасдан илгари. *Об-ҳавони олдиндан айтиб бермоқ.* Бўладиган ишни олдиндан кўрмоқ. ■ *Совхозда қоладиган бўлсак, икки ойлик маошини иккови-мизга олдиндан берармиш.* С. Аҳмад, Уфқ.

ОЛДИНИГА *рвш.* Аввал бошда, дастлаб. *Кўрага этиб келганида, баданидаги ланжлик кучайди. Қўл-оёқлари зирқираб оғриди. Олдинига, ўтиб кетар, деб эътибор қилмади.* С. Анорбоев, Оқсой.

ОЛДИН-КЕЙИН *айн.* олдинма-кейин. **ОЛДИН-КЕТИН** *айн.* олдинма-кейин. *Олдин-кетин бормоқ.* ■ *Мана, узоқда бомблар олдин-кетин портлади.* Ойбек, Кўёш қораймас.

ОЛДИНЛАМОҚ Олдинга томон босмоқ, бормоқ, юрмоқ; илгариламоқ. *Азизбек.. қамчисини кўкрагига кўндаланг қўйиб, боши билан жавоб ишораси бериб олдинлар эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОЛДИНМА-КЕЙИН *рвш.* Биринкетин, кетма-кет, бири кетидан бошқаси. *Меҳмонлар олдинма-кейин кириб келишди.* ■ *Прагер яна хотира дафтарчасини варақлади-да, олдинма-кейин экилган бугдойларнинг ўсишидаги фарқни кўрсатиб берди.* Н. Сафаров, Дон.

ОЛДИНМА-КЕТИН *айн.* олдинма-кейин. *Тилла тепаликнинг ярмига ҳам етмади, бола елкасидан ағдарилиб, иккови олдинма-кетин настга қараб думалади.* «Ёшлик». *Улар олдинма-кетин юриб, идорага кирадилар.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

ОЛДИ-ОРТИ айн. олди-кеги.

Олди-ортига қарамай Кетини ўйламай, суриштирмай; пала-партиш. *Олди-ортига қарамай иш қилмоқ.* ■ *Одамлар олди-ортига қараяпти.. ишқилиб, охири бахайр бўлсин.* Н. Норқобилов, Тўқнашув.

ОЛДИ-ОРҚАСИ 1 Олди ва орқа томони, атрофи. *Олди-орқасига қараб қўймоқ.* *Олди-орқаси баравар қизариб пишган нон.* ■ *Мирзакаримбой нақшикор меҳмонхонада атлас кўрпачалар тўшалган танчада олди-орқаси тўла ёстиқ ўтирар эди.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 Бирор нарсанинг ўнг ва терс томони, орқа-олди. *Гиламнинг олди-орқаси.*

Олди-орқасини ўйлаб иш тутмоқ Чуқур мулоҳаза юритиб иш қилмоқ, ўйлаб иш қилмоқ. *Акрам қилни қирқ ёрган эсли йигитлардан эмасми, олди-орқасини ўйлаб боқса, келажаги хавф остида қоладиганга ўхшаб кўринди.* С. Анорбоев, Оқсой.

ОЛДИРМОҚ **Олмоқ** фл. орт. н. Соч олди-рмоқ. *Тиш олди-рмоқ.* ■ *Моҳирира ойим ҳар бир ҳайтда бирор ойлар илгари эрига айтиб, болаларига кийимлик олди-рар эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Олинг, олди-рманг Муваффақият тилаш ибораси. *Худо ҳаммангизга қувват берсин! Олинглар, олди-рманглар! Омин!* М. Исмоилий, Фаргона т.о. **Оғиздагини (ёки оғиздаги ошини) олди-рмоқ** Қўлдан чиқармоқ, бой бермоқ. *Ақлсиз оғиздагини олди-рар.* Мақол. ■ *Ёрмат уни [Йўлчини] одамлар олдида бўш-баёвликда айблади: -Бу нима, оғиздаги ошини олди-риш? - деди.* Ойбек, Танланган асарлар.

Юрак олди-рмоқ Қўрқиб қолмоқ, чўчиб қолмоқ. *Мадамин юрагини олди-риб, ўз кўланка-сидан кўрқадиган бўлиб қолди.* П. Турсун, Ўқитувчи. **Ўзини олди-рмоқ** Ориқлаб, этдан тушиб қолмоқ. *-Сиқилманг, асло сиқилманг, хоним.. Акс ҳолда, ўзингизни олди-риб қўясиз, - деди Ҳамдамий Мунавварга.* С. Анорбоев, Меҳр. *Палончининг хотини ҳалиям ўзини олди-рмабди, деса ёмонми?* С. Аҳмад, Юлдуз. **Ўт олди-рмоқ 1)** ўт ёқмоқ. *Юк машинасида олиб келинган самоварлар туширилди, қутида олиб келинган ўтин-қўмирлар бирпасда қаланиб ўт олдирилди.* С. Аҳмад, Жимжитлик; **2) с.т.** моторни ишга туширмоқ. *Тракторни ўт олди-рмоқ.* ■ *Моторни ўт олди-рди.* С. Аҳмад, Уфқ.

ОЛДИ-СОТДИ 1 Нарса, мол олиш ва сотиш, савдо муомаласи; савдо. *Олди-сотди қилмоқ.* ■ *Ноиб жанобларининг ясовуллари ҳайҳайлашиб, омади юришмай, олди-сотдиганини тугатолмай қолган бозорчиларни ҳам ҳайдаб келмоқдалар.* Х. Тўхтабоев, Ўйлар ва йўллар. *Кўргазма давомида таббиркорлар ўзаро шериклик битимларини тузишлари, олди-сотди шартномаларини имзолашлари ҳам мумкин..* Газетадан.

2 ҳуқ. Фуқаролик ҳуқуқий муносабатларида кенг тарқалган, асосий вазифаси товар-пул алмашинувини амалга оширишдан иборат шартнома.

ОЛДИ-ҚОЧДИ с.т. Хаёлий нарсалардан иборат, уйдирма, ёлғон-яшиқ. *Олди-қочди хабарлар.* ■ *[Акрам] Мен нима деяпман ахир? ..олим одамнинг шунақа олди-қочди гапларга учиб юрганига биз ҳам ҳайронмизда, отахон!* О. Ёқубов, Айтсам тилим куяди, айтмасам – дилим. *-Энди, жўра, буларнинг бариси олди-қочди гаплар, - деди Самад.* М. М. Дўст, Галатепага қайтиш.

ОЛД-ОРҚА Олд ва орқа томон; атроф. *Олд-орқанга қараб юр!*

ОЛИБСОТАР Арзонга мол олиб, қимматга сотувчи, майда савдогар. *Пахта суврати солинган чинни идишлар олиб-сотарларнинг уйида қаланиб ётса.* Мирмуҳсин, Илдишлар ва япроқлар.

ОЛИБСОТАРЛИК 1 Арзонга мол олиб, қимматга сотишлик ва шу иш билан шуғулланиш. *Зебо хола унча-мунча бозорга айланиб туради.* *Олиб-сотарлик қилмайди.* Газетадан.

ОЛИГАРХИЯ [юн. oligarchia – озчилик ҳокимияти] Давлат бошқаруви шакли; кичик бир гуруҳга бирлашган шахсларнинг сиёсий ва иқтисодий ҳукмронлиги; шу ҳукмрон гуруҳнинг ўзи.

ОЛИГОПОЛИЯ [юн. oligos – оз, кам + poleo – сотаман] Бозорни ташкил этиш шаклларида бири; бунда бир қанча йирик фирма ва компаниялар норасмий келишувлар асосида асосий маҳсулот турларини ишлаб чиқариш ва сотишни назорат қилиб туради. *Монополия каби олигополия ҳам но-мукамал рақобат кўриниши ҳисобланади.* «ЎЗМЭ».

ОЛИЙ [а. عالی – юқори, юксак, баланд] **1** Мавқеи, мартабаси, раҳбарлик роли ва

ш.к. жиҳатидан энг юқори; бош. *Олий Мажлис. Олий суд. Олий бош қўмондон.* ■ 30 октябрь куни *Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг XI сессияси ўз ишини давом эттирди.* Газетадан.

Жаноби олийлари 1) эск. олий табақага мансуб ёки олий мансабга эга бўлган киши (подшоҳ, хон, амир, бек ва ш.к.) ва уларнинг номини улуғлаб айтиладиган мурожаат шакли. - *Эрта билан жаноби олийга ариза ва совринимизни тортиқ қилгандан кейин, агар рухсати олий бўлса, сўнгга савдога киришармиз, — деди карвонбоши.* С. Айний, Қуллар. *Зоти олийларига подшоҳ ҳазратларининг илтифотлари баланд эмиш.* Ойбек, Навоий; 2) ҳозирда: олий даражадаги ёзишмаларда ҳуқумат ёки давлат бошлиғига хурмат юзасидан бевосита ёки унинг номига қўшган ҳолда мурожаат шакли. *Президент жаноби олийлари. Бош вазир жаноби олийлари. Фармони (ёки амри) олий ёки олий фармон* Энг юқори ташкилот, давлат органи ёки бошлиқнинг фармони. [*Салимбойвачча:*] *Хўш, айтинг-чи, подшонинг мардикор олишига нима дейсиз? Мана, фармони олий чиқди.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 Сифат жиҳатидан энг юқори, энг яхши. *Олий нав. Олий сифат.* ■ *Боғда ҳовуз бўйига шинам шийпонларга ёзилган дастурхонлар ёзилганича, беш юлдузли олий нав коньяклар очилганича, сўйилган бўрдоқлар сўйилганича қолиб кетди.* О. Ёқубов, Диёнат.

3 Энг юқори даражали, энг юқори, юксак. *Олий мақсад.* ■ *Ўзбек адабиёти ҳақиқатан ҳар жиҳатдан баркамол, таҳсинга лойиқ, халқимизнинг олий мақсади учун курашда катта куч бўлиб қолди.* К. Қаҳқорова, Чорак аср ҳамнафас.

4 Тараққиётнинг энг юқори даражасига эришган, баркамол. *Ташкилотнинг олий формаси.*

5 Таълим тизимидаги юқори босқич. *Олий ўқув юрти.* ■ *Баъзан олий маълумотли кишилар ўз таржимаи ҳолларини бир вараққина ёзиб беришга оғринадилар.* Шукрулло, Сайланма.

6 Энг кучли, энг юқори. *Сирасини айтганда, мавсум бошидаёқ олий лигага берилётган кўш йўлланмадан бирини қўла киритиш осон бўлмаслиги кўзга ташланмоқда.* Газетадан.

7 Юқори, мураккаб. *Олий математика.*

8 Юқори, сўнгги. *Олий жазо.*

ОЛИЙЖАНОБ [*а. عالی جناب* — улуг, юксак мартабали афанди, тақсир, жаноб] 1 Юқори даражада одобли, хулқ-атвори, одамгарчилиги жуда баланд; улуг, асл. *Умид, сен олийжаноб, оқила бир қизнинг муҳаббатини оёғости қилдинг, сен бу аламни ўлгунингча тортасан.* Мирмуҳсин, Умид. *Яхшиларга эргашган муродга етади. Деганларки, олийжаноб одамлар ҳар қачон йўлдошимиз бўлади.* Газетадан. *Ўз ҳамқишлоқларимиз, ҳамшаҳарларимизнинг нақадар ажойиб, одамохун, олийжаноб, дилкашлигини бошқа юрт халқлари билан мулоқотда бўлганингиздан кейин янада яхшироқ тушунаркансиз.* Газетадан.

2 Юқори даражада ҳимматли, олийҳиммат, ҳиммати баланд. *Раисимиз жуда олийжаноб одам, эшитгандирсиз, ёрдам бериб турадилар.* Мирмуҳсин, Илдишлар ва япроқлар.

3 Жуда яхши, мисли йўқ. *Олийжаноб уй.*

4 Эзгу, эзгули. *Олийжаноб гап. Олийжаноб касб. Олийжаноб иш.* ■ *У одамликнинг энг олийжаноб, энг юксак, энг ширин ҳисларидан маҳрум бўлади.* С. Зуннунова, Олов. *Нодирнинг хаёлига олийжаноб бир фикр келди. «Шарқ юлдузи».*

ОЛИЙЖАНОБЛИК Олийжаноб хусусиятларга эгалик. - *Бу йиртқичларнинг даҳшатли гуноҳларидан кечиш учун ҳам юрак керак, олийжаноблик керак, — деди кекса солдат.* А. Мухтор, Асарлар. *Ҳаётда шундай яхши одамлар борки, уларнинг олийжаноблигига, камтарлиги ва кишиларга беминнат хизмат қилишларига чин дилдан таҳсин айтгинг келади.* Газетадан.

ОЛИЙМАҚОМ [*а. عالی مقام* — юксак мартабали, юқори даражали] Юқори даражали, юксак. *Ошнога ошно бўлсам, олиймақом рағбатлар олсам, мен ўзимнинг ҳам Яхшибоевга айланишим муқаррар бўлиб туюлади.* М. М. Дўст, Лолзор.

ОЛИЙҲИММАТ [*а. عالی همت*] Ҳиммати баланд, кимсага ҳимматини, яхшиликни аямайдиган; саховатли. *Олийҳиммат одам.* ■ *Шариф ака Нодирбек сингари хорижда даволанишга муҳтож уч кишига амалий ёрдам бериб, ўзининг саховатпеша, олийҳиммат инсон эканлигини яна бир бор исботлади.* Газетадан.

ОЛИМ [*а. عالم* — билимли, илмли, доно; маълумотли] 1 Фаннинг бирор соҳаси бў-

йича махсус билимга эга бўлган киши. *Ўзбекистон олимлари. Ёш олим. Тилшунос олим.*

2 Умуман, билимли киши. *Олим бўлсанг, олам сенки.* Мақол. *Оз-оздан ўрганиб, олим бўлур.* Мақол. ■ *Афлотун ҳам, Арасту ҳам замонасининг кўп доно, кўп ақлли олимлари бўлган, шубҳасиз.* П. Турсун, Ўқитувчи.

3 Олим (эркаклар исми).

ОЛИМА [а. *عالمه*] **1** Олим аёл. *Гулчеҳра она иқтидорли олима бўлгани учун ҳам ўн икки илмий иш яратишга ва иккита муаллифлик гувоҳномасини олишга муяссар бўлди.* Газетадан.

2 Олима (хотин-қизлар исми).

ОЛИМЛАРЧА айн. *олимона.* *Олимларча айтилган гап.*

ОЛИМЛИК Олимга хос хусусият, хатти-ҳаракат. *Фақат ҳамма тан олган шоирларни тан олиш, фақат обрўга эга бўлганларнинг шеърларига тушуниш олимлик эмас,* Шукрулло, Сайланма.

ОЛИМНАМО [а. + ф. *عالمنامه* — сохта олим] Олимга ўхшаган, олим кўринишидаги. *Меҳмонлар орасида тор пешонали, жингалак оқ сочлари, бироқ қошлари юзига улгворлик бахш этган олимнамо киши бор эди.* С. Нуоров, Майсаларни аёз урмайди.

ОЛИМОНА [а. + ф. *عالمانه* — оқилона, донолик билан, олимларча] *рвш.* Олимлар каби, олимларга хос бир йўсинда, олимларча. *Олимона кўриниш. Олимона мулоҳаза юритмоқ.* ■ *Мен чашначиман. Ишим оғир, масбулиятли, олимона кунт, заргарона маҳорат талаб қилади.* «Фан ва турмуш».

ОЛИМПИАДА [юн. *Olympias, Olympiados* — Юнонистонда Олимпия шаҳрида Зевс (олий маъбуд) шарафига ҳар тўрт йилда ўтказиладиган тантанали байрам ва спорт мусобақалари; ана шу тўрт йиллик давр] **1** Халқаро олимпиада кўмитаси томонидан ҳар тўрт йилда ўтказиладиган йирик халқаро замонавий спорт мусобақалари, олимпиада ўйинлари.

Олимпиада (ёки Олимпия) ўйинлари 1) Юнонистонда умумхалқ байрами ва мусобақалари (2 гилдиракли аравада тез юриш, бешкураш, муштлашиш мусобақалари, санъат танлови); **2)** Юнонистоннинг Олимпиада ўйинларини эслатувчи жаҳон спорт мусобақалари.

2 Ўқувчилар, талабаларнинг бирор фан ёки санъат соҳаси бўйича мусобақаси, олимларини синаш бўйича танлов. *Математика бўйича олимпиада.* ■ *Бизнинг тўгарак район олимпиадасида биринчи ўринни олган!* — деди.. *Муҳаббат. Ҳ. Назир, Бир туп гўза. Студентлар бу талабларни яхши тушунишди ва олимпиадага йил бўйи тайёргарлик кўришди.* «Фан ва турмуш».

ОЛИС 1 Бирор ердан узоқда, йироқда бўлган. *Олис жой. Олис қишлоқ.* ■ *Ахир бундан ўн беш кун илгари Умид юк машинасида Мирзачўдаги олис совхозга чиқиб келди. Мирмуҳсин, Умид. Ўспиринлар, олис манзилни кўзлаган сайёҳлардай, сафарга пухта ҳозирланган эдилар. «Ёшлик». Олис бир қишлоқдан келиб, мураккаб санъат йўлини тутиб, уни пухта эгаллашнинг ўзи катта жасорат.* Газетадан.

2 Узоқ давом этадиган; давомли, узоқ. *Олис йўл. Олис сафар.* ■ *Йўллар азоби энди унутилди, деганда яна олис сафарга жўнатиб юборишмоқчи.* С. Аҳмад, Жимжитлик.

3 Ўтмишдаги, қадимги. *Лекин танимизда кезар-ку, бешак, Олис боболарнинг минг йиллик қони.* А. Орипов, Йиллар армони.

Олисни кўзламоқ Узоқ келажакда, охирида бўладиган ишни кўзламоқ, охирини ўйламоқ. [*Зикрий қори:*] *Эшон олисни кўзлайди.* Н. Сафаров, Шарқ тонги.

ОЛИСДА *рвш.* Узоқда, йироқда. *Олисда адирлардаги нефть вишкаларида чироқлар йилтирайди.* С. Аҳмад, Қадрдон далалар.

ОЛИСДАГИ Узоқдаги, йироқдаги. *Олисдаги қариндошдан яқиндаги ёт яхши.* Мақол.

ОЛИСДАН *рвш.* Узоқдан, йироқдан. *Олисдан гумбураб тўп овози эшитилди.* ■ *Олисдан осмонга интилган қизғиш нур борган сари авжланарди.* С. Зуннунова, Гулхан.

Олисдан келмоқ ёки гапни олисдан бошламоқ Гапни узоқдан келтириб, батафсил, даромади билан бошламоқ. *Комил гапни олисдан бошлади.* Ҳ. Фулом, Машғал.

ОЛИСЛАМОҚ 1 Бирор ердан узоқлашмоқ, йироқ кетиб қолмоқ. *Отиқ олислаб кетди.* ■ *Саид бугун яна шу киши келар экан-да, дея мингиллаб, ичида сўкинди-да, улардан олислади.* «Ёшлик».

2 Узоқ вақт тутилиб қолмоқ, ҳаялламоқ. *Кўп олислама, тез қайт.*

ОЛИСЛАШМОҚ Олисламоқ фл. бирг. ва ўзл. н. *Биз шаҳардан анча олислашдик.*

Самолёт аэродромдан анча олислашди. Йўл олислашиб қолди.

ОЛИСЛИК Узоқлик, йироқлик. *Мен ҳам қарши эмасман-у, бир томони — ёлғизлик, яна бир томони — шаҳарнинг олислиги.* Ҳ. Ғуллом, Машъал. *Мухтасар янги уй қуриб олгач, эски уйи қошидаги оғилхона олислик қилиб қолди.* «Саодат».

ОЛИС-ЯҚИН Узоқ-яқин, йироқ-ёвуқ. *Клуб олис-яқиндан келганлар билан тўлди.* ■ *Уни кўргани олис-яқиндан қариндош-уруғ, ёр-биродарлари келишди.* Ш. Холмирзаев, Оғир тош кўча.

ОЛИФТА 1 Кийимига ва ўзига зеб берувчи; сатанг, башанг. *Олифта йигит.* ■ *Сочини иккита қилиб ўриб олган, икки чеккасига гажак қўйган бу олифта жувон тугунини сўрига ташлаб, бир уҳ тортиб олгач, Салимга қараб бақрайиб қолди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

2 Шундай кишилар учун мос, сатангларга хос. *Олифта кийим. Олифта кийинмоқ.* ■ *[Салимбойвачча] Олифта тикилган қора мовут чакмонга ўралиб, бир қўлида зонтик ушлаб, ҳеч қаёққа назар ташламай, гердайиб келади.* Ойбек, Танланган асарлар.

ОЛИФТАГАРЧИЛИК салб. Олифталарга хос хатги-ҳаракат, юриш-туриш, қилиқ. *-Қаернинг ҳандалаги, амаки? — деди олифтагарчилик қилиб.* С. Аҳмад, Уфқ.

ОЛИФТАЛИК айн. олифтагарчилик. *Биров жиғимга тегса аямайман. Сизга биров олифтагарчилик қилса, менга рўпара қилинг.* «Ёшлик». *[Салимбойвачча] Чўнтагидан арзон папиросни чиқариб, бойваччага тутди ва ўзи ҳам олифталик билан лабига қистирди.* Ойбек, Танланган асарлар.

ОЛИШ-БЕРИШ айн. олди-берди.

ОЛИШИШ 1 Олишмоқ фл. ҳар. н. Бел олишиш. *Яккама-якка олишиш. Фикр олишиш.*

2 Даҳанаки жанг, жанжал, олишув.

ОЛИШМОҚ 1 Олмоқ фл. бирг. н. Фикр олишмоқ. ■ *[Ошдан] Емаган бўлсангиз, сиз ҳам олишинг, — деди бек.* А. Қодирий, Утган кунлар.

2 Уришмоқ, курашмоқ, жанг қилмоқ; муштлашмоқ. *Қаҳқор ва Озод олиша кетишди. Озод бир амаллаб унинг исканжасидан чиқаркан, қайта сўради: -Нима гап ўзи? «Ёшлик».*

Бел олишмоқ Курашмоқ, кураш тушмоқ, беллашмоқ. *Мен кўп давраларда бел*

олишганман. С. Аҳмад, Уфқ. **Ёқа олишмоқ** Ёқасидан тутиб бўғишмоқ, уришмоқ.

3 кўчма Бирон-бир тўсиқни енгиш, уни бартараф этиш мақсадида тинимсиз ҳаракат қилмоқ. *Каналга келмаганлар пахта билан олишиб ётишибди.* С. Аҳмад, Уфқ. *Бутун халқ Конибодомдан Учқўрғонгача чўзилган қурилишда тиним билмай меҳнат қилар, ер билан, тошу шағаллар билан олишарди.* С. Аҳмад, Уфқ.

4 кўчма Баҳслашмоқ, ҳақ-ҳуқуқ талашмоқ, тортишмоқ; бир-бирини енгиш учун тиришмоқ. *Ҳакимбойваччанинг яқин дўстларидан бир киши.. Мирзакаримбойга орқа-воротдан тил текизганини эшитиб, у билан узоқ замон олишган.* Ойбек, Танланган асарлар. *Қудрат.. камбағаллар тарафини олиб, қишлоқ балохўрлари билан олишмаган кунини билмайди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

Дон олишмоқ қ. дон. *Хотини автобусда қайтаётиб, «Эшқобил ферма сигир соғувчиси Ёрозгул билан дон олишиб юради», деган гапни эшитиб қолибди.* «Ёшлик». **Қўл олишмоқ** Келишмоқ, бир тўхтама келмоқ. *Ҳар гал Мирвали Раҳимов билан учрашганда, қизиқчилик орасида, қўл олишганларини эслатиб кўярди.* Раҳимов унга, сабр қилинг, деб кўярди. С. Аҳмад, Жимжитлик.

ОЛИШ-СОТИШ айн. олди-сотди. *Олиш-сотиш ишлари. Олиш-сотишга уста одам.*

ОЛИШУВ Кураш, жанг, муштлашиш. *Тунлари жиноятчини қувишлар, аёзли кунларда дилдираб йўл пойлашлар, олишувлар.. ҳаммаси тушида кўргандек ўтади-кетади.* «Ёшлик». *Олишувга талабгор Турон Бурҳон ўғли! «Шарқ юлдузи».*

2 айн. олишиш **2.**

ОЛИҚ-СОЛИҚ 1 тар. Юртдан, аҳолидан солиқ тариқасида олинадиган, тўпланадиган пул ва б. нарсалар. *Олиқ-солиқ тўнлаш.* ■ *Қайта ундай текинхўрлар бевабечораларни кемирдилар. Қани, улар олиқ-солиқ билан қаноатлансалар ҳам гўрга эди.* Ҳамза, Танланган асарлар.

2 этн. Қудалар орасида бир-бирига бериладиган нарсалар ҳақидаги музокара ва шу музокара натижасида йигит томондан қиз томонга бериладиган қалин ва б. тўйларимизда олиқ-солиқлар, олди-бердилар борган сайин кўпайиб боряпти. Газетадан.

ОЛИҚ-СОТИҚ айн. олди-сотди. *Гоҳо ютқизишда, гоҳо ютуқда, Бир-бирин ангарди*

олиқ-солиқда. М. Шайхзода. *Ўғлим Тошкент билан Марғилон орасида қатнаб, олиқ-солиқ қиладир.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОЛКИШЛАМОҚ I Итни итга ёки бирор кимсага тезламоқ, гижгижламоқ.

2 кўчма Кишиларни бир-бирига зидламоқ, уриштириш учун ундамоқ; тезламоқ, хезламоқ.

ОЛЛО(Х) [а. *الله* — илоҳий куч, худо] дин. айн. **аллоҳ.** *Темур, инсонпарварлик ва мардликни Оллоҳ ҳам, халқ ҳам улуғлайди, деган гапни кўп такрорлар эди. «Фан ва турмуш». Уруш қилай десанг, Оллоҳ на ҳожат, Топилар жаҳонда баҳона бисёр.* А. Орипов, Йиллар армони.

Ёлло(х) унд. с. 1) таажжуб, ҳайрат билдиради; тавба. *У мулоийм чеҳра билан жилмайди: -Ё оллоҳ, шундай одамлар ҳам бўлар эканми? — деди.* П. Турсун, Ўқитувчи; 2) худоба ёлвориш, сигиниш ибораси. **Оллоҳу акбар** [а. *الله أكبر* — оллоҳ буюк, улуғ] Овқатдан сўнг ёки йўлга кетиш олдидан ўқиладиган дуо-фотиҳанинг охириги ибораси. *Умумий «оллоҳу акбар» дан сўнг Ҳасанали отни йўлга солди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОЛМА I Атиргуллар оиласига мансуб кўп йиллик мевали дарахт. *Олма кўчати.* ■ *Бу олмалар ҳосилга киргач, беш-олти йил ўтиши керак.* С. Зуннунова, Олов.

2 Шу дарахтнинг меваси. *Оқ олма. Қизил олма.* ■ *Жувон қўлидаги олмани устма-уст бир неча мартаба тишлади ва чала чайнаб ютди.* А. Қаҳҳор, Минг бир жон. *Олма шарбати организмни бақувват қилади. «Саодат».*

Кекирдак олмаси айн. қушмоқ. Олма гули 1) пушти ранг. *Олма гулли рўмол;* 2) олма гуллаган пайт, палла. *Тўйлари олма гулида бўлган эди. Олма чой* Олмақоқидан қовуриб тайёрланган чой. *Суви қочган нон, олма чой билан нонушта қилишаётганда Гадоийбой пайдо бўлди.* Ҳ. Фулом, Феруза.

ОЛМАЗОР Нукул олма дарахти билан банд ер, майдон; олма боғи. *-Кўрдингларми, — деди Комилжон тўхтаб, — бу ер олмазор эди.* С. Зуннунова, Олмазор.

ОЛМА-КЕСАК: кўз(лар)и олма-кесак те-
ради с.т. Бесаранжом бўлиб, ҳар ёққа қарайди, аланглайди. *Чол бесаранжом бўлиб, кўзи бежо, олма-кесак тера бошлади.* И. Қаландаров, Шохидамас, баргида. *Собирнинг қийиқ кўзлари олма-кесак терар, лаблари асабий титраётганди.* А. Кўчимов, Ҳалқа.

ОЛМАХОН Ўрмонда дарахтда яшовчи, узун бароқ думли кичкина кемирувчи ҳайвон.

ОЛМАҚОҚИ Кесиб қурилган олма. *Дастурхонда туршак, олмақоқи, ёнғоқ, па-тир бўларди.* Ш. Холмирзаев, Оғир тош кўчса. *Фронтга бор-йўғи уч марта борган у: икки марта агиттеатрда, бир марта олмақоқи ортилган эшелонни кузатиб.* М. М. Дўст, Лолазор.

ОЛМОН [фр. *Alleman* — немис] эск. Герман халқи, немислар.

ОЛМОС I [т. + а. *الماس* — қимматбаҳо тош < юн. *adamas* — бузилмас, мустаҳкам] I Шаффоф, ялтироқ соф углероддан иборат ўта қаттиқ, қимматбаҳо тош (тарашлаб маълум шаклга келтирилгани «бриллиант» деб аталади). *Олмос ерда қолмас.* Мақол. ■ *Табиатда мавжуд бўлган нодир тошлар ичида энг машҳури олмос ҳисобланади.* «Фан ва турмуш».

2 Шундай тош ўрнатилган кескич; олмосли кескич. *Олмос билан ойна кесмоқ.*

3 Олмосдан ясалган, олмос билан безатилган, зийнатланган. *Олмос қилич. Олмос зирак.*

4 кўчма Шундай тош сингари ўткир, кескир; қимматли, бебаҳо. *Инсон ақли — олмос.* Мақол. ■ *Бу олмос сатрлар муаллифи буюк шоир ва мутафаккир Паҳлавон Маҳмудга қўйилган ёдгорлик қадимий Хоразм усталари қандай мўъжизавор санъат обидаларини яратишига қодир бўлганликларидан гувоҳлик бериб турибди.* Н. Сафаров, Оловли излар. *Куйла, созим, юрагим, шеърим, Бахт китобин қилгил тарона. Замирида ҳуқук, эрк, номус. Ҳар бир сатри олмос, дурдона.* Файратий.

ОЛМОС II Заҳарли, сариқ гулли ёввойи ўт; олмосўт.

ОЛМОШ тлш. От, сифат, сон ўрнида қўлланадиган сўз туркуми. *Кишилик олмоши. Кўрсатиш олмоши. Сўроқ олмоши.*

ОЛМОҚ I Нарсани ушлаб ёки бирор асбоб билан тутиб қўлга киритмоқ. *Ариқдан сув олмоқ.* ■ *Саодатхон капалак ушлагандек эҳтиётлик билан қутичани қўлига олди.* С. Зуннунова, Олов. *Ўзбек ойим бурчақда бола кўтариб ўтирган Зайнабдан чақалоқни олиб, уни жомни тўкиб келишга буюрди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Йўлчи кетмонни олиб, ишига жунади.* Ойбек, Танланган асарлар.

Бағрига олмоқ 1) ўз кучоғига олмоқ, кучоқламоқ. *Болани бағрига олиб, анча вақт йиғлади.* М. Маҳмудов, Булбулигўё; 2) кўчма ўз қарамоғига, паноҳига, ҳимоясига олиб ардоқламоқ. *Колхоз.. буларни хурсандлик билан ўз бағрига олар эди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. **Кўлини олмоқ** 1) қўлидан ушламоқ. *Уста Олим Отабекнинг қўлини олиб сўрашди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар; 2) келишмоқ, розилигини олмоқ. **Кўлтиғига олмоқ** 1) кўлтиғига қистирмоқ, кўлтиқламоқ; 2) кўчма ўз ёнига тортмоқ. *Ёрмат эса Йўлчини ўз кўлтиғига олиб, бошқаларга қарши қўйишни истар эди.* Ойбек, Танланган асарлар. **Кўлтиғидан олмоқ** Кўлтиғидан тугтиб бормоқ ёки кўтармоқ. **Ҳиқилдоғидан олмоқ** Ҳиқилдоғидан, томоғидан бўғмоқ.

2 Қабул қилмоқ; ёлламоқ. *Ишга олмоқ. Болага энага олмоқ.*

3 Бўшатмоқ, бекор қилмоқ, туширмоқ. *Сизни бугундан бошлаб ишдан олдик.* ■ *У аввалги директоримизнинг бошига тухмат ёғдириб, ишдан олдириди.* Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлакатини.

4 Қирқиб, кесиб, тортиб, суғуриб чиқармоқ. *Тирноқ олмоқ. Қўйнинг жунини олмоқ. Соч олмоқ. Оёққа кирган тиканни олмоқ.* ■ *[Али охун] Дўпписи ичига тўғналган игнани олди.* Ойбек, Танланган асарлар.

5 Ечмоқ, солмоқ. *Хотин бошидан жуи рўмолини олди-да, бир-икки қоқиб, яна ўради.* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

6 Туширмоқ, бўшатмоқ; холи қилмоқ. *Елкасидан юкени олмоқ. Машинадаги яшикларни олмоқ.* ■ *Уста Олим отнинг жиловидан қўлини олиб, сўради.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

7 Қўлга киритмоқ; эга бўлмоқ. *Даромад олмоқ. Пахтадан мўл ҳосил олдик.* ■ *[Йўлчи] Икки ярим йил бойнинг бўйинтуруғини судради. Нима олди? Ойбек, Танланган асарлар. Феруза Йигиталиева шу олимпиадада бир йил биринчи ўринни олди.* С. Аҳмад, Юлдуз.

8 Емоқ, емоқ-ичмоқ, тановул қилмоқ. *Ҳаммаси сизнинг тегишингиз, ҳеч кимга қараманг. Балиқни олинг!* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

9 Ўзига сингдирмоқ, қабул этмоқ. *Рангни яхши оладиган ипак.*

10 Пайдо қилмоқ, ҳосил этмоқ, йиғмоқ. *Яра йиринг олибди. Ғўзалар кўсак олди.*

11 Айтмоқ, куйламоқ. *«Насруллои», «Гиря» ол! Ибодхўжа, «Фигон»ни ол! Шукрулло, Сайланма. Зўр қўшиқлардан биттасини ўрганиб, катта тўйда ўртага чиқиб, бир олайки.* А. Кўчимов, Ҳалқа.

12 Уйланмоқ, хотин олмоқ. *[Зухра:] Ёш қизни олганинг бир сари, энди буну ўқийшдан қўйиб, курортга олиб кетаётганинг нимаси?* А. Қаҳҳор, Оғриқ тишлар.

13 Харид қилмоқ. *Бу пальтони неча пулга олдингиз? Ҳовли олма – қўшини ол.* Мақол. ■ *Анча нарса олдик.. Сенга бир жўра беқасам.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

14 Қўлга киритмоқ, қозонмоқ. *Обрў олмоқ. Эркинлик олмоқ. Дарсдан «аъло» баҳо олдим. Илмий даража олмоқ. Олқиши олган омондир, қарғиш олган ёмондир.* Мақол. ■ *Ўн беш кунлик синовдан кейин тракторчи номини олдик.* А. Қаҳҳор, Хотинлар.

15 Кетказмоқ, йўқотмоқ. *Чаённинг заҳрини чаён олади.* Мақол. ■ *Фотиҳадан кейин Офтоб ойм.. куёвга қатиқ олиб чиқди ва Отабекнинг ичмаганига ҳам қўймай, ичингиз, йўл ғуборини олади», деб қистай бошлади.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

16 Қопламоқ, чулғамоқ, ўрамоқ, тутмоқ. *Тўқайни ўт олган. Кабобнинг ҳиди бутун ҳовлини олди. Мени иситма олди.* ■ *Сен бундан кетмайсан омон, Унгу сўлни олса туман.* «Ёдгор».

17 Эгалламоқ, ишғол қилмоқ, банд этмоқ. *Роял кўп жойини олди. «Гўрўғли келиб, фалон шаҳарни олибди, деса семириб, эшикдан ичкарига базўр кираман. «Гулихиромон». Можаро устига Фосих афанди кириб қолди. Утўғри айвонга чиқиб, мингбошининг пинжидан жой олди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

18 Қамаштирмоқ. *Тонг ёришиб, қамиш поялари офтоб тигида лов-лов ёнаётганга ўхшаб кўзни олади.* С. Аҳмад, Уфқ.

19 Етакчи феъл сифатида от туркумидаги сўзлар билан бирикиб, қўшма феъл ясайди, мас., *амал олмоқ, авж олмоқ, аланга олмоқ, баҳра олмоқ, бош олмоқ, ёнини олмоқ, ёш олмоқ.*

Амал олмоқ Ўсмоқ, ривожланмоқ, юксалмоқ (ўсимликлар ҳақида). *Дарахтлар даярли ҳаммаси амал олиб, анча юксалиб қолган эди.* М. М. Дўст, Лолазор. **Бўйинга олмоқ** 1) иқрор бўлмоқ. *Бу шеърни ўқиган баъзи таниш-билишларим, қарилликни бўйнига олиб қолибди-да, деб ўйлашлари мумкин.* Шук-

рулло, Сайланма; 2) зиммасига, ўз жавобгарлигига олмоқ. **Йиғим-теримни олмоқ** Экинларни ўриб, териб ҳосилни йиғиштирмақ. У. *йиғим-теримни олгандан кейин Фарҳодга кетиб, қиши билан ўша ерда қолиб кетди.* А. Қаҳҳор, Хотинлар. **Тескарисига олмоқ** айн. аксига олмоқ қ. акс 1 2. *Мен жўрттага баъзи гапларни тескарисига олиб кўрсам ҳам, у чурқ этмайди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Юз олмоқ** айн. юз тутмоқ қ. юз 1. *Кун баралла кўтарилиб, қиёмга юз олди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. **Қаламга олмоқ** Ёзмоқ, хатга туширмақ. *Бу кун мен шу «Ўтган кунлар»ни қаламга олганимда ҳам, ўша ўзимни зериктирган фаслни ташлаб ўтишга мажбур бўлдим.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Қарши олмоқ** Кутмоқ, пешвоз чиқмоқ. *Меҳмонларни нон-туз билан қарши олишди.* Газетадан. **Қийғига олмоқ** Аксини тутмоқ, акс иш қилмоқ. **Қўй оғзидан чўп олмаган қ. қўй.** *Бизнинг қишлоқда Ғофуржон деган қўй оғзидан чўп олмаган, бунинг устига ҳеч кими йўқ бир йиғит бор эди.* А. Қаҳҳор, Хотинлар.

20 Равишдош шаклида бошқа феъллар билан бирикиб, кўшма феъл ҳосил қилади, мас. *олиб бермоқ, олиб бормоқ, олиб келмоқ, ола билмоқ, ола бошламоқ, ола келмоқ.* Узум сув олиб қолди.

21 =и(б) аффиксли равишдошлар билан бирикиб, кўшма феъл ҳосил қилади ва иш-ҳаракатнинг ўзи учун бажарилганлигини билдиради, мас. *билиб олмоқ, тортиб олмоқ, етиб олмоқ, йиғиб олмоқ, суғуриб олмоқ, ёза олмоқ, қила олмоқ.*

ОЛМУРУТ *шв.* Нокнинг майдароқ бир тури.

ОЛОВ 1 Юқори ҳароратда ёниб, нурланиб турган газ, аланга, ўт. *Олов ёқмоқ. Оловни ўчирмоқ. Кумғонни оловга қўймоқ. Оловнинг тиши йўқ, ҳўл-қуруқ билан иши йўқ.* Мақол.

2 Чўғ. *Танчанинг оловини очинг, тақсир, баданимда қалтироқ турди.* Ҳ. Фулом, Машъал. *[Йўлчи] Бир қўлини қизнинг пешонасига қўйди: -Нақ оловдай.. - деди.* Ойбек, Танланган асарлар.

3 Иссиқлик, ҳарорат. *Қуёш олови.* ■ *Қуёш осмондан олов қўйяпти.* С. Аҳмад, Таъзим. *Хувилаган тундай ёлғизлик кўрсин, Ёлғиз чақмоқтошдан чиқмайди олов.* Ч. Эргаш, Орзунинг оғир киприклари. *Йўлчи*

қуёшнинг олов селида чўмилиб, тўнка ковлар эди. Ойбек, Танланган асарлар.

4 *кўчма* Ғайрати ичига сифмайдиган, юрагида ўти бор, жўшқин. *Олов йиғит.* ■ *Синфнинг энг шўҳ, олов ўқувчиси Санжар бўлса, оғзини катта очганча, Ойша холага тикилиб қолди.* С. Зуннунова, Кўк чироқлар. *Ўзиям десангиз, отинойсис, олов. На бир кўрқишни билади, на бир нарсдан тап тортишни.* Ш. Тошматов, Эрк қуши.

5 Жўшқин туйғу, ҳиссиёт. *Шунча тутқун бўлишига қарамасдан, бу қизнинг қалбига муҳаббат олови аллақачон тушган эди.* С. Зуннунова, Олов. *Исфандиёрнинг инжиқ ва худбин кўнглида ўч олови ёнарди.* С. Сиёев, Аваз.

Икки олов орасида (ёки ўртасида) қолмоқ Жуда мушкул аҳволда, нима қиларини билмай қолмоқ. *Шўрлик асирлар икки олов орасида қолган эдилар: чиқмай десалар, мўғуллар орқаларидан санчар, чиқай десалар, мудофаачиларнинг ўқ ва найзасига санчилар эдилар.* М. Осим, Ўттор. **Кесақдан олов чиққандай** Ғайрати йўқ, лоқайд одам кутилмаган бир иш қилганда айтиладиган ибора. **Олов кўзлар** Чарақлаб, ёниб турган кўзлар. *Ёш Ҳожия олов кўзларини чарақлатиб, Онахонга тикилган эди.* А. Мухтор, Опа-сингиллар. **Олов нафасли** Сўзи ўтқир. *Уайтган толлар қулапти, бош тикмоқчи бўлган мактаб-маориф соҳасига тамоман янги одамлар, олов нафасли ёшлар келипти.* А. Қаҳҳор, Кўшчинон чироқлари. **Уруш оловини ёқмоқ** Уруш чиқариш учун халқларни бир-бирига гижгижламоқ, уруш чиқармоқ, урушни бошлаб бермоқ.

ОЛОВБАРДОШЛИК Оловга чидамлик. *Ушбу иншоот материалларнинг юқори температурадаги шароитда ишлатилишини, яъни оловбардошлик хусусиятини ҳисобга олиб бунёд этилди.* Газетадан.

ОЛОВДАЙ, =дек: оловдай кўринмоқ Яқин таниш кишидай иссиқ кўринмоқ.

ОЛОВДОН Сандал, самовар, печка ва ш.к. нинг олов турадиган жойи: ўтхона.

ОЛОВКУРАК Чўғ солиш ёки олиш учун ишлатиладиган қисқа дастали металл куракча: ўткурак; хокандоз. *Фотима қайтиб, қўлидаги оловкуракни ўчоқ олдига иргитди.* Т. Ашуров, Оқ от.

ОЛОВЛАНМОҚ 1 Оловдек яллиғланмоқ, қизармоқ, тафт олмоқ. *Мастуранинг*

лўппи юзи оловланди. Ойбек, О.в. шабадалар. *Ҳамкасбининг нордон гапидан кейин юзи оловланиб, слесарлар хонаси томон чопиб кетди.* «Саодат».

2 кўчма Аланга олмоқ, кучаймоқ, зўраймоқ. *Лейтенантнинг нафрати оловланиб, нима қиларини билмасди.* Шухрат, Шинелли йиллар. *Ҳайдарнинг кўзига кечаги воқеа кўринди, унинг алами оловланди.* И. Раҳим, Ихлос. *Ўз-ўзидан оловланиб кетишими ёнги бошқа жиҳатларими бошқаларга ҳам ёқмапти.* Ш. Бўтаев, Қўрғонланган ой.

ОЛОВЛИ 1 Олови, ўти бор. *Оловли ўчоқ.* ■ *Пулемёт қисқагина тириллаб, ёнгинамда бир оловли ханжар йилтилади-ю сўнди, мен гурс этиб йиқилдим.* А. Мухтор, Асарлар.

2 Иссиғи, ҳарорати бор, иссиқ, ҳароратли. *Меҳмон унинг [Жапақнинг] қўлини олиб, иситмаси чиқиб турган оловли кафтига босгандагина эсига келди.* А. Мухтор, Қорақалпоқ қиссаси.

ОЛОВ-ОТАШ Ҳаддан ташқари иссиқ. *Уч ҳафтадирки, Пулат шаҳар касалхонасида ётибди. Тўрт кунгача олов-оташ бўлиб ёнди, ўзига келмади.* Ш. Рашидов, Қудратли тўлқин.

ОЛОВ-СЕЛЛИ с.т. Жуда иссиқ, ҳароратли. *Ёз ойининг олов-селли кунлари бошланди.* М. Жабборов, Севинч ёшлари.

ОЛОВХОНА айн. оташхона.

ОЛОМОН Ўз-ўзидан, кутилмаган ҳолда тўпланган одамлар; халойиқ. *Оломондан қочган сира қутулмас.* Мақол. ■ *Оломон аркка ҳужум қилди, деразаларнинг тарақлагани.. эшитилади.* Уйғун ва И. Султон, Алишер Навоий. *Намозгарга яқин куёв катта оломон билан келди. Тўрт карнай, олти сурнайнинг шовқини кўкни тутди.* Ойбек, Танланган асарлар.

Оломон қилмоқ Судсиз-бошқасиз кўплашиб урмоқ, уриб ўлдирмоқ. *Гап шу, мусулмонлар, агар бугун ҳам бир гап чиқмаса, бизни лақиллатганлари учун учовининг бошига тўн ёпиб, оломон қиламиз.* Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар.

ОЛОН, олонг шв. Қаровсиз, ташландиқ ер; тепалик, паст-баландлик. *Кўп ўтмай, ҳовлига яқин олонга оқ «Волга» келиб тўхтади.* Н. Аминов, Ёлғончи фаришталар.

ОЛТИ снқ. сон 6 рақами ва шу рақам билан ифодаланган сон, миқдор. *Олти сўм. Олти кун. Олти йил. Оғриқ жойини топса,*

олти ой қишлайди. Мақол. ■ *Ана ўшанда унинг қизи Доно олти ёшда эди.* С. Зуннунова, Кўк чироқлар.

ОЛТИБУРЧАК мат. Олти бурчакли текис геометрик шакл. *Олтибурчак чизмоқ.*

ОЛТИЛИК 1 Олтита холи бўлган қарта. *Ғиштиннинг олтилиги.*

2 Олти мисрадан иборат шеър; мусаддас.

ОЛТИН 1 Менделеев даврий системасининг I гуруҳига мансуб кимёвий элемент; сариқ-қизғиш тусли қимматбаҳо нодир металл; зар: тилла. *Соф олтин. Олтин соат. Йўқолган пичоқнинг сопи олтин.* Мақол. ■ *Директор ўша терилар учун кўрғазманинг олтин медалини олди.* С. Аҳмад, Юлдуз. *Хомток қилинган ишқомда ҳусайни узумлар олтиндек товланмоқда.* И. Раҳим, Ихлос.

2 кўчма Ҳар қандай қимматбаҳо ёки азиз нарса ҳақида. *Ер – хазина, сув – олтин.* Мақол. *Дўст-ёрлар аҳил бўлса, Чўлда олтин ундирар.* Мақол. ■ *Кўшиқ айтиб келаман қир ёқалаб. Гул-чечаклар тераман Сир ёқалаб. Тер тўкиб этиштирган «олтинимиз» Туради чаноғида бизга қараб.* «Фольклор».

Олтин суви қ. зарҳал, ҳал. *Олтин суви югуртирилган соат.*

2 Шу металлдан зарб қилинган пул. *Ҳомид ёнчиғини чиқариб, бир қўлидан иккинчи қўлига олтинларни санаб тушира берди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Бунчалик дабдаба, албатта, хазинадаги олтинлар кучи билан бўлгандир, деб баъзиларнинг кўнглига келар.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

3 сфт. кўчма Қимматли, бебаҳо (фикр, гап, сўз, иш, вақт ва ш.к. ҳақида). *Олтин ёшлик. Ёш чоғим – олтин чоғим.* Мақол. ■ *Кам бўлманг, раисим, олтин сўзларни айтдингиз.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. *Амунинг бўйида кезардим танҳо. Шу олтин дамларни сезардим танҳо.* Ғайратий.

Олтин бош Яхши идрок этадиган, яхши ишлайдиган бош, ўтқир ақл; шундай бош, шундай ақл соҳиби. *Ниҳоят, Қоратой Йўлчининг елкасини дўстона қоқиб деди: -Роса бошинг бор, уним Йўлчи, олтин бошинг бор. Гапларинг бари ҳақ.* Ойбек, Танланган асарлар. **Олтин водий** Ноз-неъматларга бой, обод, яшнаган водий. **Олтин куз** Йилнинг ҳамма нарса фарқ пишган тўкин-сочин пайти, мўл-кўчлилик фасли. *Баҳор бўйи, ёз бўйи заррама-зарра йиққан бунёдини буюк саховат билан деҳқон этагига солаётган мана*

шу олтин кузда унинг юраги қафасдан чиққан қуш юрагидай яйрай бошлади. М. Исмоилий. Фаргона т. о. **Олтин одам** Жуда яхши одам, тенги-мисли йўқ одам. **Оқ олтин** Пахта. **Қора олтин** Нефть ёки кўмир. **Кўли олтин** ёки **олтин кўл** Ҳар ишга моҳир кўл ва шундай кўлли киши. *Сизларни кўрганамда.. Олтин кўл албатта тушар эсимга.* Х. Салоҳ.

ОЛТИНГУГУРТ Менделеев даврий системасининг VI гуруҳига мансуб кимёвий элемент; тез ёнадиган сариқ рангли металлоид (тиббиётда ва саноатда кенг ишлатилади). *Олтингугурт оқсилнинг муҳим таркибий қисми ҳисобланади. «Фан ва турмуш».*

ОЛТИНЛАМОҚ Олтин билан қопламоқ, олтин югуртирмоқ, зарламоқ, зар қопламоқ.

ОЛТИНЛАНМОҚ Олтин каби ярқирамоқ, товланмоқ. *Бургут қуёш доирасини кесиб ўтаркан, бир зум ёниб кетгандой олтинланиб кўринди.* А. Мухтор, Қорақалпоқ қиссаси.

ОЛТИНЛАТМОҚ Олтинламоқ фл. орт. н. *Кўёш чиқиб, анҳор ёқасидаги толарни олтинлатган; тоза, ёрқин ҳаво кўзни қамаштиради.* Ойбек, Танланган асарлар.

ОЛТИНСИМОН Олтинга, тиллага ўхшаш, олтин рангли, ялтироқ, сап-сариқ олтиндай. *Кўёшнинг олтинсимон нурлари. Олтинсимон бугдойлар.* ■ *Дўстлар бир оз сўлган бананларнинг олтинсимон пўстлогини артиб, нон билан ея бошладилар.* Ойбек, Нур қидириб.

ОЛТИНТАМҒА Ўзбек халқининг этник таркибига кирган қабилалардан бирининг номи.

ОЛТИНЧИ 1 *тртб. сон* Тартиб ўрни 6 рақами билан белгиланган, 6 номерли. *Олтинчи ой. Олтинчи кун.*

2 Катта-кичик нарсаларнинг бешинчидан катта, еттинчидан кичик ўлчами. *Олтинчи қалиш. Олтинчи лампа.*

ОЛТИНҚОЗИҚ (О — катта) айн. **Қутб юлдузи** қ. **қутб 1.** — *Хув анов, шимолдагиси — Олтинқозиқ юлдузи. У осмоннинг ўқи бўлади. Шунга қараб юрган киши йўлидан адашмайди, — деди чол Шум болага.* Ф. Фулом, Шум бола.

ОЛТИНҚЎНҒИЗ айн. **тиллақўнғиз.**

ОЛТМИШ *снқ. сон* 60 рақами ва шу рақам билан ифодаланган сон, миқдор. *Олтмиш сўм, Олтмиш киши. Олтмишдан ўттиз-*

ни олмоқ. Олтмишга кирган отадан ош сўрама. Мақол.

ОЛТОВ *жамл. сон* Олти киши ёки олти-та нарса. *Олтов бўлиб жўнамоқ.* ■ *Ҳар тарафни юрдим сўраб, Сенинг олтовингни қараб. Олтовинг ҳам келиб қолдинг, Кун битган ажал ҳайдаб. «Ёдгор».*

ОЛТОВЛОН *бирг. сон* Олти киши, олти киши бўлиб, олти киши биргаликда. *Олтовлон ола бўлса, оғзидагини олдирар, Тўртовлон тугал бўлса, унмаганин ундирар.* Мақол.

ОЛТОЙ қ. **олтойлар.** *Олтой халқи. Олтой тили. Олтой аёл.*

ОЛТОЙЛАР Олтой ўлкасидаги туб аҳолининг асосий қисми.

ОЛУ [ф. *ألو*] *шв.* Олхўри.

ОЛУВ 1 **Олмоқ** фл. ҳар. н.

2 мат. Бир сондан иккинчи сонни айириш амали; айирув, тарҳ. *Ҳисобдан ҳам қўшув, олувларни ўрганибсиз, тузук!* Ф. Фулом, Машғал.

ОЛУВЧИ Бирор нарсани қўлга киритувчи; харидор. *Сотувчи олувчи, олувчи сотувчи ахтаради.* Ҳ. Олимжон, Танланган асарлар.

ОЛУД, **олуда** [ф. *ألود / ألود* — булганган, ифлосланган, ботган] Бирор нарсага булганган, ботган, қоришган. *Тўғриси, заҳар олу� мактубингизга одамларча тушуна олмадим ва тушунишга ҳам лузум кўрмадим.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОЛХЎРИ [ф. *ألو* — олхўри + *خوری* — ейишли] **1** Раънодошлар оиласига мансуб данакли мева дарахти. *Бир туп олхўри. Олхўри экмоқ.* ■ *Дадаси, не ҳасратда кўкараётган олхўрининг ҳамма шохини бита қўймай кесиб ташлабди.* С. Зуннунова, Кўк чироқлар.

2 Шу дарахтнинг ширин меваси. *Сариқ олхўри. Қора олхўри.*

ОЛЧА [олу + =ча: кичик олхўри] **1** Раънодошлар оиласига мансуб данакли мева дарахти. *Бир туп олча.* ■ *Атроф ҳали ёруғ бўлса ҳам, пастлик булутли кунни эслатар, гулини тўккан олчаларнинг тиниқ барглари қорамтир бўлиб кўринар эди.* С. Зуннунова, Олов.

2 Шу дарахтнинг юмалоқ нордон меваси. *Олча мураббоси.* ■ *Ёзнинг энг жазирмасида олчанинг сувини шарбат қилиб ичилса, ташналикни қондиради.* К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари.

ОЛЧАЗОР Нукул олча билан банд ер, майдон, боғ. *Моҳидил у ёқ-бу ёққа аланглаб олиб, қалин олчазор орасидан қўшинининг томорқасига ўтди.* С. Зуннунова, Кўк чироклар.

ОЛЧАРАНГ Олча рангига ўхшаш; қизил. *Аясининг бўйнида шода-шода марварид. Оёғида учи бизиздек ингичка, олчаранг туфли.* С. Аҳмад, Жимжитлик.

ОЛЧИ 1 Ошиқнинг ўйиқ ён томони.

2 Ошиқ ўйинида ошиқнинг шу томони юқорига қараб турган ютуқ вазияти. *Товва пуккани ейди, олчи чиккани ейди.* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

Ошиғи олчи Иши ўнгдан келган, юришган, омади келган. *Қодировнинг ошиғи олчи, дўпписи яримта.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. *Энди мен билан бамаслаҳат иш юритсангиз, кам бўлмайсиз, доим ошиғингиз олчи бўлади.* Ж. Абдуллахонов, Хонадон.

ОЛЧИН I 1 Ўзбек халқининг этник саставига кирган уруғлардан бирининг номи.

2 Шу уруққа мансуб киши. *Хўш, биз те-мурий эмасмизми? Ул ўзбекнинг барлосидин эрса, биз олчинданмиз!* «Ёшлик».

ОЛЧИН II Узунлик ўлчов бирлиги; аршин (қ.) ва газ (қ.) қийматларига тенг. *Москвада саккиз олчин шойи йигирма танга тураркан.* М. Осим, Карвон йўлларида.

ОЛЧИН III: олчин тўқмоқ Дастанси узун катта ёғоч тўқмоқ.

ОЛЧОҚ кт. Ўтакетган разил, паст; ёвуз, номард; хоин. *Олчоқ одамлар. ■ Домлам дарс орасида гоҳо замондан шикоят қилади, ёмонларнинг, олчоқларнинг кўплигини айтади.* Ойбек, Болалик. *Мен шайтондан минг мартаба ваҳшатли бўлган Олчоқларни кўриб, чидаб турганман аввал.* А. Орипов, Йиллар армони.

ОЛЧОҚЛИК 1 Олчоққа хос хусусиятга эгалик. *Олийжаноблик билан олчоқлик, ҳақиқат билан ёлгон, валломат билан макрҳийла, ҳалол билан ҳаром ёнма-ён.* С. Нуоров, Нарвон.

2 Олчоқ кишиларга хос хатти-ҳаракат, иш; разиллик.

ОЛҚАМОҚ Бировга яхшилик, бахт, саломатлик тиламоқ, муваффақиятлар тилаб қолмоқ. *Ботирларни олқайди, Ҳурматлайди бу диёр.* З. Диёр. *Ичимда Яхшибоевни олқайман, денг. Агар бу иш хаёлига келмаганда,*

ким билади дейсиз, мен яна қачон дашт ҳавосини ҳидлар эдим. М.М. Дўст, Лолазор.

ОЛҚИНДИ Қайта-қайта ишлатилавериб юпқа бўлиб кетган совун; совун қолдиғи. *Тонг қоронғисида кир қўйганимча олтига совундан олқинди ҳам қолмади.* А. Қаҳҳор, Сароб. *Редактор ўринбосари кўк майсадек пойандозда шоколад қоғозлари ва иккига бўлинган, олқинди совундек шоколадни кўрди.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

Олқинди қайроқ Ейилиб кетган юпқа қайроқ. *Эшимқул эшикдан пичоғини юпқа олқинди қайроқда қайраб келгач, Насимжон боши кўкка етеудай севинди.* Ойбек, О.в. шабадалар.

ОЛҚИШ I Яхшилик тилаб айтилган, айтиладиган сўзлар, мақтов, дуо. *Олқиш олган омондир, қарғиш олган ёмондир.* Мақол. ■ *Тақдир тақозоси билан йўл-йўлакай беҳисоб аччиқ-чучук мазасини тотди, пичинг ҳам, олқиш ҳам эшитди.* «Ёшлик».

2 Мамнунлик, таҳсин билдирувчи қарсақлар. *Мирсоатнинг ҳисоб маърузасидан кейин узоқ олқиш бўлади.* А. Қодирий, Обид кетмон. *Қўшиқнинг охири олқишларга кўмилиб кетди.* Н. Аминов, Ёлғончи фаришталар.

ОЛҚИШЛАМОҚ Мамнунлик, таҳсин билдирмоқ, олқиш сўзлари билан табрикламоқ; таҳсинлаб қарсақ чалмоқ. *Ўзбекистон халқ артисти Юсуфжон ака тўқсон ёшга кирган кунни халқ уни кулиб-кулиб олқишлайди.* Т. Обидов, Юсуфжон қизиқ. *Тонг ёришгани, дунёга нур тўлгани учун қувонаётгандек, осмонда тўрғайлар.. кундузни олқишлайдилар.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

ОЛҚОР I қ. алқор, архар. *Олқор кўз олдимизда қайгадир йўқолди.* А. Суюн, Олис тонглар.

ОЛҚОР II бот. Ёввойи ўт, ўсимлик тури. *Олқор билан кийикўт қизлар қулоғида бўлди, кўкракларида бўлди.* Т. Муруд, От кишнаган оқшом.

ОЛҒА I рвш. Олдинга, илгари томонга. *Олға юрмоқ. ■ Ўзи пулемётини судраб, олға эмаклаб кетди.* А. Қаҳҳор, Олтин куз.

Олға босмоқ 1) олдинга томон юрмоқ, илгарига қараб силжимоқ. *Хон ёнида турган хос навкар қиличини ушлаб, беихтиёр бир қадам олға босди.* С. Сиёев, Аваз; **2)** ривожланмоқ, илгариламоқ. *Иш олға босмоқда.*

2 унд. с. Илгари томон силжишга, олдинга томон юришга чақириш нидоси. Қани, олға, галаба арслонлари! Қани, олға, ватан қахрамонлари! Х. Олимжон, Танланган асарлар.

ОЛҒИР I Овни яхши оладиган. *Олғир ит. Олатўғаноқ олғир бўлса ҳам, қарчиғай бўлмас.* Мақол.

2 кўчама Ҳақини кеткизмайдиган; олагон. *Бувинисо олғир ва эпчил аёллардан ўтиб, қозонга яқин йўлай олмади.* П. Турсун, Ўқи-тувчи.

3 салб. Бировнинг, жамоат ёки давлатнинг пулини, мол-мулкини юлиб, талаб олувчи; юлғич. *Олғир одам.* ■ *Бу олғирлар меҳнаткашларнинг ҳамёнига човут соляпти.* «Муштум».

ОЛҒИЧ *шв.* Олғувчи, олувчи. *Боғбон бўлиб, қизил гулни терди, де, Жон олғич жаллодинг — Шакар келди, де.* «Ширин билан Шакар».

Кўз олғич Кўзни оладиган, кўзни хира қиладиган, қамаштирадиган (даражада). *Кўёшда дам кўз олғич чарақлаб, дам кўкатлар орасига яширинган бу кичкина ариқнинг нашъаси бошқача эди.* Ойбек, О.в. шабадалар.

ОЛҒИРОТ [ф. *الوهرات* — Ҳирот олхўриси] *айн.* олхўри. *Машхур боғбон Дарвеш ҳожи шафтоли, олхирот кўчатларини ўтқазмоқда.* Ойбек, Навоий. *Нонуштага қиём-олхирот, Кечга палов, беҳи босилур.* Миртемир, Асарлар. *Олхўрининг жайдари номи турлича: қораоли, олхўри, олхирот, ғайноли.* К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари.

ОМ I [а. *عام* — умумга тегишли, умумхалқ; кенг тарқалган] (о — чўзиқроқ) Умум; умумга тегишли.

Рухсат(и) ом *этно.* Умумга рухсат (ўликни кўтариш олдидан ўлик эгаси томонидан «энди истаганларга рухсат» маъносидан ишлатиладиган ибора). **Ом бўлмоқ** Маълум бўлмоқ. *Кўринди маърифат хуршиди, нури бўлди элга ом.* Ҳамза. **Қатли ом** Ҳаммани қатл қилиш, оммавий, ёппасига қирғин. *Ҳақиқатан ҳам шахсга сиғиниш йилларида оммавий қатли омгача идеология ва қонунчилик соҳасида ўзига хос тайёргарлик олиб борилган.* Газетадан.

ОМ II [немис физик олими Г.С.Ом (Ohm) номидан] *физ.* Халқаро бирликлар тизимида электр қаршилиқ бирлиги.

ОМАД [ф. *آمد* — келди; келиш; бахт; кирим, даромад] Ишнинг ўнгдан келиши,

илгари босиши; бахт, толе. *Омадингиз баланд. Ҳар йигитга бир омад.* Мақол. *Ишнинг омади — ўз вақти.* Мақол. ■ *Эҳҳе, иш катта-ку! Омад тилайман, чўталдан чўзасиз-да!* Ойбек, Танланган асарлар. *Буни омад дейдилар: ҳам иш ундирибсан, ҳам томоша қилибсан.* Ойбек, О.в. шабадалар.

Омад қуши бошига кўнди айн. бахт қуши бошига кўнди қ. бахт. **Омади гап ёки гапнинг омади** Холисона айтилган гап; гапнинг тўғриси, ўрни, мақоми. *Мен омади гапни айтибман, ўртоқ Самандаров, албатта, мени билмайдилар.* А. Қаҳҳор, Қўшчинон чироқлари. *-Жаноби олий ва сизнинг давлатингиз ҳаммаси меники, нега хафга бўлайин, гапнинг омадини айтдим-да, — деди Ўрмон полвон.* С. Айний, Қуллар. **Омад(и) келмоқ** (ёки **юришмоқ**) Иши ўнгидан келмоқ, бахти келмоқ, юришмоқ. *Рўзиқулнинг омади келиб, чўнтаги хўпная бошлади.* Ғайратий, Довдираш. **Омади кетмоқ** Иши ўнгидан келмаслик, орқага кетмоқ, бахт йўли тўсилиб қолмоқ. *Омадинг кетганда, кунлар тошбақа юриш қилиб, секин ўтади.* Н. Қобил, Унутилган соҳиллар.

ОМАДЛИ Омади, толеи баланд, бахтли. *Омадли одам.* ■ *Кимгаки ақлу идрок насиб этган бўлса, демак, у омадлидир.* «Фан ва турмуш».

ОМАДСИЗ Омади, толеи паст, бахтсиз. *Омадсиз одам.* ■ «Аравакаш» — унинг ҳов ўша уруш давридаги омадсиз ёшлигидан қолган лақаби, холос. А. Мухтор, Кумуш тола.

ОМАДСИЗЛИК Омад келмаслик, муваффақиятсизлик, *Омадсизликни тоқат билан енг.* «Ёшлик».

ОМБИР I қ. омбур.

ОМБИР II *шв.* Девор тагидан сув ўтиши учун қолдирилган туйнук; қувур.

ОМБОР [ф. *انبار* — ғалла, озиқ-овқат сақланадиган хона, бино; омборхона, магазин] Озиқ-овқат, асбоб-анжом, мол ва ш.к. сақланадиган бино. *Омбор тўла дон.* ■ *Ҳовли ўртасида қаққайиб турган Умиднинг тахминича, бу ҳовлида ошхона, омбор, гараж ва ҳоказолардан ташқари ё ўн икки, ё ўн уч хона бор.* Мирмуҳсин, Умид.

Сув омбори Сунъий сув ҳавзаси, сув тўпланадиган жой. *Каттақўрғон сув омбори.* ■ *Амударёда йирик Туямўйин тўғони ва сув омбори қурилиши охирига етди.* «Фан ва турмуш».

ОМБОРХОНА [омбор + хона] айн. омбор. Бой омборхона калидини Ойшабонуга узатди. Ҳ. Фулом, Машғал. Бино минерал сувлар сақланадиган омборхона қилиб қўйилган. Газетадан.

ОМБОРЧИ Омбор мудири. *Ўтган йили анови омборчи Абдусамаднинг ўғли ҳам имтиҳондан ўтолмай қайтиб келди. С. Зуннунова, Олов. Полвон отдан тушиб, бозордан келтирилган нарсаларни.. омборчига берди. Ж. Шарипов, Хоразм.*

ОМБУДСМАН, омбудсмен [швед. ombudsman – бирон киши манфаатларининг вакили] Турли хил маъмурий органлар, шунингдек, хусусий шахслар ва бирлашмалар фаолиятининг қонунийлигини, уларнинг фуқаролар ҳуқуқ ва эркинликларига риоя этишини назорат қилиш учун махсус сайланган (тайинланган) мансабдор шахс. *Омбудсман хизмати ходимларининг қайд этишича, болалар жиддий, чуқур мазмунли саволлар беришиб, улар билан баҳсга киришишган. Газетадан.*

ОМБУР [ф. انبور – қисқич, омбур] Мих суғуриш, нарсаларни қисиб ушлаш, кўтариш, эгиш, қирқиш, синдириш каби ишлар учун қўлланадиган икки жағли асбобларнинг умумий номи. *Юмалоқ жағли омбур. Оғриқ тишининг давоси – омбур. Мақол. ■ Чолнинг қалбини алақандай совуқ бир қўл омбур орасига олиб сиқар, оғриғи юзига уриб борар эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Гулсумбиби қизини оёқ остига олиб, унинг баданини, омбур билан чўзиб тортгандай, уза бошлади. Ойбек, Танланган асарлар.*

ОМИ [а. عامى – халққа тегишли; жамотга оид; оддий, содда] (о – чўзиқ) Саводсиз, ўқимаган; авом. *Хон ҳазратлари, мен ўқимаган, ёвонлик бир оми одамман. Ж. Шарипов, Хоразм. Сизнинг ҳар бир гапингиз биздек оми одамларга ўрناق бўлиши керак. П. Турсун, Ўқитувчи. -Ҳа, энди.. биз оми одамлармиз, – деб қўйди Тойлоқов. М. М. Дўст, Галатепага қайтиш.*

ОМИЛ I [а. عامل – сабаб; таъсирчан куч] Иш-ҳаракат, воқеа-ҳодиса ва ш.к. нинг юзага чиқиши, содир бўлиши учун сабаб бўлган нарса; сабаб. *Отабекнинг маънавий надари бўлган Ҳасанали ота унинг махфий дардининг асли омилини излайдир. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Чигитга гамма нурлари*

бериш вилтга қарши курашдаги асосий омиллардан бири. Мирмуҳсин, Умид.

ОМИЛ II [а. عامل – ишловчи, ҳаракатдаги; ҳақиқий; ишчи, хизматчи] I Бирор ишни яхши эгаллаган; уста, моҳир, омилкор. *Бирни иккига чақиб, иккини тўрт қилишга омил ота қизини [Таннозхонни] ишлагани қўймаган эди. Қ. Махсумов, Муҳаббат қўшиғи.*

2 Омил (эркаклар исми).

ОМИЛИК Авом бўлишлик, саводсизлик. *Ўрғилай, ҳамма касофат омилигимизда-де! Ҳамза, Танланган асарлар.*

ОМИЛ-КОМИЛ Жуда омил, етук уста. *У ҳар қандай ишга омил-комил одам.*

ОМИЛКОР [а. + ф. عاملكار – ишбилармон, моҳирлик билан ишловчи, оқил] Омиллик, усталик билан иш кўрувчи; уста, омил. *Омилкор деҳқон. Омилкор тўқувчи. ■ Амакиларининг бу борада омилкор, пухта кишилар эканини билгани учун Исломбой индамай қолди. Х. Султонов, Бир оқшом эртаги.*

ОМИЛКОРЛИК Усталик билан, оқиллона иш кўришлик. *Пахта териш машиналаридан омилкорлик билан фойдаланмоқ.*

ОМИЛЛИК Бирор ишни яхши эгаллаганлик, усталик. *Ўз ишига омиллик.*

ОМИН [а. آمن – ишонувчи; ишончи бор; хавф-хатардан холи бўлган] Ислом, яҳудий ва христиан динларида диндорлар ўртасида «қабул этилсин», «ижобат бўлсин» маъносига, оддий халқ орасида эса «илоҳи шундай бўлсин», «айтганингиз келсин» маъносида ишлатиладиган сўз. *-Энди мусофир қизингизнинг бахтига сиз ўлманг, омин! – деди Кумуш онасига. А. Қодирий, Ўтган кунлар. -Худо ҳаммангизга қувват берсин! Олинглар, олдирманлар. Омин! – деди Алим бува. М. Исмоилий, Фарғона т. о.*

ОМИХТА [ф. آميخته – аралаш, аралаштирилган] 1 *от* Бир неча маҳсулот аралашмаси. *Хайриятки, бола тезда овунди, асалу ёғ омихтаси суртилган эмизикни шимганича ухлаб қолди. М. М. Дўст, Лолазор.*

2 *сфт.* Аралаш, бошқа нарса аралаштирилган. *Омихта ёғ. ■ Омихта емлар бу ерда буғдой, арпа, сули маҳсулотларидан тайёрланади. Газетадан. Азизхоннинг димоғига қалампирмунчоққа омихта атир ҳиди урилди. С. Аҳмад, Уфқ.*

3 кўйма с. т. Аралаш-қуралаш, мошкичири, қоришиқ. *Турмушдаги бошқаю, китобдагиси ҳаводан олинганми? Китобдаги билан турмушдагини бир-бирига омихта қилиш кимнинг иши?* Ҳ. Назир, Кўктерак шабадаси.

ОМИХТАЛАНМОҚ Аралашиб, қўшилиб кетмоқ. *Носоз транспорт воситаларидан чиқаяётган ортиқча газлар бир-бири билан омихталаниб, шундай қўланса ҳид тарқатяптики, бунақасини ҳеч ерда учратмайсиз.* «Муштум».

ОММА [а. عامه — умумийлик; оддий халқ] Бирор ижтимоий гуруҳнинг катта кўпчилиги, умум, кўпчилик, халқ. *Меҳнаткашлар оммаси. Деҳқонлар оммаси. Ишчилар оммаси. Зиёлилар оммаси.* ■ У [Йўлчи] бўйинини чўзиб, қайноқ, асабий, ғазабли оммани, зулм ўчоғини портлатишга тайёр ботиб халқни кўздан кечирди. Ойбек, Танланган асарлар.

ОММАБОП Умумга, оммага тегишли, омма учун белгиланган, мўлжалланган. *Оммабоп адабиёт. Оммабоп журнал. Оммабоп тилда.. ер ислоҳоти ҳақида гапирдилар.* Ш. Холмирзаев, Сўнмас ўт.

ОММАВИЙ [а. عامه‌وى — умумга, умумхалққа тегишли, оид] 1 Оммага, кўпчиликка оид; омма, кўпчилик томонидан ёки омма орасида бажариладиган. *Оммавий иш. Оммавий ҳаракат.* ■ Айрим оммавий-даврий нашрларнинг аниқ фуқаролик позицияси ва қиёфаси кўзга ташланмайди. Газетадан.

2 Кенг қўламдаги, кенг қўлам олган.

Оммавий ахборот воситалари Хилма-хил мазмундаги ахборотларни кенг оммага етказиб берувчи воситалар — даврий матбуот, радио, телевидение ва ш.к. нинг умумлашма номи. *Жаҳон оммавий ахборот воситалари хабарлариде айтилишича, учрашув чоғида Украинанинг альянсга қўшилиш масаласи кўтарилмаган.* Газетадан. **Оммавий қирғин қуроллари** Душманнинг кучларига, қуроласлаҳаларига, иншоотларига ялпи талафот етказувчи қурооллар. *Айни пайтда, ядровий қуроолсизланиш бўйича тадбирлар билан бир қаторда, оммавий қирғин қуроолларининг бошқа турлари ҳам тарқалишининг олдини олишга қаратилган сазй-ҳаракатлар амалга оширилиши лозим.* Газетадан.

ОММАВИЙЛАШМОҚ Умумий, оммавий тус олмоқ; омма орасида кенг ёйилмоқ.

Қишлоқ ёшлари ўртасида спорт оммавийлашиб бораётир.

ОММАВИЙЛИК Оммавий хусусиятга эгалик. *Мен ушбу тамойиллар қаторига оммавийлик принципини ҳам киритган бўлардим.* Газетадан. *Ўқиш ҳам, обуна ҳам, борингки, фаолиятнинг барча жабҳаси оммавийликка асосланган эди.* Газетадан.

ОММАВИЙ-МАДАНИЙ Омма ўртасида ўтказиладиган маданий ишларга оид, шундай ишларни амалга оширадиган. *Район комитетининг оммавий-маданий бўлими.* *Оммавий-маданий ишлар.*

ОММАВИЙ-СИЁСИЙ Омма ўртасида ўтказиладиган сиёсий ишларга оид, шундай ишларни олиб борадиган. *Оммавий-сиёсий ишлар.*

ОММАЛАШМОҚ Омма, кўпчилик, халқ орасига ёйилмоқ, кенг тус олмоқ, кенг тарқалмоқ. *Илғорларнинг тажрибаси оммалашмоқда.* ■ Унинг ўз таърифича, бу сўзлар.. эндигина оммалашаётган фан ва техника қурооллари, буюм ва асбоб-анжомларининг «ўзбекча атамаси» эди. П. Турсун, Ўқитувчи.

ОММЕТР [нем. Ohm — ом + юн. metreo — ўлчайман] физ. Электр қаршилигини бево-сита ўлчаш учун ишлатиладиган асбоб.

ОМНИБУС [лот. omnibus — ҳамма учун] эск. 20-аср бошларигача: муайян аҳоли масканлари орасида мунтазам қатновчи кўп ўринли от-арава; дастлабки жамоа транспорт.

ОМОН [а. آمان — хавфсизлик; хотиржамлик; раҳм-шафқат] 1 Соғ-саломат, эсон-соғ. *Бош омон бўлса, дўппи топилар.* Мақол. ■ *Қоратегиндан келдингми, опанг омонми?* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Бу бош бевафо дунёда нималарни кўрмади дейсиз.* Кўп тўполонлардан омон қолди. С. Анорбоев, Оқсой. *Тоҳир омон, ҳеч бир ишқаст еган йўқ.* С. Абдулла, Тоҳир ва Зухра.

Омон бермай Аямай, шафқатсиз равишда. *Сен қўлима тушиб бўлдинг гуноҳкор, Омон бермай ўлдирман муқаррар.* «Рустамхон».

2 Тинч, осойишта. *Она юртинг омон бўлса, ранг-рўйинг сомон бўлмас.* Мақол. ■ *Дунёдаги барча тинчликсевар кишилар она заминнинг омон қолиши учун ҳамжиҳатлик билан ўз хоҳиш-иродаларини намойиш этмоқдалар.* Газетадан.

3 Омон (эркаклар исми).

ОМОНАТ [а. امانت – ишончлилик; тўғрилиқ, ҳалоллик; сақлаш учун берилган нарса; тухфа; мерос] **1** Сақлаб бериш, вақтинча фойдаланиш ёки бошқа бир кишига элтиб бериш учун топширилган. *Омонат хат. Омонат пул.*

2 Омонатга сақланган пул ва б. нарса, буюм. *Анов кун қўйиб кетган омонатга келдим. И. Раҳим, Чин муҳаббат. Омонатларни эгаларига топширганимиздан кейин, майли.. куёвтура қизимизни Маккага олиб борсалар ҳам, монелик йўқ. И. Уктамов, Ҳикоялар.*

3 Мижознинг маълум бир шартлар асосида банкка қўйган пул маблағи.

Омонат дафтарчаси Омонат кассага пул қўйилгани ҳақидаги шахсий ҳужжат. *Салимхон Обидий.. аллақандай зарур ҳужжатларни, омонат дафтарчасини рўмолга тугди. Мирмуҳсин, Умид. Омонат кассаси* Фуқароларнинг пулини вақтинча сақлаб берадиган муассаса. **Омонатини топширмақ** Вафот этмоқ, оламдан ўтмоқ. *Камир уйга кирган-у, шу қисқа фурсат ичида чоли тўшақка беозор чўзилганича, омонатини топшириб қўйганининг гувоҳи бўлган.* «Ёшлик».

2 Номигагина, шунчаки; зўрга. *Чол супадаги ёғоч сўрига омонат илиниб, ниятини айтишига сўз тополмай қийналди.* «Ёшлик». *Тўйчи пойгадаги чўян печь устига омонат ўтирди-да, ерга қараганча, индамай, папиросга зўр берди. А. Кўчимов, Ҳалқа.*

3 Вақтинчалик. *Одам – омонат, дийдор – ғанимат. Мақол. ■ Жиян ижара уйда омонат ўтирди.* «Ёшлик».

4 Путурдан кетган ёки зўрга илиниб турган. *Омонат бино. ■ Ошпаз косага лағмон сузиб, йўнилмаган тахтадан омонат ясалган стол устига қўйди. С. Аҳмад, Уфқ.*

ОМОНАТЧИ Омонат кассасига пул қўйган киши. *Бугунги кунда банкда 70000 дан ортиқ омонатчига самарали хизмат кўрсатилмоқда. Газетадан.*

ОМОНИМИК Омонимга хос, тегишли. *Сўзнинг омонимик хусусияти.*

ОМОНИМИКА [«омоним» с. дан] *тлш.* **1** Бирор тилдаги омонимларнинг жами, йиғиндиси.

2 Тилшуносликнинг омонимларни ўрганидиган бўлими.

ОМОНИМИЯ [«омоним» с. дан] *тлш.* Бирдан ортиқ тил бирлигининг талаффуз ва ёзилиш жиҳатидан бир хил бўлиш ҳодисаси.

ОМОНИМЛАР [фр. омониме < юн. homos – тенг, бир хил + опута – ном, исм] *тлш.* Шакл ва талаффузи, яъни ёзилиши ва айтилиши бир, аммо маъноси бошқа-бошқа сўзлар, шаклдош сўзлар.

ОМОНЛАШМОҚ 1 Бир-бири билан саломлашмоқ, бир-бирдан ҳол-аҳвол сўрашмоқ. *Элмурод челақларини ерга қўйди-да, бориб [Норжон билан] омонлашди. П. Турсун, Ўқитувчи. Аҳмадали Рўзихон ая билан йўл-йўлакай омонлашди, ундан кўнгул сўради.* «Ёшлик».

2 шв. фольк. Видолашмоқ, хайрлашмоқ. *Холдор кетар бўлди, беклар, дунёдан, Розиланиб, омонлашиб қолинглар. Эргаш Жуманбулбул. Ана шундай қилиб, Муродхон синглиси билан омонлашиб, йўлга тушиб жўнайверди.* «Муродхон».

ОМОНЛИК Соғ-саломатлик, тинч-осойишталик. *Сизга омонлик тилайман. ■ Омонлик бўлса, бу бағри кенг одамлар Хайрининг невараларигача, улардан қолажак авлодигача боқади.* «Ёшлик».

ОМОН-ОМОН Тинчлик, осойишталик (кўпинча урушдан кейинги даврда). *Бир куни бир алвон замон келади, Замин узра омон-омон бўлади. М. Юсуф, Уйқудаги қиз.*

ОМОНСИЗ *айн. беомон.* *Мирзакаримбой Йўлчиға далда бериш учун.. ўлим ҳар кимнинг бошида омонсиз қилчини тутиб турганлигини гапирди. Ойбек, Танланган асарлар.*

ОМОН-ЭСОН *айн. омон 1.* *Агар Каримжон омон-эсон қайтиб келса, раислигини ҳам ташлайман. С. Аҳмад, Уфқ.*

ОМОЧ *эск. қ. х.* Улов қўшиб ер ҳайдаладиган, металл тишли қадимги энг оддий ёғоч ёки темир асбоб. *Омоч билан ер ҳайдамоқ. ■ Ҳўкиз калласини эзиб, омочни тортишга уринар, қўшчи эса ҳадеб қистар эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. [Абдурашул] Дастлаб Олахўжанинг сигирларини боқади, кейин омоч қўлоғини ушлайдиган бўлгач, қўшга чиқади. П. Турсун, Ўқитувчи.*

ОМОЧ-БҮЙИНТУРУҚ Ер ҳайдаш учун керакли бўлган омоч, бўйинтуруқ ва бошқа асбоблар мажмуи.

Тарақа туруқ, омочга бўйинтуруқ ҳазил Арзимаган ишга тўполон, шов-шув, тартибсизлик кўтарилганда айтиладиган ибора.

ОМОЧЛИ Омочга, плугга эга бўлган. *Томорқа этагидаги деворнинг омочли трак-*

тор киргүдөк жойи бузиб ташланган эди. А. Обидов, Аканг карагай Гулмат.

ОН I [ф. *آن* – у, улар]: **он ҳазрат(лари)** у олий ҳазратлари (подшоҳ, амир, хон ва ш.к. ҳақида). *Мирзо Анвардан он ҳазратга номус-сизона бир хиёнат содир бўлди.* А. Қодирий, Мехробдан чаён.

ОН II [а. *آن* – вақт, давр, пайт] Қисқа бир замон: лаҳза, пайт. *Бир он.* Шу онда. ■ *Бир оннинг баҳосин ўлчамоқ учун Олтиндан тарозу, олмосдан тош оз.* Ғ. Фулом. *Умид Ҳафиза билан бўлган ширин онларини хаёлидан ўтказарди.* Мирмуҳсин, Умид.

ОНА I Фарзанди ёки фарзандлари бўлган хотин (ўз туққан фарзандларига нисбатан); болали хотин. *Кўп болали она. Бола йиғламаса, она эмчак бермас.* Мақол. *Эрка тутса онаси, талтаяди боласи.* Мақол. ■ *Қиз эрталаб туриб, дарров онасига разм солди.* Ойбек, Танланган асарлар.

Она тили Боланинг гўдакликдан катталарга тақлид қилиб ўрганган тили, туғма тил (одатда гапирувчи шахс мансуб бўлган халқ тили). **Онаи зор, онаизор** Мехрибон, ғамхўр она; онанинг муштипарлигини, мушфиқлигини, меҳрибонлигини ифодалаш шакли. *Онаи зор эмасми, устунни ушлаганча.. боласининг товуши келаятган томонга термилиб қолди.* Ойдин, Мардлик – мангулик. *Тошкентдан келган хат онаизор юрагига гулгула солди.* Мирмуҳсин, Умид. -*Болам, – деди-ю, онаизор яна оламга тинчлик тилайди:* -*Оналар.. ғам чекмасин, осмонимиз мусаффо бўлсин.* **Онанг ўргилсин қ. ўргилмоқ.** **Онаси этн.** Эрнинг ўз хотинига унинг исмини айтмай мурожаат этиш шакли. *Ҳой, онаси, суюнчини чўз.* Э. Раҳим, Янги қадам. **Қайин она айн. қайнана.** **Қаҳрамон она** Ўнта ва ундан ортиқ бола туғиб вояга етказган оналарга бериладиган фахрий унвон.

2 Оила бошлиғи, тарбиячиси. *Булар учун алоҳида қозон осилармиди. Сиз ҳаммасининг онаси, у киши – ота. Уста болани жуда яхши кўрадилар.* А. Қаҳҳор, Томошабоғ.

3 Кекса аёлларга ҳурмат юзасидан уларнинг номига қўшилиб ишлатилади, мас. *Тожиҳон она, Норжон она.*

4 Кекса аёлларга ҳурмат билан мурожаат этиш формаси.

5 Бола туққан жонивор. *Тойчоқнинг онаси. Она қўй. Яхши бузоқ икки онани эмар.* Мақол. ■ *Она ари уруғлагандан кейин бир*

суткада 1500–2000 тагача тухум қўяди. «Фан ва турмуш».

6 кўчма Яратувчи, вужудга келтирувчи. *Ер – ҳаётнинг онаси.*

Гапнинг онаси Гапнинг пўскалласи, бўлган-тургани, ҳақиқати. -*Отангизга раҳмат, Юсвали тоға! – деди бошини қимирлатиб Мели полвон.* – *Гапнинг нақ онасини айтдингиз-қўйдингиз.* П. Турсун, Ўқитувчи. **Она Ватан (ёки юрт)** Киши туғилиб ўсган, унинг учун муқаддас саналган мамлакат. *Яна кўнгли она юртини, баланд тоғлар, кўм-кўк яйловларни кўмсаб, багрини зах ерга бериб ётиб олди.* С. Анорбоев, Ҳамсуҳбатлар. **Она сути оғзига келди қ. оғиз.** *Вой-вой, Гулнора синглингни Азизбойникидан олиб чиққунимча нақ она сутим оғзимга келди.* Н. Сафаров, Шарқ тонги. **Она сутидай пок (ёки ҳалол)** Ҳеч қандай нопоклик, қалбакилик аралашмаган, кишининг ўз пешона тери эвазига келган. *Пулни олмадим, минг марта розиман, сизга она сутидай ҳалол бўлсин.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. **Она тупроқ** Киши туғилган жой. *Кейин билсам, худди ўша бир қулоч ер менинг она тупроғим экан.* А. Обиджон, Аканг карагай Гулмат. **Она халқ** Кишининг ўзи мансуб бўлган халқи. *Бечора эмас, йўқ, кўнгли сутдай пок, аммо кўп жабру жафо чеккан менинг она халқим бугун маънавий мабадга жуда-жуда ташна.* Газетадан. **Она қизим** Эркалатиш, алқаш маъносида қўлланадиган ибора. *Шундай экан, мен сенга ёмонликни раво кўрмасман, она қизим.* Т. Ашуров, Оқ от. **Онадан туғма бўлиб** Ҳар қандай касалликдан ёки балоқазолардан холи бўлиб, аслидагидай; соғлом, ҳеч нарса кўрмагандай. *Бу ўзгаришдан кейин онадан туғма бўлиб, енгил тортди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Онаси ўпмаган қиз** Бегона қўл тегмаган, пок, ифбатли қиз; бокира. *Пулинг бўлса, онаси ўпмаган малика қизлар санга қучоқ очади.* Ойбек, Танланган асарлар. **Онасини кўрсатмоқ** Таъзирини бермоқ, жазоламоқ. *Устозим иккимиз лабораторияга ўтиб олиб, шунақанги сеҳрли дорилар ясайликки, эй иблис, энди онангни учкўрғондан кўрасан.* Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлақати.

ОНА-БОЛА Она ва бола (бирликда). *Она-бола нонушта қилаётганларида, гузар тарафдан Абдулла бақироқнинг овози келди.* С. Аҳмад, Уфқ. *Она-бола тунни билан ҳасрат-*

лашиб, охири маслаҳатни бир ерга қўядилар. П. Турсун, Ўқитувчи.

Она-боладай Она ва бола каби, бир-бирига меҳрибон; иноқ. *Бу бечоранинг ҳам ҳеч кими йўқ экан. Она-боладай бўлиб қолдик.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

ОНА-БОЛАЛИ Онаси ва боласи бор, онаси ва фарзанди билан (бирликда). *Совхоз маъмурияти [Қурбонали полвон оиласини] она-болали бир говмиш сигир билан.. мукофотлади.* Н. Сафаров, Қурбонали.

ОНА-БОЛАЛИК Она ва бола ўртасидаги муносабатларга оид, шу муносабатлар билан белгиланадиган, она ва болага тегишли. *Онахон уларнинг она-болалик меҳридан завқланиб, ўйчан кўзларини бир нуқтага тикканча, қўлини иягига қўйиб ўтирарди.* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

ОНАБОШИ с.т. 1 Рўзғор бошлиғи ёки бирор жамоатга бош бўлган, уни бошқариб турган ҳурматли аёл. *Нафиса ёшлар ичида алақачон бўлғуси оналик ҳурматини қозongan, гапида ҳам, ишида ҳам салмоқли, қизларгагина эмас, йигитларга ҳам онабоши бўлиб қолган эди.* А. Мухтор, Туғилиш.

2 Болалар ўйинида: қатнашувчи икки томондан ҳар бирининг бошлиғи. *«Қушим боши» шунақа ўйин: болалар икки тўдага ажралиб, улар ичидан иккитаси «онабоши» бўлади. Улар битта латтани қушга ўхшатиб тугади. Ҳар икки бола бир-бирига шивирлашиб, бир қўшининг отини яширишади.* Ф. Фулом, Шум бола.

ОНАЖОН эркл. Онаси ёки кекса аёлни севиб, эркалатиб, уни жуда яқин олиб муурожаат этиш шакли. *Элмурод, кампирнинг самимий муомаласини кўриб: -Саломат бўлинг, онажон! — деди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

ОНАИЗОР қ. онайи зор. қ. она 1.

ОНАЛАРЧА рвш. Оналар каби, оналарга хос меҳрибонлик, шафқат билан. *Оналарча ўпмоқ. Оналарча ғамхўрлик.* ■ *Альбина Петровна курсантларга оналарча ғамхўрлик қилди.* «Саодат».

ОНАЛИК 1 Она мавқен, унга хос ҳислатлар — ҳомиладорлик, туғиш, болани тарбиялаш ва шунга боғлиқ она бурчи. *Оналик ва болаликни ҳимоя қилиши. Оналик муҳаббати. Оналик ҳисси.* ■ *Тўсатдан вужудини қамраган оналик меҳри ғолиб келиб, тортган азоби ҳам эсидан чиқди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

Бу сўздан сўнг Офтоб ойимнинг оналик кўнгли эриб кетган.. эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 бот. Ўсимликларда урғочи жинсий аъзо; уруғчи. *Ток гулида оналиги яхши ривожланган бўлиб, оталиги эса унча яхши тараққий этмаган.* «Фан ва турмуш».

ОНАСИЗ Онаси йўқ, онаси вафот этган. *Онасиизнинг умри — хор.* Мақол.

ОНАСИЗЛИК Онаси йўқлик, онасиз қолиш. *Айтибсанки, онасизлик келмасин ҳеч ўйига. Сарф қилингиз, менга эмас, Абдулланинг тўйига.* А. Орипов, Йиллар армони.

ОНАХОН 1 Онани ёки кекса аёлни севиб, эркалатиб, жуда яқин олиб муурожаат этиш шакли. *Қўшариқлик бир онахоннинг уйига бориб, бош ювиб, кир чайқаб келмоқчи эди.* С. Аҳмад, Уфқ.

2 Хотинларга бош, ҳурматли кекса аёл. *Ўзбек ойимнинг обрўси ёлғиз шулар билангина чекланиб қолмас, уни ўрда хонимлари ҳам эҳтиром қилиб, ўзларининг «онахонлари» деб билар эдилар.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Яқинда маҳалламизда истиқомат қиладиган Тўти ая исмли онахон вафот этди.* Газетадан.

ОНАХОТИН 1 Ҳурматли, қадрли кекса хотин; бошлик, раҳбар аёл. *Рўпарамдан келмоқда расмона — онахотин, Намойишлар эгаси салобат билан босиб.* Ф. Фулом.

2 Сергап, маҳмадона қизчаларга нисбатан айтиладиган сўз.

ОНАҒАР сўк. Нафрат, газаб, қаттиқ қойишни ифодалайди. *Уларга луғатда топилган йўқ ном, Улар ябжууж-маъжууж, онағар, ём-ём.* Миртемир, Асарлар.

ОНГ 1 Одам руҳий фаолиятининг олий шакли; кишининг фикрлаш қобилияти; ақл, идрок. *Боланинг онгини ўстириш.* ■ *Инсон мавжудотлардан онги, тафаккурининг улуглиги, сезги ҳиссиётининг чексизлиги билан ажралиб туради.* «Саодат».

2 Одамнинг ёки одамлар гуруҳининг ижтимоий ҳаётни тушуниши, сезиши, унга муносабати. *Сиёсий онг. Синфий онг.* ■ *Бизнинг мақсадимиз кишиларга онг, тушунча бермоқ; токи ҳар бир киши яхшилик ва ёмонликни, оқу қорани ўзи ажратиб оладиган бўлсин!* П. Турсун, Ўқитувчи.

3 флс., псих. Воқеликнинг киши миясида унинг бутун руҳий фаолиятини ўз ичига олган ва маълум мақсадга йўналган ҳолда акс

этиши. *Онг миянинг функциясидир. Модда — бирламчи, онг иккиламчидир.*

4 флс. Белгили бир ижтимоий гуруҳ вакили бўлган кишиларнинг психологик, сиёсий ва фалсафий нуқтаи назарлари; диний, бадиий қарашлари мажмуи. *Турмуш онгни белгилайди. Ижтимоий онг.*

ОНГ II шв. Ов, илвасин. *Жуда мерган эди, қушларнинг, онгларнинг додини берган эди. «Равшан».*

ОНГЛИ I Онгга эга, ақл-идрокли. *Онгли киши. ■ Ҳар бир онгли ишчи бизнинг улуғ ҳақиқатимизнинг ташвиқотчиси бўлиши керак. Ойбек, Нур қидириб. Ахир шу пайтгача, чексиз коинот қаърида биздан ўзга онгли мавжудот сақланиб қолганини била олмагандик-ку?! С. Сиёев, Ёруғлик.*

2 Онг, ақл-идрок билан боғланган, ақл-идрок тақозоси билан қилинадиган; шундай онг-тушунчага асосланган. *Онгли ҳаёт. ■ Албатта, бу натижа тинимсиз онгли машғулот, ўз устида ишлаш эвазига қўла киритилади. «Фан ва турмуш».*

3 Воқеликни, ижтимоий ҳаётни, ўз мавқеи ва тарихий бурчини тўғри тушунадиган; онги баланд; белгили тушунчага эга, билимли; маданиятли. *Ўқитувчи ва ўқувчи муносабатидаги мажбурий итоаткорлик ўрнини онгли интизом эгаллаши жуда қийин кечяпти. Газетадан. Тешабой замонасининг беш-олти хотинлик қолақ бойларидан бўлмай.. онгли бойлардан эди. М. Исмоилий, Фарғона т. о.*

Онгли равишда 1) онг, ақл-идрок тақозоси билан. *Онгли равишда фикр юритмоқ;* 2) атайлаб, кўра-била туриб. *Онгли равишда қилинган иш.*

ОНГЛИЛИК Муайян онг, ақл-идрок, тушунчага эгаллик.

ОНГСИЗ I Онги, ақл-идроки йўқ; ақлсиз.

2 Тушунчаси йўқ, тушунмаган, онги паст.

ОНГСИЗЛИК I Онги йўқлик ёки пастлик; ақлсизлик.

2 псих. Онг иштирокисиз бўладиган руҳий жараён ва ҳолатлар.

ОНГ-ШУУР Ақл-идрок. *Унинг демократиклиги ва инсон манфаатлари билан уйғунлиги жиҳатлари ҳам тинчликсевар, ҳам адолатпеша давлатлар аҳолисининг онг-шуурига мос келади. Газетадан.*

ОНДА-СОНДА *рвш. 1* Баъзи-баъзида, гоҳо. *Ақром.. институтда ўқиб юрганда ҳам онда-сонда қишлоққа келар, шунда Шарофатдан ўзини олиб қочиб юрарди. «Ёшлик». - Қишлоқда турган вақтимда ҳам онда-сонда учрашардик, — деди Раҳимов Туйғунойга. Б. Раҳмонов, Олтин одамлар.*

2 У ер-бу ерда, унда-мунда, сийрак. *Умид ва Ҳафиза тор кўчага бурилишди, онда-сонда симёғочлардаги чироқлар ёниб турарди. Мирмуҳсин, Умид. Қўриқни кум-кўк ўт қоплаб ётган бўлса ҳам, мол кам, онда-сонда битта-иккита сигир, қўй кўринар эди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.*

ОНДАТРА [фр. ondatra < индейс тилларидан] Дала сичқонлари оиласига мансуб кемирувчи жонивор; мушкли каламуш. *Бу териси шилиниб олинган ондатранинг буйруғи.. Н. Аминов, Қаҳқаҳа.*

ОНИЙ [а. آنى — ҳозирги, айна пайтдаги; долзарб] *Жуда қисқа вақт давом этган, этадиган, бир лаҳзали. Оний ўзгариш. ■ Ҳаманинг юзида оний бир фалокат зарбини тортганларнинг ҳаяжон ва ташвишини кўрди. Ойбек, Навоий. Икки севишган юракнинг бу оний учрашувини ҳеч ким пайқамади. Мирмуҳсин, Умид.*

ОНИКС [юн. onyx — тирноқ] Ақиқнинг оқ ва қора қатламлари алмашилиб жойлашган йўл-йўл тури. *Имом ал-Бухорий ёдгорлиги пойдевори ониксдан ишланган безаклар билан безатилди. Газетадан.*

ОНКОЛОГ Онкология мутахассиси, врач.

ОНКОЛОГИК Онкологияга оид. *Онкологик диспансер. ■ Мамлакатимизда онкологик (ўсмали) беморларда иммунотанқислик (иммунитет етишмаслиги) ҳолатини даволаш усуллари аниқланди. Газетадан.*

ОНКОЛОГИЯ [юн. onkos — шиш, ўсма, шишган жой + logos — фан, таълимот] Ўсма (шиш)ларнинг пайдо бўлиш сабаблари, уларнинг келиб чиқиши, ривожланиши, шунингдек, ўсма касалликлари билан оғриш, уларнинг олдини олиш ва даволаш йўлларини ўрганувчи тиббий-биологик фан. *Вилоятда ҳанузгача ихтисослаштирилган кардиология, онкология ва эндокринология диспансерлари мослаштирилмаган биноларда ишламоқда. Газетадан.*

ОНОМАСТИКА [юн. onomastike — номлаш, ном қўйиш санъати] **1** Тилшунослик-

нинг ҳар қандай атоқли номларни, уларнинг пайдо бўлиш ва ўзгариш тарихини ўрганувчи бўлими.

2 Муайян тилда мавжуд бўлган барча атоқли номлар мажмуи.

ОНТ Муқаддас нарсалар ёки кимсаларнинг номини айтиб, уларни ўртага қўйиб берилган қатъий ваъда; қасам. *Онт ичмоқ.*

■ *Башарти шу хизматни бажариб беришни бўйнингга олсанг, онт билан айтаманки, давлатимнинг ярмиси сеники бўлсин!* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОНТ ичмоқ айн. қасам ичмоқ қ. қасам. *Ошино онт ичди. Отасини, онасини, уйда қолган учта укасию иккита сингисини ўртага қўйиб онт ичди.* М. М. Дўст, Лолазор.

ОНТАРИЛМОҚ шв. Ағдарилмоқ, тўнтарилмоқ. *Тўнғич бўрининг гавдаси, чўзилиб онтарилганча, ўз қонига олуда бўлиб тушиди.* «Шарқ юлдузи».

ОНТАР-ТЎНТАР шв. Ағдар-тўнтар.

ОНТОГЕНЕЗ [юн. on, ontos — борлик + genesis — келиб чиқиш] Организмнинг индивидуал ривожланиши давомида бўладиган кетма-кет ўзгаришлар мажмуи. *Онтогенез даври. Ҳайвонлар онтогенези. Ўсимликлар онтогенези.*

ОНТОЛОГИЯ [юн. on, ontos — борлик + logos — фан, таълимот] Фалсафанинг борлик, унинг таъйинлари, асослари, тузилиши ва қонуниятлари ҳақидаги бўлими. *Онтология масалалари Шарқда, айниқса, бизнинг юртимизда «Авесто» замонларидан бошлаб фалсафий қарашларнинг таркибий қисмига айланган.* «Фан ва турмуш».

ОНТХЎР Бўлар-бўлмасга қасам ичаврадиган, аммо қасамнинг устидан чиқмайдиган қасамхўр; бевурд. *Онтхўр одам.*

ОПА 1 Бир ота-онадан туғилган фарзандлар ичида ўзидан кичикларга (укаларга, сингилларга) нисбатан катта қиз. *Опаси эрга текканда, Адолат ўн бир яшар қиз эди.* А. Қаҳҳор, Қизлар. *Низомжон опасига кўринмай, ёнғоқ орқасидан айланиб ўтиб кетди.* С. Аҳмад, Уфқ.

2 Ўзидан катта, баъзан кичик аёлларга ҳурмат юзасидан уларнинг исмига қўшиб ишлатилади, мас., *Мастура опа, Малика опа.* ■ *Раис опа ҳам шу ерда бўлсалар керак.* С. Аҳмад, Уфқ. *Йўқ, Мўттихон опа, бу ишни кечиктирманг, жон Мўттихон опа.* С. Зуннунова, Олов.

3 Ўзидан катта, баъзан кичик аёлларга ҳурмат билан мурожаат қилиш шакли. *Сухбатда Мастоннинг салмоғи тобора ортмоқда эди. Илгари «синглим» деб турган иш-гитлар сал ўтмай «опа» дейдиган бўлишди.* А. Қаҳҳор, Мастон. *Ҳорманг, опа, чарчамадингизми? Ишлар қалай? Т. Ашуров, Оқ от. — Опа, нима иш билан шуғулланасиз? — деди официантка.* Газетадан.

ОПАЛА(Р) миф. Гўё хотин қиёфасида кўринадиган ажиналар.

Опала(р) тегибди с. т. Жин урибди, ажина чалибди.

ОПА-СИНГИЛ Бир ота-онанинг турли ёшдаги қизлари (бир-бирига нисбатан). *Улар опа-сингил.* ■ *Мастура Насимжоннинг ёш хотини билан опа-сингил тутиниб, у боёқини шундай аврайди.* Ойбек, О.в. шабадалар.

ОПА-УКА 1 Бир ота-онанинг ёши катта қизи билан ёши кичик ўғли (бир-бирига нисбатан). *Сени деб ота-бола, опа-ука бир-бирига тескари бўлишди.* С. Аҳмад, Уфқ.

2 с. т. Опа-сингил. *Менинг хотиним онанг билан опа-ука бўлади.* П. Турсун, Ўқитувчи.

ОПАЧА с. т. Кичик опа, опаларнинг энг кичиги (икки ва ундан ортиқ опаси мавжуд бўлган ука ёки сингилга нисбатан). *Бу қоғозни олиб борсанг, опачанг [Мавлуда] ҳам кўл қўйиб беради.* «Ёшлик». *Болалигимда опачам йиқитиб қўйган экан, Ўша пайтда эътиборсизлик қилинганлиги сабабли кўзим ожиз бўлиб қолди.* Газетадан.

ОПЕРА [итал. opera < лот. opera — ижод маҳсули, асар] **1** Мусиқали-драматик санъат жанри ва шу руҳдаги сахна асари. «*Гулсара*» операси. ■ *Кўпчилик ижодкорлар юбилейга муносиб тухфалар тайёрлаш учун драма, мусиқали драма, опера, вокал-хореографик симфония, сюита ва бошқа сахна асарлари яратилмоқда.* Газетадан. *Санъатга иштиёқи баланд Малика Маматова у вақтларда ҳали опера нималигини билмайдиган содда қиз эди.* Газетадан.

2 Шундай асар ижро этиладиган театр. *Бугун операда «Майсаранинг иши» қўйилади. Ўзбек давлат опера ва балет театри.* ■ *Мамлакатимизда ўша йилларда драма, опера давлат театрлари очилди.* Газетадан.

ОПЕРАТИВ 1 Ҳарбий операцияга оид, ҳарбий операция билан боғлиқ бўлган. *Оператив карта. Оператив маълумот.*

2 Топшириқни ёки ўз вазифасини тез ва амалий ҳал этадиган, бажарадиган. *Оператив гуруҳ. Милиция бўлимининг оператив вакили.* ■ *Шошлинч оператив группа тузилиб, Тошкент-Қарши йўлларига ҳушёр туриш топширилди.* С. Аҳмад, Юлдуз.

3 Тезлик, зудлик билан амалга ошириладиган, тез қўлланадиган; тез, ишчан, амалий. *Оператив чоралар. Оператив ишламоқ. Масалани оператив ҳал қилмоқ.*

ОПЕРАТИВЛИК Оператив хусусиятга эгалик; тезлик, амалийлик. *Оперативлик кўрсатмоқ. Оперативлик билан иш қилмоқ.* ■ *Тошкентдан беш-олти минг километр нарида кечаётган шахмат воқеалари газетамиз саҳифаларида оперативлик билан ёритиб борилаётгани мухлисларни жуда қувонтирмоқда.* Газетадан.

ОПЕРАТОР [лот. operator — ишловчи, ишлаб турган] 1 махс. Мураккаб механизмлар ишини пулт ёрдамида бошқариб турадиган мутахассис. *Машиналарни бошқариш оператордан зийраклик, чаққонлик ҳамда муайян малакани талаб қилади.* «Фан ва турмуш». *Бу ерда ўқувчиларга.. чуқурлаштирилган билим бериш билан бирга ЭҲМ оператори, иш юритувчи мутахассислиги бўйича ҳам диплом берилади.* Газетадан.

2 Кино-, теле- ҳамда видеофильмни суратга олувчи. *Фильм оператори.* ■ *Азизхоннинг бояги қанор кўтаришини кинога олган хроника операторлари асбоб-ускуналарни елкага ортиб қайтишаётган эди.* С. Аҳмад, Уфқ.

3 Компьютерларда ахборотларни қайта ишлашда маълум мақсадда дастур тузиш кўрсатмаси.

4 мат. Икки тўплам элементларининг ўзаро мос келишини ифодалайдиган математик тушунча. *Квант механикада оператор билан муҳим амаллар бажарилади.* «ЎЗМЭ».

ОПЕРАЦИЯ [лот. operatio — иш, ҳаракат, фаолият] 1 Баъзи касалликларни даволаш мақсадида касалланган жойни жароҳлик йўли билан ёриш, кесиш, тикиш. *Кўз операцияси. Операция столи.* ■ *У врачларнинг таклифини кутмай, операция хонаси ёнига ўзи чиқиб турди.* Т. Ашуров, Оқ от.

2 Бирор мақсадни кўзлаб ёки бирор оператив ёки стратегик вазифани бажариш учун ягона режа бўйича ва келишилган вақтда олиб бориладиган жанг ҳаракатлари

мажмуи. *Жанговар операция. Операция картаси.* ■ *Майор Мақсуд Солиев ярим тунда операцияни яқунлаб, уч ойдан бери изма-из қувиб келаётган жиноятчини қўлга олгач, уйга қайтган эди.* «Ёшлик». *Ҳар кун актив операциялар олиб борилди: Варшава йўлларига пистирмалар қўйилди, миналар кўмилди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

3 Савдо, молия, почта, саноат, компьютер, суғурта ва б. билан боғлиқ вазифаларни бажаришга қаратилган фаолият ёки хатти-ҳаракат. *Банк операциялари.* ■ *Бугунги кунда б минг кичик ва хусусий корхона ҳисоб-китоб рақамида ҳеч қандай операция амалга оширилмаган.* Газетадан.

4 Технологик жараённинг бир иш жойида бажариладиган алоҳида бир қисми. *Деталга сайқал бериш операцияси. Битта трансформатор ишлаб чиқариш учун қанчадан-қанча операция бажарилади.*

ОПЕРАЦИЯВИЙ Операцияга оид. *Масалан, «Вога» вируси фақат Windows операциявий тизимида ишлайди ва шунинг учун Windows вирусларига кирди.* «Фан ва турмуш».

ОПЕРЕТТА [итал. operetta — кичик опера] 1 Ашула, рақс ва сўзлашув (диалог) аралаш, комедия характеридаги мусиқали саҳна асари. *Оперетта турли халқлар маданиятига хос мусиқали саҳнавий жанрлар.. аломатларини ҳам мужассам этган.* «ЎЗМЭ».

2 Шундай асар ижро этиладиган театр. *Опереттага бормоқ. Оперетта театри.* ■ *1971 йилда Тошкент оперетта театри ташкил қилинди.* Газетадан.

ОПИЙ, опиум [лот. opium < юн. opion — кўкнор шираси] айн. **афюн**.

ОПИЧЛАМОҚ айн. **опичмоқ** 1. Мен нима қилибманки, колхозни опичлаб катта қилган одамлар қатори «Қўшчинор»нинг хўжайини бўламан. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

2 кўчма Кўтармоқ, тутиб турмоқ. *Елкасида улкан дарғни опичлаб, Дарахтлар титрайди ғамгин, безабон.* «Ёшлик».

3 кўчма Етакламоқ, қўллаб-қувватламоқ. *Кечирасиз-у, домла, сизни Султон ака опичлаб, шу даражага етказди.* «Ёшлик».

Тишда тишлаб, орқада опичлаб Кўз қорачиғидай сақлаб, ардоқлаб. *Мен бу болани тишимда тишлаб; орқамда опичлаб катта қилганман.*

ОПИЧМОҚ 1 Кимсани орқасига миндириб кўтармоқ, кўтариб юрмоқ. *Болани опичмоқ.* ■ *Агар дунёнинг нариги бурчагига сизни опичиб боришга тўғри келса, мен суюна-суюна бажарардим.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 Кимсанинг орқасига минмоқ, миниб ёпишиб бормоқ. *-Тўлқинбой, — деди Фани ота.. елкасига болага тутиб, — қани опичиб олинг, саройга тушамиз.* Ҳ. Фулом, Машғал. *Қани, азамат, менга опич, мардона ишинг бу ерда тугади.* В. Фофуров, Вафодор.

ОПИЧҚИЛАМОҚ кам қўлл. айн. **опичмоқ**, [Эъзозхон] *Тўлқинни опичқилаб, Учқунни қўлига кўтариб олиб, базўр қадам ташлаб бораётибди.* Ҳ. Фулом, Машғал.

ОПКЕ, **опкел** с.т. Олиб кел. *Муҳсина пиширган экан, касалингизни ўйлаб, мурч қўшолмабди, мурчи алоҳида опкелдим.* М. М. Дўст, Лолазор. *Ковунни опке, мен сўйиб бера қолай.* С. Анорбоев, Ҳамсуҳбатлар.

ОП-ОЧИҚ айн. **оппа-очиқ**. *Аёзий ўз шеърини шундай муболага билан мақтар эдики, шеърнинг оп-очиқ нуқсонларини ҳам танқид этмоққа киши илож тополмай қоларди.* Ойбек, Навоий.

ОПОҚ (**оппоқ** с. қисқ. шакли) 1 бол. Тоза, яхши.

Опоқ бўлиб қолдингми? Яхши бўлиб, тузалиб қолдингми? *Мен баҳорда, сен опоқ бўлганинда, яна қайтиб келаман, Заррагул.* «Ёшлик».

2 **Дада, буви, ойи** каби қариндошлик билдирувчи сўзларга қўшилиб, «катта» сўзи ўрнида келади ёки ҳурмат ифодалайди. *Опоқ буви. Опоқ дада. Опоқ ойи.* ■ *Бизнинг шаҳримизда чет элни кўрган, қандайдир бир чет тилни билган битта одам бор. У ҳам бўлса Ҳожжи бува — Душаннинг опоқ дадаси.* А. Мухтор, Давр менинг тақдиримда.

ОПОҚИ с.т. Опоғойи. *Ҳазиргача Озод қишлоққа борганида, онаси аввало опоқини сўраб суриштиради.* «Ёшлик».

ОПОҒОЙИ Ёши катта аёлларга ҳурмат билан мурожаатда ишлатиладиган сўз.

ОППА-ОЙДИН **Ойдин** 1, 2 с. куч. *Оппа-ойдин кеча. Оппа-ойдин масала.* ■ *Рўпарага келиб қолган тўлиной йўлни, ўртадаги олабула, настак деворни, икки томондаги ҳайбатли қояларни оппа-ойдин ёритмоқда эди.* Н. Қиличев, Чиғирик.

ОППА-ОСОН *Жуда осон. Бироқ саккиз иккига оппа-осон бўлинишини биларсиз?* «Ёшлик».

ОППА-ОЧИҚ **Очиқ** с. куч. кам қўлл. айн. **очиқдан-очиқ**. *Бек.. Лаблининг қўйинини шу вақтгача пуч ёнғоққа тўлдириб келаётганини оппа-очиқ айтди-қўйди.* Ҳ. Фулом, Машғал.

ОППОЗИЦИОН *Оппозицияга оид, оппозициядан иборат бўлган, оппозиция руҳидаги. Оппозицион ҳаракат. Оппозицион блок. Оппозицион партия.*

ОППОЗИЦИЯ [лот. oppositio — қарама-қарши қўйиш] 1 Қарама-қарши ҳаракат; ихтилоф; ўз дунёқарашини, сиёсатини бошқаларнинг қарашларига, сиёсатига қарши қўйиш.

2 Ҳукмрон мафкура ёки ҳукумат сиёсатига қарши чиқувчи ва масалани бошқача ҳал қилиш йўлини, бошқача сиёсатни таклиф этувчи партия ёки ижтимоий гуруҳларнинг умумий номи.

3 Бир хил сатҳдаги тил бирликларини (фонема, морфема, сўз маънолари ва б. ни) улар орасидаги фарқни билиш учун ўзаро қарама-қарши қўйиш. *Сўз маъноларини оппозицияда ўрганиш барча семаларни аниқлашда қўл келади.* «ЎТА».

ОППОЗИЦИЯЧИ *Оппозиция қатнашчиси ёки тарафдори. Ўнг оппозициячилар. Оппозициячи гуруҳ.*

ОППОНЕНТ [лот. opponens, opponens — эътироз билдирувчи] 1 **Очиқ суҳбат** ёки баҳс-мунозарада қарши тараф. *Шундай қилиб, 1925 йилда оппонентлар позицияларининг хилма-хиллиги йироқ истиқболда бир-бирига қўшилиб кетган.* Газетадан. [Ёқуб:] *Нима, бизнинг оппонентлар ҳеч нарса билмайдиган одамларми?* С. Зуннунова, Олов.

2 *Диссертация ёки маърузани танқидий баҳолай оладиган, таҳлил қила биладиган мутахассис. Умиднинг йигирма минут атрофидаги ҳимоя сўзидан кейин расмий оппонентлар сўзлади.* Мирмуҳсин, Умид.

ОППОН-СОПОН: **оппон-сопон бўлмоқ** *Тамом бўлмоқ, тугамоқ, битмоқ. У ҳамма ёқ оппон-сопон бўлганда келди.* ■ *Катта уруш оппон-сопон бўлиб, йигитлар қайта бошлади.* Ҳ. Назир, Ўтлар туташганда.

ОППОРТУНИЗМ [фр. opportunisme < лот. opportunus — фойдали, қулай] *Мослашувчанлик, замонасозлик, иккиюзлама-*

чилик; шундай хислатларни ўзига асос қилиб олган сиёсий оқим.

ОППОРТУНИСТ Оппортунизм тарафдори; оппортунизм сиёсатини амалга оширувчи шахс.

ОППОРТУНИСТИК Оппортунизмга оид, оппортунизм руҳидаги, оппортунизм сиёсатини юргизувчи. *Оппортунистик гуруҳ. Оппортунистик назария.*

ОППОҚ Оқ с. куч. *Оппоқ қор. Оппоқ ойдин.* ■ *Йигит чаноқлардан тошиб чиққан оппоқ пахталарни кўрди-ю, ўзининг ҳам ёш чехраси шу чаноқлардай очилиб кетди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о. *Қиз бош яланг, сочлари турмакланган, оппоқ халат кийган эди.* Ҳ. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол.

Оппоқ болам, оппоқ қизим айн. оппоғим. **Оппоқ қиз** Ҳар қандай қизга эркалатиб мурожаат этиш шакли. **Оппоқ қилиб кўрсатмоқ** Айбсиз, бегуноҳ қилиб кўрсатмоқ. *Сиз ҳам анойи эмассиз. Ўзингизни оппоқ қилиб кўрсатмай қўя қолинг.* М. Мансуров, Ёмби. **Оппоғим** Ўз боласини эркалатиш формаси. *Қўнғиз боласини, оппоғим, дейди, кирпи боласини, юмшоғим, дейди.* Мақол.

ОПТИК 1 Оптика ҳодисаларига оид. *Оптик кузатишлар.* ■ *Бироқ бу ерда кузатишнинг оптик усулларидан узил-кесил воз кечмоқчи эмаслар.* Газетадан.

2 Оптикага оид, оптика билан боғлиқ. *Оптик асбоблар.*

ОПТИКА [юн. optike – кўриш ҳақидаги фан] **1** Физиканинг ёруғликнинг табиатини, ёруғлик ҳодисалари қонуниятларини, ёруғлик билан бошқа моддаларнинг ўзаро таъсирини ўрганадиган бўлими. *Боболаримиз – Беруний, Мирзо Улугбеклар назари тушган ҳикмат илми – оптика ҳамон навқирон.* «Фан ва турмуш».

2 Ёруғликнинг акс этиш ва синиш қонунларига асосланган асбоб-ускуналарнинг умумлашма номи. *«Киев» маркали фотоаппаратлар аъло сифатли оптикаси ва механикаси билан донг таратган.* Газетадан.

3 Кўзойнак, контакт линзалар танлаш ва сотиш учун ихтисослашган магазин.

ОПТИМАЛ [лот. optimus – энг яхши, энг мақбул] Энг мувофиқ, энг яхши, энг қулай. *Чигит экишининг оптимал режими.* ■ *Тананинг оптимал температураси нерв системасининг фаолияти туфайли вужудга келтирилади.* Э. Маҳмудов, Терлаш ва унинг аҳамияти.

ОПТИМЕТР [юн. optos – кўринувчи + metreo – ўлчайман] Ўта аниқ чизиқли ўлчамлар учун ишлатиладиган ричагли-оптик асбоб.

ОПТИМИЗМ [лот. optimus – энг яхши, энг мақбул] Келажакка ва умуман ҳар ишга ишонч билан қараш; ҳар бир нарсанинг яхши ва порлоқ томонини кўришга мойиллик. *Бизнинг дунёқарашимиз ҳаётбахш оптимизм билан суғорилган.* Газетадан.

ОПТИМИСТ Оптимизм руҳи билан суғорилган, ҳар нарсага, ҳаётга комил ишонч билан қаровчи, ундан завқланувчи киши.

ОПТИМИСТИК Оптимизм руҳи билан суғорилган, ҳар нарсага, ҳаётга комил ишонч билан қарайдиган, қувноқ, кўтаринки руҳдаги. *Оптимистик кайфият. Ҳаётга оптимистик кўз билан қарамоқ.* ■ *Фақат умумий ишга қўлидан келганича улуш қўшаётганини чуқур ангай билган кишигина зиддиятли ҳаётни оптимистик тарзда идрок эта олади.* «Фан ва турмуш».

ОПТИМИСТЛИК 1 Оптимистга хос хусусиятга эгалик. *Раҳим аканинг оптимистлиги, унинг оёққа туриб кетишига сабаб бўлди.* Газетадан.

2 айн. оптимизм.

ОПТОВА [ф. آفتابه – кўза] шв. Офтоба, обдаста. *Анорхон кампирни суяб турғизди, қучоқлаб сўрдан настага тушириб, оптовода сув келтириб берди.* И. Раҳим, Ихлос.

ОПЦИОН [нем. Option < лот. optio, optiois – танлаш; истак] **1** Шартнома шартларига кўра томонлардан бирига мажбуриятларни бажариш йўли, шакли, ҳажми, техникасини танлаб олиш учун берилган ҳуқуқ.

2 Сотувчи ёки харидорга қимматбаҳо қоғозлар ёки товарларни муайян муддат давомида белгиланган нархларда сотиб олиш ёки сотиш ҳуқуқини берадиган шартнома.

ОР [а. عار – уят, шармандалик, номус; уялиш] **1** Ўзига номуносиб ёки эп кўрилмаган ишдан, нарсадан хижолат тортиш, уялиш туйғуси; уят, номус. *Хато қилмоқ бордир, тузатмаслик ордир.* Мақол. ■ *Қишлоқда бировдан калтак ейиш азал-азалдан эр йигит учун ор саналади.* Н. Норқобилов, Тўқнашув.

Ор билмоқ Ўзига эп кўрмаслик. *Мирзакаримбой билан пул юзасидан хириллашиш-*

ни, ёқа бўғишни [Йўлчи] ўзига ор билди. Ойбек, Танланган асарлар. **Ор қилмоқ** (ёки **этмоқ**) Уялмоқ, номус қилмоқ, ўзига эп кўрмаслик. [Раъно:] *Агар ор этса Лайли ҳақлидир Қайсининг жунунидин.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён. **Ори келмоқ** Уялмоқ, номус қилмоқ. -*Йўқ, тоға, ўрганиб олдим, — деди уқувсизлидан ори келган Кўзибой.* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

2 Обрў, фахр. *Нори борнинг ори бор.* Мақол. ■ *Сен менинг чин ёримсан. Дилда йўғу боримсан, Гам номусу оримсан, Ой бориб, омон келгил.* Т. Тўла.

ОРА I I Икки нарса ёки нуқта ўртасидаги масофа. *Москва билан Тошкент ораси 3500 километр.* Колоннада машиналар ораси. ■ *Ора узок, қарийб бир километрча келар эди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

2 Нарсалар ўртасидаги жой, бўшлиқ, майдон; очик ёки тешик жой. *Ғўза қаторлари орасини юмшаттиш.* ■ *Сени унда, мени мунда яратди.* *Орамизда оқар дарё яратди.* «Кўшиқлар». *Супаларнинг оралари-га, атрофига анвои гуллар экилган.* А. Қаҳҳор, Асрор бобо. *Булутлар орасидан ойнанинг бир нарча кумуши кўриниб қолди.* Ойбек, Танланган асарлар.

3 Нарсаларнинг бир-бирига туташган жойи, ўртаси. *Этаги эшик орасига қисилиб қолди.* ■ *Саман отлиқ, қамчисини буклаб, пийёзи чакмонининг ёқаси билан гардан орасига қистирди-да, отини қистаб, деворга яқинлашди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

Тирноқ орасидан кир қидирмоқ қ. тирноқ.

4 Нарсаларнинг ичи, ўртаси. *Беда ораси жуда иссиқ, гўё қуёшнинг бутун олови беда ичига яширингандай.* Ойбек, Танланган асарлар.

5 Қатор, саф; тўда, давра. *Орамизда ҳар хил одамлар бор.* *Орамиздан яқин дўстимиз кетди.* ■ *Буни ҳайданг.. орадан, жўралар!* *Яна ёлғонлар ила кўп Сизни сарсон қиладир.* Ҳамза. *Кўшин Тошкентга этган баъдида бизлар ташқаридан ва сизлар ичкаридан бўлиб, Мусулмонқулани орадан кўтаргаймиз.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

6 Икки воқеа, ҳодиса ёки пайт ўртасида ўтган, ўтадиган вақт, фурсат *Меҳмонлар жўнаб, орадан сал вақт ўтмай Асрорқул келди.* А. Қаҳҳор, Асрор бобо. *Орадан тўққиз йил ўтди.* *Булар тўрт бола кўришди.* А. Қаҳҳор, Бошсиз одам.

Бу (ёки шу) орада I шу вақт ичида, маълум вақтдан бошлаб ўтган вақт давомида. *Иккала хатга ҳам тезда жавоб кела бермади.* *Бу орада жанглар бўлиб, Мирзаевнинг қисми — гвардиячи қисм, ўзи гвардиячи сержант бўлди.* А. Қаҳҳор, Кўк конверт; 2) бу (шу) ўртада, бу (шу) жойларда, яқин атрофда. -*Бу орада Ҳомид нима қилиб юрибдир, ўзига тузуккина бой киши эмасми эди? — деди Офтоб ойим.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Кун ора** Кун оша, икки кунда бир, орадан бир кун ўтиб. *Мулла Муҳсин, шу ҳовуздан кун ора сув ўтадимми ё йўқ?* А. Қодирий, Кичик асарлар. **Тез орада қ. тез I.** **Яқин орада I** яқин вақт ичида, яқин кунлар ичида, шу кунларда. *Агар яқин орада ҳаво очилмай, сурункасига ёмғир ёғиб берса, нима қиламиз?* Н. Сафаров, Хадича Ахророва; 2) бу (шу) ўртада, яқин атрофда. *Яқин орадаги обжувоз пойкўпининг зарби ерни силкитиб, тўлқин берар эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

7 Кишилар ўртасидаги ўзаро муносабат, алоқа. *Бу ҳақда энди бизнинг орамизда гап бўлмасин, ўртоқ Нурмонов.* С. Зуннунова, Олов. -*Ҳалиги гаплар ёлғонми! Орада ҳеч нарса.. бўлган эмасми? — сўради юмшоқланиб она.* Ойбек, Танланган асарлар.

Ора очик (қилмоқ) I ўзаро ҳисоб-китоб тугади. [Бой Гофига:] *Туй баҳонасида мендан сенга ўтиб қолган арзимаган нарсалар бор.* *Шуларни пулга чақиб, орани очик қилиб қўйсак, деган эдим.* Ҳамза, Бой ила хизматчи; 2) орада юз берган англашилмовчилик ёки нохушлик тугади, икки томон баравар бўлди. -*Сен хато қилган бўлсанг, мен ҳам хато қилдим, ора очик, — деди Тўлаган қистаб келаётган кулгидан лаби пирпираб.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. **Орага одам (ёки киши) қўймоқ** Икки томонни битиштириш, улар ўртасидаги иш ҳақида келишиш учун учинчи бир шахсни воситачи қилиб юбормоқ. *Мендан ўзи хафа бўлган бўлса, орага киши қўйса ҳам бўлар эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Орага суқилмоқ** Бошқаларнинг гапига, суҳбатига ёки ишига аралашмоқ. *Дув орага суқилибди неча даллол: «Барака де, барака де, сен сот, сен ол!»* Ф. Фулом. **Орага тушмоқ (ёки кирмоқ)** Ўзаро мунозара қилаётган, тортишаётган ёки уришаётган кишилар орасидаги ихтилофни баргараф қилиш учун уринмоқ. *Эр-хотин-*

нинг орасига эси кетган тушибди. Мақол. ■ Эр-хотиннинг орасига тушган киши баъзан ўша тобда, аксари кейинчалик сўкиш эшитади. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. **Орада қолмоқ** Маълум кишилар ўртасидаги воқеалар ёки гапдан бошқалар хабар топмаслигига аҳдлашмоқ. -Назар ака, — деди биринчи ёрдамчи босиқлик билан. — Гап ора-мизда қолди, деб ваъда бердингиз. М. М. Дўст, Лолазор. **Орада (ёки орага) қора тиканак бўлмоқ айн. тикан бўлмоқ қ. тикан. Орада(н) гап ўтди (ёки қочди)** Икки томон ўртасида нохуш, бир-бирига қаттиқ тегадиган, айил ботадиган гап бўлди. *Сиз пайқамасиз.. Орада жиндай гап қочди.* А. Қаҳҳор, Миллатчилар. **Ораларидан қил (ҳам) ўтмайди қ. қил. Ора(ни) бузмоқ** Кишилар ўртасидаги алоқани, муносабатни ёмонлаштирмоқ, ўртага адоват солмоқ, дўстни душманга айлантирмоқ. *Бинойидек бош қўшиб турган икки элатнинг ораси яна бузилди-қуйди.* А. Мухтор, Қорақалпоқ қиссаси. **Ораси яқин бўлмоқ** Ўзаро муносабати, алоқаси яхши бўлмоқ. *Яхшибоев раисни лақаби билан айтса ҳам, раиснинг ўзи заррача хафа бўлмасди, шундан билдимки, буларнинг ораси яқин.* М. М. Дўст, Лолазор.

8 3-ш. эгалик ва ў.-п. к. қўшимчалари билан кўмакчи вазифасида ишлатилади (қ. **орасида**).

ОРА II: ора ойи Қамария йил ҳисобидаги шаввол ва зулҳижжа оралигидаги ой; зулқаъда.

ОРАБУЗАР Кишилар орасидаги муносабатни бузувчи, кишиларни бир-бирига ёмонлаб, улар ўртасида ихтилоф туғдиришга уринувчи. — *Бу гапни орабузар Салима ўйлаб топган бўлса керак, чунки менинг гулдек ҳаётимни кўришга кўзи йўқ.* «Ёшлик».

ОРАЗ I [ا. عارض — ташқи кўриниш; юз, ёноқ] *поэт.* Чиройли юз, бет, чехра; жамол. *Оразингни, эй маҳваш, боғ аро намоён қил.* Муқимий. *Яшнамоқда оразинг гулзори доим навбахор, Сухбатинг бўлса мунясар кимга, бўлай бахтиёр.* Ҳабибий.

ОРАЗ II I Ўн икки мақом тизимидаги шўъба номи. *Орази Наво, Орази Дугоҳ.*

2 Сурнай йўлларида бири.

ОРАЛАМОҚ I Ўртасидан, ичидан юрмоқ, ўтмоқ; кезмоқ. *Аҳмаджон.. немислар буталарни оралаб юз эллик метрча яқин келганда, устма-уст икки сидра ўқ ёғдир-*

ди. А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз. *Қўшиқ оралайди оролма-орол, Асрлар уйқусин бузиб, уйғотиб.* Т. Тўла.

2 Яшириниб кирмоқ, пайдо бўлмоқ, до-римоқ. *Қишлоққа бўрилар оралаб қолди.*

3 Суқилиб кирмоқ. [Домла:] *Жўрабой, кўнглингизга шайтон оралаб қолибди, калима келтиринг.* И. Султон, Бургутнинг парвози.

4 Аралашмоқ. [Ботиржон:] *Колхоз рўзғорига ҳаром қўл оралаганини сезиб, қараб туrolмадим.* Н. Сафаров, Ҳаёт мактаби.

5 Битта-ярим тушмоқ, ора-сира пайдо бўлмоқ. *Қори битта-иккита оқ оралаган чўққи соқолининг учини ушлаб илжайди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

6 Икки орада, кишилар ўртасида пайдо бўлмоқ, туғилмоқ. [Опоғойи] *Зайнаб сиқилмасмикин, икки ўртага совуқчилик ораламасмикин, деб қўрқади.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Кун оралаб Кун оша, орадан бир кун ўтказиб, кун ора. *Баъзан ҳар кун, баъзан кун оралаб кечқурун Унсинни кўргали [Йўлчи] Шокир отаникига келди.* Ойбек, Танланган асарлар. **Ой оралаб** Орадан бир ой ўтказиб, бир ой оша. *Журнал ой оралаб чиқади.*

ОРАЛАТМОҚ I Ораламоқ 1, 2, 3, 4 фл. орт. н.

2 Қатордаги киши ёки нарсалардан бирини қолдириб ўтмоқ. *Ғузани оралатиб суғормоқ.* ■ *Ҳадеб менга бераверасанларми, оралатиб Жаннат опамга ҳам бериб қўй, ха-ха-ха!* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Кун оралатиб айн. кун оралаб қ. ораламоқ. *Кун оралатиб келиб турмоқ.*

ОРАЛИҚ I Нарсалар ўртасидаги жой, масофа. *Тоғ оралиги.* ■ *Студентлар ётоқхонаси. Кичикроқ хонада икки каравот, ораликда тумбочка.* М. Бобоев, Ғўзаллик истаб. *Ҳалиги отлик яна кўринди. Оралик тобора қисқара борди.* С. Анорбоев, Оқсой.

2 Икки пайт, он, лаҳза ўртасидаги вақт. *Кичик вақт оралиги.*

3 *тиб.* Одам дум суягининг учи ва қуймиҳ дўмбоқлари оралигида ётган юмшоқ тўқималар йиғиндиси.

Оралик назорат Талабаларни машғулотлар, муайян дарс соатлари ўтгандан кейин синаш, баҳолаш усули. *Оралик назоратни ўтказмоқ.* **Оралик экинлар** Асосий экинлар ҳосили йиғиб олингандан кейин экиладиган қўшма экинлар (алмашлаб экишда).

Ўзбекистонда оралиқ экинларни етиштириш учун ниҳоятда қулай шароит мавжуд. «Фан ва турмуш».

ОРАНГУТАНГ [малайяча orang hutan — ўрмон одами] Одамсимон маймунлар уругининг ягона тури.

ОРАНЖЕРЕЯ [фр. orange < orange — апельсин] Ноодатий иқлим шароитида ўсимликларни қишлатиш, совуқдан сақлаш, қишда ҳам ўстириш учун зарур шароитлар муҳайё қилинган ойнаванд бино.

ОРАОЧДИ Кишилар орасида ўзаро муносабатдаги нохушлик ёки англашилмовчиликни ҳал қилувчи мулоқот. *Энг безозор дала сайилларида ҳам душманларини кўриб қолишдан чўчиб, баъзан эса ораочдининг тезроқ рўй беришини истарди.* «Ёшлик».

ОРАСИДА кўм. *взф.* 1 Ўртасида, ичида. *Жуфтлик ёлғиз кишилар орасидагина эмас, ер юзидаги ҳар бир махлуқда ҳам бор.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён. *Сел шаршараси, момақалдиरोқ гулдураши орасида Баҳромнинг қулоғига қўй маърагани чалингандай бўлди.* С. Анорбоев, Ҳамсуҳбатлар.

2 Давомида, мобайнида. *Бу кунги беш дақиқа орасида бўлиб ўтган воқеани [Отабек] ҳеч бир йўсин билан миясига сиғдира олмас.* эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Вақт шом билан хуфтон орасида эди.* Ойбек, Танланган асарлар.

3 Ўртасида, чегарасида. *Меҳмонларнинг аксари ўрта ёшли — ўттиз-қирқ орасидаги одамлар эди.* Ойбек, Танланган асарлар.

4 Ичида. *Қий-чув орасида заиф йиғи товуши ҳам келиб қўйди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. [Отабек Кумушга:] *Бу телбаларча мактубингизни иситма орасида ёзганга ўхшайсиз.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

5 Ўртасида (қиёслашда). *Товуқ билан одам орасида қанча фарқ бўлса, бу икки жониворнинг муҳаббати орасида ҳам шунча фарқ бор.* А. Қаҳҳор, Мастон.

ОРА-СИРА *рвш.* 1 Гоҳо-гоҳо, баъзи-баъзида. *Чирилдоқлар тинимсиз чириллар, ора-сира наstdан — қишлоқ томондан итларнинг ҳургани эшитиларди.* Э. Усмонов, Ёлқин. У [Ҳулумжон] *томоғини ора-сира қириб, энтиқиб туриб гапирди.* М. Исмоилий, Фаргона т.о.

2 Унда-мунда, у ер-бу ерда. *Анвар машиналарнинг ишини кўриб қувониб кетди.* *Бироқ ора-сира ғалтақлар ҳам, замбиллар*

ҳам кўриниб қоларди. Ш. Рашидов, Қудратли тўлқин.

ОРАСТА [ф. آراسته — безатилган, зийнатланган; тарбияли, одобли] Тартибга солинган, оро берилган, ясатилган, безатилган. *Тилларанг сочлари ораста қилиб таралган, кўзлари ҳаворанг бу жувон, кўлларини халати чўнтагига тиққанича, бизга кулиб қараб турарди.* «Ёшлик». *Тонг ёришмасдан туриб, қўлига супурги олади-да, ярим соатга қолмай ҳаммаёқни ораста қилиб қўяди.* С. Аҳмад, Юлдуз.

ОРАСТАЛИК Ораста хусусиятга эгалик, тартибга солинганлик. *Ҳовлидаги орасталик уй эгасининг яхши дид эгаси эканлигидан далолат эди.* «Ёшлик».

ОРАТОР [лот. orator < orare — гапирмоқ, сўзламоқ; илтижо қилмоқ] Нутқ сўзловчи, нотиқ. *Сиз ажойиб оратор — нотиқсиз, Баширжон ака.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа. *Ҳақиқий нотиқлар, тажрибали ораторлар соатлаб гапира оладилар.* «Саодат».

ОРАТОРИЯ [итал. oratorio < лот. oratorium — ибодатхона] Умумий хор, якка ашулачи ва симфоник оркестр учун ёзилган драматик сюжетли йирик мусиқа асари. *И. Акбаровнинг «Тошкентнома» ораторияси унинг ижодига алоҳида ўрин эгаллайди.* Газетадан. *Йигирмата шоир ҳашар қилиб, «Тантана» деган манзума ёздилар.* *Бастакорлар куй басталадилар — оратория бўлди.* М. М. Дўст, Лолазор.

ОРАТОРЛИК Сўзамоллик, гапга чечанлик; нотиқлик. *Ораторлик санъати.*

ОРА-ЧИРА, ора-чора айн. **ора-сира.** *Профессор ора-чира ҳазил-мутуйиба гап ҳам ташлаб қўяр, давлат, мулк топилиши, аммо инсон топилмаслиги ҳақида гапириб ҳам қўярди.* Мирмуҳсин, Умид. *У ора-чора табибчилик билан ҳам шуғулланарди.* «Ёшлик».

ОРБИТА [лот. orbita — йўл, из; бўшлиқ, чуқурлик] *астр.* Ихтиёрий табиий ёки сунъий космик жисмнинг фазода бошқа осмон жисмига нисбатан ҳаракатланиш йўли (мас., Ернинг Куёш атрофидаги йўли Ер орбитаси дейилади). *Ракетанинг сўнги босқичи автоматик планеталаро станцияни мўлжалдаги орбитага олиб чиқди.* Газетадан. *Озиқ-овқат, асбоб-ускуна ва аппаратлар, шунингдек, хат-хабарлар орбитага етказилди.* Газетадан.

ОРБИТАЛ Орбитага оид, орбитага тегишли; орбитадаги. *Ер сунъий йўлдошининг орбитал ҳаракати. Космик орбитал станция.* ■ *Мутлақо қутилмаганда «Салют-7» орбитал станцияси билан алоқа узилди. «Фан ва турмуш».*

ОРГАН I [юн. organon — қурол, асбоб] 1 Одам, ҳайвон, ўсимлик ва умуман, жонли организмларнинг маълум бир вазифаларни бажарадиган қисми; аъзо. *Сезги органлари. Эшитиш органи.*

2 Ҳаётнинг муайян бир соҳасида белгили вазифаларни бажарувчи муассаса, ташкилот. *Орган ходимларига Бегматовнинг яширинмай, очиқчасига бемалол юриши ёқмас эди. «Ёшлик». Бу қарорга биноан, ОАК Олий ва ўрта таълим вазирлиги қарамогидан олиниб, Вазирлар Маҳкамасининг органига айлантирилди. «Фан ва турмуш».*

3 Бирор партия, ташкилот ёки муассаса томонидан нашр қилинадиган ва шу ташкилотнинг қарашларини акс эттирадиган вақтли матбуот. *«Шарқ юлдузи» журнали — Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг органидир.*

4 *тех.* Механизм ва машиналарнинг маълум вазифани бажарадиган мураккаб мустақил қисми. *Тракторнинг бошқариш органи.* ■ *Роботнинг ишчи органи — ҳаракат қилувчи ва юмуш бажарувчи механик қўли одамнинг қўлига ўхшайди. «Фан ва турмуш».*

ОРГАН II [юн. organon — қурол, асбоб] Дамли-клавишли, трубаларига юборилган ҳаво ёрдамида чалинадиган мусиқа чолғу асбоби. *Орган 14-асрдан Фарбий Европада аввал черков, кейинчалик дунёвий чолғу асбоби сифатида кенг тарқалган. «ЎЗМЭ».*

ОРГАНИЗМ [лот. organismus < юн. organon — қурол, асбоб] Ҳар қандай тирик мавжудот. *Соғлом организм.* ■ *Очиқ ҳавода сайр қилиш бола организми учун ниҳоятда фойдалидир. «Фан ва турмуш». Олма шартати организмни бақувват қилади. «Саодат».*

ОРГАНИК Органик кимё мутахассиси, олими.

ОРГАНИК I 1 Организмга, жонли мавжудотга оид, тирик мавжудотлар билан боғлиқ бўлган; тирик, жонли. *Органик дунёнинг тараққиёт қонунилари.* ■ *Йод органик бирикма сифатида барча тирик организмларда бўлади. «Фан ва турмуш».*

2 Ҳайвон ёки ўсимликларнинг чиришидан ҳосил бўлган; тирик организмлар маҳсулидан олинган. *Органик модда. Органик ўғитлар.*

Органик кимё Кимёнинг углевод бирикмаларини, уларнинг турли хил ўзгаришларини ўрганувчи бўлими.

ОРГАНИК II *айн. узвий* 2. *Органик равишда боғланган масалалар.*

ОРГАНИСТ Орган чалувчи мусиқачи; орган созловчи ёки таъмирловчи уста.

ОРДЕН I [нем. Orden < фр. ordre < лот. ordo, ordinis — қатор, даража; тартиб; тузум] Ҳарбий ёки гражданлик бурчини намунали бажарганлик учун бериладиган турли даража ва номдаги нишон, мукофот. *«Соғлом авлод учун» ордени. Орден билан мукофотламок.* ■ *Халқ хўжалиги ва маданиятнинг турли соҳаларида юксак меҳнат кўрсаткичларига эришган кишилар шу қимматли металлдан тайёрланган орден ва медаллар билан тақдирланади. «Фан ва турмуш».*

ОРДЕН II [лот. ordo, ordinis] Католик монахларнинг муайян низомномага эга бўлган ташкилоти.

ОРДЕНДОР *айн. орденли.*

ОРДЕНЛИ Орден олган, орден билан мукофотланган. *«Дўстлик» орденли ўқитувчи.*

ОРДЕР [нем. Order < фр. ordre — тартиб, буйруқ < лот. ordo — қатор, тартиб] 1 Бирор нарсани олиш, бериш, бирор ишни бажариш ҳақида берилган ижозат қоғози, буйруқ варақаси, расмий ҳужжат. *Квартира (олиш) учун берилган ордер. Ордер бланкаси.* ■ *Умид ғоятда хурсанд, икки хонали квартирага ордер олган кунийё, даров кўчиб келди. Мирмуҳсин, Умид.*

2 Бухгалтерияда: пул маблағлари ёки моддий бойликлар билан операцияларни амалга оширишга оид ҳужжат. *Тўлов ордери. Касса ордери.*

ОРДИНАРЕЦ [фр. ordonnance — хабар берувчи; чопар] ҳарб. Командир ёки штаб хузурида ҳар хил топшириқларни бажарувчи ҳарбий хизматчи. *Тўламант урушда.. қайси бир генералга ординарец бўлган экан. С. Анорбоев, Оқсой.*

ОРДИНАТА [лот. ordinatus — тартибланган; тартиб билан жойлаштирилган] *мат.* Фазодаги нуқтанинг вазиятини аниқловчи уч координатадан бири.

ОРДИНАТОР [лот. ordinator — бош-қарувчи; тартибга келтирувчи] Шифохоналарда (касалхона, клиника ва ш.к. да) тадқиқот ва даволаш ишини бажарувчи, одатда бўлим мудирини раҳбарлиги остида ишловчи врач.

ОРДИНАТУРА [лот. ordinator — бош-қарувчи; тартибга солувчи] тиб. 1 Ординатор иши, вазифаси; ординаторлик.

2 Амалий тиббиёт аспирантурасининг бир тури. *Клиника ординатураси.*

ОРДОНА Эгасиз қолган, эгаси ўлган; сабил. *Ордона кетмонни узат! Ордона қолгур (қолсин)! (қарғ.).* ■ *Ҳа, ордона, менинг айтганларим у ёқда қолиб, ўзингизнинг дардингизда юрган экансиз-да!* Ҳ. Назир, Ўтлар тугашганда. -*Қуриб кетсин!* — деди у [жувон] йиғламсираб. — *Ўқишинг бошингдан ордона қолсин, Мастон! А. Қаҳҳор, Мастон.*

ОРЗИҚМОҚ [асли орзу қилмоқ] Қаттиқ истамоқ, эришиш, етишиш истаги билан ёнмоқ; интизор, муштоқ бўлмоқ. *О, юрак, ёр келмай, орзиққанинг келмай туриб мунча ўртанмасан!* М. Исмоилий, Фарғона т.о. *Ўз номи чақирилишини орзиқиб кутган Холмурод зипиллаб саҳна олдида борди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

Юраги (ёки кўнгли) орзиқмоқ Юраги дукилламоқ, юраги шув этиб кетмоқ (шодлик, кўрқув, ҳаяжон каби туйғулардан). *Балки, муҳаббат шудир? Бўлмаса, нега юрагим орзиқади.* Шухрат, Шинелли йиллар.

ОРЗУ [ф. آرزو — хоҳиш, интилиш; истак] Дилдаги истак; эзгу умид; интилиш. *Орзу қилмоқ. Орзуга етмоқ. Орзуга эришмоқ. Орзуга айб йўқ.* Мақол. *Ҳар ерни қилма орзу, ҳар ерда бор тош-тарозу!* Мақол. ■ *Умид орзу қилган турмуш сароб бўлиб қолаётганга ўхшарди.* Мирмуҳсин, Умид.

Орзуси ушалмоқ қ. ушалмоқ. **Бола-чақаларнинг орзусига етинг** Болаларни ўстириб-ундириб, уйлаб-жойлаб, тўй-томошаларини кўринг, бахтли-саодатли бўлишларига эришинг. [Нусрат хола:] *Бола-чақангизнинг орзусини кўринг, оталик қилдингиз.* Ойдин, Эр юрак.

ОРЗУ-АРМОН Дилдаги орзу ва армонлар. *Бирор киши, нима қилмоқчисан, қандай орзу-армонларинг бор, деб сўрагани, шу ҳам одам-ку, деб гапимга қулоқ солгани йўқ.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

ОРЗУ-ИСТАК айн. орзу-армон. *Қайта қуриш ва ошқоралик меваларини кўрмоқ ҳар бир виждонли кишининг орзу-истагидир.* Газетадан.

ОРЗУЛАМОҚ Орзу қилмоқ, муштоқ бўлмоқ, ҳаваси келмоқ. *Ёқимтой бўл ҳар ерда, Мактаб, кино, лагерда. Ҳар сўзингдан бол томсин, Кўрган орзулаб қолсин.* Қ. Муҳаммадий.

ОРЗУЛИ 1 Кўпдан бери орзу қилинган, орзиқиб кутилган; кўнгилдаги. *Орзули тўй.*

■ *Отабекнинг орзули келин олдида кирмаслиги важдан Ўзбек ойим аччиғланди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Орзулар билан тўлиб-тошган. *Орзули дунё.*

ОРЗУМАНД [ф. آرزومند — истовчи, хоҳловчи, интилувчи; орзу қилувчи] Орзу қилувчи, истовчи; интизор, муштоқ. *У сени бир кўришга орзуманд.* ■ *Нусратбек машшоқларнинг бир-икки ашуласини эшитишга орзуманд эди.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди. -*Суҳбатингизга орзуманд эдик, шошманг, марҳамат қилинг!* — дастурхонга ишорат қилди Олимхон. Ойбек, Танланган асарлар.

ОРЗУМАНДА [ф. آرزومنده] с.т. Орзуманд. [Тўпа хола:] *Анорхон сиз билан гаплашгани орзуманда эди.* И. Раҳим, Ҳаёт булоқлари. *Урушга орзумандамисиз, мана бу бойвачча укангизни олиб жўнайверинг, йўл очик.* Ойбек, Танланган асарлар.

ОРЗУМАНДЛИК Орзумандга хос хусусият; муштоқлик. *Раим оқсоқол гапдан тўхтади, кўзларида ёнган орзумандлик бирдан ўчди.* М. М. Дўст, Галатепага қайтиш.

ОРЗУ-УМИД Дилдаги орзу ва умидлар, истаклар. *Икки ёшнинг орзу-умидлари, гоялари бор.* Ойбек, Нур қидириб.

ОРЗУ-ХАЁЛ Истак, умид ва ўй-фикр. *Дангасанинг орзу-хаёли — чўкиб кетган хумча мисоли.* Мақол.

ОРЗУ-ЎЙ айн. орзу-хаёл. *Аллаларда онанинг руҳий дунёси, фарзандга бўлган муҳаббати, орзу-ўйлари акс этади.* «Саодат».

ОРЗУ-ҲАВАС 1 Дилдаги эзгу истак ва ниятлар. [Фуломжон] *Қалбидаги тилак ва истакларни аввалги кунни дадил айтолмаган бўлса, эртасига ҳаммасини — бутун орзу-ҳавасини, севги ва сезгисини очик айтди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

2 Орзули катта тўй-томошалар, тантанали маросимлар. - *Не-не орзу-ҳаваслар билан келин қилган эдим, — ҳасратини тўка бошлади энамиз, — кўнглимдагидай чиқмади. «Ёшлик». Ҳалиги мен айтган ўртоғимнинг ота-оналари.. орзу-ҳавас қидириб, бечора қизларини қаритиб қўйдилар!* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Орзу-ҳавас кўрмоқ Бола-чақаларини ўстириб-ундириб, уйлаб-жойлаб, барча тўй-маросимларини, қувончларини кўрмоқ. *Худога шукур, тўй кўрдим, чимилдиққа кирдим, орзу-ҳавас кўрдим.* И. Раҳим, Чин муҳаббат. *Биз бурун замонда шунча давлат билан бу хилда орзу-ҳавас кўрган эмасмиз.* А. Қаҳҳор, Йиллар.

ОРЗУ-ҲАВАСЛИ Орзу-ҳавас қиладиган; дабдабали тўй-маросимларни яхши кўрадиган ва уларни ўтказишга қурби етадиган. *Орзу-ҳавасли жойни қидирмасдан, қизларини бир кишига бериб қўя қолсалар, албатта, бу савдолар йўқ эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОРИГАМИ [яп.] Қоғоздан турли шакллар, буюмлар ясаш санъати. *Тошкентда Япониянинг оригами санъати бўйича дарслар бошланди.* Газетадан.

ОРИГИНАЛ I [лот. originalis — илк, дастлабки; асл, туғма; ўзига хос] I Асл нусха; бирор асар ёки нарсанинг бевосита муаллиф ёки ихтирочи томонидан яратилган нусхаси; асли. *Мақоланинг оригинали.* ■ [Ҳофиз] *Асарларининг оригинали билан танишишга ҳам имкон бериш ниятида китоб форс ва ўзбек тилларида нашрга тайёрланди.* Ш. Шомухамедов, Ҳофиз.

2 Нашр, чоп этиш учун асос бўлиб хизмат қилган қўлёзма; кўпайтирилиш учун мўлжалланган тасвир, фотосурат ва ш.к.

3 Бошқа тилга таржима қилишга асос бўлган матн.

ОРИГИНАЛ II Бошқаларга ўхшамайдиган, ўзига хос; ажойиб. *Оригинал безаклар. Оригинал конструкция. Раққосанинг оригинал портрети.* ■ *Театримизнинг қадрдони, олим ва драматург Иззат Султон «Абдулла Қодирийнинг ўтган кунлари» деган оригинал асар эзиб берди.* Газетадан.

ОРИЕНТАЦИЯ [фр. orientation — шарқ томон йўналиш < лот. orient, orientis — шарқ] I Дунё томонларига (шарқ, ғарб, шимол ва жанубга) нисбатан ўзининг тур-

ган жойини, қардалигини аниқлаш, белгилаш (дастлаб — шарққа нисбатан аниқлаш). *Бир жойда туриб, горизонт томонларини топа билиш ориентация олиш деб аталади.* «География».

2 *кўчма* Ўз фаолиятида бирор кимса, нарса, маслак, йўналиш ва ш.к. га қараб иш тутиш.

ОРИЕНТИР [«ориентация» с. дан] Ҳаракат йўналишини, дунё томонларини, ўзи турган жойини аниқлашга ёрдам берадиган, яхши кўриниб турадиган ва қимирламайдиган нарсалар (мас., алоҳида дарахт, бино, тепалик); аниқлагич; кўрсаткич. *Радиооператор эфирга ориентир берар эди.* А. Мухтор, Қаноти синган орзу.

ОРИЙ I [лот. Ariana < юн. Ariana (Ариана) ва санскр. Арьяварта — мазкур номдаги қабилалар яшаган жой номи (ҳозирги Афғонистон ҳудудида) санскритда «келгинди», «бегона», «хўжайин» маъноларида ҳам қўлланган] Ҳинд-европа, энг асосан ҳинд-эрон халқларининг умумий шартли номи.

ОРИЙ II [ф. آری — ҳа; шундай; ҳақиқатан] *тасд. юкл., эск. кт.* Ҳа шундоқ; рост; албатта, ҳақиқатан. *Орий, мирзам, камина бу бобда мақтанса арзийдур.* М. Осим, Сеҳрли сўз.

ОРИФ [а. عارف — билувчи, хабардор] I *эск. кт.* Илм билан ахлоқий етукликка эришган шахс, маърифатли, билимдон, доно. *Нодонлар илкида ориф қисмати, Рухсиз сурат каби тебранар ҳаёт..* Ҳ. Асқар, Ёшлик.

2 Ориф (эркаклар исми).

ОРИФЛИК Орифга хос хусусият. *Маърузаларда мумтоз адабиётга доир мақолалар тўғрисида бирор жўяли фикр йўқлиги, танқидчилар ижодида орифлик кам кўринаётганлиги алоҳида таъкидланади.* Газетадан.

ОРИЯТ [а. عاریت — бировдан вақтинча олинган нарса; қарзга берилган буюм] I Ор-номус; иззати нафс. *Ориятинг бўлса, сен ҳам далага чиқ, кучингни кетмонда кўрсат, мен сени мард билай.* С. Аҳмад, Қадрдон далалар. *Ёш эмасми, бирдан унинг орияти кўзгалди, Шартта настга тушди у ҳам, У ҳам яёв йўл олди.* А. Орипов, Йиллар армони.

Орият талашмоқ Ор-номус талашмоқ, ўз иззати нафсини ҳимоя қилмоқ, обрўни қўлдан бермаслик, ўз обрўйига доғ туширмаслик учун курашмоқ.

2 Уят, шарм; ор. *Бойлар етимчани чўри қилишга ҳам орият қилади*. П. Турсун, Ўқи-тувчи.

Орияти келмоқ Ор қилмоқ, уялмоқ.

3 *сфт. эск.* Асли ўзиники бўлмаган, бировдан вақтинча сўраб олинган. *Орият тўн.* ■ *Масалан, Саримсоқ, унга ерни ҳукумат берган. Орият ер.* А. Қаҳҳор, Сароб.

ОРИЯТЛИ Ор-номусни биладиган, ўз обрўйини қадрлайдиган; номусли. *Ориятли одам.* ■ *Акбарали ориятли одам! Қасд олмай кўймайди.* С. Аҳмад, Уфқ.

ОРИЯТМАНД айн. **ориятли.** *Мурод аканинг ориятманд одамларга ўхшаш, ўзи тўқиган тарихи йўқ.* М. М. Дўст, Галатепага қайтиш.

ОРИЯТНИШИН [а. + ф. *عاريت نشين* – вақтинча ўтирувчи, яшовчи] *кам қўлл. кт.* Бировнинг уй-жойида вақтинча истиқомат қилувчи; ижарачи. [*Маъсумхўжа*] *Ҳамма талабаларга, айниқса, қашшоқ ва ориятнишинларга ҳурмат аралаш муҳаббат билан салом берар ва меҳрибончилик билан ҳол-аҳвол сўрарди.* С. Айний, Эсдаликлар.

ОРИЯТСИЗ Ор-номусни билмайдиган, ўз обрўйини қадрламайдиган; номуссиз, ор-сиз. *Ориятсиз одам.*

ОРИЯТСИЗЛИК Ориятсиз кишиларга хос хатти-ҳаракат, қилиқ, иш. *Ориятсизлик қилмоқ.*

ОРИЯТЧАН Жуда ҳам ориятли, обрўйига доғ туширмасликка, гард юқтирмасликка қаттиқ тиришувчи; номусли.

ОРИЯТЧИ айн. **ориятчан.**

ОРИҚ Баданига эт битмаган; озгин, камгўшт. *Ориқ одам. Ориқ кўй. Ориқ отга чанг юқар.* Мақол. ■ *Пустакда сўлжайиб ўтирган ориқ боланинг нурсиз кўзлари ҳали ўртадаги унда эди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

Ориқ ер Ўсимликка керакли озиқ моддалари етишмайдиган, камҳосил ер. *Холбой минг йилдан бери устида мол боқиб келинган хирмонтепадан нуқул тупроқни келтириб, қақшаб ётган ориқ ерга солиниши кераклигини билиб олди.* К. Яшин, Ҳамза.

ОРИҚЛАМОҚ 1 Эти қочиб озгин тортмоқ; озмоқ. *Нусратбек холасининг ориқлаб, суяклари кўйлагини туртиб турган елкасига, косовдай қўлларига қараб, маъюс тортиб кетди.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

2 Кучи, ҳосилдорлиги кетмоқ, камаймоқ. *Устига-устак, сурункасига пахта экил-*

ган ерлар ориқлаб, ҳосил камаяди, ҳар хил қурт-қумурсқа кўнаяди. С. Сиёев, Ёруғлик.

ОРИҚЛИК Озгинлик, камгўштлиқ; шундай хусусиятга эгалик. *Мол ориқликда билинади, йигит – ғарибликда.* Мақол. ■ *Баданинг ташқи кўриниши офталари – ўтакетган семизлик ва ўтакетган ориқлик.* «Саодат».

ОРИҚ-ТИРИҚ Жуда ҳам ориқ, рамакжон. *Биздан сўнг яна учта-тўртта дўкондор кириб келади. Ориқ-тириқ, зиқна, кўпчилиги пасткаш одамлар.* Ойбек, Болалик. *Ем-хашак йўқ, бир пой хўжиз ориқ-тириқ.* Ф. Фулом.

ОРКЕСТР [фр. *orchestre* – театрдаги ўтириш жойи < юн. *orchestra* – рақс майдончаси; юнон театрида саҳнанинг олд майдончаси] 1 Мусиқа асарини биргаликда ижро этадиган турли хил чолғу асбоблари йиғиндиси ва шу асбобларни чалувчи мусиқачилар жамоаси. *Торли оркестр. Симфоник оркестр. Оркестр садоси.* ■ *Миллий чолғу асбоблари оркестри халқ куйларидан ижро этди, қизлар ўйин тушди.* Ҳ. Турсунқулов, Ҳаётим қиссаси.

2 Театр саҳнаси олдида мусиқачилар учун қилинган махсус жой.

ОРКЕСТРАНТ Оркестр чолғучиси; оркестр иштирокчиси. *Шу давр ичида ўқув даргоҳимизда 3 мингдан ортиқ юқори малакали пианиночилар, оркестрантлар ва халқ чолғулари ижрочилари тайёрланди.* Газетадан.

ОРЛАНМОҚ Ор-номус қилмоқ, уялмоқ; тортинмоқ, ўзига муносиб кўрмаслик. *Билмагани сўраб ўрганган олим, орланиб сўрамаган ўзига залим.* Мақол. ■ *-Мен шу чоққача, – деди Хушрўй, – бандасига бош эгишни ва бандаси олдида тавба қилишни ор билдим ва шу орланишим орқасида ҳар кимнинг устида юрдим.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОРЛИ айн. **ориятли.** *Орли одам.*

ОРНАМЕНТ [лот. *ornamentum* – безак, нақш < *ornare* – беа(т)моқ] Геометрик шакллар билан ўсимлик ёки ҳайвонлар оламидан олинган тасвирларни ритмик тартибда қўшиб, уйғунлаштириб ишланган бўёқли, ўйма ёки чизма нақш, безак.

ОРНИТОЛОГИЯ [юн. *ornis, ornithos* – куш + *logos* – фан, таълимот] Кушларни ўрганувчи соҳа. *1884 йилда орнитология соҳасидаги илмий тадқиқотлар ва амалий*

ишларни мувофиқлаштириш мақсадида Халқаро орнитологлар комитети тузилди. «ЎЗМЭ».

ОР-НОМУС I Хижолат тортиш, уялиш туйғуси; уят, ор, номус. *Ор-номуси йўқ одам.* ■ *Муҳтожлик — инсон ор-номусига тажовуз қилади, иродасини букади, чора ахтартиради.* «Ёшлик».

2 Кишини улуғлайдиган, унга нисбатан ҳурмат туғдирадиган иш, нарса ёки хислат-фазилят; шон-шараф. [*Сидиқ:*] *Муҳаббат севгини, ор-номусни товламачи бир савдогарга сотди, виждонни латта-путтага айирбош қилди.* Н. Сафаров, Ҳаёт мактаби.

ОР-НОМУСЛИ Ор ва номуси бор; ориятли, орли. *Ор-номусли одам.* ■ *Дунёда яхши умр сурдинг, ор-номусли, адолатли яшадинг.* Т. Обидов, Юсуфжон қизик.

ОРО [ф. *أرا* — безатувчи, зеб берувчи] *кт. 1 айн. оройиш.*

Оро бермоқ Зеб бермоқ, безамоқ; пардозламоқ. *Французлар дунёда хунук аёллар йўқ, фақат ўзига оро бермаган, парваришсиз аёлларгина бор, деб ҳисоблашади.* «Саодат». *Тўлган ойдек, тўлғаниб, ул қомати зебо яна, Ўз жамолига бериб пардоз ила оро яна. Ҳабибий. Қир бағрига қўйин ёяр чўпонлари, Боғларига оро берар боғбонлари.* Я. Курбон.

2 Баъзи отларга қўшилиб, «безак, безовчи, қизитувчи, шодлик бағишловчи» каби маънолар беради, мас., *жаҳоноро, мажлисоро, суҳбаторо.*

ОРОЙИШ [ф. *ارايش* — безак, зийнат; кийим-кечак; саф тортиш, тартиб] *кт. Зеб, зийнат, пардоз, оро; чирой. Яхши либос танга оройиш, Яхши йўлдош жонга осойиш.* Мақол. ■ *Борисов кийим-бошларини кўздан кечириб, ўзига оройиш берди-да, бигиз бўлиб уфққа санчилиб кетган йўлга қаради.* Шўҳрат, Шинелли йиллар.

ОРОЛ Атрофи, ҳамма томони океан, денгиз, дарё ёки қўл суви билан ўралган қуруқлик. *Сахалин ороли. Қрим ярим ороли.* ■ *Дала шийпони кўм-кўк пахтазор ўртасида орола ўхшаб туради.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. *Филитпин ороларида яшовчи халқларнинг энг севимли, ноёб таоми митти балиқлардир.* К. Маҳмудов, Қизикарли пазандалик.

ОРОЛАНМОҚ *поэт.* Безанмоқ, ясанмоқ; гўзаллашмоқ. *Яхши оролан, безан, э боғлар, мавсум учун.* «Гулистон».

ОРОМ [ф. *آرام* — тинчлик, хотиржамлик; дам олиш, ҳордиқ] *Жон-тан роҳати; дам олишдан, тинчликдан, осойишталикдан топиладиган роҳат, ҳузур. Ором бермоқ. Ором олмақ.* ■ [*Навкарларнинг*] *Ҳайқириқ ва сўкинишлари.. бева-бечораларнинг оромини бузар ва чўчитарди.* Ш. Тошматов, Эрк қуши. *Сув жилдираб оқар, унинг салқини кун бўйи иссиқдан пишган қизларга ором бағишларди.* С. Зуннунова, Гулхан.

Нафси ором олди Нафси қонди. *Асрор муздек сувдан симириб, нафси ором олди.* «Ёшлик». **Ороми бузилмоқ** Осойишталиги, тинчлигига халал етмоқ. *Нормўмин бўла бошлаганимни биламан, уйдагиларнинг ороми бузилди.* М. М. Дўст, Лолазор.

2 Тинчлик, осойишталик. *Сокин тун оромини онанинг ноласи бузди: — Ёлғизимдан жудо қилдинглар-ку, қон қусгурлар.* Газетадан.

ОРОМБАХШ [ф. *آرامبخش* — тинчлик, хотиржамлик бағишловчи] Ором берувчи; роҳат, ҳузур, осойишталик бағишловчи. *Оромбахш шабада.* ■ *Эй, қуёшли республикам, сен Шарқ машъали, Оромбахшдир қучоқларинг, тоғли, нашъали.* Ғайратий. *Хонага баҳор ҳавосининг оромбахш нафаси кирди.* Газетадан.

ОРОМГОҲ [ф. *آرامگاه* — дахма, мақбара; дам, ором олиш хонаси] 1 Кишилар дам оладиган, роҳат қиладиган жой. *Раҳимага ҳамроҳ бўлиб келганларнинг кўпи йўлнинг нариги бетида — ёнғоқзордаги меҳмонлар учун қурилган оромгоҳда қолишди.* С. Аҳмад, Жимжитлик.

2 Мактаб ўқувчиларининг ёзги таътилда дам олиши учун қурилган жой. *«Соғлом авлод йили»да 26 мингдан зиёд ўғил-қизлар вилоятимиз ёзги оромгоҳларида дам олиб, янги куч-ғайрат тўпладилар.* Газетадан. *Ёз фаслининг жазирамасида таътилни мазмунли ўтказишни устаган болажонларнинг аксарияти турли оромгоҳларга ошиқадилар.* Газетадан.

ОРОМИЖОН [ф. *آرامجان* — маҳбуб, маҳбуба; юпатувчи, тинчлантирувчи] 1 Танга ором берувчи. *Оромижон ичимлик хиллари тобора кўнайиб боряпти.* «Фан ва турмуш». *Муздек сувда яйраб-яшнаб қулоч отиш бир роҳатижон, ўзни офтобга тоблаб ётиш бир оромижон.* М. Мансуров, Ёмби.

2 Кўчма Севикли ёр, маҳбуба. *Эй менинг нозик ниҳол, оромижоним, қайдасан, Бу кўн-*

гил бустонида гунча даҳоним, қайдасан? Машраб.

ОРОМИЙЛАР Арабистон ярим оролидан чиққан ва милоддан аввалги 14–11-асрларда Фарбий Осиё бўйлаб тарқалган кўчманчи сомиё қабилалар.

ОРОМКУРСИ айн. **кресло**. Улар тушиликдан қайтиб, Одиловнинг бўлинмасидаги оромкурсиларга ўтирдилар. «Ёшлик». Жобу қишлоғида бир гуруҳ дугоналар Шўрчи мебель фабрикасининг чаптаст усталарини лол қолдириб, диван, оромкурси ясамоқдалар. Газетадан.

ОРОМЛАНМОҚ кам қўлл. Ором олмоқ, тинчланмоқ, роҳат қилмоқ.

ОРОМСИЗ Ороми йўқ, нотинч, беором. *Оромсиз кунлар.*

ОРОМСИЗЛИК Оромини йўқотган кишининг ҳолати; нотинчлик, беоромлик; бетоқатлик. *Шу йўсин оромсизлик ва бесаранжомлик ичида унинг [Отабекнинг] ойкунлари ўтиб турар эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОРСИЗ Беор, ориятсиз, ори йўқ. *Орсиз одамдан қоч.* Мақол.

ОРСИЗЛИК Орияти, ори йўқлик. *Отанинг ўлими ҳақидаги машъум сўзлар ғам-ғусса ёки дард-алам билан эмас, маст-аласт бақриққа қўшиб, орсизлик билан ўқилмоқда эди.* А. Мухтор, Кумуш тола.

ОРТ 1 Кимса ёки нарсанинг юз, бет, олд томонига тескари томон; орқа, кет. *Ортга қарамоқ. Ортга тисарилмоқ. Ортда қолмоқ. Ортдан бормоқ. Юк машинанинг ортидаги прицеп.* ■ *Ёрмат бошини ортга, хотини томонга буриб, ўқрайди.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 Бирор нарсадан нариги томон; нариги, у ёқ. *Девор ортида бир одам бор.* ■ *Қуёш олтин баркаш бўлиб, уфқ ортига яшириниши билан салқин тушади.* Газетадан.

3 3-ш. эгалик ва ж.к., ў.-п. к. ва ч.к. қўшимчалари билан кўмакчи вазифасида қўлланади (қ. **ортига**, **ортида**, **ортдан**). *Муаммони ҳал қилиш учун бу иш ортидан кўп югурди. Бормаган ташкилоти қолмади.* Газетадан.

ОРТИГА айн. **орқасига**.

ОРТИДА айн. **орқасида**. Егани олдида, емагани ортида қ. **емоқ**.

ОРТИДАН айн. **орқасидан** **3**. *Ўринбой бир сўзни икки қилмай, хаёл суриб чиқиб кетди,*

раис унинг ортидан илжайиб қолди. Ойдин, Юрагида ўти бор.

ОРТИЛМОҚ **Ортмоқ** II фл. мажҳ. н. *Десант ортилган паром кўзгалганда, Днепр чайқалди.* Н. Сафаров, Соҳиб чангал. *Бу аризаларда Ўрмонжонга ортилмаган жиноят қолмаган.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

ОРТИҚ I рвш. **1** Белгили миқдордан, меъёрдан зиёд; ошиқ, кўп. *Йиғилишга юздан ортиқ киши келди.* ■ *Адолат касалхонада бир ойдан ортиқ ётди.* С. Зуннунова, Гулхан. *Элликдан ортиқ дурадгор фақат белкурагу кетмонга соп яшаш билан овора.* С. Аҳмад, Уфқ. [*Элликбоши*] *Дарров ховлини ўз баҳосидан анча ортиққа олибди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

Ортиғи билан **1**) ошиғи билан, ошириб; белгиланган миқдордан ҳам кўпайтириб. *Режа ортиғи билан бажарилди;* **2**) кўп деганда, жуда борса, нари борса. *Бу мақола, ортиғи билан, ўн бет бўлади.*

2 Меъёридан ёки керагидан ошиқ, ҳаддан ташқари. *Ортиқ даражада қайгурмоқ. Ҳаддан ортиқ кулмоқ.* ■ *Ҳар ҳолда, Тошкент аҳолиси Азизбек истибдодидан ортиқ тўйди, қимдан кўмак сўрашни ҳам билмайди!* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

3 (ч.к. билан, фақат қиёслашда) Зиёд, яхши, афзал, аъло. *Унинг сендан ортиқ жойи йўқ. Сени жонимдан ортиқ севаман.* Ақлдан *ортиқ бойлик йўқ.* Мақол. ■ *Ўзингиз ҳам, келин ойим текканида, Гаффордан ортиқ эмасдингиз-ку!* С. Зуннунова, Кўк чироқлар. *Тегса арзийдирган йигит. Бундан ортиғини топармидим, дедим, кўнгил қўйдим.* Ойдин, Садағанг бўлай, командир. - *Зулм, хўрланиш, ҳақорат шунчалик бўлар, Қоратой ака!* Бундан *ортиғини каллам сиғдирмайди, — ғазабдан титраб гапирди* Йўлчи. Ойбек, Танланган асарлар.

Ўлса ўлиги ортиқ Икки нарсани ўзаро қиёслашда қўлланадиган ибора: ҳатто ўлиги афзал, зиёд. *Бир ҳисобда ҳар қадамда минг битта ваъда бериб, сал нарсага йиғлаб юрадиган йигитлардан Шукруллонинг ўлса ўлиги ортиқ.* «Ёшлик».

4 Кучли, зўр. [*Холисхон:*] *Ҳақиқат: ишқ ўти ортиқ экан дўзах ўтиданким, Куйиб бағрим, кулим кўкларга соврилганга йиғлайман.* Ҳамза, Паранжи сирлари.

5 Бўлиб ўтгандан, кўрилгандан, кечирилгандан ташқари, ундан ошиқ. *Ортиқ чора*

йўқ эди. У, истар-истамас, Гулнордан воз кечди. Ойбек, Танланган асарлар. Бу тўғрида [Юсуфбек ҳожи ҳақида] ортиқ баҳс қилинмади ва сўз бошқа хусусларга ўтди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. [Бадрий:] Мен бундай ҳақоратга ортиқ чидамайман! З. Саид, Н. Сафаров, Тарих тилга кирди.

6 Ортиқча, бехуда, ўринсиз. Ёмоннинг бир қилиғи ортиқ. Мақол. ■ Худо ўша қора кунни ҳам ортиқ кўриб, қаҳрига олди. М. Исмоилий, Фарғона т.о.

ОРТИҚ II 1 Баданда ёки бирор аъзода бўртиб, ўсиб чиққан жой (кўпинча туғма бўлади). Ўнг қоши устидаги кичкина ортиқ ҳам қуруқ қолмади, қоп-қора хол бўлиб, тиниқ юзда «мана мен» деб ўз рассомини қувонтирди. Ойдин, Кўнгили тўлдими, яхши йигит. У [раис] ҳар гал бизникига келганда, ортиғи бор дағал қўллари билан елкамага қоқиб, хафа бўлма, Наби.. дер эди. С. Аҳмад, Ойдин кечалар.

2 Ортиқ (эркаклар исми).

ОРТИҚЛИК Меъеридан зиёдлик, кўплик; афзаллик. Иссиғим ортиқлигидан сув устига сув ичардим. М. Исмоилий, Фарғона т.о.

ОРТИҚЧА I Белгили миқдордан ортиқ; кўп. Ортиқча пул. Ортиқча харажат.

2 Керагидан, йўл қўйилиши мумкин бўлганидан ортиқ, ҳаддан зиёд. -Мени ортиқча иззату икром қилиб, ноқулай аҳволга соляпсизлар, - деди Умид. Мирмуҳсин, Умид. Содда одам ортиқча хурсандчиликдан ҳам ўзини йўқотиб қўйса ажаб эмас. П. Турсун, Ўқитувчи. Эрининг бу сўзига Ўзбек ойим ортиқча қизишади, лаби-лабига тегмай бобиллаб беради. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Бизники [томорқа] нормадан уч ҳисса ортиқча. Ойбек, О.в. шабадалар.

3 Кераксиз, фойдасиз. Ортиқча гап. ■ Назокатга болалари йўғида эрмак бўлган Назми кейинчалик ортиқча бўлиб қолди. Шухрат, Умр поғоналари. Қирқилган қулоғи теп-текис бўлиб кетган, бу унинг [Қулмат қорининг] силлиқ калласига шундай ярашганки, соғ қулоғи худди ортиқчадай кўринарди. А. Мухтор, Опа-сингиллар. Ҳасанали эндиги ўтиришни ортиқча топиб, ўрнидан турди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОРТИҚЧАЛИК Керагидан, мумкин бўлганидан кўплик, ҳаддан зиёдлик; бефойдалик. Улар.. радио эшитиб қувнашса, жаҳонда нима кечаётганидан хабар топиб ту-

ришса, ортиқчалик қиладими? С. Анорбоев, Оқсой.

ОРТМАЧОҚЛАМОҚ шв. Ортмоқламоқ, кўтариб олмақ. Кунларнинг бирида Мўтилла ўзидан катта велосипедни ортмачоқлаб, зинапоялардан юқорига чиқаётганда, ҳаддан зиёд толиб, кўзи тиниб, йиқилиб тушди. Мирмуҳсин, Қахрамоннома. Ниёзмурод катмаккон хумчани ортмачоқлаб, Бибиғул кетидан Тошқудуқ томон жўнади. Мирмуҳсин, Чўри.

ОРТМОҚ I 1 Кўпаймоқ, ошмоқ. Меҳнатдан дўст ортар, гийбатдан — душман. Мақол.

2 Кўчма Кучаймоқ, ошмоқ, ўсмоқ; мустаҳкамланмоқ. Инсониятнинг энергияга эҳтиёжи кун сайин ортиб бормоқда. «Фан ва турмуш». Отабек тўғрисидаги ташвиш боягидан ўн қайта ортган эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Иссиқ тобора ортар, «ғир» этган шамол йўқ. Ойбек, Танланган асарлар.

3 Кўчма Устига қўшилмоқ, юкланмоқ. Саримсоққа яна бир янги вазифа ортди. А. Қаҳҳор, Сароб.

4 Устун келмоқ, ошиб тушмоқ. Ўйинчининг санъати дафчиникидан, дафчиники ўйинчиникидан ортар эди. М. Исмоилий, Фарғона т.о.

5 Ошиб қолмоқ, ортиқча бўлиб қолмоқ. Бу ош ўн кишига етиб ортади. Харажатлардан беш сўм пул ортди.

6 Етиб ва ошиб қолиб тўпланмоқ. Қалай, нонвойликдан бир нима ортдими? Ойбек, Танланган асарлар.

7 Маълум бир чегара, миқдор ёки меъёрдан ошмоқ, ўтмоқ. Уста Баҳромнинг юракбуруғ бўлганига ўн беш кунчадан ортибди. М. Исмоилий, Фарғона т.о.

ОРТМОҚ II 1 Юкни транспорт воситасининг устига ёки ичига жойламоқ, юкламоқ. Машинага кўмир ортмоқ. ■ Уқ-дориларни отларга ортиб, қолганларини ўзимиз елкалаб олдик. И. Раҳим, Чин муҳаббат. Пахта ортган сон-саноксиз карвонлар қатор. Ғайратий. Фақат ўз соҳасини билувчи одам худди бир томонига юк ортилган қайиққа ўхшайди. Шукрулло, Сайланма.

2 Кўчма Зиммасига юкламоқ, бўйнига қўймоқ, тақмоқ. -Билсанг, — деди ҳожи, — менинг устимга мундоғ тўхмат ортишдан уял, бола! А. Қодирий, Ўтган кунлар.

[Бировга] оғирлигини ортмоқ қ. оғирлик **3**.

ОРТМОҚЛАМОҚ Орқасига олиб кўтармоқ; елкасига ортиб олмоқ. *Хотинлар ҳам, эркалар ҳам болаларини ортмоқлаган, йўлга тушишга тайёр.* С. Нуоров, Дурдона. *-Сени қай фурсатда ортмоқлаб олганимни билмайсан-да, чувринди чопончада эдинг, оёқларингда эски калиш эди, — деди Яхшибоев.* М. М. Дўст, Лолазор. *Текиширув пайтида чет элдан ортмоқлаб келинган.. кийим-кечакалариёна эмас, сохта тадбиркорнинг ўзи ҳам ҳужжатсиз эканлиги маълум бўлди.* Газетадан.

ОРТО-, ОРФО- [юн. orthos — тўғри, тўппа-тўғри] Байналмилал ўзлашма кўшма сўзларнинг биринчи қисми: бирор нарса-ҳодисанинг тўғрилигини, тиклигини, тўғридан-тўғри рўй беришини билдиради (Юнонча олд кўшимчанинг икки хил ўқилишидан икки хил вариантда ёзилади), мас.: *ортопедия, орфография.*

ОРТОДОНТИЯ [орто.. + юн. odus, odontos — тиш] Стоматологиянинг тишларнинг нотўғри жойлашиши ҳамда жағ-юз суякларининг деформациясини ўрганувчи, уларнинг олдини олиш ва даволаш усулларини ишлаб чиқувчи соҳаси.

ОРТ-ОЛД Орқа-олд.

Орт-олдини ўйламоқ кўчма Ҳар томонлама ўйламоқ; маълум нарсанинг натижасини олдиндан мўлжалламоқ. *Чўпон ортолдини ўйлаб келган экан, пулни ҳамёнга солиб, хуржундан сур тери чиқарди.* М. М. Дўст, Галатепега қайтиш.

ОРТОПЕДИЯ [орто.. + юн. paideia — парвариш қилиш; ўқитиш-ўргатиш] Тиббиётнинг қўл, оёқ ва умуртқа поғонасининг туғма ёки кейин орттирилган касалликларини ўрганувчи, уларнинг олдини олиш ва даволаш усулларини ишлаб чиқувчи бўлими (травмотология билан биргаликда ягона мутахассислик ҳисобланади). *Турғунали ўтган сафар ортопедия институтига «оёғини янгилагани» борганда, пенсияга олган икки юз элик сўмини Саттор номидан Мудофаа комитетига юборган экан.* А. Мухтор, Кумуш тола.

ОРТТИРМА: сифатларнинг орттирма даражаси тлш. Белгининг бошқа предметлардагига нисбатан ортиқ эканлигини билдирувчи сифат шакли, мас., *энг яхши китоб. Фёълларнинг орттирма нисбати тлш.* Ишнинг бирор восита ёки бошқа шахс ор-

қали бажарилишини билдирадиган феъл шакллари, мас., *ёздирмоқ, ўқитмоқ.*

ОРТТИРМОҚ I I **Ортмоқ I 1-6** фл. орт. н. *Ихлосни орттирмоқ. Қувончини орттирмоқ. Шубҳани орттирмоқ.* ■ [Раис:] *Гўё кўринишда иш қиласиз, ҳақиқатда бошқаларга иш орттирасиз.* Н. Сафаров, Хадича Аҳророва. *У [Саодатхон] устаси Александр Михайловичнинг кўрсатмаларини кўнгилдагидан кўра ҳам орттириб бажарар.. эди.* Н. Сафаров, Уйғониш.

2 Тежаб-тергаб, иқтисод қилиб кўпайтирмоқ, оз-оздан йиғиб тўпламоқ. *Бир қанча танга орттириб қола билса, рўзғорга харжлайди.* Ойбек, Танланган асарлар. [Али] *Ўзининг бахтсизлигидан, топганини рўзгордан орттиролмай, шу кунгача уйланолмай келишидан ҳасрат қилиб кетди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Дунё орттирмоқ Бойлик тўпламоқ. *Мен кимларнингдир молу мулкни талаб, дунё орттириб, донг таратиб, қадр-қиймат топдимми?* Шукрулло, Сайланма.

3 Топмоқ, эришмоқ, етишмоқ; эга бўлмоқ; қозонмоқ. *Обрў орттирмоқ. Хунар орттирмоқ.* ■ *Боисжон Эргашев армия сафида хизмат қила бошлаган йилнинг дастлабки ойидаёқ янги ихтисос орттириб олди.* Н. Сафаров, Янги ер. *Минг афсуслар бўлсинким, ким номимни эшитса, лаънатлади, лаънат орттирдим!* Шукрулло, Сайланма. *Бола-чақа орттириб, деярли Тошкентда турғун бўлиб қолаётганига қарамай, киндик қони тўкилган она тунроқ тортгани-тортган эди.* Ж. Абдуллахонов, Хонадон.

ОРТТИРМОҚ II **Ортмоқ II** фл. орт. н. *Вагонларга юк орттирмоқ.*

ОРТҚИ Кейинги, орқадаги. *Ортқи айилнинг ботганини эзаси эмас, от билар.* Мақол.

ОРФО-, ОРТО- [юн. orthos — тўғри] қ. **орто-, орфо-**.

ОРФОГРАФИК Орфографияга, имлога оид, тўғри ёзиш қоидалари билан боғлиқ бўлган, шунга хизмат қиладиган. *Орфографик луғат. Орфографик хатолар.*

ОРФОГРАФИЯ [орфо.. + юн. grapho — ёзаман] Сўзларни тўғри ёзиш ҳақидаги қоидалар; имло. *Ўзбек орфографияси. Орфография қоидалари.*

ОРФОЭПИК Орфоэпияга, талаффузга доир, тўғри талаффуз қилиш билан боғлиқ

бўлган, шунга хизмат қиладиган. *Орфоэпик луғат.*

ОРФОЭПИЯ [орфо.. + юн. epos – нутқ, талаффуз] Сўзларни тўғри талаффуз қилиш ҳақидаги қоидалар; тўғри талаффуз.

2 Тилшуносликнинг шундай қоидалар тизимини ишлаб чиқадиغان бўлими.

ОРҚА 1 Гавданинг қоринга нисбатан терс томони, бўйиндан думгазагача бўлган қисми. *Қўлни орқасига қилиб юрмоқ. ■ Мингбоши ерда гужанак бўлиб ётган Матқовулнинг орқасига қамчини шилп эткизиб туширди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о. *Саидий эшикка орқасини бериб ўтирар эди.* А. Қаҳҳор, Сароб.

2 Нарсаларнинг терс ёқдаги қисми, юз, бет, олд томонига тескари томони, тескариси. *Суратнинг орқаси. Тешанинг орқаси. ■ Самандаров чироқнинг пилигини кўтарди, қаламнинг орқаси билан столни қоқиб, говурни босди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. *Чиннигул дарвоза тагига етганда, орқасига қайрилиб қаради-ю, ичкарига кириб кетди.* С. Зуннунова, Кўк чироқ. *Она шу сўзларни айтиб, ўтирган еридан кафтларининг орқасини ерга тираб, турди.* Шухрат, Шинелли йиллар.

3 Нарса ёки кимсанинг юз, бет, олд томонига қарши томон; орт. *Орқага қарамоқ. Уйнинг орқа девори. ■ Шу онда орқасидан гуруллаб автомобиль келиб қолди.* А. Қаҳҳор, Каравот. *Йўлдош орқадан аста келиб, Элмуроднинг кўзини икки қўли билан бекитди.* Шухрат, Шинелли йиллар.

4 Ортда, кейинда жойлашган. *Велосипеднинг орқа ғилдираги. Тил орқа товушлари (грам.).*

5 Ортда қолган, ўтилган йўл; шахс ёки предмет чиқиб келган томон; ҳаракат йўналган томоннинг акси. *[Отабек] Эшик занжирига қўлини олиб боргани ҳолда ўйла-ниб тўхтади ва эшикни очмай, орқасига қайтди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Олға босиш, ҳар ҳолда, орқага қайтишдан хатарли эмас.* А. Қаҳҳор, Мастон.

ОРҚАДА ҚОЛМОҚ Қолоқлик қилмоқ; бирор вазифани ўз вақтида бажармаслик. *Шалола қурилиши ҳозир энг орқада қолди.* С. Аҳмад, Уфқ.

6 *кўчма* Ҳомий, суянчиқ, тирак. *Тоғдан орқаси бўлганнинг тошдан юраги бўлар.* Мақол.

ОРҚА ҚИЛМОҚ Бирор шахс ёрдамига, ҳимоясига, кучига ишонмоқ, унга таяниб иш тутмоқ. *Сени орқа қилиб, бунда юраман, Ортсиртингдан кўп ҳимоят қиламан.* «Алпомиш».

7 3-ш. эгалик ва ж.к., ў.-п.к. ва ч.к. қўшимчалари билан кўмакчи вазифасида ишлатилади (қ. **орқасига, орқасида, орқасидан**).

Орқага кетмоқ Таназулга юз тутмоқ, олға босишдан тўхтамоқ. *[Отабек:] Бизнинг кундан-кунга орқага кетишимизга ўзаро низойимиз сабаб бўлмоқда.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Орқага сурмоқ (ёки ташламоқ, силтамоқ)** Бирор ишни пайсалга солмоқ, кечиктирмоқ. *Бунинг ҳар иккиси ҳам колхозлаштириш ишини орқага суриши, хийлагина орқага суриши мумкин эди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. **Орқасидан гапирмоқ** Ўзи йўғида у ҳақда гапирмоқ; ғийбат қилмоқ. *Дўст олдинда гапирар, Душман – орқандан.* Мақол. **[Бировнинг] орқасидан кесак (ёки тош) отмоқ** 1) иккинчи қайтиб келмаслигини тилаб лаънатламоқ; 2) кимсанинг орқасидан уни ёмонлаб ғийбат қилмоқ. **Орқасидан кулмоқ** Ўзи йўғида масҳара қилмоқ, мазах қилмоқ. *[Гулнор:] Ойи, сиз сезасизми, бойникида орқадан кулишади, гапиришади, пичинг, кесатиқ-месатиқ.* Ойбек, Танланган асарлар. **Орқасидан қувмоқ** Етишиш, эришиш пайига тушмоқ. **Оғирликни орқага ташламоқ** Қийинчиликларга парво қилмай, ўзини дадил тутмоқ, уларни дадиллик билан енгмоқ. *[Гуландом:] Укаларимни, дадамни севганимдан ҳар қандай оғирликни орқага ташладим.* Ойбек, Танланган асарлар. **Фронт орқаси ҳарб.** Мамлакатнинг жанг ҳаракатларидан йироқ ичкари қисми. **Юраги орқасига тортиб кетди қ. юрак.** *Шундай дейишга деди-ю, отанинг қаҳрли нигоҳини кўриб, юраги орқасига тортди.* «Ёшлик».

ОРҚАВОРАТДАН рви. 1 Бировнинг орқасидан, ўзи йўғида; зимдан. *Унинг шопдай мўйловига қараб, орқаворатдан Муҳиддин мўйлов деб атаймиз.* С. Абдуқаҳҳор, Санамай саккиз дема. *Улар [мардикорлар] Ёрматнинг кўз олдида унга қарши бир нима демасалар ҳам, орқаворатдан уни масҳаралашар, ҳатто сўкишар эди.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 Бевосита эмас, балки биров орқали, бировлардан. *Бошқа безориларни орқаво-*

ратдан эшитиб юрардим-у, ана шу Шоқулни ўз кўзим билан кўрганман. М. М Дўст, Лолазор. - Сизни орқаворатдан сўраб-суриштириб, ўзим ҳам кузатиб келаман, — деди Фаридо. «Ёшлик».

ОРҚАДОШ I Кўмаклош, кўмак, ёрдам берувчи; ўртоқ. Бўлурмиз биз бақувват орқадoshiлар, Қирар албатта ёвни жангчи ёшлар. Ҳабибий.

2 Ўсиб келаётган ёш авлод, кекса авлоднинг ўринбосари. Кекса отахон-онахонларимиз дунёдан ўтадилар. Ўрнига орқадoshiлар ўтирадилар. Газетадан.

ОРҚАЛАМОҚ Орқасига олиб кўтармоқ. Гуломжон орқалаб чиққан тошини энди афдариб, қаддини ростлаган эди. М. Исмоилий, Фарғона т.о. Азизхон туғунларни орқалаб, олдинга тушиб йўл бошлади. С. Аҳмад, Уфқ.

ОРҚАЛАНМОҚ I Орқаламоқ фл. мажҳ. н. Орқаланган юкни ерга қўймоқ.

2 шв. Бировга орқа қилмоқ, суянмоқ, таянмоқ. Орқали орқаланиб сўзлар, орқасиз кўрқиб сўзлар. Мақол.

ОРҚАЛИ I кўм. (б.к. билан) **I** Бирор нарсанинг ичидан, орасидан, ўртасидан ёки устидан, бирор нарса оралаб, бир томондан иккинчи томонга. Боққа ҳовли орқали кирилади. ■ [Элмурод] Эртасига Красноводск орқали Тбилисига — ҳарбий хизматга жўнади. Шухрат, Шинелли йиллар. Халойиқ гуруллаб.. уч эшик орқали залга кирди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

2 Бирор кимса ёки нарса воситасида, ёрдамида, ёрдами билан. Телефон орқали гаплашмоқ. Хат орқали хабардор қилмоқ. ■ Ҳиндлар ҳам бошқа мамлакатлар билан асосан инглиз тили орқали алоқа қилишади. Газетадан. Элмурод шу куни бир бола орқали Давлатёрни ўз хузурига чақирди. П. Турсун, Ўқитувчи.

3 Туфайли, сабабли. [Юсуфбек ҳожи] Сен билан ифтихор қилмасак-да, сен орқали хижолат чекмасимизга ишондик. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Мен ҳали ёш боламан, Кўп жойини кўрганам йўқ. Лекин ҳитоб орқали Билдим талай йўл-йўриқ. Қ. Муҳаммадий. Битта сиёҳдон орқали шунча гапларни топиб айтиш менинг хаёлимга келмаган эди. Шукрулло, Сайланма.

ОРҚАЛИ II Орқаси, суянчиғи, ҳомийси бор. Орқали орқаланиб сўзлар, орқасиз кўрқиб сўзлар. Мақол.

ОРҚАМА-КЕТИН рвш. Бири орқасидан иккинчиси, бирин-кетин, кетма-кет. Орқама-кетин бормоқ.

ОРҚАМА-ОРҚА рвш. **1** Бири орқасидан иккинчиси; кетма-кет, изма-из. Маъмуржон улар [Райҳонбиби ва Ойпошшалар] билан орқама-орқа ЗАГСга кириб келди. П. Турсун, Ўқитувчи.

2 Қаторасига, узлуксиз. Орқама-орқа ўқ узмоқ.

ОРҚА-ОЛД айн. олд-орқа. Онахон орқалдига қараб олди. А. Мухтор, Опа-сингиллар.

Орқа-олдини ўнглаб олмоқ айн. орқа-ўнгини олмоқ қ. орқа-ўнг. Бу кунларда халққа ўттиз икки қора пул солиш ҳам оғир. Юрт беш-ўн кун орқа-олдини ўнглаб олсин. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Гапнинг орқа-олдига қарамай Ўйламай-нетмай гапириш ҳақида. Азизхон гапнинг орқа-олдига қарамай айтиб юбораверарди. С. Аҳмад, Уфқ.

ОРҚАСИГА Орқа томонига, кетига, ортига. Ой булут орқасига яширинди.

ОРҚАСИДА кўм. өзф. **1** Оқибат(и)да, натижа(си)да. Гулнор бошидан кечган даҳшатли воқеалар орқасида оёқларида заррача мадор сезмас эди. Ойбек, Танланган асарлар. Кечанинг ўта қоронғуси орқасида лойхонада киши бўлганлигини пайқаш қийин эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Туфайли, сабабли; шарофати билан. Тирикчилигимиз шу боғ орқасида бир нав ўтиб турарди. Ойбек, Танланган асарлар. [Хонзода:] Гофиржоннинг ошиғи олчи! Хотини орқасида бой бўляпти? Ҳамза, Бой ила хизматчи.

ОРҚАСИДАН кўм. өзф. **1** Нариги, орқа томондан. Булутлар орқасидан ой кўринди.

2 Кетидан, кейинидан. Бировнинг орқасидан эргашмоқ. Шўрва орқасидан ош келади. Кун орқасидан кун ўтади. Қайғу орқасидан шодлик келади. ■ [Ўрмонжон Сиддиқжонга:] Меҳмонларни бизниқига олиб бор, мен орқаларингдан етиб бораман. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

3 Кетидан, изидан. Мен йигитнинг орқасидан кузатиб бордим. Файратий, Унутилмас кунлар.

4 Туфайли, сабабли. Ўтган йиллар мобайнида гишт орқасидан қанча даромад қилгансиз? С. Аҳмад, Юлдуз.

ОРҚА-ЎНГ айн. олд-орқа. Орқа-ўнгига қарамоқ. ■ Унинг [Кумушининг] нафис қора сочлари орқа-ўнгига тўзғиб, ажиб бир манзара бердилар. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Кителени елкасига ташлаб, зум ўтмай чиқди-да, орқа-ўнгига қарамай, кўчага отилди. С. Аҳмад, Уфқ.

Орқа-ўнгини олмоқ Ўзини, хўжалигини ўнглаб, тиклаб олмоқ; нафасини ростламоқ.

ОСЕТИН қ. осетинлар. Осетин тили. Осетин аёл.

ОСЕТИНЛАР Россия Федерацияси ва Грузияда яшовчи халқ; осетин халқи.

ОСЁТР [р.] Йирик ов балиғи; бакрабалик.

ОСИЙ [а. عاصى — исён қилувчи, итоатсиз, гуноҳкор] **1** айн. **гуноҳкор 1**. *Осий банда. ■ Кимда-ким худонинг осий бандаси..? бетаффиқ Аваз Ўтар ўғлининг дўконига оёқ босса, соч-соқол олдирса, имони куйга-ай!* С. Сиёев, Аваз.

2 эск. кт. **Гуноҳкор**, айбли. [Отабек Кумуш қаршисиди] *Осийлар каби кўзини ерга тикди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

3 эск. кт. айн. **исёнкор**. *Оналар йиғлади ҳасратли, маҳзун, Осийлар ё дорга кетди, ё сургун.* М. Шайхзода.

ОСИЙЛИК Осийга хос хусусиятларга эгалик; итоатсизлик, гуноҳкорлик. -*Тангри ҳикмати, ўғлим, осийлик қилма!* — *Топган сўзи шугина эди мазлумнинг.* Миртемир, Асарлар.

ОСИЛМОҚ 1 Осмоқ 1 фл. ўзл.н.

2 Осмоқ 2, 3, 4 фл. маж. н. *Дарахтларга осилган катта лампалар кўзни қамаштиради.* Ойбек, Танланган асарлар. *Камарда кумуш сопла қилич осилиб турарди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

3 Ўз оғирлиги билан эгилиб ёки солиниб турмоқ. *Анор дарахтларида анор шиғил, чойнакдай-чойнакдай бўлиб осилиб ётибди.* А. Қаҳҳор, Анор.

4 Бирор кимса ёки нарсага маҳкам ёпишиб, чирмашиб, ўз оғирлигини ортмоқ. *Уйғониб кетган Мақсуда ҳам дадасининг бўйнига осилиб, севинганидан дағ-дағ титрарди.* С. Зуннунова, Олов. *Қори қийқириб, унинг [Сиддиқжоннинг] елкасига осилди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. *Раҳим бўлса Қудратлар келган машинага анча ергача осилиб борди.* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

5 Осмоқ 4 фл. ўзл. ва мажж. н. *Бир четга иккита дошқозон осилган.* «Шарқ юлдузи». *Она тепашига қумғон осилган омонат ўчоққа ўт қалади.* Т. Ашуоров, Оқ от.

6 кўча с.т. Хиралик билан бирор нарса сўраб ёпишиб олмоқ. -*Жон ўртоқ, ҳозир олиб бор касалхонага!* — *деб [Валивой] унга [Жўрага] осилди.* Ҳ. Назир, Онаизор.

7 Шилқимлик билан бировга ёпишмоқ. *Сен тикка Раҳмонбердининг уйига бориб, хотинига осилибсан.* А. Қаҳҳор, Сароб.

8 кўча салб. Бировни ҳадеб айблайвермоқ, бировга айб тақамоқ. [Содиқ:] *Ҳой, менга осилма! Хафа қиламан!* Н. Сафаров, Уйғониш. *Уша пайтларда матбуотда чиқиш қилган амалдор борки, ўзбек халқига осилди.* «Фан ва турмуш».

ҚОВОҒИ (ёки **қош-қовоғи**, **димоғи**) **осилмоқ** Хафа ёки норози бўлиб ўшшаймоқ. *Чолнинг қовоқ-димоғи осилиб кетди.* С. Аҳмад, Юлдуз.

ОСИЛТИРМОҚ 1 Осилмоқ фл. орг. н.

2 Пастга солинтирмоқ, куйи солмоқ, эгмоқ. *Оёқларини осилтириб ўтирмоқ. Қўлларини осилтирмоқ. Бошини осилтирмоқ. ■ Шайх калласини осилтириб, бир нимани пи-чирлаб ўтирди-да, юзига фотиҳа тортиб, ўрнидан турди.* С. Сиёев, Аваз.

ОСИҚ Осиб қўйилган, осилган. *Янги тинда қурилайётган молхона ёнидан чапга бурилганда, лунжи осиқ каттакон сариқ итга қараб, баъзи бир шумроқлар қўлларини чиқариб, ол, ҳа ол, дея кулиб қийқиришарди.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

ОСИҒЛИҚ 1 Осиб қўйилган, осилган ҳолдаги; осилган ҳолда. *Эшикдан кираверишда ўнг қўлда эркак кишининг костюми осиглиқ турибди.* С. Зуннунова, Гулхан. *Бобоқул ота ўзининг темир ҳассаси билан йўғон тут дарахтига осиглиқ чўян зангни чалмоқда.* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар. -*Бўронбек Арслонбеков, — деди у елкасига осиглиқ чарм сумкасини очаркан.* Ҳ. Фулом, Машъал.

2 Бириктирилган, тиркалган. *Сўнги вагон орқасига осиглиқ қизил фонаргина яна бир неча дақиқа сўрилиб турди.* Ҳ. Фулом, Феруза. *Прицеп осиглиқ машиналар тўхтовсиз қатнарди.* Газетадан.

ОСКОЛКА [р. осколок — парча; бирор нарсадан узилиб, парчаланиб ажралган қисм] *Замбарак ўқи, мина, бомба ва ш.к.нинг портлашидан пайдо бўлган металл*

парча. -*Душман бомбаси шундай блиндаж устига тушди. Уч-тўрт жойимга осколка тегди, - деди раис. Ў. Умарбеков, Севгим, севгилим. Куз келди дегунча оёғимнинг осколка урган жойи зирқираб, жонимни суғуриб оламан дейди. С. Аҳмад, Жимжитлик.*

ОСМА Осиб кўйиладиган, осиб кўйиш учун мослаштириб ясалган; осиб кўйилган. *Осма чироқ. Осма календарь. Осма кўприк. Осма культиватор. Осма соат. ■ Фуломжон баландда кесиб ўтган темир йўл осма кўпригига етмай, бир табақча кичик эшикни очиб, ичкари кирди. М. Исмоилий, Фарғона т.о. У ўрнидан турганида, девордаги осма соатнинг мили иккини кўрсатиб турарди. С. Зуннунова, Олов.*

ОСМАДЎЗИ махс. Аёлларнинг тиллақошга ўхшаш, бошга тақиладиган зийнат буюми. *Ҳалигина гулхан атрофида одам тирбанд, қизлар кўксига осмадўзи, йигитлар кўлида қўш қайроқ, даврада гоҳ чирпирак бўлиб, гоҳ эшилиб айланишар, тўйхонани қийқириқ тутган эди. А. Мухтор, Кумуш тола.*

ОСМИЙ [юн. osme – ҳид, ис, бўй] Менделеев даврий системасининг VIII гуруҳига мансуб кимёвий элемент, кўкимтир – кул ранг қаттиқ, ўта оғир металл.

ОСМОН [ф. آسمان – кўк, само, фалак] 1 Ер устида гумбаз шаклида кўриниб турган мовий фазо; само, фалак, кўк. *Осмон гумбази. Осмонни булут қоплади. Осмон узоқ, ер қаттиқ. Мақол. Туяни шамол учирса, эчкини осмонда кўр. Мақол. ■ Тиниқ осмонда юлдузлар чарақлаб турибди. И. Раҳим, Чин муҳаббат. [Бой Жамлага:] Менинг олтинларим шундай.. улуғ бир ҳокимки, ерга кирсанг – қулоғингдан, осмонга чиқсанг – оёғингдан тортиб, менинг кўйимга олмадай қилиб солиб қўяди! Ҳамза, Бой ила хизматчи.*

2 Ер атрофини ўраб олган олам фазоси (астрономик жисмлар макони). *Юлдузлар осмони. Осмон механикаси.*

3 Баланд, тепа, юқори. *Осмонга отган тошинг Қайтиб тушиб, ёрар бошинг. Мақол.*

4 кўчма Юқори, баланд, қиммат. *Нима учун шундай пишиқчилик пайтида меваларнинг нархи осмонда? Газетадан.*

5 кўчма с.т. Жуда баланд, етиб бўлмайдиган даражада юқори. *Варрак осмонга чиқиб кетди. -[Ёқут] Ҳали ҳам осмонда, - деди Ҳамро Кароматга. Ҳ. Раҳим, Чин ҳаёт.*

Боши осмонда Хурсанд, шод. *Шу боисдан кўлим кўксимда, бошим осмонда!* Газетадан. **Дуди осмонга чиқмоқ айн. Фигони осмонга чиқмоқ қ. Фигон.** *Мана шу ерда мингбошининг дуди осмонга чиқди. М. Исмоилий, Фарғона т.о. Ер билан осмонча фарқи бор Жуда катта фарқи бор. Оёғини осмондан келтирмоқ қ. оёқ. Осмонга устун бўлармидинг айн. дунёга устун бўлармидинг қ. дунё. Нима бўлади, осмонга устун бўладими? - деди Ашур Мирзо очиқ бир киноя билан. М. Исмоилий, Фарғона т.о. Осмонда юрмоқ Ўзини катта фаҳмлаб, кеккайиб юрмоқ, ҳеч кимни менсимаслик. Осмондан келмоқ Жуда баланддан келмоқ, ўзини баланд олиб, мағрурланиб гапирмоқ. Холиқов гоҳо баралла қаҳқаҳлайди, баъзан «Мен ундай қилдим, мен бундай қилдим, қотирдим, дундирдим», деб осмондан келади. А. Муҳиддин, Чап чўнтак. Осмондан олиб гапирмоқ Тахминан гапирмоқ; омилсиз, асоссиз гапирмоқ. Осмондан осилиб (ёки оёғини узатиб) тушган кесат. Ҳаммадан юқори, улуғ. Ҳа, мунча! Хотинингиз осмондан тушибдими? Биз ҳам одам боласи, турибмиз. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.*

ОСМОНИЙ [ф. آسمانى – осмонга, самога алоқадор; осмон рангли, мовий] *кт. 1* Осмонга доир, осмондаги, осмонда бўладиган. *Осмоний жисмлар.*

2 Мовий, кўк. *Осмоний ранг. ■ Ёргинам рўмол юборди осмони(й), Учига туғиб юборди ўсмани. Ўсмаси хароб экан, ҳеч тутмади, Ваъдаси ёлғон экан, бир келмади. «Халқ дурдоналари».*

3 Мавҳум, шунчаки. *Халқ, жамоат деган тушунчалар осмоний тушунчалар эмас, реал, ҳаракатдаги тирик одамлар бирлигини англатувчи атамалардир. «Саодат».*

ОСМОНЛАМОҚ Осмонга кўтарилмоқ, ердан баланд кўтарилмоқ. *Бургут осмонлаб учди. ■ Қалдирғочлар баланд-баланд, осмонлаб учса, ҳаво қуруқ келади. Газетадан.*

ОСМОНЎПАР Жуда баланд, осмонга етгудек баланд кўтарилган. *Осмонўпар бинолар. ■ Аён бўлдики, олти миллион тоннали осмонўпар «оқ олтин» тоғлари Ошнонинг олтимиш ёшига совға экан. М. М. Дўст, Лолазор. Мана, қадрдон Кавказ! Унинг осмонўпар тоғлари беҳисоб лолалар ичида кўмилиб кетган. Н. Ғойибов, Айланма кинопанорама. Бугунги сайёҳ, миллатимизга мос бетакрор маъмурий мажмуалар, осмонўпар қошо-*

налар, сайилгоҳлардан бир олам завқ олади. Газетадан.

ОСМОҚ 1 Бўйнидан сиртмоққа илиб ўлдирмоқ. *Дорга осмоқ.* ■ [Азизбек] *Хазина ҳисобини олиш учун келган девонбекларни ўлдириб, ўрда дарвозасига осди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. [Зуннунхўжа:] *Уйимга ўт қўяман! Узимни осаман! Ўғлим, жон ўғлим, мен сизни шу умид билан ўғлим деганмидим.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

2 Маҳкамлаб, миҳлаб ёки илиб осилтириб қўймоқ. *Деворга соат осмоқ. Дорга гилам осмоқ. Қозиққа сочиқ осмоқ. Арчага ўйинчоқ ва лампочкалар осдик.* Кўйни ҳам ўз оёғидан осадилар, эчкини ҳам ўз оёғидан осадилар. Мақол.

3 Бел, бўйин ёки елкага илиб кўтариб юрмоқ, тақмоқ. *Белга қилич осмоқ.* ■ *Иигитлар милтиқларини пайпаслаб топиб, елкага осдилар ва кўчага отилдилар.* Ойбек, Кўёш қораймас.

4 Тақмоқ, илмоқ, Кулоққа сирға осмоқ. ■ *Нури олтин занжирни бўйнига осди, соат, кўкрагидан пастроқда юлдуздай ярқиради.* Ойбек, Танланган асарлар. *Бўйнига осиб лола, Келди шу гўзал кўклам.* Файратий.

5 махс. Ўрнатмоқ, жойлаштирмоқ; илмоқ. *Тракторга культиватор осмоқ. Қозон осмоқ.*

Кулоқ осмоқ айн. кулоқ солмоқ қ. кулоқ 1 **1.** *Норқул маҳаллада истиқомат қилувчи баобру кишиларнинг фикрларига ҳам кулоқ осмади.* Газетадан. **Қовоқ осмоқ айн. қовоқ солмоқ қ. қовоқ 11.** *Ошно Яхшибоевнинг гапини эшитди-ю, қовоқ-тумшуғини осди.* М. М. Дўст, Лолазор.

ОСОЙИШ [ф. *آسایش* – тинчлик, хотиржамлик; ором, ҳордиқ, бўш вақт] **1** *кт.* Тинч, уруш-жанжалдан, ғавғо-ташвишдан холилик; тинчлик, хотиржамлик, тиним. *Бировнинг осойишини бузмоқ.* ■ *Осойиш замондан қалбингда гурур, Ватанинг, диёринг муборак бўлсин!* А. Орипов, Ёиллар армони. *Дунё ҳамон осойиш, чароғону чиройли – қараб ҳеч тўймайсан.* М. М. Дўст, Лолазор. *Юсуфбек ҳожи элининг осойиши ва мамлакатнинг ободлиги номига бу таклифни бўйнига олди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Кўнгли осойиш топмоқ Тинчланмоқ, хотиржам бўлмоқ. *Кейинроқ ўликни ҳамқишлоқлари олиб кетганини эшитиб, кўнгли сал осойиш топди.* М. М. Дўст, Галатепа қис-

салари. *Аммо [Элмуроднинг] кўнгли осойиш топмади.* Шуҳрат, Шинелли йиллар.

ОСОЙИШТА [ф. *آسایشته* – тинч, хотиржам; беғам] **1** Уруш-жанжалдан, ғавғо-ташвишдан холи; тинч, беҳавотир, хотиржам. *Осойишта шаҳар. Юрт осойишта. Осойишта яшамоқ.* ■ *Шундай пайтда кишининг бу хилда осойишта ва ҳатто хотиржам бўлишини тасаввур қилиш қийин эди.* А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз. *Гўзал манзара руҳимизни бардам, асабларимизни осойишта қилади.* «Саодат».

2 Ҳаяжондан, изтиробдан холи; беташвиш. *Бу қоматни [Фотимани] кўриши биланок Элмуроднинг осойишта қалбида нимадир кўзғалди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

3 Хотиржам, бамайлихотир, босиқ. *Осойишта суҳбат.* ■ *Кимсан ўзинг? Мадамин? – деди Абдурасул анча осойишта товуш билан.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Сергей ўрнидан туриб, олдинги стулнинг суйанчиғига қўлини қўйдида, осойишта гапира бошлади.* П. Қодиров, Уч илдиш.

4 Сокин, ҳаракатсиз. *Денгиз осойишта дам олмоқда.* ■ *Чанг аралаш тутун ҳалқа-ҳалқа бўлиб, кўкка, осойишта бўшлиққа интилар эди.* Шуҳрат, Шинелли йиллар.

ОСОЙИШТАЛИК Тинчлик, хотиржамлик, осойиш; беташвишлик. [Оилада] *Осойишталик бузилди ва бунга сабаб, кампирнинг гумонича, Сиддикжоннинг онаси эди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. *Гузорда осойишталик йўқолди. Унинг кичкина ва тор кўчаларида ярим кечагача отларнинг дупури тинмади.* Ш. Тошматов, Эрк қуши. *Ҳамма осойишталик билан экин-тикинга қаради.* М. Муҳамедов, Машқ.

ОСОН [ф. *آسان* – енгил, жўн; қийин эмас; содда] **1** Ечилиши, бажарилиши жиҳатдан унча қийин, мураккаб бўлмаган, унча кўп меҳнат, куч ёки билим талаб қилмайдиган, содда. *Осон масала. Осон вазифа. Осон иш.* ■ *Бу ёқнинг тоши у ёқники сингари қаттиқ, яхлит эмас, жуда бўш, ғўраша эди. Шунинг учун тошлар осон кўчиб, осон йиқилади.* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

2 Қийин эмас; жўн, енгил. *Тилангандан тилинган осон.* Мақол. *Касалнинг келиши осон, кетиши қийин.* Мақол. ■ *Гипертония хасталиги кишининг карлиги оқабатида ҳам келиб чиқиши мумкин бўлиб, касалликнинг бу тури анча осон ўтади.* «Саодат».

Мушкули осон бўлмоқ Қийинчиликдан кутулмоқ. Унинг [Сидиқжоннинг] бутун мушкули осон бўлгандай, қувониб кетди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. **Мушкулини осон қилмоқ** Қийинчиликларини бартараф қилмоқ, оғир аҳволдан қутқармоқ. Бу кунларда унинг мушкулини осон қилган киши Нозимнинг онасининг йўқлигини билдирмай, багрини тўлатган Нина Ивановна билан синглиси Нигора бўлди. С. Зуннунова, Олов. **Осон кўчмоқ айн. енгил кўчмоқ қ. енгил.** Қани энди, сенга ўхшаш қизлар врач, ҳамширалар бўлса.. касалларни даволаш ҳам осон кўчарди. Ш. Рашидов, Қудратли тўлқин. **Осон қилмоқ** Осонлаштирмоқ, енгиллаштирмоқ.

ОСОНЛАШМОҚ Осон бўлиб қолмоқ; содалашмоқ, енгиллашмоқ. [Саидий] Мағлубиятга учраса, Аббосхоннинг иши қанча осонлашар эди. А. Қаҳҳор, Сароб. Ўзингиз айтсангиз, суд пайтида ишингиз осонлашади. С. Аҳмад, Юлдуз.

ОСОНЛАШТИРМОҚ Осонлашмоқ фл. орт. н. Машиналар деҳқончилик ишларини осонлаштиради. ■ Яхши кайфият инсонлар қалбига йўл топишни осонлаштиради. Газетадан.

ОСОНЛИК Осон хусусиятга эгалик; осон бўлишлик. Ишининг осонлиги. ■ Гулеум осонлик билан ҳарфларни ўрганибди. П. Турсун, Ўқитувчи. Чамаси, Азизбек осонлик билан жон берадиган кўринмайди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОСОНЛИКЧА рвш. 1 Осонлик билан, кўп куч, меҳнат сарфламасдан; осонгина, жўнгина, бемашаққат. Ютуқлар осонликча қўлга кирмади. ■ Бу муаммо осонликча битадиган иш эмасди. «Ёшлик». Фуломқодирнинг ашуласини жуда соғиниб қолдик. Бир-икки ашула қилиб бермаса, биздан осонликча қутулмайди. М. Исмоилий, Фарғона т.о.

2 Қаршилик кўрсатмай-нетмай. Холқўзи Зумрадни билади. У осонликча жон берадиган аёллардан эмас. С. Сиёев, Отлиқ аёл. Бизнинг қишлоқда катта ер эгалари осонликча жон бергани йўқ. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

ОСОР [a. آثار — أثر (из, қолдиқ, белги; ривоят; қадимий ёдгорлиги; таъсир) с. нинг. кўпл.] эск. кт. Асар, белги, нишона. Бу овоз ва бу оҳанг шунчалар қадимийки, не-не гўзал аёллару саодатманд эрларнинг безавол орзуларидан жонсиз бир осор. М. М. Дўст, Гала-

тепага қайтиш. Ким билурди одаму олам на-дур, ҳайвон нечук? Бўлмаса эрди агар инсонда бу осори илм. Ҳамза.

Осори атиқа [a. + ф. آثار عتيقه — қадимий, антик ёдгорликлар] Қадим дунё нишонлари, қадимдан, антик дунёдан қолган ёдгорликлар, обидалар. Урта Осиё осори атиқалари. ■ Хива, Бухоро, Самарқанд каби қадимий шаҳарларимиз, асрий осори атиқалар, улуглар қадамжоларини олиб кўрайлик, ахир, уларнинг ҳар бирини бино этиш учун не-не заҳмат чекилмаган. Газетадан. Уларни кўриб, Самарқанднинг маҳобатли осори атиқаларини кўриш нияти янада ортди. Газетадан.

ОССУАРИЙ [лот. ossuarium — марҳум суяги сақланадиган идиш < os, ossis — суяк] қ. **остадон.**

ОСТ 1 Нарсанинг таг қисми, таги, туби. Қурбон ота энгашиб, самоварнинг остига сим тиқаётган эди, қаддини ростлаб, Сидиқжонга қаради. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

2 Нарсанинг куйи қисмига, тагига яқин жой. Гулнор дераза остига кўрпача солиб, қизни ўтқазди. Ойбек, Танланган асарлар.

3 Нарсанинг яқин атрофи, тевараги. Йўлчи, қулоқлари остида ўқ узилиб тураркан, томирларида жўшқин куч, юрагида юксак ҳисларнинг, орзуларнинг бўронини сезди. Ойбек, Танланган асарлар. Она боққа етиб келганда, Турсунбой кўчатлар остини юмшатаётган эди. Т. Ашуров, Оқ от.

4 Нарсалар эгаллаб, босиб ёки қоплаб турган жой, нарсанинг тагидаги жой, таг. Дарахтларнинг ости салқин эди.

5 Нарсанинг ички қисми, ичи, ораси, қаъри. Ер ости суви. Ер ости бойликлари. ■ Бегойим ер остида илон қимирласа, биладиган қув хотин. М. Исмоилий, Фарғона т.о. Уни [тоғни] ер ости зилзилалари ҳам халқ овозидек титратмаган эди. М. Исмоилий, Фарғона т.о.

6 Таг, туб (сув ҳавзаларида). Денгиз ости. ■ Кўп одамлар бу дарёнинг остида ер тишлади. Ойбек, Танланган асарлар.

7 3-ш. эгалик ва ж.к., ў-п. к. ва ч.к. қўшимчалари билан кўмакчи вазифасида қўлланади (қ. **остига, остида, остидан**).

ОСТАДОН [юн. osteon ёки лот. os, ossis — суяк + ф. دان — «идиш», «жой» маъноларини билдирувчи сўз ясовчи қўшимча] Зар-

душтийликда 5–8-асрларда марҳумнинг суяклари солиб сақланадиган, тош, сопол ёки ганчдан ясаладиган идиш, суякдон; оссуарий. *Баъзи қавмлар ўликни куйдирганларидан сўнг, жамоада аجدодлар руҳини авайлаб, ана шу суякларнинг баъзи қисмини, кулни сақлаш мақсадида.. қанор ёки япасқи хумга ўхшатиб қопқоқли, баъзиси тутқичли остандон — суякдонлар ясаган.* Газетадан.

ОСТАНОВКА [р. остановка < остановиться «тўхтамоқ» фл. дан: тўхташ, тўхтайдиган жой] Транспорт воситаларининг пассажир ёки юк тушириш ва олиш учун тўхтайдиган жойи, бекат. *Автобус остановкаси. ■ Тошкентнинг Эскижўва бекатида бир сўм пулини тушириб қолдирган гражданин Самарқанд шаҳар «Боғишамол» остановкасидаги сартарошхонага келиб, уста Мухиддинга учрашсин.* С. Аҳмад, Юлдуз.

ОСТЕО- [юн. osteon — суяк] Байналмилал ўзлашма кўшма сўзларнинг биринчи қисми бўлиб, шу сўзларнинг суякка, суяк тўқимасига алоқадорлигини билдиради.

ОСТЕОЛОГИЯ [остео.. + юн. logos — фан, таълимот] Нормал анатомия ва антропологиянинг умуман одам скелети, қисман ундаги айрим суякларнинг тузилиши, ўлчам ва шаклларидаги ўзгаришлар ҳамда уларнинг ривожланишини ўрганувчи бўлими.

ОСТЕОМА [остео.. + юн. oma — хом; нам: ўсма, шиш борлигини билдирувчи аффиксоид] *тиб.* Суяк тўқимасидан иборат зарарсиз ўсма, шиш.

ОСТЕОМАЛЯЦИЯ [остео.. + юн. malakia — юмшоқлик, бўшанглик] *тиб.* Модда алмашинувининг бузилишида организмда витаминларнинг етишмаслиги оқибатида суякларнинг юмшаб қолиши ва қийшайиб ўзгариши (деформацияси).

ОСТЕОМИЕЛИТ [остео.. + юн. myelos — мағиз, илик, кўмик + лот. itis — яллиғланишни билдирувчи кўшимча] *тиб.* Кўмикнинг яллиғланиши. *Остеомиелит кўпинча, одам скелети ғовак суякларининг бўғимга яқин жойида учрайди. «ЎЗМЭ».*

ОСТЕОХОНДРОЗ *тиб.* [остео.. + юн. chondros — тоғай] *тиб.* Умуртқалараро тоғайпай тўқималарининг турли хил ўзгаришлари натижасида келиб чиқадиган касаллик. *Остеохондроз кўпроқ бўйин ва бел дискларидан учрайди. «ЎЗМЭ».*

ОСТИГА *кўм. вэф.* Тагига, тагидаги жойга. *Оёқ остига пойандоз солмоқ.*

Кўз остига олиб кўймоқ Бирор мақсадни мўлжалламоқ; ният қилмоқ. *Айта қол, ё бошқа ўз кўз остига олиб кўйганинг борми?* М. Мансуров, Ёмби.

ОСТИДА *кўм. вэф.* 1 Бирор ҳаракат ёки ҳодиса ва ш.к. нинг бошқаси билан бирга ёки унга боғлиқ ҳолда содир бўлишини ифодалаш учун ишлатилади. *Хишлолат остида қолмоқ. Раҳбарлиги остида ишламоқ. ■ Куёв қаттиқ қарсақлар остида бориб, келиннинг ёнига ўтирди.* А. Қаҳҳор, Тўй.

2 Бирор ҳаракат ёки ҳолатни юзага чиқарган бошқа бир ҳаракат, ҳолат ёки кечинмани ифодалашда ишлатилади. *Ким билади, [Гулнор] ота-она сиқиғи остида балки (бойга турмушга чиқишга) кўниккандир.* Ойбек, Танланган асарлар. *Карим ўзининг диққат бўлиб турганлигини сездирмаслик учун мажбурият остидагина бир илжайдида, қўл бериб кўришди.* Ойдин, Фонарь тагида.

3 Маълум нарса номи билан, воситасида. *Газетанинг биринчи бетиди «Олимнинг янги кашфиёти» сарлавҳаси остида катта мақола чоп этилди.*

Оёқ остида қ. оёқ 1. **Қаноти остида бўлмоқ қ. қанот.** **Кўл остида қ. қўл.**

ОСТИДАН *кўм. вэф.* Тагидан, ичидан. *Пальто остидан костюм киймоқ.*

Ер остидан қарамоқ (ёки боқмоқ, разм солмоқ, кўз қирини ташламоқ) Зимдан қарамоқ. *Ҳожи йўлакдаги ойимга ер остидан кўз қирини ташлади.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Яхшибоев ер остидан боқиб, ҳамма ёғи жой-жойида, тикмачоқдай, деб ўйлади.* М. М. Дўст, Лолазор.

ОСТИН-УСТУН 1 *сфт.* Бири устидан иккинчиси; икки қаватли, қават-қават. *Остин-устун иморатлар.*

2 Хароб, вайрон; тўс-тўполон. *Ҳамма ёқ остин-устун, Остин-устун қилмоқ. Остин-устун бўлмоқ. ■ Шамолнинг қудрати ҳазилакам эмас. У саҳрони остин-устун қилиб, қум тепаларни учуриб олиб юради. «Фан ва турмуш».*

Остин-устун қилмоқ *кўчма* Чалғитмоқ, бузмоқ. *Ёқубжон менинг мудроққа мойил танимга гулгула солди, хаёлларимни остин-устун қилиб юборди.* М. М. Дўст, Лолазор.

ОСТИРМОҚ Осмоқ фл. орт. н. *Тракторларга культиваторларни остирмоқ. Қозон остирмоқ.* ■ -Кун сайин неча гуноҳсизларни остирган, кестирган, болаларимизни етим, оналаримизни қон йиғлатган сен эмасмидине? — дер эди халқ Азизбекка. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОСТИТ [остео.. + лот. itis — яллиғланишни билдирувчи қўшимча] тиб. Суяк тўқимасининг яллиғланиши ёки дистрофиясидан иборат касаллик.

ОСТКИ Остда, пастки томонда жойлашган; пастдаги, қуйидаги, пастки. *Бионинг остки қавати.* ■ *Тешабой остки лабини тишлаб, пича ўйлаиб турди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

ОСТЛИК Бирор нарсанинг остига қўйилдиган бошқа нарса, таглик. *Дазмол остлиги.*

ОСТОНА [ф. آستانه — киравериш, бўсага; арафа; шоҳ саройи; дахма] 1 Эшик, дарвоза чорчўпининг остки кўндаланг ёғочи; бинога, ҳовлига кираверишдаги ерга кўндаланг ётқизилган ёғоч, тахта, харсанг ва ш.к.; бўсага. *Баланд остона. Уй остонаси. Кўча эшик остонаси.* ■ *Эшик қаттиқ тепки билан очилди-ю, остонада чувалчангдай чувак.. бир киши пайдо бўлди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о. *Аҳмад бригадир Нусратбекни янги дарвоза остонасида кўриши биланоқ аҳволи руҳиясини тушунди.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

2 *кўча* Уй, хонадон, даргоҳ. -*Шу ер туйфайли бизлар сенинг остонанга бош эгиб, қуллуқ қилиб келдик, — деди Ойимхон.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Санъат шундай буюк даргоҳки, унинг остонасига қадам қўйдингми, орқага чиқишининг имкони йўқ. «Саодат».*

3 *кўча* Қишлоқ ёки шаҳарга кираверишдаги жой, бўсага. *Искандар Хўжанд остонасида қаттиқ талафот кўрган.* Мирмуҳсин, Темур Малик. *Чекинган душман қишлоқ остонасидаги тепаликка чиқиб олиб, қаршилик кўрсата бошлади.* Н. Сафаров, Комиссар Қорабоев.

4 *кўча* Бирор воқеа ёки ҳодисанинг бошланишига яқин қолган пайт; арафа. *Ҳали эсини танимаган, ўт-олов бола шу ерда балоғат остонасига етди.* С. Аҳмад, Қадрдон далалар. *Юртим, сени яна қутлаб қўяйин, Қутлуғ Янги йилнинг остонасида.* А. Орипов, Йиллар армони.

5 *геогр.* Дарё остидаги, баъзан сувдан чиқиб кўриниб турадиган ва сув оқимини тезлаштириб, кемалар қатновини қийинлаштирадиган баландроқ жой, дўнглик.

ОСТ-УСТ айн. остин-устун. *Ҳовлимни у [Зиёдхўжабой] ўзиникига қўшиб, ост-уст иморат қурмоқчи, яйраб яшамоқчи.* Ойбек, Танланган асарлар. *Унинг [Султонмуроднинг] бу қарашлари халқ бўрони ичида ост-уст бўлди.* Ойбек, Навоий.

ОСУДА [ф. أسوده — тинчланган; тинч, осойишта, хотиржам] Тинч, беташвиш; хотиржам. *Шу кунларни, шу осуда ҳаётни қанчалар орзу қилган эдик. «Ёшлик».* Маъсум, *осуда юзи юрагимга шундай яқин туюлдики, унинг очик, нозик туйғуларидан иборат бўлиб кўринган қалбини ҳар қандай шикастдан ҳимоя қилишга тайёр эдим.* А. Мухтор, Асарлар. [Навоий:] *Ҳайҳот, бирор осуда дам йўқ. Кўнгилайди-ю, кўзларда нам йўқ. Уйғун ва И. Султон, Алишер Навоий. Бутун шаҳар халқи сокин уйқуда. Ором олмоқдасан сен ҳам осуда.* Х. Расул.

ОСУДАЛИК Тинчлик, осойишталик; сукунат. *От туйғининг қаттиқ дупури тун осудалигини бузди.* Н. Фозилов, Дийдор.

ОТ 1 1 Якка туюқлиларга мансуб ўтхўр, сугэмизувчи йирик иш-улов ҳайвони. *Оқ от. Қашқа от. Йўрға от. От абзали. Отга тақа қоқмоқ. Отга минмоқ. Яхши отга бир қамчи, ёмон отга минг қамчи.* Мақол. ■ *Сидиқжон эгарга яхшироқ ўрнашиб, отнинг жилловини силқиди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. *Узоқдан от елдириб келувчи отлиқни кўрган Содиқ кўчанинг ўртасида тўхтади.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

От заводи От наслини яхшилаш ва наслдор, юқори сифатли отларни кўпайтириш билан шуғуланувчи махсус хўжалик, корхона. **От кучи** махс. 75 кг/м секундга ёки 0,736 квтга тенг қувват. *80 от кучига эга бўлган трактор. От спорти* Отда юриш, машқ қилиш мусобақаларининг умумий номи. *Олимпиада ўйинлари дастурига от спортининг бир неча турлари киритилган. От ўйин эск.* 1) айн. цирк. -*Шу, театр дегани нима, от ўйиними?* — Абдишукурдан сўради чойфуруш Садриддин бойвачча. Ойбек, Танланган асарлар; 2) айн. карусель.

2 Отнинг бошига ўхшатиб ясалган шахмат донаси, асп. *Отни юрмоқ. От билан шоҳ бермоқ.*

3 Мучал йил ҳисобида еттинчи йил номи. *Унинг йили* от.

От йили Мучал йил ҳисобида еттинчи йил (қ. мучал). **От миндирмоқ** От совға қилмоқ, от билан мукофотламоқ. *Эшитганлар шоирга раҳмат айтиб, бири тўн кийдириб, бири от миндирибди.* Шукрулло, Сайланма. *Бугун биз канал қазииш мuddатини тезлатишга ташаббускор бўлган икки донгдор қурувчига от миндирмоқчимиз.* С. Аҳмад, Уфқ. **От солмоқ айн. от қўймоқ 2. От қўймоқ 1)** отнинг жиловини бўш қўйиб елдирмоқ; 2) минган отини бирор кимса томон йўналтириб ҳужум қилмоқ. *Кеча-кундуз тоғма-тоғ душманга қариш от қўйиб, уруш очамиз.* М. Муҳамедов, Машқ. **Отдай бўлиб кетмоқ** Соғаймоқ, касалликни унутиб юбормоқ. *Ота, ташвиш тортманг, сал ўтмай отдай бўлиб кетасиз.* «Шарқ юлдузи». **Отдан тушса ҳам, эгардан тушмайди** Илгариги мавқеи ёки мартабасидан тушгандан кейин ҳам такаб-бурлигини ташламаган киши ҳақида. **Отни қамчилимоқ қ. қамчиламоқ.**

ОТА II I Кишининг шахсий исми, ном. *Чақалоққа от қўймоқ. Оти(нг) ўчсин (ўчгур)! қарғ. Оти(нг) қурсин (қурғур)! қарғ. ■ [Мирзакаримбой:] Отинг нима жиян? -Отим Йўлчи.* Ойбек, Танланган асарлар. *Яхши қиз, кечирасиз, отингизни билмайман, сиз хотиржам бўлинг, бирон жойи бир нима бўлса, ўзим тузатиб бераман.* С. Аҳмад, Уфқ.

2 Ўргатилган ҳайвонларнинг номи; лақаб. *Бунинг оти Тўртқуз эмас. Арслон.*

3 Умуман, нарсаларнинг, ҳодисаларнинг номи, ном билдирувчи сўз. *Бу.. тоғнинг оти Музлоқ эди.* М. Исмоилий, Фарғона т.о. *Мингўрик мавзеи отидан ҳам маълум — бунда минг чоғлиқ ўрик дарахти ўсаени учун.. эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *[Сафар бўзчи:] Чўзма кекирдагингни, буқоқ.. андишанинг отини қўрқоқ қўйдингми?! А. Қодирий, Меҳробдан чаён. [Жаннат опа:] Қиҳ.. ҳалиги оти қурсин.. Маликбойнинг майдонида! А. Қодирий, Ўтган кунлар.*

От қўймоқ Ном бермоқ, атамоқ. **Оти йўқ эвф.** Чаён ҳақида айтилади. **Отига(гина)** Шунчаки, кўринишга, номига. *Уотигагина раис, ҳамма иш муовин қўлида. ■ Отигагина хон бўлиб ўтирувчи Худоёрхон, Муслмонқул майдондан олингунча ўзининг қўғирчоқ сифат юра беришини тушунди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. **Отимни бошқа кўяман**

Қасам, онтни ифодаловчи ибора. *Бошланган ишни охиригача олиб бормасам, отимни бошқа кўяман.* Ойдин, Садаганг бўлай, командир.

4 Унвон, мансаб, ном. *Бир қари одамга «куёвлик» отини бериш ҳам уни куёв бўлгандай қувонтиради.* С. Айний, Қуллар.

5 с.т. Зот, уруғ. *[Суннат:] Кел, ўша Муҳарраминг бўлмаса, бошқаси-да, қиз оти қуриб кетибдими?* Шухрат, Шинелли йиллар.

6 Шухрат, донг. *Яхшидан от қолар, ёмондан дод қолар.* Мақол. ■ *Излар бўлдим Қоражоннинг қизини, От кўтарган Зулхуморнинг ўзини.* Эргаш Жуманбулбул ўғли.

От чиқармоқ Ном чиқармоқ, донг таратмоқ, шухрат қозонмоқ, машхур бўлмоқ, танилмоқ. *Қўлингдан келганча чиқар яхши от. Яхшилик қил, болам, ёмонликни от!* Эргаш Жуманбулбул ўғли.

7 Шаън, номус, гурур. *[Уста Олим:] Сизга хабар бериб ўтиришни йигитлик отига эп билмай, менга ҳам бир нарса сездирмаган.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

8 тш. Предметни билдириб, «ким?» ёки «нима?» сўроғига жавоб бўладиган сўз. *Турдош от. Атоқли от. Мавҳум от. ■ Бирор шахс, нарса ёки жойга атаб қўйилган номлар атоқли отлар саналади.* «Она тили» дарслиги.

ОТА I I Фарзандли, бола-чақали эр киши (ўз болаларига нисбатан). *Ота бўлмай, ота қадрини билмас.* Мақол. ■ *Сиз отамисиз, бунмасиз ахир, ўғлингизни тийиб олиш сира эсингизга келадими?* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Тожиддиннинг отаси ҳам кампирининг ўлимидан кейин кўп ўтмай вафот этган эди.* С. Зуннунова, Олов.

Ота касб Ота шуғулланган касб (фарзандга нисбатан). *Бешиксозлик Раҳим акага ота касб.* «Саодат». *Катта бўлгач, ҳаммоллик менга ҳам ота касб бўлиб қолади.* П. Турсун, Ўқитувчи. **Ота юрт (ёки макон)** Ота туғилган, ўсиб-улгайиб яшаган жой. *Нусратбекнинг ота юртида илгари ҳам саратонда, икки-уч йилда шундай бир шамол эсиб, палакларни ағдариб кетарди.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди. *Бир зумгина чайқалиб олди Ота макон — қирларим, чўллар.* С. Саййид. **Отаси этн.** Хотиннинг ўз эрига мурожаат этиш шакли. **Қайин ота (қайнота)** Эр-хотиннинг оталари (эрга нисбатан хотиннинг отаси ёки хотинга нисбатан эрнинг отаси). *Сал ўтмай,*

ҳовлига Салимжоннинг қайнотаси савлат тўкиб кириб келди. Газетадан.

2 Ёши катта кишиларга мурожаат қилишда ёки уларни ҳурматлаш учун ишлатилади. *Оталар сўзи* — ақлнинг кўзи. Мақол. ■ Юнусали ота қаёққа боришни билмай, ҳардамхаёл бўлиб тургандан кейин идора тарафга йўл олди. С. Аҳмад, Уфқ. *Қоратой Ўрозни дарров Шокир отага юборди*. Ойбек, Танланган асарлар.

3 Ўғил болани эркалатиш учун ишлатилади.

4 кўчма Бирор иш ёки ҳаракатни бошлаб берган, унга асос солган киши ҳақида. *Абдулла Қодирий ўзбек романчилигининг отасидир*. Жуковский рус авиациясининг отасидир.

5 кўчма Меҳрибон бошлиқ, раҳнамо ҳақида. *У [Михаил Маркович] колхозчиларга ота бўлди, ғамхўрлик қилди, иш ўргатди*. Ойдин, Мардлик — мангулик.

6 Эл-юртга бошчилик қилувчи, ёши ёки мансаби улуғ зот ҳақида [*Ёрмат:*] *Тайёрлан, қизим, Сенга юрт отаси, элликбошимиз гапирдилар*. Ойбек, Танланган асарлар.

Бор отанга, бор онанга Сансалорликни ифодалаш учун ишлатилади. **Ота гўри қозихонами?** қ. гўр. **Отанга раҳмат** Кимсадан мамнун эканликни ифодаловчи олқиш ибораси. «**Отанг яхши, онанг яхши**» қилиб Ялиниб-ёлвориб; олқаб-мақтаб.

ОТА II айн. орол.

ОТАБЕЗОРИ Безорилиги ва дилозорлиги учун ҳатто ўз отаси ҳам юз ўтирган; оқпадар. *Бой эса яна отабезори ўғилларининг надомати билан юзма-юз, ёлғиз қолди*. «Ёшлик». *Сен ҳали шунақа ўзбошимча бўлиб қолдингми? Бундай ишни отабезорилар қилади*. Газетадан.

ОТАБЕК тар. I Яқин Шарқдаги айрим мамлакатлар давлат (князлик, беклик) бошлиқларининг унвони.

2 Салжуқий султонлар валиаҳдларининг мурабийси (унинг вазифаси шаҳзода ва хонзодаларни тарбиялаш ва улар ихтиёридаги улусни балоғатга етгунларига қадар бошқаришдан иборат бўлган).

ОТА-БОБО(ЛАР) Илгари яшаб ўтган кишилар; аждодлар. [*Рўзимат:*] *Э, Сиддиқжон ака, бизга иш топилади, ота-боболаримиз қилмай, қилолмай, бизга ташлаб кетган иш кўн!* А, Қаҳҳор, Кўшчинон чироқлари. У

етти ухлаб ҳам ота-бобосининг тушига кирмаган шаҳарни кўрди. Т. Ашуров, Оқ от.

ОТА-БУВА(ЛАР) с.т. Ота-бобо(лар). *Бахтимизга ота-бувамиздан қолган чойхоналар бор экан, номардга муҳтож бўлмай, буқадек лорсиллаб юрибмиз*. А. Обиджон, Аканг қарағай Гулмат.

ОТАЛАРЧА рвш. Ўз отасидай, ўз отаси каби. *Оталарча насихат қилмоқ. Оталарча ғамхўрлик*. ■ *Ҳалим бобо Ойқизнинг қўлларини сийпалаб, оталарча эркалади*. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. *Жўраполвон ўридан туриб, Азизхонни оталарча бағрига босиб, кўйиб юборди*. С. Аҳмад, Уфқ.

ОТАЛИ Отаси бор, отаси ҳаёт. *Отали етим — орсиз етим, онали етим — орли етим*. Мақол. ■ *Ўлган алим тирилиб келар дейман, ёр-ёр. Ёдгоржоним отали бўлар дейман, ёр-ёр*. «Алпомиш».

ОТАЛИК I Отанинг ўз фарзандига бўлган муносабатлари ва шу муносабатларга боғлиқ ҳолатлар. *Оталик бурчи. Оталик муҳаббати*. ■ *Қутбиддиновнинг оталик меҳри жўш уриб кетди, Суярнинг бошидан, юзидан ўпди, қучоқлади*. А. Қаҳҳор, Ўжар. *Тоғай уша тун оталик бахтини ҳис этиб, хаёл қанотида юксак-юксакларга учди*. «Ёшлик».

Оталик қилмоқ 1) отага хос вазифани ўтамоқ: боқмоқ, кийинтирмақ, тарбияламоқ (фарзандга нисбатан); 2) оталарча ғамхўрлик, меҳрибонлик қилмоқ, ёрдам бермоқ (бошқа кишига нисбатан). *Юртга оталик қиладиган, кўп азаларда етимларнинг бошини силаб, кўз ёшини тиндирган Тоға Азизхонни овутиш учун бисотидан бирон жўяли гап тополмади*. С. Аҳмад, Уфқ. *Болачақангизнинг орзусини кўринг, оталик қилдингиз*. Ойдин, Эрк юрак.

2 бот. Ўсимликларда ҳосилни вужудга келтирувчи эркак генератив аъзо; чангчи. *Ток гулида оналиги яхши ривожланган бўлиб, оталиги эса унча яхши тараққий этмаган*. «Фан ва турмуш».

ОТАЛИК I Моддий, маданий ёки бошқа хил ёрдам кўрсатиш, шу йўл билан ташкилотлар ва кишиларни бир-бирига боғлашдан иборат ижтимоий бурч, фаолият. *Оталиққа олмоқ*. ■ *Ҳар биримизни алоҳида-алоҳида тўқувчи мастер хотинлар оталиққа олишди*. А. Мухтор, Опа-сингиллар. *Туман саноат корхоналари ва ташкилотлари*

жорий ва капитал ремонт қилиш учун уй-жой биноларини оталиққа олишни ташкил этмоқда. Газетадан.

2 Шундай ёрдам кўрсатишни ўз зиммасига олган киши ёки ташкилот.

3 тар. Кавказ халқлари, араблар ва б. баъзи халқларда бадавлат ота-оналар томонидан фарзандларини маълум ёшгача тарбиялаш учун вассаллар ва хизматкорларга бериш одати.

4 тар. айн. отабек 2.

5 тар. Хонлар саройида энг юқори амаллардан бири; хоннинг маслаҳатчиси. Кушбегилар, оталиқлар ўзимиздан, ўртада улардан битта-яримта додхоҳлар бўлса бор. А. Қодирий, Кичик асарлар.

ОТАМЛАМОҚ Отани кўмсамоқ; отам деб додламоқ. *Олдинда бели боғлиқ, ҳасса тутган Йўлдош, Хайри ва яна тўрт-беш киши «отамлаб» боришди, орқада тобут, эркаклар марҳумни навбат билан елкаларида кўтариб, сўнги йўлга кузатдилар.* «Ёшлик».

ОТАМЛАШМОҚ 1 Ҳасратлашмоқ, юракдаги дард-аламларни ўртоқлашмоқ. *У [Умурзоқ ота] ҳар гал Гани самоварчининг ҳужрасига тушар, у билан отамлашиб, дардини ёзиб келарди.* Ҳ. Фулом, Машғал.

2 Ёзилиб, мириқиб, кўнгилли суҳбат қилмоқ, улфатлашмоқ. *Улар меҳмонлар кетгандан кейин ҳам алламаҳалгача отамлашиб ўтиришди.* Т. Ашуров, Оқ от. -Ҳа, қаёққа, — деди Мадамин ҳам шовқин солиб, — отамлашиб ўтирайлик ахир бирпас! П. Турсун, Ўқитувчи.

ОТА-ОНА Боланинг ота ва онаси. *Ота-оналар мажлиси.* ■ *Ота-оналарингизга нисбатан қандай яхши муомалада бўлсангиз, фарзандларингиз ҳам сизга шундай муомалада бўладилар.* «Фан ва турмуш».

ОТАР 1 **Отмоқ** фл. сфдш. *Тонг отар чоғи. Олти отар миномёт.*

2 от, с.т. Катта базм, тўй. *Қирмизхон ҳали ҳам гоҳ-гоҳида хуфёна тўйга чиқар, отардан тушган тун, кўйлак, дўппи, ҳеч бўлмаганда, бир жуфт ароқ ёки коньяк билан бошлиғининг кўнглини олиб турар эди.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

Отар пули Тўй ёки базмда хизмат қилган машшоқ, хонанда, ўйинчиларга тушган пул.

ОТАР II Яйловда боқиладиган қўйларнинг йирик тўдаси; йирик пода ва у сақланадиган жой. *Отар серўтроқ жойга кўчи-*

рилди. ■ *Рўзи бобо бутун отарга бир ўзи қараб, чўпонларни пичан ўриш, йиғишга солган.* О. Кўчқорбеков, Чўпон Рўзи Бахши. *Тўртта отаримиз қор остида қолиб кетди, — деди директор.* Ш. Холмирзаев, Бодом қишда гуллади.

ОТ-АРАВА От ва арава; от қўшилган арава. *Қовун пишиб чириб кетди.. Кўшимдан от-аравани бир кунга тилаб олган эдим.* Ойбек, Танланган асарлар. *От-аравалар бирин-сирин саройга олиб кирилди.* Ҳ. Фулом, Феруза.

ОТАРЧИ с.т. Тўй ва базмларда мўмай пул топишга мослашган мусиқачи, ашулачи, раққоса. *Эсонбой суратдаги тўйма-тўй юрадиган шу қишлоқлик отарчини таниди.* «Ёшлик». *Тўйма-тўй юришни асосий касбига айлантириб олган ашулачини «отарчи» дейишади.* Газетадан.

ОТАРЧИЛИК Тўй, базмларда юриш билан шуғулланиш. *Тутихон отарчиликда бозори касодга учрагач, гўяндалик ва «хотинча хатми қуръон оши, биби сешанба»ларда кайвониликни машқ қила бошлади.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

ОТАХОН 1 Кекса кишиларга ҳурмат учун қўлланадиган мурожаат шакли. *[Ўрмонжон:] Отахон, дейман, ўйинга уста экансиз-ку.* А. Қаҳқор, Кўшчинор чироқлари.

2 Кишилар ўз отасидай ҳурмат қиладиган кекса одам. *Кулги таққа тўхтади, қаёқдандир, темир ҳассасини дўқиллатиб Бобоқул ота — қишлоқ болаларининг яқин отахони пайдо бўлди.* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

3 Ўз соҳасида ёшларга раҳнамо кекса киши. *Отахон шоирларимиз.*

4 Отахон (эркаклар исми).

ОТАШ [ф. آتش — ўт, олов; отишма, ўт очиш] кт. **1** Ўт, олов. *Одам — ишдан, маъдан — оташдан баҳра топади.* Мақол. ■ *У ўз муродига етгани учун муқаддас оташ ва сув худосига шукур қилиб, аллақандай бир дуони ўқиди.* М. Осим, Карвон йўлларида. *Юрвев батареялари ёпиқ позициядан туриб, ёв устига жаҳаннам оташи ёғдирди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

2 кўчма Дилни ёндирадиган, ўртантирадиган ҳароратли ҳис-туйғу, *Ҳижрон оташи.* ■ *Ҳафиза Умид юрагидаги оташга сув сениб, ўчириб кетмоқчи бўлди.* Мирмуҳсин, Умид.

ОТАШАРАВА [оташ + арава] *с.т. эск.* Паровоз, поезд.

ОТАШГОҲ [ф. آتشگاه – оташпараастлар ибодатхонаси] *1 кт.* Ўт, олов ёниб турган жой.

2 Оташпараастлар сифинган, доимий олов ёниб турадиган махсус бино. *Қадимда ҳокимиятни қўлга олган ҳар бир подшоҳ ўз номидан махсус оташгоҳлар қурдирган.* «ЎЗМЭ».

ОТАШДОН [ф. آتشدان – манқал; кабоб кўра] Олов, ўт солинган идиш; кабоб кўра. *Эрназар сихларни оташдонга териб, чап қўлидаги елтиғич билан елиб пишираверибди.* «Эртақлар».

ОТАШЗАБОН [ф. آتشزبان – ўткир тили; қочиримли сўзлайдиган; тили ачиқ] *кт.* Нутқи ўткир, таъсирчан; сўзга уста, сўз билан қалбларни ҳаяжонга келтирадиган. *Оташзабон нотиқ.* ■ *Сочма шеър ёзганда, ростдан ҳам Миртемир оташзабон шоирга айланади.* Т. Жалолов, Миртемир.

ОТАШИН [ф. آتشين – қизгин, жўшқин; эҳтиросли; алангали] *1 кт.* Қалб ҳарорати билан иситилган; қизгин, жўшқин; эҳтиросли, алангали. *Оташин салом. Оташин муҳаббат. Оташин нутқ.* ■ *Дунёда қолмасин фашист деган ном. Меҳнат диёридан оташин салом!* Миртемир, Асарлар. *Сўзлар қарсақларга, қарсақлар оташин хитобларга уланиб кетди.* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

2 Бутун қалби, жони-тани билан берилган, қалби олов. *Оташин нотиқ. Оташин курашичи.*

ОТАШКУРАК Ёниб ёки қизиб турган нарсани, чўғни қисиб олиш, оловни тузатиш учун ишлатиладиган уй-рўзғор асбоби. *Оташкурак билан чўғ олмоқ.* ■ *Дмитрий Казимирович оташкурак билан печкадан чўғ олиб, самоварнинг ўтхонасига ташлади.* А. Мухтор, Асарлар.

ОТАШЛАНМОҚ *поэт.* Оташдек ёнмоқ, жўш урмоқ.

ОТАШЛИ *кт.* Оловли, ўтли; қизгин, жўшқин. *Оташли йиллар.* ■ *Гарчи яшамдим беиқбол, нигун, Гарчи давраларим нурли, оташли.* А. Орипов, Йиллар армони.

ОТАШНАФАС [оташ + нафас] *1* Нафаси, дами оташдек иссиқ, ҳароратли. *Чўлдан воҳага гармсел деб аталадиган оташнафас шамол эсиб туради.* Газетадан.

2 Нутқи ўткир, таъсирли, эҳтиросли. *Машраб гоҳ пиеда, гоҳ эшакда кўп ўлкаларни*

кезган оташнафас бир шоир. Ойбек, О.в. шабадалар.

3 эск. дин. Гўё дуоסי ижобат бўладиган, нафаси дардга даво бўладиган. *Одамлар Султондедонани «оташнафас» вали деб мақташар эди.* М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари.

ОТАШПАРАСТ [ф. آتشپرست – ўтга топинувчи] Ўтга топинувчи, ўтга сажда қилувчи; мажусий. *Оташпарааст қабилалар.*

ОТАШПАРАСТЛИК *айн. зардуштийлик.* Олимларнинг эътирофига қараганда, *оташпараастлик Хоразмда вужудга келган.* Газетадан.

ОТАШХОНА [оташ + хона] *1 айн. ўтхона.* Паровознинг оташхонаси. ■ *Уйнинг ўнг бурчагида чўян печ, карнайи шифтдан чиқарилган, оташхонаси қизариб, карнай чирсчирс этарди.* Ш. Холмирзаев, Т. Усмонов, Сўнмас ўт. *Самоварнинг оташхонасига чўн тикаётган Ражаб бобо ҳам унга қараб кулди.* С. Аҳмад, Қадрдон далалар.

2 айн. оташгоҳ 2.

ОТАШҚАЛБ [оташ + қалб] *поэт.* Қалби оташ, юрагида ўти бор; оташин. *Оташқалб ёшлар.* ■ *Машраб ўз замонасининг оташқалб ва теззабон шоирларидан бўлган.* Газетадан.

ОТБОҚАР Отларга қаровчи, отларни парвариш қилиш билан шуғулланувчи киши. *Отбоқар фонусини ерга қўйиб, югурганича отхонага кирди ва ҳаял ўтмай бир отни етаклаб чиқди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. *Биринчи механик соатни от тортиб юрган, унинг тўғри юриши отбоқар гарданида бўлган.* «Фан ва турмуш».

ОТДОШ Бошқа биров билан исми бир; бир хил исмли кишилар ёки нарсалар; адаш. *-Итингнинг оти ўз тусига муносиб экан-куя, – деди Қулмуродга Шокир, – эсизки, Қушбегининг ўғли билан отдош экан.* С. Айний, Куллар.

ОТЕЛЬ [фр. hotel – ҳашаматли уй, бино] Меҳмонхонанинг халқаро номи. *Халқаро меҳмонхоналар тармоғидан муносиб ўрин олган мазкур уч юлдузли отель туризм тоифасига ҳам киритилди.* Газетадан.

ОТИАТРИЯ [юн. us, otos - қулоқ + iatreia – даволаш] Оториноларингологиянинг қулоқ касалликларини, уларни даволаш ва олдини олиш усулларини ўрганувчи бўлими.

ОТИЗ *шв.* Бир марза ер; марза. *Ариқ қазимасанг, отизга сув чиқмас.* Мақол. ■

Бекжон кетмон билан отиздан отизга ўтиб, кичик ариқларни боғлайди, чарчаган отасининг ўрнини босади. Ж. Шарипов, Хоразм.

ОТИЛМА геол. Вулканлардан отилиб чиққан; отқинди. *Отилма тоғ жинслари.*

ОТИЛМАОҚ 1 **Отмоқ 1, 3, 5-6, 9-12** фл. мажх. н. Яқинда учта бўри отилди. *Айтилган сўз – отилган ўқ.* Мақол. ■ *Оғзи катта қора тўплар Отилди майдон ичинда, Мард йигитнинг ширин жони Сотилди майдон ичинда.* «Равшан».

2 Отмоқ 3 фл. ўзл. н. *Шу вақт команда берилди: «Сафлан!» Нормат Адолатнинг ширмон юзидан ўнди ва она бағрига отилди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат. *Қамариддин отилиб келиб, унинг бўйнига пичоқ санчди.* «Ёшлик».

3 Ўзини бирор томонга урмоқ. *Йўлчи кескин ҳаракат билан қайрилиб, ташқарига отилди.* Ойбек, Танланган асарлар.

4 Шиддат билан юқорига кўтарилмоқ. *Қайнаб чиқар нефть булоқлари, Фонтан бўлиб отилар тикка.* Ў. Мирзо. *Шариллаб отилиб чиқаятган артезиан сувига бошини тутиб турди.* С. Аҳмад, Уфқ.

5 кўча Уз ихтиёри билан талабгор бўлиб чиқмоқ, сафарбар бўлмоқ. *У биринчи отилиб чиқиб, паранжи ташлаган хотин.* ■ *Халққа эрк учун, нон учун, маданият учун курашга отилмоқ керак.* Ойбек, Нур қидириб.

ОТИМ Бир отишли, бир чекишли. *Бир отим нос.* ■ *[Ниёз қушбеги] Носқовоғини қоқа-қоқа, бир отимини тилининг тагига ташлади.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОТИН 1 тар. Ёски мактабларда қизлар ўқитувчиси; дин ва шариат билимдони. *Ҳар кун қўшимиз отин бибида қиёмгача ўқиб, кейин то кечгача, кўпинча кечалари ҳам, аямнинг ёнига кириб, тикиш тикдим.* Ойбек, Танланган асарлар.

Отин биби (ёки буви, ойи) Уйда мактаб очган аёл. *Ёзишни билмайдими? -Қайдан биллади, қишлоғимизда отин буви бўлмаса, ўқимазан-да.* М. Исмоилий, Фарғона т.о. *Опаннинг овози, отин ойиларнинг овозига ўхшаб, фақат битта нотада юрар экан.* С. Аҳмад, Жимжитлик.

2 этн. Аёллар ўртасида диний маросимлар (мас., мавлуд) га бошчилик қиладиган аёл.

3 с.т. Ҳар қандай ўқимишли ёки ўқитувчи аёл. *Шу чинорга чиққанга, Чиқиб уни йиққанга, Сўзсиз, хотин бўламан.* Гўзал отин

бўламан. Ҳ. Олимжон. -*Ойинг ҳам отин бўлади, – Мавлон ака Кароматнинг гапидан завқланиб кулиб қўйди.* Ҳ. Фулом, Машғал. *Гулнор Йўлчига хат ёзишга қарор қилган ва сўзларини айтиб турган, отин қиз эса Гулнор сўзларини силлиқлаб, қогозга кўчирган.* Ойбек, Танланган асарлар.

4 Ўқимишли, обрўли аёлларга мурожаатда ёки улар тўғрисида гап борганда, исмига қўшиб ишлатиладиган сўз. *Шакар отин. Фотима отин.* ■ *[Юсуфбек ҳожи:] Болам, Зайнаб отин, сиздан ҳали ёшлик гурури кетмаган, лекин менинг болам бўлганингизни сиз ҳам унутманг!* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОТИНЧА Ўқимишли ёш хотин ёки қиз. *Энди ўзи ўқимаса ҳам, отинча бўлиб, болаларни ўқитади.* «Қаҳрамонлар». -*Ҳа, айланай отинчадан! – кўкрагига бир урди бойвачча.* Ойбек, Танланган асарлар. *Отинча қизим-ҳо, ўзимнинг отинча қизим, қанисан?* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

ОТИНЧАХОН айн. **отинча.**

ОТИТ |юн. us, otos – кулоқ + itis – яллиғланишни билдирувчи қўшимча| Кулоқнинг яллиғланиши.

ОТИШ 1 **Отмоқ** фл. ҳар. н. *Диск отиш. Найза отиш.*

2 Жанговор қуроллардан ўқ узиш; ўқни мўлжалга уриш машқи, маҳорати. *Отишни ўрганмоқ. Отишдан аъло баҳо олмақ.* ■ *Командир отиш қондасини бир-бир сўраб чиқди.* Шухрат, Шинелли йиллар.

Кулоч отиш Сувда эркин сузиш, чўмилиш. *Муздек сувда яйраб-яйраб кулоч отиш бир роҳатижон, ўзни офтобга тоблаб ётиш бир оромижон.* М. Мансуров, Ёмби.

3 айн. **отишма.**

ОТИШМА Жангдаги икки томоннинг бир-бирига қарши узлуксиз ўқ узиши, ўқ отиши, ўқ ёғдириши; отиш, отишув. *Артиллерия отишмалари.* ■ *Отишмалар Нормат ётган ердан узоқлашди-ю, бир оздан кейин яна яқинлашди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат. *Кечга яқин отишмалар, портлашлар тинди, вайрона шаҳар устига тун чўкди.* Мирмуҳсин, Қаҳрамоннома.

ОТИШМОҚ **Отмоқ 1-6, 9-10, 12-13** фл. бирг. н. *Қизлар жангларида йигитлар билан ёнма-ён туриб отишадилар.* Ойдин, Ўзидан кўрсин. *Ёшу яланг, қарию қартанлар.. бир-бирларига гап отишади, аския қилишади, куйлашади.* М. Исмоилий, Фарғона т.о.

ОТИШУВ 1 Отишмоқ фл. ҳар н.

2 айн. отишма.

ОТКРИТКА [р. открытка – очик хат < открытый – очик] Почта орқали табрик ёки маълум хабарлар ёзиб жўнатиладиган, безакдор, одатда очик, конвертсиз ишлатиладиган варақча. Бу *откриткага атир гулнинг нухаси солинган бўлиб, орқасига Бахтиёрнинг қўли билан қинғир-қийшиқ хатлар ёзилган эди. С. Зуннунова, Олов. Ота-онангизга, яқин дўстларингизга улуғ ва мўтабар шахсларга ёзилган откриткани конвертга солиб юборинг.* Газетадан.

ОТЛАМОҚ 1 Қадам ташламоқ, одимламоқ. *Энг олдинда, байроқ тагида Тикка отлаб ўғлим боради. Ҳ. Пўлат.*

2 кам қўлл. Сакрамоқ, ирғимоқ, ҳатламоқ.

От отлаб, туя қўмлаб қ. қўмламоқ. [Ўзбек ойм:] *Марғилон деган юртдан от отлаб, туя қўмлаб кел эмиш-да, бир ойгина турмай, кет эмиш!* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОТЛАНИШМОҚ Отланмоқ фл. бирг. н. *Тўлқинни етаклаб, уйга кирган Адолат Эвзозхон билан қизининг тоқчадан дафтарқалам олиб, йўлга отланишаётганини кўриб, ҳайратда қолди. Ҳ. Фулом, Машъал.*

ОТЛАНМОҚ 1 Отга минмоқ. *Ўрмонжон [Аҳмедовнинг] бир гапини.. отлангани узангига оёқ қўяётганида эслади. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.*

2 *кўчма* Бирор жойга бориш учун шайланмоқ, тайёрланмоқ, ҳозирлик кўрмоқ. *Кечки соат олтиларга яқин кўп қатори Тоштемир ҳам учрашувга отланиб, кўчага чиқди. «Ёшлик». [Кумушга онаси:] Тур, бўлмаса, юз-қўлингни ювиб отлан, худо ўлим берсин уятсиз эрингга!* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

3 *кўчма* Бирор ишни бажариш учун шайланмоқ, жазм қилмоқ. *Янги ғалабалар сари отланмоқ. ■ Сен ёвга қарши отлан, Мен жиловдоринг бўлай.* Миртемир, Асарлар.

Жини (ёки ажинаси) отланмоқ айн. **жини** кўзгамоқ қ. **жин** I. [Набижон] Уни [Отажонни] кўрдими, ажинаси отланаверадиган бўлиб қолган эди. Ф. Насриддинов, Ота ўғли.

ОТЛАНТИРМОҚ Отланмоқ фл. орт. н. *Қишлоқ меҳнаткашларини пахта учун курашга отлантирмоқ. ■ Эгарлаб берайин Чибор отингни, Отлантирай сендай валламатишни. Фозил шоир. Мени жанг-жадал-*

га отлантирган фақатгина қуролим борлиги бўлган эмас, чунки қурол бошқаларда ҳам бўлган. Шукрулло, Сайланма.

ОТЛИ I Оти бор; от қўшилган. [Салимбойвачча] *Қуш отли извошни кира қилиб, ясаниб, «шўхлик» қилиш учун янги шаҳарга жўнаб қолди. Ойбек, Танланган асарлар.*

ОТЛИ II Исмли, номли; исм ёки номга эга бўлган; ..деб аталадиган. [Тўра] *Ёвонимизда Жумагул отли бир қиз бор. Ж. Шарипов, Хоразм.*

Ёмон отли бўлмоқ Эл-юрт ичида ёмон от чиқармоқ, бадном бўлмоқ. *Ахир, бош олиб кетадиган бўлса, бир умр ёмон отли бўлади-ку, эл олдида шармандаю шармисор бўлади-ку, уят ўлимдан қаттиқ, дейдилар. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. Ўз қизимни тўй қилиб бериб, эшитган гапим шу бўлдимми? Ўғри бўлиб чиқдимми! Ёмон отли бўлдимми!* М. Мансуров, Ёмби.

ОТЛИҚ От минган; сувори. *Отлиқ аскар. Отлиқ полк. ■ Икковга биров ботолмас, отлиққа яёв етолмас. Мақол. ■ Кўчанинг бир томонида булутга ўхшаш чанг-тўзон кўтарилди ва ҳадемай бир тўда отлиқ кўринди. С. Зуннунова, Олов. У [Тўламат] урушда ҳам отлиқ армияда хизмат қилган, қайси бир генералга ординарец бўлган экан. С. Анорбоев, Оқсой.*

Отлиққа (ҳам) йўқ Ҳеч қаерда йўқ, сира топиб бўлмайд. *Асал отлиққа йўқ, ҳали биз ниёда-ку!* А. Қаҳҳор, Анор.

ОТМОҚ 1 Кўлни силтаб ёки қулочкашлаб, қўлидаги нарсани узоққа ёки мўлжалга ирғитмоқ, улоқтирмоқ. *Тош отмоқ. Гранат отмоқ. Кўнга кесак отма. Матал. ■ Ёрмат пичоқни суғуриб олиб, узоққа отди. Ойбек, Танланган асарлар.*

2 *Ташламоқ, ирғитиб юбормоқ. Тант бойвачча кўрпачага бемалол ўтириб, дўпписини бир чеккага отди. Ойбек, Танланган асарлар.*

Ошиқ отмоқ қ. ошиқ II 2.

3 Шиддат билан бирор томонга, жойга ташламоқ ёки ташланмоқ, отилмоқ. *Гулнор ҳушсизланган каби, бошини онанинг тиззасига отди. Ойбек, Танланган асарлар. Болакай, ястаниб ётган поёнсиз лозазордан югуриб келиб, ўзини унинг қучоғига отди. «Шарқ юлдузи».*

4 Кўтариб ерга урмоқ, йиқитмоқ (қурашда). *У [Сиддиқжон] ҳозир курашда рақи-*

бини ёнбошга олиб отган. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. *Қўтосни отмади, зўр билан уни майдоннинг четига — қаттиқ ерга судради.* А. Қаҳҳор, Сароб.

5 с.т. Чекмоқ; тортмоқ. *Чори ота бармоқлари титраб, нос отди.* С. Нуров, Нарвон. *Шу вақтда кимдир, бурнаки отгандек, қайта-қайта ашурди.* Ойбек, Навоий.

6 Тортмоқ, ичмоқ (ичимлик ҳақида). *Эсонбой чорпояга чиқиб, у билан ёнма-ён ўтирганда, чол жиндай отиб олганини сезди.* «Ёшлик».

7 *кўчма кам қўлл.* Улоқтириб ташламоқ, тарк этмоқ, йиғиштирмамоқ. *Қўлингдан келганча чиқар яхши от, Яхшилик қил, болам, ёмонликни от!* Эргаш Жуманбулбул ўғли.

8 *кўчма* Чиқармоқ, ёзмоқ, ёймоқ (асосан ўсимлик ҳақида). *Чечак отмоқ. Палак отмоқ. Куртак отмоқ.* ■ *Ҳадемай карнайгуллар, жуда ҳафсала билан чиройли қилиб тортилган ипларга чирмашиб, катта-катта япроқлар отди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. *Зилол сувли шаршара ёнида икки баҳайбат чинор, Бобур замонидан гувоҳлик бериб, шох отиб турибди.* Ҳ. Ҳасанов, Экватордан ўтганда.

Тамир отмоқ қ. томир. Тонг отмоқ қ. тонг. *Бағрига кимгадир бахт, кимгадир қайғу юклаб, яна тонг отмоқда.* «Ёшлик».

9 Бирор қурол воситасида ўқ, тош, снаряд ва ш.к. узмоқ. *Сопқон отмоқ. Камалак отмоқ. Миномёт(дан) отмоқ. Отган ўқ қайтмас.* Мақол. *Ётиб қолгунча, отиб қол.* Мақол. ■ *Танкларимиз душманнинг олдинги оқопларидан ўтиб, танкка қарши атадиган батареяни тўпга тута бошлади.* А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.

10 Отиш қуроли воситасида уриб шикастламоқ ёки ўлдирмоқ. *Ўрдак отмоқ. Қуён отмоқ.* ■ *[Йўлчи] Тишини қисирлатиб деди: -Тупнинг оғзига кўйиб, отиб юборинлар мени, қонхўрлар!* Ойбек, Танланган асарлар. *Баъзан қизиқсиниб, биз ҳам каптар отиб кўрмоқчи бўлардик.* Шукрулло, Сайланма.

11 Куч билан итариб, итқитиб чиқармоқ; учириб юбормоқ. *Шиша пробкасини отиб юборди. Вулқон юз тонналаб оловланган тоғ жинсларини ҳавога отди.* ■ *Сув дам оқизиб кетади, дам четга отади.* С. Аҳмад, Уфқ.

12 *кўчма* Кўймоқ, ташламоқ. *Шиор отмоқ. Масалани ўртага отмоқ.* ■ *Дастлаб бу гапни дадангиз ўзлари ўртага отдилар.*

Ойбек, Танланган асарлар. **Гап (ёки пичинг) отмоқ** Киноя, кесатиқ маъноли гап, сўз айтмоқ; пичинг қилмоқ. *У келин ойисини очиқ-ошкор суймас, кесатиб, пичинг отиб, унинг кўнглига озор берар эди.* С. Зуннунова, Кўк чироқлар.

13 Учмоқ, сирғанмоқ. *Яхмалак отмоқ. Коньки отмоқ.* ■ *Менинг ёшлигимда бирга ошиқ ўйнаб, яхмалак отиб ўсган бир оғайним бор.* Шукрулло, Сайланма.

Нафси ҳақкалак отади Мазахўракка ўрганиб, нафсини тиёлмайди. **Шаталоқ отмоқ қ. шаталоқ.** *Қизинг ҳозир қаёқни хоҳласа, ўша ёққа шаталоқ отиб, чолиб юрибди.* Мирмуҳсин, Умид.

ОТНОН эск. От шаклида пиширилган ширин кулча. *Ҳолвафурушлар бақаришиб, кунжут ҳолва, магиз ҳолва, пашмак, отнон сотмоқдалар.* М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари. *-Сенинг келишингни билганимда, хўрозқандми, отнонми олиб келарканман, — деди почча Ҳамидага.* С. Анорбоев, Меҳр.

ОТО- [юн. us, otos — кулоқ] Байналмилал ўзлашма қўшма сўзларнинг таркибий қисми бўлиб, кулоққа, кулоқ касалликларига алоқадорликни билдиради (мас., *отит, оториноларингология*).

ОТОРИНОЛАРИНГОЛОГ Оториноларингология мутахассиси, кулоқ-бурун-томоқ касалликлари шифокори.

ОТОРИНОЛАРИНГОЛОГИЯ [ото.. + юн. rhis, rhinos — бурун + larynx, laryngos — бўғиз + logos — фан, таълимот] Тиббиётнинг кулоқ, бурун, ҳалқум, бўғиз тузилиши ва вазифаларини ўрганувчи, уларни даволаш, шундай касалликларнинг олдини олиш усулларини ишлаб чиқувчи бўлими.

ОТОСКОП [ото.. + юн. skoreo — қарайман, кузатаман] Кулоқни тозалаш пайтида уни эшитиб кўриш учун ишлатиладиган, ҳар иккала учи йўғонлашган ингичка резина найчадан иборат тиббий асбоб.

ОТ-ОТАКАМ бол. Бири иккинчисининг этагидан ушлаб от қилиб ёки ёғоч от миниб чопишдан иборат болалар ўйини. *Қудрат билан Камол тол новдасини миниб, от-окакам ўйнашиб, кўча чангитиб юришган эди.* Ҳ. Назир, Сўнмас чироқлар.

ОТОФОН [ото.. + юн. phone — товуш] тиб. Кулоғи кар одамларнинг эшитиш қобилиятини кучайтирадиган аппарат, эшитиш найчаси.

ОТПУСКА [р. отпуск < отпустить «кетишга рухсат бермоқ; бўшатмоқ, бўш қўймоқ» фл. дан. ясалган от] *айн. таътил. Бир ойлик отпускаи. Ёзги отпускаи. Декрет отпускаи. Отпускаи даври. Отпускаи нули. Отпускаи олмоқ. Отпускаиға чиқмоқ.* ■ *Яхши уришгани учун, эҳтимол, командирлари унга отпускаи бергандир?* «Ёшлик».

ОТРЕЗ [р. отрез < отрезать «кесмоқ, кесиб олмоқ» фл. дан қўшимчасиз ҳосил қилинган от: маълум ўлчамда қирқиб олинган мато] *с.т. Кийим тиктириш учун мўлжалланган бир бўлак мато, бир кийимлик газмол. Бир костюмлик отрез.* ■ *Бухоро зардўзлари тайёрлаган тилла кавушлар, бриллиант кўзли узуклар, отрезлар бўларди. С. Аҳмад, Жимжитлик.*

ОТРЯД [р. отряд < отрядить «бирон топширик, вазифа билан юбормоқ» фл. дан қўшимчасиз ҳосил қилинган от: бирон топшириқ олган гуруҳ] **1** *Жанговар ёки махсус вазифаларни бажариш учун тузиладиган вақтинчалик ёки доимий ҳарбий тузилма. Денгизчилар отряди. Парашютчилар отряди. Отряд командири.* ■ *-Йўқ, — деди командир, — ҳозир фурсат йўқ.. Ҳозирча буларни олиб, от чоптириб, тезроқ отрядга ет. С. Айний, Қуллар. Шу вақт унинг бахтига партизанлар отрядининг рациясидан хабар келиб қолди. И. Раҳим, Чин муҳаббат.*

2 *Бирор иш, фаолият, хизмат учун уюшган кишилар гуруҳи, жамоаси. Қуёш қумтепалар орқасига ёнбошлаб, губорли уфқни алангалатганда, барги тўкилган қумранг саксовул буталари орасида геологлар отрядидан қолган эски шаҳарча кўринди. А. Мухтор, Асарлар.*

3 *Умуман, жамиятнинг маълум белгилар билан бирлашган гуруҳи. Илғор ёшлардан тузилган отряд чўлда янги иншоотлар қуриш учун отланди. Газетадан.*

4 *зоол. Ҳайвонлар систематикасида: маълум белгилар билан бирлашган гуруҳ; туркум. Кемирувчилар отряди.*

ОТТИРМОҚ **Отмоқ** фл. орт. н. *Тош оттирмоқ. Сопқон оттирмоқ.* ■ *Бу хунук сўз Жўраҳонни шатта оттириб юборди. М. Исмоилов, Фарғона т. о.*

Тонг оттирмоқ **Тонг** отгунча ухламай чиқмоқ. *Ухлай олмай тонг оттирдим. Китоб ўқиб тонг оттирдим.* ■ *Салимжон Обидий шу алфозда тонг оттириб, эрта*

билан янги шофёрға машинани тайёрлашни буюрди. Мирмуҳсин, Умид.

ОТТИСК [р. оттиск < оттиснуть «босиб из қолдирмоқ; босиб нусха олмоқ» фл. дан ясалган от] *Журнал, тўплам ва ш.к. да босилган мақоладан олинган алоҳида нусха. -Хўш? — деди Саидий, қулидаги оттискларни олаётиб. А. Қаҳҳор, Сароб. Ҳали материал тушир, ҳали макет қил, ҳали оттиск — кечга яқин бошим оғриб, аранг судралиб, кабинетдан чиқдим. Н. Аминов, Қаҳқаҳа.*

ОТУВЧИ 1 Отмоқ фл. сфдш.

2 *Жанговар қуроллардан, мас., милтиқдан ўқ уза биладиган, яхши отадиган киши. [Кўрқмас:] Уртоқ командир, яхши отувчи бўлиш учун кишининг икки қўли бўлиши шартми?* **3.** *Саид, Н. Сафаров, Тарих тилга кирди.*

ОТ-УЛОВ **Миниладиган иш ҳайвонлари** (от, эшак, хачир ва ш.к.) *Бир куни денг шу икковлон, Қайгадир йўл олишди. Минай деса от-улов йўқ, Уйланишиб қолишди. А. Орипов, Йиллар армони.*

ОТХОНА **Отлар сақланадиган бино;** **оғилхона. Зиёдулла отхонадан қора йўрғасини етаклаб чиқди. Ҳ. Фулом, Машғал. Йўлчи уларга [отларга] беда ташлади, кейин курак ва сунурги олиб, отхонани тозалай бошлади. Ойбек, Танланган асарлар.**

ОТЧОПАР **Отларни синаш, от чопиш** ва отда машқ қилиш, умуман, от спорти мусобақаларини ўтказиш учун махсус жиҳозланган майдон; ипподром. *Тошкент отчопари.*

ОТҚИНДИ **геол.** **Вулкандан отилиб чиққан моддаларнинг (лаванинг) совишидан ҳосил бўлган тоғ жинслари. Вулкан отқиндилари. Отқинди тоғ жинслари.** ■ *Туб конларнинг вужудга келиши табиатда кенг тарқалган магма ва унинг қотишидан ҳосил бўлган отқинди тоғ жинслари билан боғлиқдир. «Фан ва турмуш».*

ОТҚУЛОҚ **Отнинг қулоғига ўхшаш катта-катта ва узун баргли кўп йиллик ёввойи ўт. Қорабойни уйға опкелиб, айвонга ётқиздик. Ярасига баргизуб қўйиб, отқулоқ босдик. Ш. Холмирзаев, Оғир тош кўча.**

ОФАРИН [ф. آفرين — яратувчи; мақтов, олқиш; балли, тасанно] **1** *Мамнунликни, завқланганликни, қойил қолганликни ифодаловчи олқиш сўзи; таҳсин, тасанно. Офарин айтмоқ (ўқимоқ).* ■ *Ҳамма Қаҳрамон-*

га офаринлар айтиб, уни қутлашибди. «Эр-таклар».

2 унд. с. өзф. Балли, баракалла. -Офарин, Мавлоннинг даъволари исбот бўлди, — деб юборди ҳамма. М. Осим, Сехрли сўз. Чаққон, эпчил ишлаётган аскарлар олдида тўхтаб: -Офарин баҳодирлар! — деб мақтаб ўтарди генерал. Ойбек, Куёш қораймас.

ОФАТ [а. آفت — ранж, алам; жирканиш; бахтсизлик, бало; хавф] **1** Бошга кулфат солувчи ёки ҳалокатга олиб келувчи бахтсизлик; бало. *Халқ бошига кўп офатлар келтирган Андижон зилзиласи Қорабулоқни сувдан маҳрум қилиб қўйди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

2 кўчма Йўқ қилувчи; кушанда; илож, даво. *Тақсир, гуноҳнинг офати тавба-ку.* Ҳамза, Танланган асарлар.

ОФАТИЖОН [а. + ф. آفت جان — жонга озор берувчи; жафокор маъшуқа] Ўзига мафтун қилиб, дилдан урадиган ғоят гўзал аёл. *Шу ондаёқ бўлдим паришон, Шу ондаёқ ўртанди таним, Қайдан келдинг, эй офатижон?* Уйғун. *Қизларнинг ҳаммаси сутга чайилгандай оқ, офатижон! Атрофимизда гирдикапалак бўлишади.* «Ёшлик».

ОФАТЛИ Офат билан ўтган, офат бошлаб келган ёки келадиган. *Офатли йўл.*

ОФЕРТА [лот. offertus — таклиф этилган] Товар етказиб бериш, бирор-бир хизмат кўрсатиш учун шартнома хабарномаси. *Халқаро савдодо офертанинг қатъий ва эркин турлари бор.* «ЎзМЭ».

ОФИЦЕР [нем. Offizier < лот. officarius — мансабдор шахс < officium — иш, хизмат] Қуролли кучлар, полиция ва жандармериянинг командирлар таркибидаги ҳарбий хизматчи. *Артиллерия офицери. Алоқа офицери. Денгиз флоти офицери.* ■ *Полковник солдат ва офицерларнинг жанговар тайёргарлиги қандай бораётганлигини текширди.* А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.

ОФИЦИАНТ [лот. officians, officiantis — хизматчи, хизмат қилувчи] Ресторан, кафе ва ш.к. да хўрандаларга хизмат қилувчи, улардан буюртма олиб, овқат келтириб берувчи ходим. *Официант бир шиша коньяк, бир шиша қизил вино олиб келди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Официант овқат келтириб қўйди. Қамариддин қадаҳни яна тўлдирдида, ичиб юборди.* «Ёшлик».

ОФИЦИАНТКА Аёл официант. *Официантка қанот пайдо қилгандек, енгил одим билан янги буюртмани адо этгани кетди.* Ф, Мусажонов, Ҳиммат.

ОФИЯТ [а. عافيت — соғлиқ; яхши кайфият; хотиржамлик] эск. кт. Соғлиқ; соғсаломатлик. *Тангридан тўғри эътиқод ва офият сўранглар (ҳадис).* «Фан ва турмуш».

ОФОҚ [а. أفاق — «уфқ» (أفق) с. кўпл.: уфқлар, дунё мамлакатлари, осмонлар] эск. кт. Дунёнинг ҳар томони; дунё, жаҳон. *Яна ҳимматлиғ элга кам бўлур офоқ аро душман, Валекин ул бўлур эрмиш ҳамиша душмани ҳисса.* Аваз Ўтар, Девон.

Ягонаи офоқ Дунёда ягона, тенги йўқ. **Забардасти офоқ** Дунёда энг зўр.

ОФСЕТ [инг. offset (printing)]: **офсет босма** Тёкис босма усули; бунда бўёқ босма қолипдан оралик резина цилиндрга, ундан қоғозга ўтади. *Офсет босма корхонасида ранг бериш, фотоҳарф териш автоматлари, офсет ротациялари, автоматик линиялар бўлади.* «ЎзМЭ».

ОФТАЛЬМОЛОГИЯ [юн. ophthalmos — кўз + logos — фан, билим] Тиббиётнинг кўзнинг нормал ҳолати ва касалликларини ўрганадиган бўлими. *Офтальмология фани ютуқларининг амалиётда жорий этилиши туфайли Ўзбекистонда ўтқир эпидемик конъюнктивит эпидемияси, трахома (шиллик) бутунлай тугатилди.* «ЎзМЭ».

ОФТОБ [ф. آفتاب — қуёш; қуёш нури] **1** Қуёш, кун. *Одамнинг юзи офтобдан иссиқ.* Мақол. ■ *Офтоб чиқди оламга, Югуриб бордим холамга.* «Фольклор». *Палатага кирдик. Шу пайт офтоб яна булут остига кирди-ю, палатани шом қоронғилиги босди.* А. Қаҳҳор, Минг бир жон.

Офтоби оламтоб қ. оламтоб.

2 Қуёш тарқатаётган нур; қуёш ҳарорати. *Танаси икки катта қулочга сиғмайдиган бир туп сада тевааракка тангадай офтоб туширмайди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Устидаги гимнастёркаси ёмғирда ювилиб, офтобда ўнгиб, оқариб кетган эди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат. *Аям мени бундақа офтобда жизғинак бўлиш учун туққан эмас.* Ойбек, О.в. шабадалар.

Офтоб урмоқ Офтоб ҳароратидан касал бўлмоқ.

3 Қуёш нури тушиб турган, қуёш иситиб турган жой. *Офтобда исинмоқ.* *Текинга му-*

шук ҳам офтобга чиқмайди. Мақол. ■ Умрида қармоқ ушламаган чоллар офтобда ўтириб, тўр ямашга тушишди. А. Мухтор, Қорақалпоқ қиссаси. Кўм-кўк барглар орасида тизилиб, гуч-гуч бўлиб, офтобда садафдек ярқираб турган тутни кўриб, жувоннинг ҳам оғзи сув очди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

4 кўчма Ёритувчи, янгилик киритувчи, ўзгартирувчи. Сизга ўхшаган аёлларимизнинг ҳар бири қора кун ичида ётган минглаб хотин-қизларимизнинг рўзғорига офтоб бўлиб кириб боришяпти. С. Зуннунова, Олов.

(Орқасига) офтоб тегди Ёруғликка, рўшноликка чиқди; иши юришиб кетди. Мана энди мирзам оталиқ қилиб, ўрдадан бирор иш топиб берсалар, тақсиримга ҳам офтоб тегса ажаб эмас. А. Қодирий. Меҳробдан чаён.

ОФТОБА [ф. آفتاب — кўза, обдаста] шв. Обдаста. Момо айвонга етган, офтобани ерга қўйди. «Ёшлик». Комил айвон олдида турган мис офтоба билан мис дашигани олиб, Саид афандининг қўлига сув қуйди. Ҳ. Фулом, Машғал. Мустафо супа четида турган офтобадан қўлини чайди. М. М. Дўст, Галатепа қиссалари.

ОФТОБАЧИ тар. Хонлар саройида хон, амир ва унинг меҳмонлари қўл юваётганда, уларга офтоба тутувчи лавозимли шахс. Абдураҳмон офтобачи ва бир неча маҳаллий авёнлар бирин-кетин шоҳсупадан жой олдилар. Х. Султонов, Бир оқшом эртаги.

ОФТОБИ [ф. آفتابى — офтобга алоқадор, офтобли; офтобда қурилган] шв. Офтобда қурилган мевалар, мас., майиз, туршак, қоқи.

ОФТОБЛИ Офтоб чиқиб турган, куёшли. Офтобли кун. ■ Баъзан офтобли кунлари Фразу Аннанинг ёрдами билан менинг ёнимдаги дераза рафига келиб ўтиради, ҳовлига қарайди. А. Мухтор, Асарлар.

ОФТОБПАРАСТ [ф. آفتابپرست — офтобни севувчи; куёшга сизгинувчи] **1** Куёшга топинувчи, куёшга сажда қилувчи.

2 шв. Кунгабоқар.

ОФТОБПАРАСТЛИК Куёшга топиниш, куёшга сажда қилиш.

ОФТОБРҮЙ [ф. آفتابرو — куёшга ўхшаш юзли] айн. **офтобрўя**.

ОФТОБРҮЯ [ф. آفتابرو — куёшга ўхшаш юзли; юзи куёшга қараган] **1** Куёшга қараган, куёш нури кўп тушадиган; кунгай.

Офтобрўя уй. ■ Озод сўрига яқинлашганда, хотини ишком тағидаги ўсмадан юлиб, офтобрўя ерга ташламоқда эди. С. Маҳкамов, Бир жуфт дон.

2 айн. **офтобчувоқ.** Чивинлар офтобрўяда ўтирган одамларни ғинғиллаб нотинч этишарди. С. Айний, Куллар.

ОФТОБТИФА [офтоб.. + ф. تيفه — пичоқ, ханжар дами; тоғ чўққиси, қоя] Кунгай; офтоб нури тикка тушиб турадиган ер. Биз яланглари кўздан кечириб пайқадикки, тажриба ўтказиш учун айнан шу ер бекорга танланмаган — кунгай, офтобтифа. «Ёшлик». Қишнинг охирлари эди: ҳали баҳор бошланган бўлмаса ҳам, устма-уст келаётган офтобли кунлар офтобтифалардаги қорларни эритган. С. Айний, Куллар.

ОФТОБЧУВОҚ Баҳорги, таъсир кучи кам, ёқимли офтоб.

ОФТОБШУВОҚ айн. **офтобчувоқ.** Боланинг кўзи Тўхта холанинг дарвозаси олдида бошини оёқлари орасига буркаб, офтобшувовда ётган ола мушукка тушди-ю, таққа тўхтади. Қ. Кенжа, Тоғ йўлида бир оқшом.

ОХИР **1** [а. آخر — кейинги, сўнгги; сўнг, ниҳоя] **1** Чўзиқ нарсанинг сўнгги чегараси, энг кетинги қисми, поёни. Йўлнинг охири кўринмайди. ■ Нусратбекнинг уйи шу кимсасиз, сокин кўчалардан бирининг охирида — пахтазор чегарасида жойлашган экан. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

2 Давомли нарсаларнинг сўнгги қисми, хотимаси. Достоннинг охири, Спектаклнинг охири. ■ [Уста Олим] Хатнинг охирида: «Сиздан бир кун сўнг Ҳомид ўлди..» деб ёзар эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

3 Иш-ҳаракат, воқеа-ҳодиса ва ш.к. нинг сўнгги, охирги дами, ниҳояти. Йилнинг охири. Қишнинг охири. Охир бўлмоқ. ■ Шунга қарамасдан, бу мактаб илм охирига бориб, ўзлаштириш 160, давомат 200 фоиз бўлди, деб ахборот берибди. Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлакатаи.

Охир замонда қ. охирзамон. -Охир замона, деб шуни айтадилар-да. Қизларда шарму ҳаё йўқ. Фалончи очилибди, писмадончи паранжисини ташлабди, деган гаплар кўпайиб кетяпти, — деди Тўтибу. С. Зуннунова, Гулхан. **Охир пешин қ. пешин 1.** -Вақт охир пешин бўлиб қолган эди. Қорним очган.. — деди Шум бола. Ф. Фулом, Шум бола.

4 Оқибат, натижа; пировард. *Ёмон ишининг охири вой.* ■ -Ҳай, ишқилиб, охири бахайр бўлсин, — деди Махсум. П. Турсун, Ҳқитувчи.

ОХИР II [ф. *آخر* — отхона; оғил, охур] с.т. Охур.

ОХИРАТ [а. *آخرت* — сўнг, ниҳоя, тамом бўлиш; нариги, у дунё; охирги кун] *дин*. Одам ўлгандан кейин борадиган дунё, олам; дунёнинг тугаш куни, қиёмат. [*Азизбой:*] *Бу фоний дунёда оч ўлди нима-ю, тўқ ўлди нима?* *Охирати бахайр, имони басаломат бўлсин.* Н. Сафаров, Шарқ тонги. -*Бу дунё беш кунлик, ёлгон дунё. Охиратни эсдан чиқарманг, ҳа!* — деди домла. П. Турсун, Ҳқитувчи. *Наҳот охиратга юз бурса жаҳон, Наҳот кароматлар ҳақ чиқса, наҳот.* А. Орипов, Йиллар армони.

Охират оши Ҳаётнинг сўнгги дамида ейилган овқат. **Охиратда** 1) нариги дунёда; қиёматда. *Йигирма сўм қарз эди, охиратда ҳам жавобини беради.* Ойбек, Танланган асарлар; 2) сира, ҳеч вақт. *У охиратда ҳам тузалмайди. Охиратини куйдирмоқ* Имон-эътиқодидан айирмоқ, айрилмоқ; хонавайрон қилмоқ. *Маълум бўлишича, ер ютгур Асқад онасининг охиратини куйдириб, укаларининг ризқини қийиб, етмиш сўмнинг ҳаммасини ўғирлаб, шаҳарга кетиб қолибди.* «Ёшлик».

ОХИРГИ Нарса ёки ҳодисалар қаторининг энг сўнгидаги; сўнгги, энг кейинги. *Охирги курс. Охирги сўз. Романнинг охирги боби.* ■ -*Чекинмаймиз. Охирги томчи қонимиз қолгунча курашамиз!* — деди Чернецов. И. Раҳим, Чин муҳаббат. *Пайғамов дафтарни чамалаб кўриб, охирги саҳифасига қаради.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

ОХИРЗАМОН [а. *آخر زمان*] *дин*. Дунёнинг, ҳаёт ва борлиқнинг сўнгги дамлари, қиёматга яқин қолган замон. *Бизнинг замонамиз «охирзамон» бўлгани учун ҳеч бир киши вали бўлмас ва шунинг учун шоир ҳам бўлмас экан.* С. Айний, Эсдалиқлар.

ОХИРИ *рвш.* 1 Охир-пировардида, ахир. «*Сабр туби — олтин*» мақолига амал қилиб, арқонни узун ташлаб қўйган эдик. *Охири сабр косамиз тўлиб-тошиб кетди.* «Муштум».

2 Бориб-бориб, ниҳоят. *Тақдир шамоли уни [Зағчақўзни] турли бурчакка учирди ва охири, мана шу Қамишқапага келтириб ташлади.* П. Турсун, Ҳқитувчи.

ОХИРИДА *рвш.* Охири, ахири, пировардида. *Зайнабнинг ўн беш дақиқали муо-*

маласида Отабек юқоридаги каби «эсдан чиқариш» ҳолатига бир неча қайта учради ва охирда сўрамоққа мажбур бўлди. А. Қодирий, Ҳтган кунлар.

ОХИРЛАМОҚ Охирига, поёнига етмоқ, тамом бўлмоқ, тугамоқ. *Қиш охирламоқда. Курилиш охирлаб қолди.* ■ *Сал ўтиб, ёзувларим охирлайди ва мен кекса танимга озгина ҳордиқ бераман. Сўнг Тошкентга жўнайман.* М. М. Дўст, Лолазор. *Пахта йиғим-терими охирлаб турганда, Ойқиз Бойчиборга миниб, райондан қайтарди.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

ОХИР-ОҚИБАТ *рвш.* Натижада, охир-пировардида; ниҳоят. *Нусратбек қишлоқни қўмсай-қўмсай, бир талай дард орттирди, охир-оқибат янги шароитга мослашиб олди, жонининг ҳаловатини билди.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

ОХИРУЛАМР [а. *آخر الامر* — охири, пировардида, оқибатда] *эск. кт.* Охири, охир-пировардида, ниҳоят. *Охируламр, бу кун бир чор деворга кириб, ўлиб ётган эшакни кўриб, гўшtidан бир миқдор кесиб, уйга келтирди.* А. Қаҳҳор, Бошсиз одам.

ОХРА [юн. *ochros* — рангсиз, рангпар, оқиш; сарғиш] Сарик ёки сарғиш-қизил тусдаги табиий минерал бўёқ.

ОХУН(Д) [ф. *آخوند* — руҳонийлар пешвоси, мулло; устоз] 1 Ҳқимишли, илмли киши; мулла, домла. *Момонинг мурсаги охун йигитнинг қўлида кетди.* «Ёшлик».

2 Ҳқимишли, илмли кишилар исмига қўшиб айтиладиган сўз. *Юсуфбек ҳожи билан қутидор Солиҳбек охуннинг Кўкалдош ҳужрасига меҳмон бўлиб кетганлар.* А. Қодирий, Ҳтган кунлар.

3 Хитой мусулмонлари орасида мударрисларга, имомларга нисбатан кенг тарқалган ном.

4 с.т. Халқ ичида уйғурларга, қашқарликларга қўйилган лақаб.

ОХУР [ф. *آخر* — отхона; оғил, охур] Чорва моллари (қўй, эчки, сигир, от) га ем-хашак солиб бериладиган мослама (идиш). *От охури. Мол охури.* ■ *Тоштемур қудуқдан бир неча марта сув чиқариб, отларни суғорди, охурларга беда солди.* Ҳ. Фулом, Феруза. *Фуломжон отхонага кириб, тўкилган бедаларни охурга териб солди, қоронғида ҳам кўзлари чақнаб турган саман-*

ни пешонасидан силаб, суйиб кўйди. М. Исмоилий, Фаргона т.о.

Баланд (ёки катта) охурдан ем еган (ёки сув ичган) Катталар, боёнлар билан яқин алоқада бўлиб кеккайган ёки ўзи катта боён бўлиб ўтган. [Ўрмонжон:] *Сен катта охурдан ем еб ўргангансан, чидолмайсан. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. Саид ака, Яхшибоевга суйкалманг, сизга панд беради, катта охурдан ем еб ўрганган одам, ажабмаски, қулай келган онда сизни оёғига патак қилиб кетса.* М. М. Дўст, Лозазор. *У чет элларда дипломатлар билан гаплашган, катта охурдан сув ичган.* С. Аҳмад, Жимжитлик.

ОХУРЧЎП [ф. *خورچوب*] Пойабзалнинг дастаги маҳкам, тик туриши учун унинг ичига (авра-астар орасига) қўйиб тикиладиган юпқа, эгилувчан тахтача, картон ёки қаттиқ чарм. *Мусулмон усталар кавушининг дастазига охурчўп қўйиб тикадилар.* С. Айний, Эсдаликлар.

ОЧ I I Қорнида, меъдасида овқат қолмаган, очиқиб, овқат тусаб қолган, очиққан. *Оч одам. Оч ит. Оч қолмоқ. Оч қолдирмоқ. Оч қўймоқ. Оч қоринга ачиқ саримсоқ. Мақол. Оч қорним — тинч қулоғим. Мақол. Хунарли киши оч қолмас. Мақол. Оч, дилдираб қолган Умид иссиққина танчада ўтириб, танига қайта жон кирди.* Мирмуҳсин, Умид. *Сувонжон кўрага ҳужум қилган бир оч бўрини отиб олибди.* С. Анорбоев, Оқсой. [Йўлчи] *Бир сўмга ўзи нон-чай олиб ичди-да, оч қорнини бир қадар овутиди..* Ойбек, Танланган асарлар. *Тўқлар кулади, очлар йиғлайди.* Ойбек, Танланган асарлар.

Оч биқин қ. биқин.

2 Очлик ҳолати. *Ҳамма халқ очдан ўлмаслик учун бир амал-тақал қилиб турибди.* Ойбек, Танланган асарлар.

3 Ингичка, кичик (тешикка нисбатан кичиклик-ингичкалик қилган соп, вал ва ш. к. ҳақида).

Соп оч келди Соп ингичкалик қилди.

ОЧ II Кучсиз, нимхуш (ранг-тус ҳақида). *Оч кўк. Оч сариқ. Оч қизил.* ■ *Ариқ бўйларига ўсган кўм-кўк майсалар куёшининг тиниқ нурида оч яшил рангда товланар, киши кўнглига ором, ҳузур бағишларди.* С. Зуннунова, Олов.

ОЧАМБИТИ айн. жағжағ.

ОЧАР Мевадан, кўпинча беҳидан пиширилган мураббо. *Икки қозонда тўғралган*

беҳидан очар пиширилди. М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари.

ОЧАРВОҲ I Баъзи халқларнинг эътиқодига кўра, гўрдан чиқиб, одамларнинг қонини сўрувчи арвоҳ.

2 *кўчма* Қонхўр, золим. *Бундай одамларни фанда очарвоҳ, яъни вампир дейишади.* Ҳ. Шайхов, Туташ оламлар.

ОЧАРЧИЛИК Иқтисодий таназзул ва танглик ёки табиий офат, турли сабаблар туфайли жамият миқёсида юзага келадиган кескин озиқ-овқат танқислиги; қаҳатчилик. *Очарчилик йиллари сомсапазларнинг сомсасини очлар олиб қочарди-да, тутиб олиб дўппосласа ҳам, бошини кийимига буркаб, сомсасини оғзидан қўймасди.* Шукрулло, Сайланма.

ОЧАТҚИ Очликдан озиб-тўзган; озғин. *Очатқи қўй.* ■ *Оҳистахон тилингандан тиланган ёмон, дедию ичида, саратонда соясини одамдан азиз тутадиган нокас йигитга гинахонлик қилганидан ўкиниб кетди.* *Ўғлининг цехига кирди.* *Бошлаб ҳар кўрганда «менга ҳам ўзингизникига ўхшаган келин топиб берасиз», деб юрган очатқигина, ўзи хунук, истараси иссиқ йигит чопиб келди.* Шухрат, Умр поғоналари.

ОЧАҒА Бировга тегишли, қарашли одам. *Мана бу ерда гап бор. Агарда биронта нозик иш чиқиб қолса ва ҳам ҳоким тўра билан хилватда гаплашмакни тақозо қилинса, ҳамма гапни Зуннунбой орқали нойиб тўранинг очағаларига айтилсин.* Чўлпон, Кеча ва кундуз.

ОЧЕРЕДЬ [р. очередь < чередовать «навбатлашмоқ, алмашланмоқ» фл. дан] **1** ҳарб. Автомат ёки пулемётдан бир йўла, бирин-кетинг отилган ўқ; шу зайлда ўқ узиш. *Узоқда гоҳ-гоҳ автомат очередини тарақлаб кўяди.* Ойбек, Қуёш қораймас. *Ўн иккита патроннинг ўн биттасини уч қисқа очередда нишонга жойлади Элмурод.* Шухрат, Шинелли йиллар.

2 с. т. Навбат. *Очередь олмоқ.*

ОЧЕРК [р. очерк < очеркать «таърифлаб, тасвирлаб бермоқ, баён қилмоқ; чизмоқ» фл. дан суффиксиз ҳосил бўлган от] Ҳаётий фактларнинг қисқача тасвирдан иборат кичикроқ бадиий асар. *Ҳарбий очерк. Биографик очерк. Библиографик очерк.* ■ *Обидов газетадаги очеркни кўриши билан Аҳмедовнинг олдига чопди.* С. Зуннунова, Олов.

-Ука — деди шоир, — штабдан тайинлашди, сен тўғринда бир ғалати очерк ёзмоқчиман. С. Аҳмад, Уфқ.

ОЧЕРКИСТ айн. очеркчи. 1942 йилгача баъзан «Қизил Ўзбекистон»да, баъзан «Муштум», «Ер юзи» журналларида адабий ходим, очеркист, фельетонист, секретарь бўлиб хизмат қилдим. Ф. Фулом, Танланган асарлар.

ОЧЕРКЧИ Очерк ёзиш билан шуғулланувчи журналист ёки адиб. -Э, бари бир эмасми, — деб қўл силтади Тўпори, — шоир билан очеркчининг фарқига бормасам ҳам, сиз билан Қурбонийнинг фарқига бораман.. М. М. Дўст, Лолазор.

ОЧИЛИБ-ЁЗИЛИБ айн. очилиб-сочилиб. [Генерал] Расмиятчиликка йўл қўймай, очилиб-ёзилиб ўтиришни буюрди. З. Фатхуллин, Сўнмас юлдуз.

ОЧИЛИБ-СОЧИЛИБ Очиқ чеҳра билан, хурсандлик билан, ўйнаб-қулиб. Тўла кейинги вақтларда.. негадир очилиб-сочилиб юрмас эди. М. Исмоилий, Бизнинг роман. Жўравой Нафиса билан шунчаки гаплашиб турарди. Суннат билан Жалил ширакайф эдилар. Ана шу ширакайфликданми, бегона одамнинг ўз курсдошлари билан очилиб-сочилиб гаплашиб тургани ҳақоратдек оғир боғди. «Ёшлик».

ОЧИЛМОҚ 1 Очмоқ 1-8 фл. мажҳ. н. Эшик очилди. Сандиқ очилди. Йўл очилди. Янги мактаб очилди. Қинғир иш қирқ йилдан кейин ҳам очилади. Мақол. ■ Бир ҳафтага қолмай каналга сув очилади. С. Аҳмад, Уфқ. Мана шу тоғларнинг икки тарафидаги адирлар, Макрит чўлидан очилган ерларнинг ҳаммаси меники, менга қарайди. С. Аҳмад, Жимжитлик. Ҳайкалчанинг очилиш маросими бўлиб ўтганидан беҳабар, парда тутушига ҳожат қолмаганини билишмайди. М. М. Дўст, Лолазор. Яқинроғинизда ўлмоқ учун.. душман томонидан уйингизга очилган туйнукчага кирдим. А. Қодирий, Ўтган кунлар. [Ҳасанали] Узоқ ўйлагандан сўнг ишининг очилмай қолган қисмини ечишни бошқа вақтга қолдирмоқчи бўлди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Очмоқ 1, 2, 9-12 фл. ўзл. н. Фикри очилди. Ранги очилди. ■ Келди очилур чоғинг, ўзлигинг намоён қил, Парчалаб кишанларни, ҳар томон пиришон қил. Ҳамза. Бу пахта экан-ку, ҳали шошмай туринглар, очилган хотинлар бошқатдан паранжига киради. С.

Аҳмад, Ҳукм. Томлардаги.. лолалар қип-қизил бўлиб очилди. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Сўнги қуёшли кунларда пахта яна қий-ғос очилди. И. Раҳим, Ихлос.

3 Бошланмоқ, иш бошламоқ. Эртага шу муаммога бағишланган олимларнинг йиғилиши очилади. С. Зуннунова, Кўк чироқ.

4 Кўринмоқ, намоён бўлмоқ. Йўлчининг кўзига жаннатдай катта боғ манзараси очилди, томоша қилиб, кекса тоғанинг орқасидан юра берди. Ойбек, Танланган асарлар. Агар мана шу Музлоқ тоғнинг.. сиртига чиқилса, кишининг кўзи олдида бири-бирига зид икки дунё очилади. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

Башараси очилмоқ Кирдикори, айби, аслида кимлиги фош бўлмоқ. Тўғри, Раҳимжон Мўйдиновга тўхмат қилганларнинг авра-астари ағдарилди, ҳақиқий башараси очилди. «Муштум».

5 Хафалиги ёки қаҳр-ғазаби йўқолиб хушнуд бўлмоқ, ёзилмоқ. -Гоҳо бирон киши [бувимнинг] кўнглини оғритганда, мен унга бир оғиз юмшоқ гап айтсам, ўша замони очилиб кетақоларди, — деди Кенжа. Ҳ. Назир, Асарлар. Элмурод унинг [Гулсумнинг] бу қадар очилиб кулганини биринчи кўриши эди. У бундан роҳат қилди. П. Турсун, Ўқитувчи.

Баҳридили очилмоқ Кайфияти яхши бўлмоқ, чеҳраси ёришмоқ. Шийпон орқасидаги ғўзаларни кўриб, Пайғомовнинг баҳридили очилиб кетди. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди. **Чеҳраси очилмоқ айн. баҳридили очилмоқ.**

6 Ҳуснига ҳусн кўшилиб, тобора чиройли бўлмоқ, ғўзалашмоқ. Зуннуновнинг назарида Саодатхон янада очилиб кетганга ўхшайди. И. Раҳим, Ихлос. Қора кўйлак ичида бўғилиб ётган экансан. Қара, нақ шафтоли гулидек очилибсан, кел, пардоз қиламиз. Н. Сафаров, Шарқ тонги. Баширжон узоқроқдан келинга тикилиб тураркан: «Жуда очилиб кетибди», деб ўйлади. Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

Бахтинг очилсин қ. бахт 2. Жағи очилмоқ Тўхтовсиз гапирмоқ; кўп, узоқ гапирмоқ. Ошно бир муддат жимиб қолди, лекин лаҳза ўтиб, тагин жағи очилди. М. М. Дўст, Лолазор. **Иштаҳаси очилмоқ** Иштиёқ билан овқат емоқ; -Ана энди, чарчоқ ҳам унутилади, иштаҳа ҳам очилади. Унинг гапи тўғри

чиқди. С. Аҳмад, Жимжитлик. **Кўзи очилмоқ** қ. кўз. Таъзимни еганим шу бўлдики, кўзим очилди, тушуниб олдим. С. Зуннунова, Олов. **Оғзи очилмоқ** Ҳайрон бўлмоқ. Бир ҳафтадан кейин қиз Жамолзоданинг устахонасига таширф буюрди. У «Кўккўл тонги»ни кўриб, оғзи очилиб қолди. Ушанда кўргани ҳозирги полотнонинг олдида оддий эрмак эди, холос. «Ёшлик». Ҳаво очилди Ҳаво булутдан тозиланди. Осмонни қоплаган чанг-тўзон аллақачон ғойиб бўлди, ҳаво чарақлаб очилиб кетди. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

ОЧИЛТИРМОҚ **Очилмоқ** 3-5 фл. орт. н. Пахтани очилтириб термоқ. Кирни очилтириб ювмоқ.

ОЧИН-ТЎҚИН *рвш.* Тўйиб овқат емасдан, чала-ярим овқат еб, гоҳ оч, гоҳ тўқ ҳолда. Умиднинг кайфи настлиги ва бунинг устига анчадан буён очин-тўқин юрганини эшитган Ҳотам, жилла бўлмаганда шу бугун, юрагида алам туғён ураётганда дардлашиб малҳам бўлай, дегандек атай келган эди. Мирмуҳсин, Умид.

ОЧИНҚИРАМОҚ Сал очикмоқ, очлик сеза бошламоқ.

ОЧИРИЛМОҚ **Очирмоқ** фл. мажҳ. н. Инкубаторда ўн минг жўжа очирилади. Қурт уруғи очирилади.

ОЧИРМОҚ **Очмоқ** 12 фл. орт. н. Жўжа очирмоқ. Қурт уруғини очирмоқ.

Кўз очиргани кўямаслик 1) атрофга қараш, кўриш учун имкон бермаслик. Августларга бориб, араваларнинг ғилдирагидан, отларнинг туғғидан кўтарилган чанг кўз очиргани кўймайди. С. Аҳмад, Ҳукм; 2) тинчлик бермаслик; у-бу деб доим хафа қилмоқ, аччиғини келтирмоқ (яна қ. **кўз очирмаслик** қ. кўз). Уялинг! Илгарилари, бўқоғинг бор, деб кўз очиргани кўямас эдингиз-ку! Неча марта йиғлатгансиз? А. Қаҳҳор, Жонфигон.

ОЧИҚ 1 Ҳеч нарса билан бекитилмаган, тўсилмаган. Икки томони очик шийпон. Тепаси очик йўлак. ■ Искандар эса қизил дастурхонни яна хазина устига ёпди-да, тоқчадан соқол оладиган асбобларини олиб, очик шийпонга чиқди. М. Мансуров, Ёмби.

2 Бекитилмаган, маҳкамланмаган, қулфланмаган. Очик дарвоза. Очик дераза.

3 Яланғоч. Очик бадан. ■ Полиция бошлиғи.. пишиқ ўрилган чарм қамчин билан йўлчининг очик кўкрагини ва бўйнини узиб олди. Ойбек, Танланган асарлар.

Очиқ эшик Ҳамма учун кириш мумкин бўлган жой.

4 кесим *взф.* Берк эмас, очилган ҳолда. Дарвоза ланг очик. ■ Эшик ва даричалар очик бўлса ҳам, уйда биров кўринмади. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Кечаги боржом оғзи очик қолибди, гази чиққандан кейин бир пулга қиммат. А. Қаҳҳор, Санъаткор.

5 Ёрилган, очилган. Мана бу очик пис-талар ҳам ўзимизнинг тоғларники! Ш. Холмирзаев, Т. Усмонов, Сўнмас ўт.

6 кўчма Равшан; аник; аён; кўриниб, билиниб турадиган. Қишлоқ аҳолиси Мулла Ўсар деган очик фикрли ўрта деҳқонни комиссар қилиб сайлади. М. Ўринхўжаев, Унутилмас кунлар. У ўзини жуда эркин тутар ва ҳар бир саволга очик, тўғри жавоб берар эди. Ойдин, Икки кўзи шунда. Қоронғу бўлса ҳам, Ўзбек ойимнинг тусидаги шодлик белгилари очик кўриниб турар эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

7 Тўғри, ҳақиқий. Очик гап.

Очиқ гапирмоқ (ёки айтмоқ, сўзламоқ) Яширмасдан, ҳаммасини айтмоқ; тўғриси-ни айтмоқ. Элмурод кўнглидагини очик айтиб кўя қолди. П. Турсун, Ўқитувчи. Очигини айтганда, мен сиз билан сира учрашмоқчи эмас эдим. Н. Сафаров, Шарқ тонги.

8 Ҳеч кимдан яширилмаган. Очик муносабатлар. Очик қаришлик. ■ Душманлигимни очик билдириб, қайтага ҳаётимни хавф остига қолдирдим чамамда. «Шарқ юлдузи».

9 кўчма Ҳамма, хоҳлаган киши қатнашса бўлаверадиган. Очик савдо. Очик суд. Очик чемпионат.. ■ Ўрмонжон.. активлар иштироки билан бўладиган очик партия мажлисининг вазифасини тушунтириб берибди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироклари. Шу ҳафта ичи очик дарс ўтказишни бошлаймиз. С. Зуннунова, Олов.

10 Ранги тиниқ, шўхшанг. Очик чит.

11 Хушфёъл, юрагида кири йўқ; хушчақчақ. Очик қиз. ■ У [Али] ичи кирсиз, серкулги, очикқина бир йигит.. эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Очиқ кўнгил ёки кўнгли очик қ. кўнгил. **Очиқ чеҳра** қ. чеҳра.

12 тар. Паранжи ташлаган, озодликка чиққан (хотин-қизлар ҳақида). Бир куни бешолтита очик хотин орасига тушиб қолиб, не вақтгача кўнглим ғаш, таъбим кир бўлиб

юрдим. А. Қаҳҳор, Майиз емаган хотин. *Иигилганларнинг кўпчилиги хотин-қизлар бўлиб, улар орасида очиқлар ҳам, паранжилилар ҳам бор эди.* С. Зуннунова, Гулхан.

Бети (*ёки юзи*) **очиқ** Уят-номусни билмайдиган, беҳаё, одобсиз. **Боши очиқ** 1) ҳали унаштирилмаган, никоҳ қилинмаган. *Энди у [Мунаввар] боши очиқ қиз бола эмас. Ошлали.* С. Анорбоев, Мехр; 2) ҳеч ким ҳали савдо қилиб олмаган, сотилмаган. *Боши очиқ мол.* **Кўзи очиқ** Ўлмаган, ҳаёт, тирик. *Лутфинисанинг кўзи ҳали очиқ, танаси совимаганди.* С. Аҳмад, Уфқ. **Масалани очиқ қолдирмоқ** Масалани ҳал қилишни кейинга қолдирмоқ. **Орани очиқ қилмоқ қ. ора.** **Очиқ акциядорлик жамияти** иқт. Иштирокчилари ўзларига қарашли акциялардан эркин фойдаланиши мумкин бўлган жамият. **Очиқ бозор** Товарнинг бошқа ердан эркин келтирилиб ва чегараланмаган миқдорда олдиротди қилиниши. **Очиқ бўғин** тлш. Унли товуш билан тугаган бўғин. **Очиқ денгиз** Барча давлатлар эркин фойдаланадиган денгиз саҳни. **Очиқ хат** Ҳамма ўқиши учун одатда матбуотда эълон қилинадиган расмий хат. **Очиқ ҳаво** 1) булутсиз, беғубор осмон. *Совуқ бир оз юмшаб тушган, қуёш очиқ ҳавода ҳаракат этмоқда эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар; 2) усти ёпилмаган жой, ташқари, дала. *Мана чинакам болалик: ...мактаб саҳнида очиқ ҳавода физкультура машқлари қилиш, шашка-шахмат ўйнаш, кўшиқлар айтиш.* П. Турсун, Ўқитувчи. **Чакаги очиқ айн. жағи очиқ қ. жағ.** **Кўли очиқ қ. кўл.**

ОЧИҚАРЛИ с. т. Киши оч қоладиган, еярли бирор нарса топилиши мушкул. *Давлат тўғрисида бўлса, очиқарли ерда эмасмиз.* А. Қодирий Ўтган кунлар.

ОЧИҚҒҲЙ кам қўлл. Очиғини айтадиган, юрагидагини ҳеч яширмайдиган; тўғрисуз.

ОЧИҚДАН-ОЧИҚ рвш. 1 Аниқ-равшан, шак-шубҳасиз. *Бу очиқдан-очиқ тўхмат.* ■ *Дарҳақиқат, унинг [Зайнабнинг] бу иши очиқдан-очиқ болаларча кетган эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Ошкора, намоишкорона; рўйирост. *Очиқдан-очиқ қаршилиқ қилмоқ.* ■ *Очиқдан-очиқ Акбаровга қаратилган бу истеҳзо Зуфар Ҳакимовични алланечук яйратиб юборди.* П. Қодиров, Уч илдиз.

3 Тап тортмасдан, ибo қилмасдан, уялмай-нетмай. *Очиқдан-очиқ сўжинмоқ.*

ОЧИҚ-ЁРУФ айн. **очиқ-ойдин.** *Ҳа-а, энди ўзингга келдинг, очиқ-ёруф гапиравер. Искандар, мавриди келганини сезиб, сўради: -Кўнғироқ қилдими? М. Мансуров, Ёмби.*

ОЧИҚЛИК 1 Очиқ эканлик; равшанлик; ошқоралик. *Ҳавонинг очиқлиги.* ■ *Одамзоднинг фитнаси ёмон бўлади. Кўнгли очиқликка не етсин.* Мирмуҳсин, Умид.

2 Очиқ, эркин жой; эркинлик. *Зиндондаги ширин-шарбатдан очиқликдаги ситам, ғурбат яхшироқмасми? Ҳамза, Майсаранинг иши.*

3 Оралиқдаги жой, оралиқ. *Товуш пайчалари ўртасидаги очиқлик.*

Кўзим очиқлигида Тириклигимда, ҳаётлигимда.

ОЧИҚМОҚ Оч қолмоқ, қорни очиб, овқат тусаб қолмоқ. *Йўлдан очиқиб келган кишининг димоғига қилинаётган овқатнинг ҳиди кирганда, тезроқ пиша қолса эди, деб безовта бўлади.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Шавкат кечқурун туз тотмагани учун қаттиқ очиққанди.* Қ. Кенжа, Тоғ йўлида бир оқшом.

ОЧИҚ-ОЙДИН 1 Аниқ-равшан; шубҳасиз. *Очиқ-ойдин масала. Очиқ-ойдин жавоб.* ■ *У [Нури] келин бўлиб боргуси ошанинг бойлигини ўйламаган, чунки бу нарса у учун очиқ-ойдин эди.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 Очиқ, рўйирост. *Йўлдош боланинг эси-настлигига ишонмаса-да, бунини Ҳайрига очиқ-ойдин айтолмади.* «Ёшлик». *Манави сабил аризада очиқ-ойдин ёзиб қўйилган.* С. Аҳмад, Ҳукм.

ОЧИҚ-ОШКОР рвш. Яширмасдан, рўйирост, ошкора. *У онасига ёзган хатида аҳволни очиқ-ошкор айтди.* С. Зуннунова, Кўк чироқлар.

ОЧИҚ-СОЧИҚ айн. **очиқ-чочик.** *Уйим шундоқ очиқ-сочик қолган эди-да.* Т. Ашуров, Оқ от.

ОЧИҚТИРМОҚ Оч қолдирмоқ. *Ернинг кўпи очиқтиради, молнинг — ози.* «Қанотли сўзлар».

ОЧИҚЧА айн. **очиқчасига.** *У [Гулнор] билан очиқча сўзлашув керак.* Ойбек, Танланган асарлар.

ОЧИҚЧАСИГА рвш. 1 Яширмасдан, тўппа-тўғри, очиқ, рўйирост. *Очиқчасига тан-*

қид қилмоқ. ■ *Мирвали Эралининг сўнги сўздан кейин айтар гапини йўқотди, «энди очиқчасига гаплашиш пайти келди», деб ўйлади.* С. Аҳмад, Жимжитлик. *Шундай экан, кел, очиқчасига гаплашайлик.* Т. Ашу-ров, Оқ от.

2 Тап тортмасдан, уялмасдан; ҳаёсизлик билан. -*Рост, қизлар, — деди Қумри очиқ-часига ўтиб, — вофуруш Қилтириқ махсумни ўша вақтдаёқ ахта қилдирган, дейишди.* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

ОЧИҚ-ЧОЧИҚ Йиғиштирилмаган, беваранжом. *Ҳамма нарса очиқ-чочиқ эди.* ■ *Кори хайри бор одам ҳам ўйни шунақа очиқ-чочиқ ташлаб кетадими?! — деди Каромат.* И. Раҳимов, Чин ҳаёт.

ОЧИҚҚҮЛЛИК Сахийлик, қўли очиқлик. *Очиққўллик доим яхшилик келтиради.* «Қанотли сўзлар».

ОЧИҒИ 1 Гапнинг тўғриси, тўғри гап, очиқ гап. *Очиғини айтганда.* ■ *Гапнинг очиғини айтсам, бу ишда менинг ҳам, Тешавойнинг ҳам айбимизи бор.* С. Аҳмад, Уфқ.

2 *кри с.* Тўғриси, очиғини айтганда, гапнинг пўскалласи. *Очиғи, ўзи туғилиб ўсган, ўрганган уйдан кетиш Қудратга осон эмасди.* Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар. *Таомилга қарши борган.. ўзгалар урфини ўткинчи ҳою ҳаваслар билан қабул қилаётган тенгдошларимизга, очиғи, ачинамиз.* Газетадан.

ОЧИҒИЧА *рвш.* 1 Очиқ, ёпилмаган ҳолда; очиклигича. *Эшик очиғича қолди. Қозон очиғича турган экан.*

2 Ҳал қилинмасдан, ечилмаганича. *Иккинчи масала очиғича қолдирилди.*

ОЧКО [р.] 1 Ҳайинда, спорт мусобақаларида ютуқни белгилаш учун бериладиган ҳисоб бирлиги. *Ушанда фақат бир киши — ёш шашкачи Шариф Ёқубов у билан очкони бўлишиб олди.* Газетадан. *Раҳим хиёл ўйлашиб қолди.* Энди у, икки метрга сакраб, етти очко олишни эмас, балки биратўла олти катакка сакраб, ўн бир очко эгаллашни чамаламоқда эди. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

2 *с. т.* Қарта ўйинининг бир тури; йигирма бир. *Очко ўйнамоқ.*

ОЧКҮЗ 1 Еб тўймайдиган, нафсини тилемайдиган, нафси бузуқ, суқ. *Очкўз бўри. Очкўз ит. Очкўзда бўлса ҳам — йўқ, Сахийда бўлмаса ҳам — тўқ.* Мақол.

2 Бирор нарсага ўч, ҳар нарсага ортиқча ҳирс қўйган. *Соҳиб қори молпараст, очкўз одам.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

ОЧКҮЗЛИК Очкўзга хос хусусият; хатти-ҳаракат. *Очкўзлик қилмоқ.* ■ *Аброр магазинга кирган харидорларни очкўзлик билан шишиш пайида бўларди..* А. Кўчимов, Ҳалқа.

ОЧЛИК 1 Оч қолишлик, оч эканлик, оч ҳолат. *Очликдан сулаймоқ.* *Бир очликнинг бир тўқлиги бор.* Мақол. ■ *Зиркнинг яшил барглари ҳузурбахш таъмга эга бўлиб, кишини чанқаш ва очликдан сақлайди.* «Фан ва турмуш».

Очлик эълон қилмоқ Сиёсий, иқтисодий ижтимоий норозилик белгиси сифатида оғқат ейишдан бош тортмоқ. *Борди-ю, очлик эълон қилиб, берганларини емай, биратўла нариги дунёга равона бўлиб қолсам-чи.* Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлақати.

2 *айн. очарчилик.* *Революциядан кейинги илк йиллар.* *Вайрона қилинган мамлакатда очарчилик ҳукм сурарди.* Т. Обидов, Юсуф-жон қизик.

ОЧМОҚ 1 Йўлни тўсиб турган нарсани бир томонга суриб, кўтариб қўйиб, кириш ёки чиқишга имкон туғдирмоқ. *Дарвозани очмоқ.* *Деразани очмоқ.* *Эшикни очмоқ.* ■ *Ўғилларга тайинлаб қўйган эдим, бориб дарвозани ланг очишди.* М. М. Дўст, Лолазор.

2 Олиш-қўйиш йўлини, оғзини бекитиб турган тиккин, қопқоқ, қулф ва ш. к. ни кўтариб, суриб қўймоқ, ипини бўшатмоқ, ечмоқ ёки олиб ташламоқ. *Чемоданни очмоқ.* *Шишанинг оғзини очмоқ.* *Қопни очмоқ.* ■ *У [Аҳмаджон] эшик ёнига чўнқайиб ўтирди-да, милтиғининг затворини бир неча марта ба очиб ёпди.* А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз. *Қори тугунчани очиб, ўрикдан иккитасини Сидиқжонга узатди.* А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.

3 Ҳурланган, қопланган, паналанган ёки кўмилган нарсаларни бекитиб, ўраб, қоплаб турган нарсадан холи қилмоқ, яланғочламоқ. *Ток очмоқ.* *Кўкракни очмоқ.* ■ *[Гуландом] Атлас қўйлакнинг кенг енгини тирсақка қадар шимариб.. гўзал билакларини очиб, дуторни чертди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Ҳамма қулиб юборди, Кўрпани бир оз очиб қараган Гулиан ҳам.. ичи қотиб кулди.* А. Қодирӣ, Мехробдан чаён. *Табиб кетди, Отабек телбаларча югуриб, Қумуш-*

нинг бошига келди, юзини очиб, манглайини босди ва ўнди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

4 Кўтармоқ, сурмоқ ёки олиб ташламоқ (парда, ниқоб ва ш.к. ни). *Пардани очмоқ.*

5 Тўсиқни, ғовни олиб ташламоқ, тақиқни бекор қилиб, ўтиш, юриш учун имкон бермоқ. *Йўлни очмоқ. Чегарани очмоқ.*

■ *Мирвали, Жайрона қочиб кетгандан кейин, йўлни портлатиб, бошқа томондан йўл очган эди. С. Аҳмад, Жимжитлик.*

6 Бирор нарсанинг ҳаракатига йўл бермоқ, йўл қўймоқ, қўйиб юбормоқ, бўшатмоқ. *Газни очмоқ. Жўмрақни очмоқ.* ■ *Яна кечагидек сувни очиб, ўзи уриб кетди, деб ўлтирадиган бўлсанг, сен мендан яхшилик кутма! Н. Сафаров, Уйғониш.*

7 Ёзмоқ, ёймоқ, кермоқ (тахланган, букланган, йиғилган, юмилган нарсалар ҳақида). *Зонтикни очмоқ. Кафтини (қўлини) очмоқ. Қанотини очмоқ. Ёмондан қоч, яхшига қўлоч оч.* Мақол. ■ *Кумуш айвон томонга қайтар экан, ошиқиб хатни очди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Режиссёр яна дафтариини очиб, бир нималарни ёзиб қўйди. А. Қаҳҳор, Картина.*

8 Қуриб, солиб, битириб, ишга туширмоқ; расмий равишда ишга туширмоқ. *Мактаб очмоқ. Санаторий очмоқ. Янги йўл очмоқ. Кўргазмани очмоқ.* ■ *[Ҳасанали] ..ғузардан баққоллик дўкони очган эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Мени ғафлат уйқуси босмаган бўлса, нега бир газлик пахсани кесар эмишлар-да ва бошимдан туйнук очар эмишлар-да, мен ҳеч нарса сезмас эмишман! А. Қодирий, Ўтган кунлар.*

9 Янги бир нарса яратмоқ; кашф этмоқ, топмоқ. *Янги юлдуз очмоқ. Кон очмоқ.* ■ *Ахир сиз билан биз катта иш қиляпмиз, ўзбек хотин-қизлари ҳаётида бутун бир давр очяпмиз. А. Мухтор, Опа-сингиллар.*

10 Кўпчилик иштирокида бирор ишни бошлаб бермоқ, бошлаб юбормоқ; очиқ деб эълон қилмоқ. *Мунозара очмоқ. Митингни очмоқ.* ■ *Ўзбек ойим қора кийиб, таъзия очди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Мажлисни Иброҳимов очди ва кун тартибини эълон қилди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. Бувиси аза очиб, ҳовлида хотинларнинг чуввос йиғлагани ҳамон қулоғида. Мирмуҳсин, Қаҳрамоннома.*

11 Нарса, воқеа, ҳодиса ва ш.к. нинг қандайдир томонларини ёритиб баён, ошкор

қилмоқ, аниқламоқ. *Масаланинг моҳиятини очмоқ. Асар қаҳрамонларининг характерини очмоқ. Ҳақиқатни очмоқ. Ганнинг тагини гап очар. Мақол.*

12 Очиқ изҳор қилмоқ, маълум қилмоқ, айтмоқ. *Йўлчи аксар вақт, ишдан қутулгач, у [Қоратой] билан вақт кечирар, қайғусини, севинчини унга очар эди. Ойбек, Танланган асарлар. Агар улар [Тешабойлар] бу мақсадларини очиб айтмаётган бўлсалар, балки бунда бир сирлари бордир. М. Исмоилий, Фарғона т. о.*

Гап очмоқ Гап бошламоқ; бирор воқеа, ҳодиса, нарса ёки киши ҳақида гап бошламоқ. *Юрагини (ёки дардини) очмоқ* Юракдаги қайғу-ҳасратини, орзу-умидларини, тилак-истагини билдирмоқ. *Кимга суянсам, дардимни очсам, у ҳам менга ўхшаган чиқди. С. Аҳмад, Уфқ.*

13 Фош қилмоқ, ҳаммага маълум қилмоқ. *Жиноятни очмоқ. Камчиликларни очмоқ. Сир(нинг) учини сўз очар. Мақол. Ола товўқ сомон сочар, ўз айбини ўзи очар. Мақол.* ■ *«Йўқ, бунда бир сир бор. Мен бу ишни, албатта, очаман», деб ўйлар эди Нури. Ойбек, Танланган асарлар.*

14 тар. Паранжи ташлатмоқ, паранжисиз юришга имкон ёки рухсат бермоқ. *Мулла Норқўзи жаҳл билан унинг [хотинининг] аламини босмоқчи бўлди: -Э, ҳали мен сени очаман деб юрибман-ку. А. Қаҳҳор, Майиз емаган хотин. Яқин орада хотин-қизларнинг ёппа очилишини ташкил қилиш керак, тундундизми? С. Зуннунова, Олов.*

15 Ҳуснига ҳусн қўшмоқ, гўзаллаштирмоқ, кўрк бермоқ. *Ловуллаган гилам уйни жуда очиб юборди. Кийим қиз ҳуснини янада очибди. Эр юзини ер очар, ер юзини эр очар. Мақол.*

16 Кучайтирмоқ, ривожлантирмоқ, ўс-тирмоқ. *Киши фикрини китоб очади. Иш иштаҳа очар, дангаса ишдан қочар. Мақол.* ■ *Мактаб, анжуман борғил, унда фикр очиб гоҳи, Илму фан тиғи бирлан жаҳл бағрини қон қил. Ҳамза.*

17 Тухум босиб, ундан жўжа чиқармоқ. *Товуқ ўнта жўжа очибди. Мусича бола очибди.* ■ *-Биз ёруғ дунёни кўриш учун туғилганмиз, Турғуной!— деди Мастон. - Биз товўқ эмасмизки, қандай тухум бостирса, шуни очиб чиқарсак. А. Қаҳҳор, Мастон.*

Америка очмоқ с. т. Аллақачон маълум бўлган нарсаларни янгилик деб эълон қилмоқ. **Биқинингдан** (ёки қулоғининг тагидан) дарча очиб қўйиши қ. дарча. **Очди қилмоқ** Ким ҳақ, ким ноҳақлигини кўпчилилик ўртасида ҳал қилмоқ. *Бутун гапларни орада очди қилмасак, таъна-тавлалардан қутулмайдиганга ухшайман.* Ҳ. Назир, Ўтлар тугашганда. **Фол очмоқ** Тахмин қилмоқ; бирор ҳолат, ҳодиса ёки нарса ҳақида асоссиз гапирмоқ. *Одамлар аниқ бир тасаввурга эга бўлмагани учун, ҳар ким ўз ҳолича фол очарди.* Н. Сафаров, Оловли излар. **Қорни очмоқ** Очиқмоқ, оч қолмоқ. **Кўриқ очмоқ** Ер ўзлаштирмоқ; фойдаланилмаган ерга экин экмoқ. *Кўриқлар очилиб, ҳали сизот сувлар оқиб кетадиган қувурлар ётқизилмай туриб, уларга ҳам чигит экилди.* М. М. Дўст, Лолазор.

ОЧ-НАҲОР рвш. 1 Эрта билан нонушта, наҳорлик қилмасдан. *Онамга аччиқ қилиб, мактабга оч-наҳор кетдим.* С. Анорбоев, Ҳамсуҳбатлар.

2 Очин-тўқин, оч. *Ҳар кун қармоқ ташлайман, ўғлим оч-наҳор келса, тўйдираман деб.* Ҳ. Фулом, Машғал.

ОЧОФАТ Ўтакетган очкўз, ебтўймас, баднафс. *Очофат ит.* ■ *Қоп-қора пашишлар болакайнинг оёқларига, кир юзларига очофатдай ёпишар, келинойим эса ўчоқ бошида ҳеч нима эшитмаётгандай, нимадир нишираётганди.* А. Кўчимов, Ҳалқа. *Очофат тиши билан ўзига гўр қазийди.* «Қанотли сўзлар».

ОЧ-ЯЛАНҒОЧ Овқат ва кийимга ёлчимаган, зор, муҳтож; тирикчилиги оғир, қашшоқ. *Оч-яланғоч, эшикларда кўплар гадо, Кўролмайн бир дақиқа завқу сафо.* Файратий.

ОЧҚАМОҚ шв. Очиқмоқ. *Бир куни тулки бўрининг олдига келса, бўри жуда очқаб турган экан.* «Эртақлар».

ОЧҚИЧ айн. калит.

ОШ I |ф. آش — ёвғон шўрва, хўрда; овқат| 1 Пиширилган иссиқ овқат. *Угра ош. Хўрда ош.* ■ *Совчиларни яхши сўзлар ва қуюқ-сууюқ ошлар билан жўнатиб, иккинчи келишига ўйлашиб жавоб берадиган бўлдилар.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Умуман, ҳар қандай овқат, таом. *Ош тузи. Ошинг ҳалол бўлса, кўчада ич!* Мақол. *Элга берсанг ошингни, Эрлар силар бошингни.* Мақол. *Жон бўлса, жаҳон топилар, Ош бўлса, қозон топилар.* Мақол. ■ *Тўра қозон*

бошидан мис товоқда сууюқ ош олиб келиб, чордана қуриб ўтирди. Н. Фозилов, Дийдор.

3 айн. палов. *Ош дамламоқ.* ■ *Илгарилари лағмон ёки ош ейиш учун нуқул корхонадан ташқарига чиқишга мажбур бўлар эдик.* Газетадан. -*Ўлтиринг, ўлтиринг, меҳмон!* — *деди уста Фарфи.* — *Ошига сабзи босилди-нишди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Юртга ош бермоқ Тўй ва б. маъракаларда катта қозонда ош дамлаб, юртни зиёфат қилмоқ. *Ана холос, қози поччанг юртга ош бераётган бўлсалар, туянинг думи ерга тегибди-ку.* М. Исмоилий, Фаргона т. о.

4 этн. Баъзи муносабатлар билан ўтказиладиган зиёфатлар номининг таркибий қисми, мас. *қиз оши, хотин оши, арвоҳ оши, маслаҳат оши.*

Ош бўлсин Еган-ичганинг татисин, сингсин, ёқсин каби маъноларда ишлатиладиган ибора. *Зарра бировнинг ҳақи ўзгага ош бўлмагай, Охири шармандалик, кимки ҳазар қилмаса.* Ҳабибий. **Ош қилмоқ** 1) ҳазм қилмоқ, сингдирмоқ; 2) бировнинг молини, пулини еб кетмоқ, ўзлаштириб юбормоқ. **Оғзидаги ошни олдиrhoқ қ. олдиrhoқ.**

ОШ II махс. Тери ошлашда ишлатиладиган модда.

ОША I **Ошмоқ** фл. рвдш. *Орзулари амалга оша бошлади.*

2 кўм. (б.к. билан) Устидан ёки ичидан ўтиб; орқали. *Алимардон унга елкаси оша қаради.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга қулоқ сол. *Қалам ва қалб соҳиби бениҳоя хилма-хил йўллр ва сўқмоқлар оша бетишим ўз чўққисини излайди, меҳнат ва машаққат билан унга етади.* Ш. Тошматов, Тонгдаги қўланка.

3 кўм. (б. к. билан) Давомида, мобайнида, бўйи. *Чақалоқлар оч ва яланғоч, Ер ва сув деб ўтди деҳқонлар, Йиллар оша, асрлар оша Ҳужм сурди шундай замонлар.* Э. Раҳим.

4 Орадан маълум вақт ўтказиб, орада маълум вақт қолдириб. *Кун оша. Ой оша. Йил оша.*

5 рвш. шв. *Жуда, ўта; ҳаддан ташқари. Хур-ойимнинг дарди оша ёмондир, Рустамни кўрмоғи унинг гумондир.* «Рустамхон».

6 рвш. шв. Узоқ, йироқ, бегона (юрт, эл, мамлакат ҳақида). *Оша юртдан келдим сени сўроқлаб. Пиёда йўл юрдим, бағримни доғлаб.* Фозил шоир. *Оша юртдан келган экан зўравор, Бундай меҳмон, болам, сенга не даркор?* «Алпомиш».

ОШАЛАМОҚ айн. **ошамоқ** 1. *Марат қовурилган гўшт устидан тўғроғлиқ майда пиёз, пиёз орқасидан тузланган карамдан олиб ошалади.* Ж. Абдуллахонов, Хонадон.

ОШАМ Бир марта ошаш учун мўлжаллаб сиқимланган куюқ овқат (ош, шавла, норин ва ш. к.). *Биров бировни уйига таклиф қилса: «Чой қуйиб бераман, ош дамлаб берман», «Марҳамат қилинг, бир ошам ошимиз бор»,— дейди.* К. Маҳмудов, Қизиқарли пазандалик. *Бердибойнинг қорни ҳар қанча оч ва ўн беш кунлардан буён иссиқ кўрмаган эсада, олдига қўйилган паловдан бир-икки ошам олиб, томоғидан нарига ўтказолмади.* А. Қодирий, Кичик асарлар.

Бир (ёки бир-икки) ошам Озгина, арзимасан. *Афанди мардикорчилик қилар эди, бир хасис одам уни ярим танга пул, бир ошам ошга баҳолашди.* «Латифалар».

ОШАМЛАМОҚ Ошам-ошам сиқимлаб олиб емоқ. *Эр-хотин лаганга қўл чўзиб, ошамлаб ея бошлашади.* Р. Файзий, Сен етим эмассан.

ОШАМОҚ 1 Қўл билан ошамлаб олиб емоқ. *Паловни ким ёмон кўрарди, лекин профессор Обидийчалик унга бино қўйиб, чиройли ошайдиган одамлар кам бўлса керак.* Мирмуҳсин, Умид. *Қизил чиллақини иштаҳа билан ошаб, сўзни давом эттирди Фазлидин.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 Умуман, емоқ. *Нонсиз яшаб бўлмас, гапни ошаб бўлмас.* Мақол. *Яхши бўлсанг яшарсан, насибангни ошарсан.* Мақол.

3 Бировнинг қўлидан бир ошам ош емоқ. *4 этн.* Зиёфатда бировнинг қўлидан бир ошам ош еб, галдаги зиёфатни ўз устига олмоқ.

Ёшини яшаб, ошини ошаган қ. ёш II 1.

ОШАТМОҚ Ошамоқ фл. орт. н. *Ерга ошатсанг — ош битар, ошатмасанг — тош битар.* Мақол. ■ *Табаррук қўлингиз билан [ошдан] битта ошатингиз!* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОШДАМГИР айн. **дамгир.** *Иккита оқ пиёзни майда тўғради, унга пича мурч сепди, пиёзни гурунчининг бир чеккасига кўмиб, ошдамгирни ёпди.* Ойдин, Кўнгил тўлдими, яхши йигит.

ОШЁН [ф. آشيان — уя, ин; уй, кулба, бошпана] кт. 1 *Куш уяси; ин. Қушлар ошёнидан учиб кетмишлар, Кеч кузак ҳайбати соя солганда.* А. Шер, Қадимги куй. *Чегара*

билмаган озод қалдирғоч Ошён топади бўғотимизда. Ф. Фулом.

2 *Ҳовли-жой, бошпана. Мен у тарафларда ҳовли-жой йўқ бўлса керак, деб ҳаёл қилган эдим, йўқ, қишлоқ аҳли биз кетган сойликнинг икки лабини ошён тутган экан.* М. М. Дўст, Лолазор. *Ватан деган чоғда оддий ошён - Ўлан тўшагини англаганлар мўл.* А. Орипов, Йиллар армони.

3 *кўчма* Макон, эгалланган жой. *Лола деганимизда, қир-адирлар маликаси, лаъл бисотли гуллар ошёнини кўз олдимизга келтиради.* Газетадан. [Булут] *Шамол қанотида йўл олди хушнуд Ошёнидан узоқ-узоқ томонга.* А. Орипов, Йиллар армони.

ОШЁНА [ф. آشيانе — ин, уя; уй, бошпана] кт. эск. Бинонинг юқори қавати; юқори қаватдаги хона.

ОШИРИЛМОҚ **Оширмоқ** фл. мажҳ. н. *Ўқитувчиларнинг малакаси оширилди.* ■ *Симхаев заводдаги ерлик ишчилар иш ҳақи оширилишини.. талаб этиб, иш ташладилар.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Иш прокуратурага оширилган эди.* А. Мухтор, Кумуш тола.

ОШИРМА *Хамири оширилиб, кўпчи-тиб тайёрланган. Оширма нон.* ■ *Оширма, яъни хамиртуруш солинган хамирда ҳар хил нон ёпиш мумкин.* Д. Сиддиқов, Лаззатли таомлар.

ОШИРМОҚ 1 **Ошмоқ** 1—7, 9—10 фл. орт. н. *Ойликни оширмоқ. Товуқлар сонини оширмоқ. Ҳосилни оширмоқ. Дарё сувини баҳор тоширар, одам қадрини меҳнат оширар.* Мақол. ■ *Князь сув пулини уч баравар ошириб юборибди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. *Одамларнинг руҳини кўтариш, ҳосилдорликни ошириш керак.* Т. Ашуров, Оқ от. *Мавжуд корхоналарнинг ишлаб чиқариш қувватини ошириш билан янги объектлар ҳам барпо этилди.* «Фан ва турмуш».

Бошидан (ёки ўзидан, елкасидан) оширмоқ *Масъулиятни бировга юклаб, ўзини ташвишдан, ишдан холи қилмоқ.*

2 с. т. *Бировга бериб, ўтказиб юбормоқ; пулламоқ, сотмоқ. Жиноят ишини коптосимон терговдан терговга, суддан судга ошираверди.* Газетадан. *Агар.. қутичани бирор ерга оширган бўлсанг, ҳали ҳам яхшиликча ўрнига қайтар, — деди Ҳожи бобо Шум болага.* Ф. Фулом, Шум бола. [Марасул:] *Хуморхон шунақа нарсаларга ўч, ўшанга оширамиз.* А. Қаҳҳор, Оғриқ тишлар.

3 Бўрттирмак, муболага қилмоқ. Мақтовини оширмак. ■ -Йўқ, сиз жуда ошириб юбордингиз, Сайфуллаҳўжа, — деди бошини чайқаб, — сизларникида кунига уч-тўрт маҳал эмас, бир маҳалгина иссиқ овқат ер эдим. П. Турсун, Ўқитувчи. Сидоров ошириб юборганини тушунди. Э. Самандар, Дарёсини йўқотган қирғоқ.

Оширмай-тоширмай Қандай бўлса ўша ҳолича; бўрттирмай, муболага қилмай. Кунлар ўтаверди. Умид асло пинагини бузмади. Комиссияга бор ҳақиқат гапни оширмай-тоширмай айтди. Мирмуҳсин, Умид.

4 Маълум чегара ёки баландликдан ўтказмоқ. Бу сафар Ҳабибулло полвон Куллалик полвонни елкаси узра ошириб, отиб ташлади. Т. Ашуров, Оқ от. Тўрт-беш метр баландга етганда, инқиллаб, қанордаги тупроқнинг ярмини елкасидан ошириб тўқади-да, қолганини дўннга опчиқиб кетади. С. Аҳмад, Уфқ.

Амалга оширмак қ. амал 1. Ўйлаган режасини амалга оширмак.

ОШИФТА [ф. آشفتہ — ҳайрон, лол бўлиб қолган; хижолатда қолган; ошиқ] кт. Севиб, мафтун бўлиб қолган; ошиқ, шайдо. Табиат ошифталарининг маълумотларига қараганда, дунё бўйича лоланинг 140 дан ортиқ тури қайд қилиниб, мамлакатимиз кўламида 83 тури рўйхатга олинган. Газетадан. Ўзбек тупроғидан келибман бу бор, Сенгадир ошифта қалбим сафоси. А. Орипов, Йиллар армони. Ошифта бу дил сатрини сайқалласа зора, Бўстон бўйи кокиллари, тўхтанг, менга навбат! Т. Тўла.

ОШИФТАЛИК Ошифта эканлик; мафтунлик. Одам бор экан, унинг идеалдаги барнолиги, ошифталигию паривашиги ҳар доим тараннум этилаверади, меҳнатдаю ҳуснда яккалиги куйланаверади. «Ёшлик».

ОШИФТАҲОЛ [ф. + а. آشفته حال] кт. Ҳаяжонга тушган, эс-ҳушидан адашган, паришонхотир. Харобат аро кирдим ошифтаҳол, Май истарга илкимда синган сафол. Алишер Навоий.

ОШИҚ I [а. عاشق — сеувчи, севиб қолган; хуштор; мухлис] I Бировни жуда севиб, унга шайдо бўлиб қолган, бировга муҳаббат кўйган киши; хуштор. Ошиқи беқарор. ■ Муҳаббат дардига мубтало ошиқ, Сенга ҳавас билан боқурман чиндан. А. Орипов, Йиллар армони. [Тухфа:] Мирзо Анвар-

га ошиқ бўлган экансан, Нозик! А. Қодирий, Меҳробдан чаён.

2 кўчма Бирор нарсани жуда яхши кўриб қолган, унга берилган; мухлис. Шеър ошиғи. Мусиқа ошиғи. ■ Ботирали! Эъзозхон! Қани, бери келинлар! — деб [Ғофир ота] гул ошиқларини ўз хузурига чақирди. Ҳ. Ғуллом, Машғал. Ойқиз бу қизга узоқ тикилгач, уни ашула ва дутор ошиғи бўлса керак, деб ўйлади. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

ОШИҚ II I анат. Айрим ҳайвонларнинг орқа оёғи тизза бўғимидаги бириктирувчи чорқирра суякча. Эчкининг ошиғи. Туянинг ошиғи. ■ Энди ҳовлиларнинг эшиклари очилган, болалар чўнтакларини ёнғоқ, ошиқларга тўлдириб, кўчага чиқа бошлашган эди. Қ. Кенжа, Нотаниш гул.

2 Шундай суякча (одатда қўй ошиғи) воситасида ўйналадиган ўйин. Ошиқ отмоқ. ■ Менинг ёшлигимда бирга ошиқ ўйнаб, яхмалак отиб ўсган бир оғайним бор. Шукрулло, Сайланма. Тавба! Эшон «гардкам» деб ошиқ отадими, а? Ойбек, Танланган асарлар.

Ошиғи олчи бўлмоқ Иши бароридан келмоқ, муваффақиятга эришмоқ Аранг ғалабага эришдим. Энди мен билан бамаслаҳат иш юритсангиз, кам бўлмайсиз, доим ошиғингиз олчи бўлади. Ж. Абдуллахонов, Хонадон.

ОШИҚ III I Маълум миқдордан кўп; ортиқ. Мажлисга юздан ошиқ одам қатнашди. Бу китобни ёзишга беш йилдан ошиқ вақт сарф бўлди.

2 Белгиланган нархдан юқори, ўз нархидан ортиқ, қиммат. Мендан беш сўм ошиқ олибсиз. Ошиқ баҳо билан сотмоқ.

Ошиғи билан 1) маълум миқдордан ошириб; ортиғи билан. Режа ошиғи билан бажарилди; 2) кўп деганда, кўпи билан, нари борса. Ремонт учун ошиғи билан бир ой кетади. Бу нарса ошиғи билан минг сўм туради.

3 Меъёрдан ортиқча. Яхшибоев сўзларни сал бетартиб тизганини, керагидан ошиқ баландпарвоз оҳанг тутганини пайқади. М. М. Дўст, Лолазор. Сал бурнидан ошиқ гапирсанг, бирор йиғин-пиғинда, «Аҳли жамоа, қассобни алмаштирмасак, бўлмайди», деб қолишдан тоймайди бу чол! Н. Норқобилов, Тўқнашув.

ОШИҚИНМОҚ кам қўл. Сабрсизлик билан интилмоқ. Мулла Абдурахмон Қўқон

сафарига ҳозирланаркан, кўнгли Кўқонда ўзини кутиб турган уламолик шухратига: муфтилик, қози ва аъламлик мансабига ошиқинар эди. А. Қодирий, Мехробдан чаён.

ОШИҚЛАРЧА Ошиқларга ўхшаб, ошиқона. Кечагина мен ошиқларча Ялингандим: «Унутма мени». «Саодат».

ОШИҚЛИК I Севиб қолганлик, шушторлик. Ошиқликдан жинни бўлай деяпти. Ойдин, Садағанг бўлай, командир. -Энди билдим, ошиқлик оғир дард экан. Бошимга тушганда билдим,— деди [йигит]. П. Турсун, Ўқитувчи. -Йўлчига ачинаман,— деди чол,— ошиқлик йўлига кирганини билар эдим. Ойбек, Танланган асарлар.

ОШИҚЛИК II Кўплик, ортиқчалик Ҳосиннинг режадагидан анча ошиқлиги аниқланди.

ОШИҚ-МАЪШУҚ [ا عاشق معشوق] Бир-бирини севган, бир-бирига муҳаббат боғлаган йигит билан қиз. Бироқ бу икки бахтиёр ошиқ-маъшуқ олдинда тақдирнинг қандоқ ўйинлари борлигини билишмас эди. С. Аҳмад, Уфқ. Иккиси ошиқ-маъшуқ.. манга қолса, айб Йўлчида эмас, айб Гулнор шайтонда [деди Нури]. Ойбек, Танланган асарлар.

ОШИҚ-МОШИҚ [қ. ошиқ-маъшуқ] Эшик, дераза каби нарсаларни ўрнатиш ва уларнинг очилиб-ёпилиши учун хизмат қиладиган металл буюм. Хў, зинанинг тепасидаги қопқоқни кўрапсанми? Ўшанинг ошиқ-мошиғини кўчирса бўларкан. Фақат бунинг учун бир парча темир керак. Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар. Бу вақт ҳовли эшиги тарақ этиб очилиб, бир тавақаси ошиқ-мошиғидан учиб кетди. А. Мухтор, Опасингиллар.

ОШИҚМОҚ Кўзланган ишнинг, мақсаднинг тез амалга ошуви учун интиломқ, сабрсизлик билан ҳаракат қилмоқ; шошилмоқ, интиқмоқ. Ёрдам беришга ошиқмоқ. Ошиққаннинг ошиғи олчи бўлмайди, Мақол. ■ Тўхтахола.. қанчалик ошиқмасин, чолларга ета олмади, улар идорага кириб кетишди. И. Раҳим, Чин муҳаббат. Мамат қассоб қанчалик ошиқмасин, қадами унмаётгандек эди. Н. Норқобилов, Тўқнашув.

Юраги ошиқмоқ Юраги бесаранжом бўлмоқ, ҳовлиқмоқ. [Ҳожи хола:] Эртасига.. Фуод афандининг келишини ё чакиртиришини кутмасдан-ла, юрагим ошиқиб, ҳужрасига кириб бордим. М. Исмоилий, Фарғона т. о.

ОШИҚОНА [а. + ф. عاشقانه — муҳаббат, меҳр қўйиб, эҳтирос билан; сидқидилдан] I рвш. Ошиқлар каби, ошиқлардек, ошиқларча. Ошиқона куйламоқ. ■ Чекка-чеккада жуфт-жуфт бўлиб, ошиқона кезаётганлар кўзга алақандай шарпадек кўринарди. «Ёшлик».

2 Севги, ишққа тегишли, оид. Ошиқона хат. Ошиқона газал. ■ Ошиқона сўзлар, асрлик мунг ва зорлар битилган кутилмаган мактуб Аброр кўнглини бутун ўзгартирди. Ҳамза, Танланган асарлар.

ОШИҚЧА I Керагидан ортиқ, кўп; ортиқча. Ошиқча юк. Ошиқча ҳаракат.

2 Кераксиз, беҳуда. Ошиқча гап. ■ Ҳозир у Яхшибоевдан норози бўлди, лекин сиртига чиқармади, гарчи ошиқча ташвиш бўлса-да, ўзи гап қотди. М. М. Дўст, Лолазор. Вазири бузрук Шерназарбойнинг муддаосини пайқади, энди у билан ошиқча сўзлашиб ўтиришининг фойдаси йўқлигини билди. Ж. Шарипов, Хоразм.

3 Кўшимча, ортиқча. Режадан ошиқча маҳсулот. Ошиқча ҳақ тўламоқ.

ОШИҒИЧ Тез бажарилиши, тезда амалга оширилиши лозим бўлган, кечиктириб бўлмайдиган; шошилиш, зуд. Яхшибоев қабулдан кўнгли тоғдай кўтарилиб чиқди-ю, Қурбонойга ошиғич телеграмма жўнатди. М. М. Дўст, Лолазор. Кутилмаганда кўча эшик тагига алақандай машина шитоб билан келиб тўхтаб, кимдир ошиғич настга тушди. М. Мансуров, Ёмби.

ОШИҲАЛОЛ, ошҳалол [ф. + а. آش حلال — ҳалол меҳнат билан топилган овқат] Чўпон ёки подачининг меҳнати эвазига оладиган озиқ-овқати, нони. -Уйдаям иш кўп, бозор кунни ошҳалолгаям чиқа олмайман, — деди Эшмамат подачи. М. М. Дўст, Галатепа қиссалари. Ошҳалолни одамлар пул йўғида ўйлаб топишган. «Ёшлик». Ниёз бобо менга тўланадиган ҳақдан гап очди: -Энди, келин, ўзинг тушунасан, юртда оғирчилик, ошҳалолга подани боқади-да ўғлинг. С. Сиёев, Саратонда қор ёғди.

ОШҚАДИ с. т. айн. ошқовоқ. Ошқади каллага ҳар хил гап келади. Ш. Холмирзаев, Т. Усмонов, Сўнмас ўт.

ОШКОР [ф. آشكار — аниқ, равшан, кўриниб турган, очик-ойдин] I сфт. Ҳаммага маълум, кўриниб турган, аён; очик-ойдин. Ошкор иш. Ошкор зиддият. Ошкор

муҳаббат. Касални яширсанг, иситмаси ошкор қилади. Мақол. ■ Раҳимов қаҳ-қаҳ уриб кулиб юборди. Унинг кулгисини микрофон ҳаммага ошкор қилди. С. Аҳмад, Жимжитлик. Нечук, юрак сирларини ошкор этмоқ унга жуда зарур бўлиб қолибди? Мирмуҳсин, Умид.

2 рви. Яширмасдан, рўйирост; ошкора. Бу гал, эл-юрт олдида ошкор, тортинмай узоқ ўпишдилар. Шуҳрат, Шинелли йиллар. Домла.. заҳарли экани ошкор сезилиб турган бу чучмал кулгига эътибор қилмади. М. Исмоилий, Фаргона т. о.

ОШКОРА [ф. آشكارا — аниқ, очиқ-ойдин, очиқчасига] **1 айн.** ошкор **2.** Ошкора сўзлашмоқ. ■ Фотиҳа бўлгандан кейин ошкора учрашув уларга ман этилди. Урф шунақа, одат шунақа, начора. Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар. Ўзларингиз ошкора гаплашиб олинглар. Орқадан ғийбат қилгунча, ҳар қандай гап бўлса, шартта бетга айтиши керак. С. Сиёев, Отлиқ аёл.

2 сфт. Очиқ-ойдин, ҳаммага маълум бўлиб, кўриниб турган; аён. Яширин дўстан, ошкора душман яхши. Мақол. ■ Шаҳарнинг кўп хуфия ва ошкора савдогарлари Муҳаммадражабга қойил қоладилар. А. Қаҳҳор, Сароб. [Нури] Қизнинг юрагидаги сирларни бутунлай ошкора қилишни истади. Ойбек, Танланган асарлар.

ОШКОРАЛИК Ошкора хусусиятга эгалик; очиқ-ойдинлик. Суднинг ошкоралиги. ■ Ошкоралик салбий ҳодисаларга қарши, жамиятимиз қонунларини бузаётган кимсаларга қарши қудратли қуролдир. Газетадан. Райком вакили, гарчи ўзи бирон кишининг шаънига танқидий фикр айтмаган бўлса-да, бошқаларни ошкораликка даъват этди. «Ёшлик».

ОШКЎК Таомларга қўшиладиган, овқат билан қўшиб ейиладиган кашнич, барра пиёз, укроп каби кўкатлар. Маълумки, иссиқ иқлимли мамлакатларда яшовчи аҳолининг пазандачилигида зирворлар ва ошкўклар кенг қўлланади. К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари. Эътиборлиси, улар томонидан ташкил этилган ярмарка савдоларида ошкўклардан тортиб қовун-тарвузгача, чорвачилик маҳсулотларигача бор. Газетадан.

ОШЛАМОҚ 1 Махсус моддалар, эритмалар билан хом терига, мўйнага ишлов бермоқ, терининг жунини тўкмоқ, терини яланғочламоқ. Кеч билан ўзим бош бўлиб

таначани сўйиб, ёғ-гўштини хумга урдик. Терисини эшон, вақти келганда пишириб, маҳси қиларман, деб ошлашга буюрди. Ф. Фулом, Шум бола. Ҳар қандай ҳайвон териси ҳам ошланса, тоза ва пок бўлади. «Фан ва турмуш». Чавандоз эгарга қоплама қиламан деб, тери ошлайтган экан. Ш. Бўтаев, Қўрғонланган ой.

ОШЛАМОҚ 2 с. т. Ош емоқ, овқатланмоқ; ош, овқат бермоқ. Энди ошин ошлайди, Тоғдан аста пастлайди. «Нурали».

ОШЛИ сфт. Ошга эга бўлган. Ошли қозон. Ошли кўл. ■ Ошли оғиз билан бошланган хиргойи томоққа тиқилди, мингбоши кўрқиб кетди ва оғзидаги ошни косага пуркаб, яна ошга кўл узатди. Чўлпон, Кеча ва кундуз.

ОШЛИК Ош қилиш учун етарли масаллик, нарса. Бир ошлик масаллик. Икки ошлик туз.

ОШЛИК эск. кт. Фалла, дон. Кузга бориб ошлиқ ҳам, пахта ҳам ёлчитмади. С. Сиёев, Ёруғлик. Не ажабким, марҳум Шариф тарро хондан бир ғалвир ошлиқ сўрамаганида, унга ўлим йўқ эди. «Ёшлик».

ОШЛОВЧИ 1 Ошламоқ 1 фл. сфдш. Тери ошловчи ишчилар.

2 Тери ва мўйна ошлашда ишлатиладиган, ошлашга ёрдам берадиган. Ошловчи модда.

ОШМОҚ 1 Миқдор ёки ҳажм жиҳатидан кўпаймоқ; ўсмоқ; ортмоқ. Факультетдаги талабалар сони беш юздан ошди. ■ Пахта йилдан йилга мўл бўлиб, фойдаси ҳам ошиб турибди. Ойбек, Танланган асарлар.

Иши бошидан ошиб ётмоқ (ёки кетмоқ) Иши жуда кўп бўлмоқ, жуда кўпайиб кетмоқ. Директорнинг пешоналари тиришди-ю, салгина норозилик маъносида ўзига-ўзи деди: «Мана, ишлар ҳам бошимдан ошиб кетди». Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. Набирали бўладиган Ўзбек ойимнинг иши бошидан ошган.. эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Ортмоқ, ортиб қолмоқ. Харажатдан беш сўм ошиб қолди.

3 Кўтарилмоқ. Ойим куйди-ёнди, дадамнинг қон босими ошиб, касалхонага тушиб қолди. С. Сиёев, Ёруғлик. Саодат лабини жийириб, шишачани қайтиб узатди: -Йўқ, беш сўмдан ошса олмайман.. «Ёшлик». Ҳали офтобнинг дами қайтмаган, Қўшариқнинг катта кўчасидаги азамат тераклар толдан

ошиб, ҳовлига тўрт энликкина соя ташлаган пайт эди. С. Аҳмад, Уфқ. *Ҳар кун мол нархи ошади, бозорда савдогарларнинг қулоғи тик-кайган.* Ойбек, Танланган асарлар.

4 Маълум бир пайт чегарасидан ўтмоқ; кечмоқ; оғмоқ. *Вақт ярим кечадан ошди. Соат учдан ошди. Иш бошлаганимга беш ойдан ошди. Ёшим қирқ бешдан ошди.* ■ Соат олтига белгиланган тўй соат ўндан ошганда бошланибди. А. Қаҳҳор, Тўйда аза.

5 Мол сотиб олишда унинг баҳосини оширмоқ, нархига нарх қўшмоқ, орттирмоқ. *Бошқа бир рақиб илмасин, деган андиша билан баққол ҳам бир тангалаб ошаверди.* Ойбек, Танланган асарлар.

Ким ошди савдоси Молини очиқ савдога қўйиб, уни энг юқори нарх қўйган кишига сотиш усули; аукцион.

6 Кучаймоқ, зўраймоқ; янада сезиларли, таъсирли бўлмоқ. *Алами ошди. Завқим ошди. Ихлосим ошди. Кайфи ошди. Ғайрати ошди. Ишга ҳаваси ошди.* ■ *Уйда ўтиравериб, Муроднинг хуноби ошиб кетди.* Т. Ашуров, Оқ от. *Искандар ич-ичидан жиғибийрони ошиб, терс бурилиб чиқиб кетди.* М. Мансуров, Ёмби.

7 Такомиллашмоқ, яхшиланмоқ; юқори босқичга кўтарилмоқ. *Сотувчининг малакаси ошди. Ҳуқуқий онгчимиз ошмоқда. Қадрласанг, қадринг ошар.* Мақол. ■ *Бу ҳужжатни бутун районга тарқатмоқчимиз, Шер, обрўйинг ошиб, чўққига кўтарилаётганингни биялсанми?* И. Раҳим, Ихлос.

8 Бирор жиҳатдан ёки бирор соҳада бошқалардан ўтиб кетмоқ, ўзмоқ, зўр чиқмоқ, орқада қолдирмоқ. *Агар енгсанг, зўр келсанг, ошсанг, Доим сени тўйга бошлайман.* Э. Раҳим, Янги қадам.

Ошиб тушмоқ қ. тушмоқ 24. *Мамат қас-собники ҳаммадан ошиб тушди. У бошқалардек қилмади-ю, лекин чиқиб кетди.* «Ёшлик».

9 Маълум бир тўсиқ, чегара ёки баландликдан ўтмоқ. *Довон(дан) ошмоқ. Девордан ошмоқ. Тоғ(дан) ошмоқ. Сув тўғондан ошиб тушяпти.* Қимирлаган қир ошар. Мақол. ■ *Шермат девордан ошиб, ҳовлига тушди ва оёқ учиди юрганча, бурчакдаги уй олдига келди.* «Ёшлик». *Саломат қизлар билан боғма-боғ ошиб келиб, девор раҳнасидан қўшиққа қулоқ соларди.* С. Аҳмад, Ҳукм.

Умбалоқ ошмоқ қ. умбалоқ. *Ит умбалоқ ошиб, бели билан деворга бориб урилди, кўз-*

лари тубсиз қаҳрга тўлиб, гингишиди. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

10 Қўлдан қўлга, бир ташкилотдан бошқасига ўтмоқ. *Иш терговдан судга ошди.*

11 Кўпмоқ, кўпчимоқ (хамир ҳақида). *Хамир ошди.*

Амалга ошмоқ қ. амал 1.

ОШНА [ф. آشنا — таниш, маълум, дўст киши; бир нарсани билувчи] 1 Таниш, таниш-билиш. *Бир кўрган ошна, Икки кўрган қариндош.* Мақол. ■ *Норбўтанинг қизи докторликка ўқийди, мингта ошнаси бор десанг-чи!* А. Қаҳҳор, Майиз емаган хотин.

2 Ўртоқ, дўст. *Пул ошнаси ошна бўлмас, пўкакдан пошна бўлмас.* Мақол. ■ *Ўрмонжоннинг отаси Омон ака Сидиқжоннинг отаси Соҳибжон ака билан жуда қалин ўртоқ эди; икки ошна ўлиб кетгандан кейин, Ёрмонжон билан Сидиқжон чинакам ака-укадай бўлиб қолишган эди.* А. Қаҳҳор, Кўшчиноч чироқлари. *Аҳмад Ҳусайн Искандаро олдига бориб келиб, қалин ошна бўлди.* Ойбек, Нур қидириб.

3 Ўз тенгқурларига нисбатан мурожаат шакли.

4 Илгаридан маълум, таниш. *Ўш тоғлари, кўрқинч жарлари, жилғалари, адирлари — барчаси бизга кўндан ошна.* Миртемир, Асарлар. *Сафаргалдига бу қумлар чақалоқ вақтидан ошна. Қорақумда унинг киндик қони тўкилган.* Ж. Шарипов, Хоразм.

5 Хабардор; биладиган. *Анвар.. яхшигина форсixon ва бир даража араб тилига ошна эди.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён. *Менинча, машинанинг «иллати» тўғрисида гапириб юрувчилар техникага ошна бўлмаган кишилар бўлса керак.* М. Жўра, Қуёшдан нур эмганлар.

Моховга ошна қилмоқ қ. мохов. *Яхши-боевнинг биринчи бор сўкиши эмас, лоф бўлсаям, бирор минг бора моховга ошна қилиб сўккандир?* М. М. Дўст, Лолазор.

ОШНА-ОҒАЙНИ Яқин таниш-билишлар, дўст-биродар, қадрдонлар. *Ошна-оғайниларнинг ҳашари билан данғиллама қилиб бир уй, бир айвон солиб олдим.* Ф. Фулом, Тирилган мурда. *Нормат қадрдон батальонига келиб, ошна-оғайнилари билан учрашаркан, севинчини юрагига сиғдиrolмай, жуда гапдон бўлиб кетди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

ОШНА-ОҒАЙНИГАРЧИЛИК 1 Ошна-оғайнилар, дўстлар ўртасидаги муноса-

батлар, борди-келди алоқалари. *Бизнинг Набиғул одам эмас ўзи! Ёш-да, ҳали ошна-оғайнигарчиликни билмайди.* А. Қаҳҳор, Қанотсиз читтак.

2 Ошна-оғайнилар манфаатини кўзлаб, ишга зарар келтириш, ошна-оғайнилар манфаатини хизмат манфаатидан юқори қўйиш. *Ишда ошна-оғайнигарчилик бўлмайди.*

ОШНА-ОҒАЙНИЛИК айн. ошна-оғайнигарчилик. *Ҳой, Эргаш полвон, дунёда ошна-оғайнилик бор экан, тўғриланмайдиган иш бўлмайди.* Шукрулло, Сайланма.

ОШНАЧИЛИК айн. ошна-оғайнигарчилик 1. *Мен биров билан ошначилик қилсам, ҳатто ундан жонимни ҳам аямай, кўнглини олмоққа тиришаман.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОШНО [ф. آشنا] айн. ошна. *Қушдан дўст топгандим, кўп кўрди фалак, Энди қайлардасан, ошно каклигим.* А. Орипов, Йиллар армони.

ОШ-НОН Озиқ-овқат. *Муҳаббат ош-нон бўлиб қорин тўйғазмайди.* Т. Ашуров, Оқ от.

ОШПАЗ [ф. آشپز] — овқат, ош пиширувчи) 1 Овқат тайёрлаш, пишириш билан шуғулланувчи шахс. *Ошпаз иигит қайрағоч тагидаги катта супага жой қилиб, дастурхон ёзди.* С. Аҳмад, Уфқ. *Шавла жуда тотли туюлди — ошпазни мақтадилар,* Ойбек, Куёш қораймас.

ОШПАЗЛИК Овқат пишириш билан шуғулланиш; ошпаз касби. *Жўра ака ошпазлик сирларини отасидан ўрганди.* Газетадан.

ОШПИЧОҚ Сербар, учи тўмтоқ махсус катта пичоқ. *Искандар, ёмон ҳид келгандай, бурнини жийриб, ошхона тарафга қаради, айвон устунига суяб қўйилган кунда ва катта ошпичоқни кўрди.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

ОШСИРАМОҚ с. т. Ош истаб қолмоқ, ошни тусамоқ; очиқмоқ, -А, — деди мингбоши ғижиниб, — ошсираб қолдингми? Очи-сан? М. Исмоилий, Фарғона т. о.

ОШ-СУВ Қуюқ-сууюқ овқат, ош-нон; зиёфат. *Кампир: -Бир кеча меҳмон бўлиб кетсанг, ҳеч нарса қилмас, ош-сув қилмасдан ҳеч қаёққа юбормайман, — деб туриб олди.* «Ёшлик». [Олахўжа:] *Тезроқ тўй қилиб, ош-сув билан халойиқнинг оғзини мойлаши керак.* П. Турсун, Ўқитувчи.

ОШТАХТА Хамир ёйиш ва ундан лағмон, угра, шилпилдоқ ва ш. к. кесишда фойдаланиладиган махсус тахта. *Кўзи оштахтада-ю, хаёллари қўшниси Мирзаалининг ҳовлисида кезаётган бўлса ҳам ажаб эмас..* Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар.

ОШУФТА айн. ошифта. *Биринчи галда аёл муҳаббат ошуфтаси.* «Ёшлик». *Шунинг учун синфдаги ҳамма болалар Нилуфарга ошуфта.* «Ёшлик».

ОШУФТАҲОЛ айн. ошифтаҳол. *..Кўр бахшиларнинг термасини эшитиб, Аваз ошуфтаҳол бўлди.* С. Сиёев, Аваз. *Ариқчада гирдобланар бир хаёл, Термулганда мироблар ошуфтаҳол.* М. Қўшмоқов, Али Қамбар.

ОШҲАМИР Лағмон, угра, чучвара каби таомлар қилиш учун мослаб тайёрланган пишиқ хамир.

ОШҲОНА [ф. آشخانه] 1 Овқат тайёрлаш учун мосланган махсус хона ёки бино. *Ошхонада ғимирсиб юрган Рисолат укасининг олдида бир чойнак чой келтириб, ўзи ҳам ёнига ўтирди.* С. Аҳмад, Уфқ. *Бу хонадоннинг ошхонаси бўлмагани учун бўлса керак, ҳалиги айвоннинг бир бурчагига ўчоқ қурилган.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 Умумий овқатланиш муассасаси. *Ариқ бўйига ўнлаб чойхона ва ошхона қурилган.* С. Аҳмад, Уфқ. *Кинодан чиқиб, ошхонада бирга овқатланишди, биринчи марта икковлари бир стол атрофида ўтириб овқатланишарди.* Мирмуҳсин, Умид.

ОШХЎР [ф. آشخور — ош еювчи] 1 Паловни яхши кўрадиган киши. *Профессор жуда ошхўр, девзира гуручдан дамланган думба ёғининг паловини ҳамма таомлардан аёло кўради.* Мирмуҳсин, Умид.

2 Овқатга солинадиган, овқат учун ишлатиладиган; овқат билан ейиладиган. *Ошхўр кўкатлар киши саломатлигини мустаҳкамлайди.* «Саодат».

ОШХЎРАК [ф. آشخوراك — овқат ейиш] 1 Овқат еяётганда уст-бошга тегизмаслик учун бўйинга боғлаб олинадиган, кўкракни ёпиб турадиган фартукча. *Болага ошхўрак боғламоқ.*

2 эск. Ўқувчиларга овқатланиб олиш учун бериладиган танафус.

ОШХЎРЛИК 1 Ошни, паловни яхши кўришлик; тўйиб ош ейиш.

2 Улфатлашиб ош қилиб ейиш. *Луғумбек чойхоналарида ошхўрлик, аскиябозлик ала-*

паллагача давом қиларди. С. Аҳмад, Уфқ. Назирқул яна ошхўрлик бўлишидан севиниб, пилдираганича Азим бойваччанинг ҳовлисига қараб кетди. С. Аҳмад, Хукм.

ОШ-ҚАТИҚ Тирикчилик учун зарур озик-овқат. *Энди беш-олти кунлик ош-қатиққа нафи тегмаса, нима қилиб ўстирдим бун?* П. Турсун, Ўқитувчи.

Ош-қатиқ бўлмоқ Бирор шахс билан борди-келди қилмоқ, яқин муносабатда бўлмоқ. *Қулоғингизда бўлсинки, мана шу Турғунбоевнинг бир бошиғи бор, зинҳор у билан ош-қатиқ бўла кўрманг.* А. Муҳиддин, Тўғри таъбир. *Муроддан сўрайсиз. Бинафша-хон Ғайбаров билан ош-қатиқ, дейишади.* «Ёшлик».

ОШҚОВОҚ қ. **қовоқ** 1. *Ошқовоқ сувда, сутда қайнатиб, буғлаб, димлаб, қовуриб истеъмол қилинади.* К. Маҳмудов, Ўзбек тансиқ таомлари. *Ошқовоқ билан тошқовоқни фарқ қилмайди, деб ўйлайсизми?* Ойбек, О. в. шабадалар.

ОШҚОЗОН анат. Инсон ва ҳайвонларда овқат ҳазм қилиш йўлининг кенгайган қисми; қопчага ўхшаш овқат ҳазм қилиш аъзоси; меъда. *Ошқозон касалликлари. Ошқозон ости безлари.* ■ *Ушбу ичимлик иштаҳа очадиган, чанқоқни босадиган, буйрак, ошқозон ва ичак хасталикларига дори эканлигини тасдиқлашди.* К. Маҳмудов, Қизикарли пазандалик.

ОЯТ [а. آیت — белги, нишон; мўъжиза] дин. Қуръон сураларининг ҳар бир жумласи, ҳар бир банди. *Меҳроблар тепасига «хатти шикаста» хати билан оят ёзилган.* Мирмуҳсин, Илдизлар ва япроқлар. *Баъзилар чўккалаб ўтириб олиб, ўзлари билан оятни тиловат қилмоқда.* М. Муҳаммаджонов, Турмуш уринишлари. *Қуръони каримда Од қавми тўғрисида жуда кўп оятлар нозил қилинган.* Газетадан.

ОҚ 1 1 сфт. Қор, сут, пахта рангидаги. *Оқ доқа. Оқ қоғоз. Оқ нон. Оқ ит, қора ит — бари бир ит.* Мақол. ■ *Салимбой.. йўғон гўштдор қўлларини қордай оқ сурп тўшалган столга қўйди.* Ойбек, Танланган асарлар. [Кумушининг] *..илжайишидан ёқутдек лаблари остидаги садаф каби оқ тишлари бир оз кўриниб қўйдилар.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

2 *Оқ тусга мойил, тиниқ (юз, бадан туси ҳақида). Оқ бадан. Оқ танли. Оқ юзли.* ■

Хотин ўтирмоқчи бўлган эди, паранжи ичидан унинг атлас кўйлаклари ва нафис оқ кўллари кўриниб кетди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Оқ билак Кўлини совуқ сувга урмайдиган, фақат ўзига оро берадиган (аёл ҳақида).

3 *айн. оқлик. Болаларим, оққа етамиз, деб кўзларингиз оқараёзди, бу зормондани сўйиб, пулига жой қиламиз, дедилар.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа. *Оилага берилган ана шундай соғлом сизир туфайли неча киши, айниқса, болаларнинг оғзи оққа — сут-қатиққа теглади.* Газетадан.

4 *от, с. т. Ароқ. Хоҳи пиво, хоҳи вино, хоҳи коньяк, хоҳи оқ, Нўш этиб, уйга келурман, ерда турмайдуру оёқ.* Ҳабибий.

5 *сфт. кўчма тар. Чор Россияси подшошига тегишли; унинг тарафдори; контрреволюцион. Оқ амалдорлар. Оқ гвардиячилар.* ■ *Оқ пошшонинг кумуши нишони билан Кўтариб юрди у ўша ханжарни..* Х. Даврон, Қақнус.

Оқлар (фақат кўпл. ш.) Оқ гвардиячилар. *Чапай аскарлари келдилар босиб, Босиб келди улар оқлар устига.* А. Орипов, Йиллар армони. *Раззоқ қизил армияга кўнгилли бўлиб ёзилиб, оқларга қарши курашаман, деб қолибди.* Х. Фулом, Машғал.

6 *сфт. Охирги, тоза (қўлдан чиқариш ёки пардозлаш учун қилинган охирги иш ҳақида). Оққа кўчириб улгурмасидан, ҳовлини отларнинг дупури қоплаб кетди.* Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар. *Муҳаммад енгилла-ниб ўрнидан турди ва сўнги шеърини бир оз тузатиб, оққа кўчириш учун уйига бормоғи кераклигини айтди.* Ойбек, Нур қидириб.

Оқ сувоқ Қора сувоқ устидан берилдиган текис сувоқ, пардоз сувоқ.

7 *от* Гуноҳсиз, шаънига доғ тушмаган киши; тўғри, ҳақиқат. *Текширамиз: оқни оққа, қорани қорага ажратамиз.* С. Аҳмад, Хукм. *Бизга ўқитувчилар ҳам, Султонова ҳам тенг: оқ бўлса — оқ деймиз, қора бўлса — қора.* С. Зуннунова, Олов.

Оқ-қорани таниган қ. **танимоқ.** **Оқдан қорани (ёки оқ-қорани) ажратмоқ** Ёмон билан яхшини, дўст билан душманни, фойда билан зиённи фарқламоқ, тушунмоқ. *-Бизнинг мақсадимиз - кишиларга онг, тушунча бермоқ, токи ҳар бир киши яхшилик ва ёмонликни, оқу қорани ўзи ажрата ола-*

диган бўлсин! – деди Элмурод. П. Турсун, Ўқитувчи.

8 от Оқарган тук, мўй; соч ва соқолнинг оқарган қисми. Сочнинг оқи. Соқолнинг оқи. ■ «Отни единг», дедим ичимда. Бошқаси бўлса, қамчин билан солар эдим, лекин соқолнинг оқини ҳурмат қилдим. Ойбек, Танланган асарлар.

Сочига (ёки соқолига) оқ кирган (ёки тушган, оралаган) Сочи ёки соқоли оқара бошлаган. Ёши элликдан ўтган бўлса-да, Бўри аканинг сочига оқ ораламаганди. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди. У, қирқ беш ёшларда, новча, соқол, мўйловларига анчагина оқ тушган эди. Ойбек, Танланган асарлар.

9 от Кўзнинг қорачиқни ўраган, тиниқ рангли, шаффоф қисми. Кўзнинг оқи.

10 от Баъзи касалликлар натижасида кўз қорачиғида пайдо бўладиган оқиш доғ, парда. Унинг кўзига оқ тушибди. ■ Бечоранинг жиндек айби бор экан: юзи чўтир, ўнг кўзида нўхатдаккина оқи бор экан. П. Турсун, Ўқитувчи. Зарчаванинг шираси кўзни ўткирлаштиришга, қорачиғидаги катаракта ва оқни кетказишга жуда фойда қилади. К. Маҳмудов, Қизиқарли пазандалик.

11 от Тухумнинг оқсил моддаси.

Кўзнинг оқу қораси қ. кўз. Манглайи оқ бўлсин Яхшилик ниятида тиланган олқиш, дуо. Толеинг тоабад бўлмасин қора, Манглайинг оқ бўлсин, ярқироқ бўлсин. А. Орипов, Йиллар армони. Оқ ичмоқ (ёки урмоқ) Қадаҳда ёки идишда қолдирмай, ҳаммасини ичмоқ, сипқармоқ. Мана шу қимизни бир оқ уриб беринг. С. Аҳмад, Уфқ. [Шариф:] Дарҳақиқат, ўртоқ Камолов, пахтакорларнинг меҳнати энгиллашсин, деб янги ихтиро яратган экан, келинг, дўстлар, оқ ичайлик! Н. Сафаров, Кимга тўй, кимга аза. Оқ йўл! қ. йўл. Оқ киймоқ этн. Мотам либосини киймоқ, баъзи жойларда, аксинча, таъзия муддати тугагач, қора кийимни оқ кийим билан алмаштирмақ, мотам либосини ташламоқ. Рўзимуроднинг онаси аза очди. Қариндошлар оқ кийиб, овоз чиқардилар. Ш. Ашурова, Янга. Оқ кўнгил қ. кўнгил 1. Оқ олгин Пахта. Оқ сутини оққа, кўк сутини кўкка соғмоқ Берган сутига, боққанига норози бўлмоқ, фарзандидан норози бўлиб, ундан юз ўгирмоқ. [Ўзбек ойим:] Энди менга мундоқ ўғил керак эмас.. оқ сутимни оққа, кўк сутимни кўкка соғдим.. Энди Тошкентга

келмасин. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Оқ фотиҳа қ. фотиҳа 3. Оқсоқол уларни йўлдан қайтаришга ожиз эканлигини сезиб жим қолди. –Йўл олдидан бизга оқ фотиҳа берсангиз, – дейишди ўспиринлар. «Ёшлик». Оқ чой 1) сут кўшилган чой. Уста Аҳмад Муртазога халтани кўрсатиб: – Эрталаб оқ чойни сеникида ичамиз, – деди. Ш. Бўтаев, Қўрғонланган ой; 2) шв. кўк чой. Оқ ювиб, оқ тарамоқ Авайламоқ, асрамоқ. Роҳила хола Шоҳрухни ўз фарзандидай оқ ювиб, оқ тараб ўстирди. «Ёшлик». Оқ ўрамоқ этн. Қиз билан йигитни унаштиришга розилик белгиси, маросими. Эшитмадингизми? Кеча Хайринисоникига бориб, оқ ўраб келдик. «Ёшлик». Тишининг оқини кўрсатмоқ қ. тиш. –Чатоқ экан, – деди карвонбоши, сўнг илк бор тишининг оқини кўрсатди. М. М. Дўст, Лозазор.

ОҚ II [a. عاق - бўйсунмас, итоатсиз, сўзга кирмайдиган, ҳурмат қилишни билмайдиган (ўғил)]: оқ қилмоқ Ўз фарзандини лаънатламоқ, нафрат ўқиб ундан юз ўгирмоқ, воз кечмоқ. Агар қизим юзимни ерга қаратган бўлса, жувонмарг бўлсин, оқ қилдим. С. Зуннунова, Олов. Фиёсиддин Бухоронинг Девонбеги мадрасасида таҳсил кўриб, ўқиб юрган пайтларида отаси уни оқ қилади. С. Аҳмад, Ҳукм.

=оқ I куч. юкл. (унлилардан кейин – =ёқ) Пайт билдирувчи сўзларга кўшилиб, иш-ҳаракатнинг дарҳол бажарилишини ифодалайди. Мусобақага ҳозирданоқ тайёрланмоқ керак.

2 =(и)б аффиксли равишдошларга кўшилиб, кейинги иш-ҳаракатнинг бевосита шу равишдош ифодалаган иш-ҳаракатдан кейин бажарилишини билдиради. У уйга келибоқ ўғлини йўқлади.

ОҚАВА айн. оқова.

ОҚАР I Оқмоқ фл. сфдш.

2 Оқадиган, доим оқиб турадиган. Оқар дарё. ■ Демак, бизнинг қилган ишимиз исиз кетмайдиган, умримиз оқар сувдек беркорга оқмайди дегани бўлибди. П. Турсун, Ўқитувчи.

ОҚАРИНҚИРАМОҚ Оқара бошламоқ; ранги ўчмоқ. Чиройли юзлари оқаринқираб, кўзларининг атрофи аламдан бужмайиброқ қолгандай. Ж. Абдуллахонов, Хонадон. Кароматхон ширали қўлларини ёйганча, оқаринқираб қолди. А. Мухтор, Қумуш тола.

ОҚАРИШМОҚ 1 Оқармоқ фл. бирг. н.

2 Гира-шира оқармоқ, сал оқармоқ; оқара бошламоқ. *Салимжоннинг оқаришган юзига қон югурди.* А. Қаҳҳор, Сароб.

ОҚАРМОҚ 1 Оқ тусга кирмоқ, оқ тус олмоқ. *Қор ёғиб, ерлар оқариб қолибди.* ■ *Биз меҳнатда топдик бахтимиз, Меҳнатда соч оқарса, майли!* Ё. Мирзо, Ўғил меҳри. [Тургун:] *Йўқ. Аксинча, оқарибсиз. Жиндек озиб, яна ҳам чиройли бўлибсиз.* Н. Сафаров, Ҳаёт мактаби. *Чинни пиёласимон чаноқлар оқариб кўзга ташланади.* С. Қодиров, Тонг юлдузлари.

2 Қонсизланиб ёки қони қочиб, қизилликни йўқотмоқ, ранги ўчмоқ, бўзармоқ. *Унинг ранги оқариб кетди.* ■ *Умри бир оқарди, бир қизарди-ю, мени қучоқлаб йиғлади.* А. Қаҳҳор, Хотинлар. *Собирга қараган эди, у бир оқарди-ю, энгашиб, портфелини титкилашга тушди.* А. Кўчимов, Ҳалқа.

3 Ўнгмоқ, рангини йўқотмоқ, айнимоқ (кўпинча, бўялган нарсалар ҳақида). *Устидаги гимнастёркаси ёмғирда ювилиб, офтобда ўнгиб, оқариб кетган эди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат. *Деҳқон нигоҳи жиддий, олийжаноб, устида чакмон, оёғида оқариб кетган маҳси.* «Фан ва турмуш».

4 Ёруғ бўлмоқ, ёришмоқ. *Кечаси соат тўртданоқ шарқ томон оқара бошлади. Ҳадемай тун оқаради.* ■ *Адир томондан уфқ, худди парда орқасидан чироқ ёққандек, оқариб келяпти.* С. Аҳмад, Ҳукм. *Машҳар тонги аста-секин оқариб келар, Кўз олдимда содир бўлди Улуғ Қиёмат.* А. Орипов, Йиллар армони.

Косаси оқармаган 1) уйда соғин сигири бўлмаган; косаси сут кўрмаган; 2) топганига барака кирмаган, бири икки бўлмаган. *Икромжон бундоқ ўйлаб қараса, бу артистмижоз шериги билан ишлайдиган бўлса, сира косаси оқармайдиган.* С. Аҳмад, Уфқ. *Ўз ота-онасининг раёйини қайтарган боланинг ҳеч қачон косаси оқармайди!* Мирмуҳсин, Чиниқиш. **Оғзи оқариб қолди** Сигири туғди ёки уйда соғин сигир пайдо бўлди; доим сутқатиқ ичадиган бўлиб қолди. *Ола бузоқ туғиб олди, Оғзимиз ҳам оқариб қолди.* Ф. Фулом. *Худо хоҳласа, айна қиш чилласида болаларнинг оғзи оқариб қолади, биродар!* «Ёшлик».

ОҚАРТИРМОҚ 1 Оқармоқ фл. орт. н. *Уйни оқартирмоқ.* ■ *Пешиндан бери ёғатган ҳўл қор том бўғотларини, ариқ бўй-*

ларини оқартирди. Ҳ. Фулом, Машғал. *Оғир меҳнат ва оиладаги бахтсизлик Мастура холанинг сочларини бевақт оқартириб, мусичадай ювош қилиб қўйган.* А. Кўчимов, Ҳалқа.

2 *махс.* Қалай югуртирмоқ, қалай югуртириб, металл буюмлар сиртини қоламоқ. *Мис тоғорани оқартирмоқ.*

3 *махс.* Турли ашёларнинг оқлик даражасини кучайтириш учун баъзи технологик жараёнларни амалга оширмоқ.

4 *кўчма* Билим-маърифат бермоқ, онгини оширмоқ. *Қора элларни оқартирмоқлик учун Белни маҳкам боғлаб ишлов кун, бу кун.* Ҳамза.

ОҚАРТУВ 1 Оқартмоқ фл. ҳар.н.

2 Халқнинг билим ва онгини оширишга қаратилган иш; маърифат. *Маданий-оқартув ишлари.*

ОҚБОШ Бўйи ярим метрча келадиган, сербарг, майда оқ тўпгулли ёввойи ўт. *Ернинг бор висоти — оқбош, қамиш, янтоқ.* Г. Нуруллаева, Юрак ёнмоғи керак. *Оқбош, сунурги, шувоқ, ёвшан, читир дасталарини райхон сувига чайиб, қуритиб, тахлаб қўйибдилар сояга.* А. Мухтор, Кумуш тола.

ОҚИБАТ 1 [ا. عاقبت — натижа, якун, самара; из, асар; эргатиш, таъқиб қилиш] Қадрдонлик, дўстлик туйғуси, меҳр, муҳаббат ва шундан келиб чиқадиган яхши муносабат; мурувват. *Инсоннинг инсонга оқибати узоқ сафарларда билинади.* Газетадан. *Ҳа, шуми ҳали, Бўтабой ака, орамизда пулдан ҳам каттароқ нарса — меҳру оқибат бор эди-ку.* А. Қаҳҳор, Қўшчигор чироқлари. - *Мунаввархон, қоқиндиқ, сиздан келган оқибат шуми? Боққа бир бордингиз-у, бадар кетдингиз, — деб гинахонлик қилиб кўришди амма.* С. Анорбоев, Меҳр.

ОҚИБАТ 2 [ا. عاقبت] 1 Охирги якун, натижа. *Ишнинг оқибати.* ■ *Агар Болта муаллим уни судраб кетмаганида, оқибати нима бўлиши номаълум эди.* Н. Норқобилов, Тўқнашув. *Адолат аризасининг оқибатини кутиб юрди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат.

2 *рвш.* Ҳамма нарса (воқеа ёки ҳаракатлар) бўлиб ўтгандан кейин, охири, натижада, охир-пировардида, ниҳоят. *Оқибат шу натижага келинди: майли, Саудийни қисман хабардор қилиш керак.* А. Қаҳҳор, Сароб. *Тишченко уни бирмунча вақт шофёрлар курсига тайёрлабди, оқибат киргизиб ҳам қўйибди.* А. Қаҳҳор, Жонфигон. *Тушди сени*

деб бошима жабру ситам, ҳадсиз азоб, Ақлу ҳушимдан оқибат бегона бўлдим соғиниб. Ҳамза.

ОҚИБАТДА *рвш.* Охир-пировардида, охири, натижада, ниҳоят. *Оқибатда иш қалай бўларкин? Оқибатда ҳамма нарсалардан ажралди. ■ Дастлаб қайғу билан кўз очган бу сабоҳ оқибатда эл учун хайрли бўлиб чиқди. Т. Малик, Қалдирғоч.*

ОҚИБАТЛИ Оқибати бор, меҳр-муҳаббатли. -*Раҳмат, хоним, — деди Яхшибоев. — Сиз оқибатли хотинсиз, ўз вақтида танбеҳ берибсиз. М. М. Дўст, Лолазор. Бир кун туз ичган жойга қирқ кун саломдир жоиз - Оқибатли халқимда мақол бор шундоқ қадим. А. Орипов, Йиллар армони.*

ОҚИБАТСИЗ I Оқибатни, яхшиликка яхшилик қайтаришни билмайдиган; бемеҳр, мурувватсиз. *Оқибатсиз одам. ■ Намунча бу болаларнинг ота-оналари оқибатсиз бўлишмаса?! «Шарқ юлдузи».*

ОҚИБАТСИЗ II *рвш.* Эътибор берилмасдан, текширилмасдан, натижасиз. *Темур Малик ва Жалолиддин режалари оқибатсиз қолди. Мирмуҳсин, Темур Малик. Салимнинг Тула тўғрисида онасида куйиниб айтган сўзлари оқибатсиз қолиб кетди. М. Исмоилий, Бизнинг роман.*

ОҚИЗИЛМОҚ Оқизмоқ фл. мажҳ. н. *Дарё суви янги ерларга оқизилди. ■ Бу ерга колхоз ёшларининг ҳаракати туфайли.. чиғир билан сув оқизилди. И. Раҳим, Чин муҳаббат.*

ОҚИЗИҚ *геол.* Сувда эриб ва сув билан бирга оқиб келиб ўрнашган минерал ва органик жинслар.

ОҚИЗМАЙ-ТОМИЗМАЙ *рвш.* Бир оғиз сўзни ҳам тушириб қолдирмай, бутун тафсилоти билан; батафсил. *Низомжон бўлган воқеани оқизмай-томизмай айтиб беришга мажбур бўлди. С. Аҳмад, Уфқ.*

ОҚИЗМОҚ Оқмоқ I фл. орт. н. *Ариқдан сув оқизмоқ. ■ Сув оқизилганда, бу лойқалар шағал ораларига кириб, сув шимилишидан сақлаб қолади. С. Аҳмад, Уфқ.*

Сувга оқизмоқ қ. сув.

2 Тўқмоқ, оқиб тушмоқ. *Кўз ёшини оқизмоқ. Пешона терини оқизмоқ. ■ Саиднинг отаси суви лунжларидан оқизиб ичди, рўмол билан оғзини артиб, оёқлари остига ташлади. «Ёшлик».*

3 *кўчма* Маълум қилмоқ, етказмоқ. *Ўғил боламан, опа! Бировнинг сирини Санжарга*

ўхшаган шалтоқлар оқизиб юради. С. Зуннунова, Олов.

ОҚИЗОҚ I Бирор нарсани ипга боғлаб сувга ташлаб оқизиш ўйини. *Оқизоқ ўйнамоқ. Оқизоқ қилмоқ. ■ Ўзбекнинг боласи узумга тўйса, ангишвона қилади деганларидай, болалар сал ўтмай, еб турган нонларини оқизоқ қилиб ўйнай бошладилар. «Ёшлик».*

2 Оқиб турган, оқаётган ҳолда. *Балки кутар мени бир қиз, кўз ёшлари оқизоқ. «Шарқ юлдузи».*

3 қ. х. Эгатлардан узоқ вақт сув оқизиб кўйиб, экинларни қондириб суғориш усули.

ОҚИЛ [а. عاقل - ақлли, фаросатли, эсхушли; бамаъни] **1** Ўткир ақл соҳиби; ақлли, доно. *Оқил одам. Семиз кўзининг гўшти яхши, Оқил онанинг — қизи. Мақол. ■ Сен [Умид] олийжаноб, оқила бир қиз муҳаббатини оёғости қилдинг, сен бу аламни ўлгунингча тортасан. Мирмуҳсин, Умид.*

2 Ақл билан айтилган, қилинган; бамаъни. *Ёрни гўзал дема, оқил сўзи бўлмаса, Тотли бўлмас таом, агар тузи бўлмаса. Ў. Мирзо.*

3 Оқил (эркаклар исми).

ОҚИЛА [а. عاقله — «оқил» с. нинг муаннаси] **1** Ўткир ақл соҳибаси; ақлли, доно (аёл ҳақида). *Гавҳаршодбегим кўп оқила, жуда ҳозиржавоб бўлган, деб эшитганман. Мирмуҳсин, Илдишлар ва япроқлар.*

2 Оқила (хотин-қизлар исми).

ОҚИЛЛИК Донолик, ақллилик; бамаънилиқ. *Ҳаётда адолат ва разолат, садоқат ва қабоҳат, оқиллик ва нодонлик, поклик ва жирканчлик, тўғрилиқ ва ўғрилиқ бор экан, табиийки, жиноят ҳам содир бўлиб туради. Газетадан.*

ОҚИЛОНА [а. + ф. عاقلانه — маъқул, ақлга мувофиқ, ақл билан; доноларча] *рвш.* Оқил кишилар каби, оқилларча ўйлаб, ақл билан, бамаъни. *Оқилона маслаҳат бермоқ. Маблағларни оқилона ва ишнинг кўзини биллиб ўзлаштирмоқ. Оқилона гап. ■ Бу гапларнинг барини Ҳафиза хомуш ва оқилона тинглаб, уларни тасдиқлар, Умиднинг ҳамма фикрларига қўшилишини бош қимирлатиб билдирарди. Мирмуҳсин, Умид. Таклиф оқилона бўлгани учун куйидаги хатни ёзишибди. Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлақати.*

ОҚИМ I Маълум бир томонга оқаётган сув, суyoқлик ёки газ жараёни. *Иссиқ оқим. Совуқ оқим. Газ оқими. ■ Рашид қайиқни*

оқим ихтиёрига қўйиб юборди. Шухрат, Шинелли йиллар.

2 Шундай жараён йўналган томон, йўналиш. Азизхон ариққа тушганда, беш-олти йигит оқимга қарши сувни шалолатиб сузиб юришарди. С. Аҳмад, Уфқ. Чавандоз отини орқага буриб, сув оқимига қараб кетди ва юз қадамча юргандан кейин юганини тортиб, қамчи урди. Ҳ. Ғулом, Машғал.

3 физ. Берилган сиртдан вақт бирлиги ичида ўтаётган тўлиқ энергия миқдори. Ёруглик оқими. Электронлар оқими. Магнит оқими.

4 кўчма Маълум бир томонга йўналган киши ёки нарсалар жараёни. Одамлар оқими. Хатлар оқими. ■ Майдон атрофидаги кўчаларда, паркларда халқ оқими тошар, чайқалар эди. Ойбек, Нур қидириб. Пул оқимини Алиқулнинг ўзи бошқарарди. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. Ёмғир шаррос қуяр, кўчадаги йўловчилар соябон остида шошилиб қадам ташлар, улкан машиналар оқими ёмғир селини ширилатиб кесиб борарди. А. Нурмуродов, Уруш.

5 кўчма Ижтимоий фаолият, илм-фан, назария ва ш. к. нинг бирор соҳасидаги йўналиши; қараш. Реакцион оқим. Сиёсий оқим. Замон оқими. ■ Ёшлар ҳали оқим сифатида ўзларини намоён қила олганлари йўқ. Газетадан.

Гапнинг оқими Гапнинг йўналиши, бориши, омади. Саидғози буни дарров пайқайди, гапнинг оқимини ўзгартирди. С. Анорбоев, Оқсой. **Оқимга қарши юрмоқ** (ёки **сузмоқ**) Жамиятда устун йўналишга қарши ҳаракат қилмоқ.

ОҚИМТИР айн. **оқиш** I. **Оқимтир** тун. ■ Шифтнинг баъзи жойларида оқимтир гуллар, сумалаксимон нарсалар осилиб турарди. А. Кўчимов, Ҳалқа.

ОҚИН I I сфт. Доим оқиб турадиган; оқар. **Оқин дарё**. ■ **Шоҳиста.. оқин сувдай шарақлаб, кулиб кириб келди.** А. Мухтор, Опа-сингиллар. **Шавкат, ҳовуздан оқин сувга қайтган балиқдай, эркин-эркин қулоч отиб, яйраб чўмилди.** Қ. Кенжа, Тоғ йўлида бир оқшом.

2 айн. **оқим** 1, 2. **Кўёшга оқмоқда минг дарё оқин.** Шу оқин ичида бир томчи мен ҳам. Қ. Муҳаммадий. **Халқ оқини — энг кучли оқин.** Ҳ. Пўлат. **Умид Эргашдан. Лекин Эргаш оқинга қарши якка туrolадими?** И. Раҳим, Чин муҳаббат.

ОҚИН II [т. *أقین* < ф. *آخوند* — ўқимишли одам] Қозоқ ва қирғизларда: бадихағўй шоир, куйчи; халқ шоири; бахши. *Эй сен, жавон шоир, ўспирин оқин, Ўтли юрагингга қилурман ҳавас.* А. Орипов, Йиллар армони.

ОҚИНДИ: **оқинди сувлар** Корхона ёки хонадонлар ҳовлисида ўтган ариқлардан оқиб чиқаётган чиқинди сувлар ёки ёгин сувлари.

ОҚИШ I Оққа мойил, ним оқ; оқимтир, оқчил. **Оқиш булут. Оқиш бўёқ. Оқиш қоғоз.** ■ **Осмон ўзининг ёзги тиниқлигини йўқотган, оқиш хира.** С. Анорбоев, Оқсой. **Даладан илон изи бўлиб кетган оқиш йўлнинг уфқида бир нима «йилт» этди.** А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

ОҚИШ II Оққа фл. ҳар. н. **Сувнинг оқишига қара, халқнинг хоҳишига қара.** Мақол.

ОҚИШОҚ Шоли оқланганда майдаланган, синган гуруч; гуручнинг майдаси. **Оқишоқдан ош бўлмас.** Мақол. ■ **Эрталаб Тозагул меҳмон опани янги тўққан сигирининг оғизи ва ўғирдан иссиққина чиққан оқишоқ толқон билан сийлади.** Ҳ. Ғулом, Машғал.

ОҚКАЛТАК-ҚОРАКАЛТАК: **оқкалтак-қоракалтак бўлмоқ** Тўғри келган нарса билан қуролланиб уришмоқ; савалашмоқ. **Тангриқул ҳожи бошлиқ оломон оқкалтак-қоракалтак бўлиб, водокачкага қараб юрибди.** А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

ОҚКИЯР этн. Оқсолар. **Айвонда кампир Жўрахонга Шопўлат даллолнинг оқкиярида Парихон отининг гапирган гапларини.. сўзлаб берди.** А. Мухтор, Опа-сингиллар.

ОҚЛАМОҚ I Оҳақ, бўр каби оқ тусга киритувчи нарсалар билан бўямоқ. **Деворни оқламоқ. Уйни оқламоқ.** ■ **Дарахтларнинг танасини оқлаб юрган чол энги билан пешонасини арта туриб, шийпонга қараб қичқирди: Ҳой Комилжон!** С. Зуннунова, Олов.

2 Овқатга қатиқ кўшмоқ, қатиқламоқ. **Мошхўрдани оқламоқ.** ■ **Ойхон кўшқулоққа қатиқ ивитиб қўйган экан, маставани оқлаб ичдилар.** А. Мухтор, Кумуш тола.

3 Чойга сут аралаштирмоқ. [Кутидор:] **Тўйбека, Кумушнинг чойини оқлаб бер-чи.** А. Қодирий, Ўтган кунлар.

4 махс. Металл нарсаларнинг сиртига қалай югуртирмоқ. **Мис қозонни оқламоқ.**

5 Донни, ғаллани тўйиб, пўстини ажратмоқ, тозаламоқ. **Ўрта яшар хотин кўй-**

лак енгларини билагигача шимариб, тўқ-тўқ қилиб, келида шולי оқлайди. С. Аҳмад, Уфқ. *Кувингиз обжувозда шולי оқлаяпти. Тинч-омонлик, отаси.* Ҳ. Фулом, Машғал.

6 *кўчма* Бирор кишининг гуноҳсиз эканлигини тасдиқламоқ, кимсани айбдор эмас деб топмоқ. *Суд гуноҳсизларни оқлади.* ■ [Ҳақида:] *Мен қизни оқлаб, бутун гуноҳни унинг хўжайинига, ёш қизни бу қадар бераҳм эксплуатация қилган кишига қўймоқчиман.* А. Қаҳҳор, Адабиёт муаллими. *Қодир Набигулга «Ҳолингга вой» дегандай қилиб қаради.* Бун Набигул фаҳлаб, ўзини оқлашга киришди. А. Қаҳҳор, Қанотсиз читтак.

7 Бирор ҳаракат ёки ҳолатнинг тўғрилигини тасдиқламоқ, ҳақ, тўғри деб топмоқ. *Қизига бўлган газабини юраги оқласа, ақли қораларди.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. *Қиз-жувонларимизнинг эғнидаги ғалати-ғалати кийимлар ҳақида гап борганда, уларни нима деб оқлашни ҳам билмайсан киши.* Газетадан.

Ишонччи оқламоқ Билдирилган ишончга муносиб иш қилмоқ. *Бу йигит лаёқатли, ишчан, шубҳасиз, ишончларингизни оқлайди.* «Шарқ юлдузи». **Она сутини оқламоқ** Онага мардларча хизмат қилиб, уни рози қилмоқ, фарзандлик бурчини бажармоқ. **Тузини оқламоқ** Ўз паноҳига олиб боққан, тарбия қилган кишининг хизматига яраша хизмат қилмоқ. *Улуғ бурчим тузингни оқламоқдир, Ҳамиша ҳурматингни сақламоқдир.* Ҳабибий.

ОҚЛАНМОҚ Оқламоқ фл. мажҳ. н. *Айбдор оқланди.* ■ *Эҳтимол, ҳақиқий ўғри ушланиб, Ҳимматилла оқланиб чиқар.* Шуҳрат, Умр погоналари. *Кўёш нури.. оппоқ оқланган деворларда кўзни тиндирувчи ёлқин билан жирилар эди.* П. Турсун, Ўқитувчи.

ОҚЛИК Оқ хусусиятига эгалик. *Қорнинг оқлиги. Сочнинг оқлиги. Кунгилнинг оқлиги.* ■ *Отабек билан Ўтаббой қушбеги Қўқонга чақириладилар-да, сўроқдан сўнг яна оқликка чиқадилар.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОҚЛИҚ 1 Сут ва суддан тайёрланадиган маҳсулотлар (қатик, қаймоқ ва ш. к.). *Агар бўлса оқлиғинг, билинмайди йўқлиғинг.* Мақол. ■ *Эчки бўлса ҳамки, болачақага оқлик ўзимиздан чиқиб турган эди, гўшт-пўштини олиб, битта соғин эчки берсанглар.* С. Аҳмад, Ҳукм. *Анчадан бери оқлиқ кўрмаган фарзандларимнинг сутни ниҳоятда иштаҳа ва иштиёқ билан ича-*

ётганини кўриб, ўпкам тўлиб йиғлаб юбордим. Газетадан.

2 Пиширилган сутни ивитиш (қатик қилиш) учун унга солинадиган озгина қатик; томизғи. -*Ҳозир сут соққандирсиз, ахир.* -*Соғдим.. Пишириб, оқлиқ солиб қўйган эдим.* А. Қаҳҳор, Сароб.

3 *этно.* Сайга розилик белгиси сифатида совчиларга совга қилинадиган оқ ёки очик, оч рангли газлама, рўмол, кийим-кечак. [Эшон] *Кўйнидаги бир кийим читни Сурхонбойнинг олдига қўйди-да, гап бошлади: -Мана бу хамир учидан патир, ҳожим.. Оқлиқ.. Қуда бўлмоқчимиз.* И. Раҳим, Тақдир.

4 *этно.* Кўмиш маросимига, азага келганларга бўлиб бериладиган рўмолчабоп газлама; йиртиш. *Оқлиқ ийртиш.*

5 *этно.* Кафан, кафанлик. *Абдураҳмонбой Олимжонни бойлигига соҳиб қилиб, ўзи икки газликкина оқликка эга бўлиб, ҳовли-жойларини ташлаб, бир бўйгина чуқургача кириб, бедому дарак кетди.* Ҳамза, Танланган асарлар.

ОҚЛОВ 1 Оқламоқ фл. ҳар. н.

2 *кўчма* Оқлайдиган, гуноҳсизликни ишботлайдиган. *Адвокатнинг оқлов нутқи.* ■ *Агар у кишининг оёғи чиндан касал бўлмаса, дўхтирлар ҳам унга оқлов қоғози қилиб бермасди.* С. Сиёев, Саратонда қор ёғди.

ОҚЛОВЧИ 1 Оқламоқ фл. сфдш. *Уй оқловчи. Шולי оқловчи.*

2 *ҳуқ.* Судда бирор киши ёки тарафни ҳимоя қилувчи юрист, адвокат. *Қораловчи гапириб, оқловчи гапириб, Олиянинг ўзи охирги сўздан кечиб, суд хайъати қамоқ муддатини эълон қилди.* М. М. Дўст, Лолазор. [Орипов:] *Дуруст, дуруст.. Аслида-ку қораловчибоп кишисиз-у, оқловчи бўлиб, бекорга умрингиз утяпти-да!* З. Саид, Н. Сафаров, Тарих тилга кирди.

ОҚМА *тиб.* Аъзо ва тўқималардаги бузилиш жараёнлари оқибатида пайдо бўладиган, узоқ вақт битмайдиган, йирингли тешик яралар. *Вали урушдан қайтганида, Қарим аъзойи бадани илвираб, оқма бўлиб ётарди.* «Ёшлик».

ОҚМИЯ *айн.* эшакмия.

ОҚМОҚ 1 Паст томонга қараб узлуксиз, сурункасига ҳаракат қилмоқ, юрмоқ (суюқлик ҳақида). *Олдиндан оққан сувнинг қадри йўқ.* Мақол. ■ *Қонқус тун бўйи газаб билан, алам билан тўлғаниб оқди.* Ў. Ҳошимов,

Қалбинга қулоқ сол. *Филатовнинг бир қўли қон оқаётган елкасида, иккинчи қўли пулемёт лентасида, боши қуйи солинган эди. А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.*

2 Тез-тез томмоқ, бирин-кетин юмаламоқ (томчилар ҳақида). [*Қизнинг*] *Кўзларидан оққан томчилар қуёшда инжудай ёнади. Ойбек, Танланган асарлар. Ошно дўстининг кўзларидан дув-дув ёш оқаётганини кўрди, хўрланди.. М. М. Дўст, Лолазор.*

3 Сув оқими билан бирга силжимоқ, сузмоқ. *Қолганлардан бир қисми сойнинг ўртасига етмасдан қайтишга мажбур бўлди. Икки киши оқиб кетаёзди. А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.*

4 Қуйилиб келмоқ; ўтмоқ. *Ўтказгичлардан электр токи оқа бошлади.*

5 кўчма Келиб, тушиб турмоқ. *Конвейерлардан дон оқади. ■ Хона ичига қуёшнинг илқ ёрқин ипаги жимгина оқди. Ойбек, Навоий.*

Оқиб келмоқ Мунтазам келиб, тушиб, етишиб турмоқ. *Арзимас амалини, оқиб келиб турган ҳаром-ҳариш пулларини деб, жуфти ҳалолидан кечган кимсани нима деб аташ керак?! М. М. Дўст, Ёмби.*

6 Жараён тарзида, кўплашиб бирор томонга юрмоқ, ўтмоқ. *Отлиқлар Оқмачит қири томон оқиб борарди. Т. Ашуров, Оқ от. Эрталабдан бошлаб қишлоқ аҳолиси мактаб томон оқди. П. Турсун, Ўқитувчи.*

7 Тўкилмоқ, осилиб тушмоқ. *Икки атрофда пахтасининг чўғи қочган далалар гоҳ чўп бўлиб гўзапояси қолган, гоҳ пахтаси эгатларга оқиб тушган пайкаллар билан алмашинади. М. Мансуров, Ёмби.*

8 кўчма Ўтмоқ, кечмоқ. *Ҳаёт бир маромда, бир изда оқа бошлади. С. Абдуқаҳҳор, Кўзлар. Йиллар оқар йилларни ювиб, Тақдирига тан берар ҳавас. А. Шер, Қадимги куй.*

ОҚОВА 1 Ҳовуз, экинзор каби жойларга бир томондан кириб, иккинчи томондан чиқиб кетадиган сув.

Оқова қилиб суғориш Экинни эгатлардан сув оқизиб қўйиб, мириқтириб суғориш.

2 Партов сув, чиқит, ифрос сув. *Уқўлини юваётиб, қуёвурга жилдираб оқаётган оқовага тикилган куйи, беихтиёр хаёлга толди. Н. Қиличев, Чиғирик.*

3 кўчма с. т. Бўлиб ўтган ишнинг қолдиқ асари, оқибати. *Бултури ишининг оқоваси. ■ Бу йўл-йўлакай узоқ давом этган дар-*

ғазаб суҳбатнинг совиброқ қолган оқоваси эди, шекилли. А. Мухтор, Кумуш тола. Гарчанд айнан шунақа деб айтишмаган бўлса ҳам, гапнинг оқоваси шунга олиб келар эди. «Ёшлик».

ОҚПАДАР [*a. + ф. عاقېدر* – отаси (отанаси)ни норози қилган фарзанд] **1** Жуда қаттиқ гуноҳи, ножўя хатти-ҳаракати учун отаси (ота-онаси) оқ қилган, лаънатлаган, юз ўтирган фарзанд (ўғил ёки қиз). *Оқпадар бола энди бу уйда туришга ҳақсиз. С. Аҳмад, Уфқ.*

2 сўк. айн. **лаънати.** Бунақа оқпадар, каллакесарларни пешонасидан отиш керак. С. Аҳмад, Уфқ.

ОҚПАЛАК Ўсимликларнинг баргларига оқиш доғлар тушириб, сўлдирадиган ва куритадиган касаллик (вилт касалининг бир хили). - *Олимлар оқпалакка чидамли наво топишди-ку!* – гапга аралашди талаффузи ширинроқ йигит. С. Нуров, Нарвон. *Оқпалак бўлаёзган пахтани ўғит сепиш билан соғайтириш мумкин. С. Айний, Қуллар.*

ОҚПАР Оқиш, оққа мойил, оқ аралашган. *Оқ, оқлар кундузлар қоронғу бўлди, Шамоллар хор-хасни отди юзларга. А. Суюн, Олис тонлар.*

Оқпар чой Оқ гулбарглари аралашган хушбўй, аъло навли чой. *Оқпар чойга тўлган кўк чойнак Менга азиз чин армуғондек. М. Шайхзода.*

ОҚСАМОҚ 1 Бир оёғи калталиги, майиб ёки касаллиги туфайли чайқалиб, чўлоқланиб юрмоқ, оқсоқланмоқ. *Хийла олислаб қолган Маҳмуд ака сал оқсаганича кетиб борарди. С. Зуннунова, Олов. Командир Стеклов оқсарди. У баъзан беихтиёр равишда тиззасини чангаллар, юзлари, гўё алам гижимлагандай, бир он буришиб кетарди. Ойбек, Қуёш қораймас.*

2 кўчма Сустлашмоқ, орқада қолмоқ, қоникарсиз ёки паст савияда бормоқ. *Янги навлар яратиш, эртапишар, узун толали ва ҳар қандай касалликларга чидамли, айниқса, вильтга чидамли навлар яратиш иши оқсаяпти. Мирмуҳсин, Умид.*

3 кўчма Ноқслик, калталиқ қилмоқ. *Нега ҳар бир нарсага етган ақлинг шунга келганда оқсайдир. А. Қодирий, Ўтган кунлар.*

4 (ч. к. билан) с. т. Камчилик, етишмовчилик туфайли қийналмоқ, йўқликдан ноилож қолмоқ. *Пулдан оқсамоқ.*

ОҚ-САРИҚ Оққа мойил сариқ, оч сариқ. *Сўнги жумлани айтганда, генералнинг оқ-сариқ юзидаги сийрак ажинларини табас-сум тўлдирди. Шухрат, Шинелли йиллар. Нариги томонда эса кун нурида қизиган оқ-сариқ қумлар ястаниб ётарди. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.*

ОҚСИЛ I I биол. Ҳайвон ва ўсимликлар организмнинг энг муҳим таркибий қисмини ташкил этган, таркибида азот бўлган мураккаб органик модда. *Оқсил ҳужайралар тузилиши учун зарур бўлган моддадир. Н. Исмоилов, Касалларни парвариш қилиш. Нон маҳсулотлари таркибида оқсил, турли минерал моддалар ва витаминлар бўлиши муҳим аҳамиятга эга. «Фан ва турмуш».*

2 Товуқ тухумининг оқ моддаси. *Аёл тухумни чақди. Ютоқиб оқсилени сўрди. Кейин тухумдаги тешикни бармоғи билан кенгайтириб, саригини ютди. «Ёшлик». Бунинг учун тухумнинг оқсил қисмидан сариғи ажратиб олинади-да, сув билан аралаштирилади. Газетадан.*

ОҚСИЛ II Чорва моллари ва чўчқаларда бўладиган, шиддатли ўтадиган юқумли касаллик, яшчур.

ОҚСИМ I с. т. айн. оқсил I.

ОҚСИМ II с. т. айн. оқсил II.

ОҚСИЧҚОН Сувсарлар оиласига мансуб, оқ мўйнали кичкина йиртқич сугъэмизувчи ҳайвон ва шу ҳайвоннинг териси, мўйнаси. *Оқсичқон овламоқ. Оқсичқон териси.*

ОҚСОЛАР Мотам муддати (бир йил) ўтиши муносабати билан ўтказиладиган маросим (бунда марҳумнинг яқин кишилари бир-бирларига оқ кийимлик тақдим қиладилар ва мотам либосларини ташлаб, оқ оддий кийимларини киядилар).

ОҚСОЧ I тар. Бойлар, зодагонлар оила-сида ёлланиб хизмат қилувчи аёл, хизматкор аёл; чўри. *Холнисонинг онаси Ёрмозор қишлоқлик бир бойнинг эшигида оқсоч эди. А. Мухтор, Опа-сингиллар. Ойхола ғоят хунук, озгин бир кампир бўлиб, Ёдгорнинг хужра оқсочидир. Ҳамза, Танланган асарлар.*

2 сфт. Оқ сочили, сочи оқ. *Хайриятки, анави оқсоч профессорнинг ўзи келмагани, бўлмаса, унгаям ҳурматим қолмас эди. М. М. Дўст, Лолазор. -Шу ғалваларни биттагина майор бошлаб юрибдими? — деб сўради оқсоч киши. «Ёшлик».*

ОҚСОҚ I Оқсаб юрадиган; бир оёғи калта ёки чўлоқ. *Оқсоқ қоровул ундан кўзини олмай, қўлтиқтаёғини тўқиллатганича, зинадан тушиди-ю, анҳор кўпригидан бериди тўхтаб қолди. А. Қаҳҳор, Картина. Жангчилар ҳалиги кичкина, ориқ, юпун оқсоққа «ўртоқ майор» деб мурожаат қилардилар. Ойбек, Куёш қораймас.*

2 кўчма Орқада қолаётган, қониқарсиз, паст даража ёки савиядаги. *Оқсоқ соҳа. Ишнинг оқсоқ томонлари.*

ОҚСОҚЛАНМОҚ Оқсаб, чўлоқланиб юрмоқ. *Унинг [Отабекнинг] оёқ олишида ҳам бир оз оқсоқланиш сезилар эди. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Акбарали севинганидан бир оёғида қолган этикни ечиб ташлашни ҳам унутиб, оқсоқлаганича қамишлар оралаб кетди. С. Аҳмад, Уфқ.*

ОҚСОҚЛИК Оқсоққа хос хусусиятларга эгалик; оқсоқ эканлик. *Назокат оқсоқлигимни билса, мендан айнаб қолади. С. Аҳмад, Қадрдон далалар.*

ОҚСОҚОЛ I Соч-соқоли оқарган кекса одам; мўйсафид. *Бу оқсоқол кетса, ўрнига ёшироқ қорасоқол келади. С. Сиёев, Ёруғлик.*

2 тар. Илгариги даврда бир ёки бир неча маҳалла ёки қишлоққа бошлиқ бўлган маҳаллий амалдор. *Ҳайват аъзолари йигирма кун қишлоқ оқсоқолинигида туриб, текширув ўтказдилар. С. Сиёев, Аваз.*

3 Ҳозирги кунда: қишлоқ фуқаролар йиғинлари ва шаҳарлар маҳалла қўмиталари раиси. *Уни [маҳаллани] обод этиш, тинчлик-хотиржамликни таъминлаш, катта-кичик тадбирларга бош-қош бўлиш маҳалла оқсоқолининг зиммасида. Газетадан.*

4 кўчма Гуруҳ ёки синф бошлиғи. *Олд қаторда ўтирган синф оқсоқолимиз муаллимга бир нима деди. «Ёшлик».*

5 кўчма Бирор соҳада кўп ишлаган, меҳнати синган кекса киши; раҳбар. *Эртасига Қамишқапага Ўзбекистон оқсоқоли Йўлдош Охунбобоев келди. П. Турсун, Ўқитувчи.*

6 Кексаларга ёки улуғ кишиларга нисбатан ўз тенгқурлари томонидан ишлатиладиган мурожаат шакли.

ОҚСУВ Тоза чучук сув, оқар сув; музлик суви. *Оқсув ичмоқ.*

ОҚСУЯК Эксплуататорлик жамиятида имтиёзли табақаларга, зодагонларга мансуб киши; аристократ. *Ҳўжалар илгаридан «биз*

араб авлодимиз, оқсуякмиз», деб ўзларини баланд тутиб келади. П. Турсун, Ўқитувчи.

ОҚСУЯКЛАРЧА *рвш.* Оқсуякларга ўхшаган, оқсуякнамо. *Турмушда ҳам, фикрда ҳам оқсуякларча олифтагарчилик!* А. Мухтор, Асарлар.

ОҚУВЧАН Оқиб -кетадиган, яхши оқадиган. *Эриган чўян оқувчан бўлади ва қолини яхши тўлдирди.*

ОҚУВЧАНЛИК Суюқликнинг ўз оғирлик кучи таъсирида ёйилиб кетиш хоссаси. *Суюқликнинг асосий хоссаси — оқувчанликдир. «Физика».*

ОҚУРУФ Қовуннинг пўсти оқиш, уруғи, эти оқ ширин бир тури.

ОҚЧА *айн. ақча.* Оқчалининг қўли ўйнар, Оқчасизнинг — кўзи. Мақол. ■ *Тошкандда ямоқчиликдан оқча орттира олмай саргардон юрган Абдулқажҳорни олиб келмоқ учун Олимжон Тошканд жўнади.* Ҳамза, Танланган асарлар.

ОҚЧЕЧАК Заранг дарахтининг Ўрта Осиёда учрайдиган гули оқ тури.

ОҚЧИЛ 1 *сфт.* Оққа мойил; оқиш, оқимтир. *Оқчил мато.*

2 сфт. Рангсиз, рангпар; оқдан келган. *Шокир.. оқчил юзини қоплаб олган қалин ва узун соқолини тутамлаб.. -Ёши элликдан ошган одамнинг соқолига оқ тушмайдимиз [деди].* С. Айний, Қуллар.

3 от Аёлларнинг жинсий аъзоларидан ажраладиган чиқинди суюқлик.

ОҚЧОР *айн. оқчорлоқ.* *Танафус маҳалида оқчорлар галаси қўнган денгиз ёқасини эслатувчи ҳашаматли мактаб бир зумда тинди.* М. Исмоилий, Бизнинг роман.

ОҚЧОРЛОҚ Балиқ ва ҳашаротлар билан тирикчилик қиладиган, сув билан боғлиқ қуш; балиқчи. -*Мен умримда денгизни, оқчорлоқни кўрган эмасман.. — деди Аҳмад.* А. Мухтор, Давр менинг тақдиримда. *Оқчорлоқлар йўл-йўлакай кемамизга ҳамроҳ бўлишди.* «Ёшлик».

ОҚШОМ 1 Қуёш ботиши билан тун бошланиши ўртасидаги ғира-шира ёруғ пайт. *Қуёш ботган, лекин кун ҳали ёруғ, ҳар ёққа оқшом сукунати чўзилган.* Ойбек, Танланган асарлар. *Кўнгилни қон қилувчи оқшом кўнди.* Ў. Ҳошимов, Қалбингга кулоқ сол.

2 Кеч, кечқурун. *[Ойсара] Жисман заифлигига қарамай, кўп юмуш қилар, ҳар оқшом ўз болалари билан танча атрофини тўл-*

дириб, китоб ўқир эди. Ойбек, Танланган асарлар. *Ўша оқшом Усмонхўжанинг ҳовлисида тонг отгунча чироқ ўчмади, улфатлари хўп кайф-сафо қилишди.* Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар.

Ярим оқшом Тун, ярим кеча. *Ярим оқшом сержант Орзиқулов ўғли йўғида унинг хонасига кирди.* «Ёшлик». *Ярим оқшом ноз уйқуда ётувдим, икки жувонмаргинг минди тўшима.* «Эрали ва Шерали».

ОҚШОМГУЛ *шв.* Намозшомгул.

ОҚШОМЛАБ *айн. оқшомлатиб.* *Бойбўрига билдирмаймиз, оқшомлаб жўнаймиз.* «Алпомиш».

ОҚШОМЛАТИБ Қоронғу тушгандан кейин; кечлатиб. *Хон оқшомлатиб, жияни Абдулкаримни Нурлавоёга чақиртирди.* С. Сиёев, Аваз.

ОҚШУВОҚ Оқиш майда баргли, ўткир ҳидли, аччиқ, пояси пишиқ, ингичка ва узун ёввойи ўт (ундан супурги қилинади).

ОҚҚАНОТ Ўсимликлар ривожига зарар келтирадиган майда ҳашарот. *Оққанот ҳашароти эрта кўкламда далага тарқалиб, то кузгача ўсимликларни қийратади.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

ОҚҚОВУН Қовуннинг туси кўкиш-оқ, шакли тухумсимон, ўртапишар, серҳосил нави.

ОҚ-ҚОРА *кўчма* Ҳаётнинг яхши-ёмон, паст-баланд томонлари (инсонга нисбатан ишлатилади). *Маъсума тушунган, оқ-қорани таниган аёл.* М. М. Дўст, Галатепага қайтиш. *Равшан мен учун оқ-қорани фарқига етадиган расмана ҳамроҳ.* Қ. Кенжа. *Нотаниш гул. Муҳаммад ҳали ҳам гўдак, ҳали ҳам оқ-қорани танимайдиган болакай.* «Ёшлик».

ОҚҚУВ *айн. оққуш.* *Мовий кўллар узра сузса чағалай, Адирларда кезса оққув галалар.* А. Орипов, Йиллар армони. *Кўк юзида паға булут, оқ булут.. Бир қарасанг — осмон тўла оққувлар.* Миртемир.

ОҚҚУЙРУҚ Кийикларнинг бир тури. *Орол денгизидаги «Борса келмас» оролида оққуйруқ ва жайранлар заповедниги вужудга келтирилган.* М. Мусаев, Ўзбекистон.

ОҚҚУШ Фозлар оиласига мансуб, патлари оқ, бўйни узун йирик сув қуши; қув. *Эскидан сақланиб қолган ёдгорлик — оққушлар сузиб юрган кўллару дарахт тағида най чалиб ўтирган йигит-қизларнинг суратлари.* М. М. Дўст, Лолозор.

ОҚЎТОН Узун оёқлилар туркумининг қарқаралар оиласига мансуб, пати оқ, бўйни ва тумшуги узун ўлаксахўр йиртқич қуш.

OF Иштон ёки шимнинг икки почаси қўшиладиган жойи, чови.

ОҒА 1 айн. ака. Матназар ўз оғасига мўлтираб тикилганча, бетоқат ҳўкизнинг бўйнидаги арқонини тортиб турарди. С. Сиёев, Ёруғлик. *Ширин уканг келди оғасин излаб, кўрар кўзим, жоним акам, бормисан?* «Ширин билан Шакар».

2 Туғишган акадай яқин, қадрдон киши. *Кўни-қўшни, кичик-катта Оғамларга салом айтинг!* Ҳамза. [Салимбойвачча:] *Сиз ёлғиз поччам эмас, ҳам дўстим, ҳам оғамсиз.* Ойбек, Танланган асарлар.

3 тар. Юртнинг, элнинг каттаси, ҳокими. *Мени билсанг - Кўнғиротнинг оғаси.* Бошимда бор эр йигитнинг жиғаси. «Алпомиш».

Юрт оғаси айн. оға 3. *Очил ҳовлиқиб хитоб қиларди: -Кўйинг, юрт оғаси, мен ўзим суробини тўғрилайман!* М. М. Дўст, Галатепага қайтиш. *У ўзини юрт оғасидек эркин, сарбаст тутаётган Тешабойнинг мингбоши бўлиб келганми-йўқлигини билишни истар, лекин биланмай тажсанг бўларди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

4 тар. Турли лавозим ва унвон номлари таркибига киради, мас. *ҳарам оғаси, эшик оғаси.*

5 Ўздан катталарга нисбатан мурожаат шакли. *Оға, шу ерни азонлаб ҳайдасак бўлмайдимиз?* С. Сиёев, Ёруғлик.

ОҒА-ИНИ 1 айн. ака-ука. Овсинлар иноқ бўлса, оға-инилар чиноқ бўлмас. Мақол. ■ *Кел, оға-ини бўлайлик. Сенга қиёматлик ака бўлай. Катта тўйлар қилиб, уйлаб қўяман.* С. Аҳмад, Уфқ.

2 Туғишгандек, ака-укадек бир-бирига яқин, қадрдон кишилар. *Ўзбекистонда яшайётган халқлар бир-бирига оға-ини, биродар.*

ОҒА-ИНИГАРЧИЛИК айн. оға-инилик 2.

ОҒА-ИНИЛАРЧА Ака-укага ўйшаб, ака-укалардек. *Улар оталари бошқа йилсизга кўчганини эшитиб, Азизхон билан оға-иниларча хайрлашдилар.* С. Аҳмад, Уфқ.

ОҒА-ИНИЛИК 1 Ака-укалик, биродарлик.

2 Ака-укалар, оға-инилар ўртасидаги қариндошлик ҳисси ва муносабатлари, оға-иниларнинг бир-бирига оқибати, муруввати.

ОҒАЙНИ Яқин ошна, ўртоқ; дўст. *Оғайни тутинмоқ.* ■ *Менинг ёшлигимда бирга ошиқ ўйнаб, яхмалак отиб ўсган бир оғайним бор.* Шукрулло, Сайланма.

Етти оғайни қ. етти. Тўрт оғайни Қамария йил ҳисобида учинчи, тўртинчи, бешинчи, олтинчи ойларнинг (раббулавлал, раббуссоний, жумодилавлал, жумодиссоний) умумий номи. **Қирқ оғайни** Атиргулнинг жуда сершоҳ ва сергул бир тури.

ОҒАЙНИГАРЧИЛИК айн. ошна-оғайнигарчилиқ. *Ҳозир ўша улфатлар, ўша оғайнилар кўчада кўрса, тесқари қараб ўтади.* Шуми оғайнигарчилиқ! А. Қаҳҳор, Оғайнилар.

ОҒАЙНИЛАШМОҚ Оға-ини бўлиб кетмоқ, ака-укалардек, яқин, қадрдон бўлиб кетмоқ, дўстлашмоқ.

ОҒАЙНИЛИК 1 Оғайни эканлик, дўст эканлик.

2 Оғайнилар, дўстлар ўртасидаги муносабатлар, оғайниларнинг бир-бирига оқибати, муруввати. *У менга оғайнилик қилди.* ■ *У ёзбди: «Барақалла, ўртоқ шоир, Қани дўстлик, оғайнилик, ҳафсалам пир».* Ф. Фулом, Танланган асарлар.

ОҒАЙНИЧИЛИК айн. ошна-оғайнигарчилиқ.

ОҒАЛИК 1 Оға, ака, ёши катта эканлик, акалик.

2 Оғаларнинг иниларга муносабати, оғаларга хос оқибат, мурувват. *Оғалиқ қилмоқ.* ■ *Оқсоқол ҳамиша, ёлғиз ўғлимга Хайри оғалиқ қилади, деб ишонди.* «Ёшлиқ».

ОҒАЛИҚ тар. Бухоро хонлигидаги мансабдор шахс; хон, амир маслаҳатчиси.

ОҒАЧА тар. 1 Хон саройи ёки бойлар эшигидаги канизак, хизматкор аёл; чўри.

2 Бой уйғурлар оиласидаги энг кекса хотин.

ОҒДИРМОҚ 1 Оғмоқ 1-3, 6-7 фл. орт. н. *Шамол кемани оғдирди.* ■ *Эҳтимол, бирортаси Мунисининг йўлига гов солиб, унинг содда кўнглини ўзи томон оғдиргандир, деб уйлари Қудрат.* З. Фатхуллин, Сўнмас юлдуз. *Мамаюсуф болаларнинг ҳаммасини ўз томонига оғдириб олди.* А. Кўчимов, Ҳалқа.

2 кам қўлл. Ҳайдамоқ, етакламоқ. *Чатоқ бобонинг неваралари отарларни Балхияк яйловларига оғдириб кетишди.* С. Нуоров, Дурдона.

ОҒЗАКИ 1 Нутқ воситасида қилинадиган, амалга ошириладиган, ёзма эмас. Оғ-

заки буйруқ. *Оғзаки имтиҳон. Халқ оғзаки ижодиёти.* ■ *Ошно ёзувчи ёки журналист эмаски, кўрган-эшитганларини газетага сотиш олдидан оғзаки пишитиб оляпти, деб ўйласанг.* М. М. Дўст, Лолазор.

Оғзаки жанг айн. даҳанаки жанг қ. даҳанаки. *Шу куни кечаси уйимизда оғзаки жанг бўлди.* Ойдин, Садаған бўлай, командири. **Оғзаки нутқ тлш.** *Нутқнинг ёзма нутқдан товуш орқали фарқланадиган сўзлашув шакли.*

2 с. т. салб. *Қуруқ расмият учун айтилган; пуч. Оғзаки гап.* ■ *Замира оғзаки қуруққина сўрашди, Очил ҳам расмий салом берди.* П. Қодиров, Уч илдиш.

ОҒИЗ I (3-ш. бирл. оғзи) I **Икки жағ ўртасидаги, овқатланиш, сўзлаш ёки овоз чиқариш учун хизмат қиладиган бўшлиқ. Балиқнинг оғзи. Оғиз бўшлиғи. Одамнинг оғзи. Яхши гап ҳам бир оғиздан чиқади, ёмон гап ҳам бир оғиздан чиқади.** Мақол. *Эл оғзига элак тутиб бўлмайди.* Мақол. ■ *Йўлчи узумдан бир неча донани оғзига ташлади.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 **Икки лаб ва уларнинг бир-бирига тегиб турган жойи ва атрофи. Оғиздан ўпмоқ.** ■ *Гулнорнинг кичкина чиройли оғзи ҳайратдан бир нафас очилиб, кўзлари, «ростми?» деган каби Нурига тикилди.* Ойбек, Танланган асарлар.

3 **кўчма** *Сўзловчи киши, одам. Кўп оғиз бир бўлса, бир оғиз енгиледи.* Мақол. — *Ҳа, баракалла. Шунинг учун бундай гапларни фақат оғизма-оғиз, ўшанда ҳам фақат сигналган, ишончли оғиз орқали етказилади.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

4 **кўчма** *Бировнинг қарамоғида бўлган одам; хўранда, нонхўр. У дув-дув ёш тўкар, қўлларини осмонга кўтариб нола қиларди: -Худовандо! Бу на кўргилик? Энди нетаман? Тўққиз оғизни қандай боқаман? С. Сиёев, Ёруғлик. Баззоз поччанинг бекорчи оғизга тоби йўқ эди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

5 **Милтиқ, тўппонча, миномёт, замбарак каби отиш қуролининг ўқ отилиб чиқадиган тешиги, стволи. [Йўлчи] Тишини қисирлатиб деди: -Тўппоннинг оғзига қўйиб отиб юборинглар мани, қонхўрлар!** Ойбек, Танланган асарлар.

6 **Ички бўшлиғи, ичи бўлган нарсаларнинг кириш-чиқиш учун хизмат қиладиган жойи, тешиги. Уранинг оғзи. Форнинг оғзи.** ■

Чайла оғзида қўлида тугун билан Азизхон кўринди. С. Аҳмад, Уфқ.

7 **Идишларнинг нарса олиш-қўйиш учун хизмат қиладиган тешиги. Шишанинг оғзи.** ■ *Бўривой оғзига доқа ўралган сопол кўзани билагига осиб, биқинига қўйганча Ширинқудуққа борди.* С. Нуров, Нарвон.

8 **Кўчанинг, йўлнинг бошланиш, киравериш жойи. Кўча оғзи.**

Балонинг оғзи *Жуда хавфли, қўрқинчли жой. Беш бармоғини (ёки панжасини) оғзига урмоқ қ. беш I. Бир (ёки икки) оғиз гап (ёки сўз) Озгина гап, қисқа гап. -Сайланганидан бери бир оғиз ҳисоботини эшитганимиз йўқ, — деган гаплар эшитилди.* П. Турсун, Ўқитувчи. [*Ширмонжон:*] *Ашурхон, ишларингизни кейин қиларсиз. Келинг, сиз билан икки оғиз гаплашай, деб келдим.* С. Зуннунова, Олов. **Бир оғиздан айн. бир овоздан қ. овоз 7.** *Ўн нафар чашначи бир оғиздан «аъло» баҳо қўйишди.* К. Маҳмудов, Қизиқарли пазандачилик. **Гапи (ёки сўзи) оғзида қолди қ. гап I 1.** *Болта муаллимнинг гапи оғзида қолди. Тоғайга олайиб қаради.* Н. Норқобилов, Тўқнашув. **Гапи оғзидан тушиб кетадиган** *Гапини эплаб гапиролмайдиган; ношуд, ландавур. Гапи оғзида қолмоқ* *Гапини охиригача етказолмай қолмоқ, чала гапирмоқ. Азизхоннинг гапи оғзида қолди.* С. Аҳмад, Уфқ. **Гапини (ёки сўзини) оғзидан олмоқ (ёки илиб кетмоқ) қ. гап I 1.** *Дарвоза оғзи тар. Шаҳар, қалъа дарвозаси ёки умуман дарвоза яқинидаги жой. Назарида, худди шу дарвоза оғзида велосипед устаси бордай бўлди.* А. Қаҳҳор, Сароб. **Катта оғиз ёки оғзи катта** *Унча-мунчани писанд қилмайдиган; катта гапиришга ўрганган; мақтанчоқ. Отасининг давлати, катта оғиз, ҳовлиқма ва такаббур онасининг эркалаши қўшилиб, қизга ортиқча гурур берган, ҳаракатларига ўзбошимчалик, қилиқларига ноз-карашма бағишлаган эди.* Ойбек, Танланган асарлар. **«Олма пиш, оғзимга туш», деб ўтирмоқ** *Ишни тезроқ бажариш учун жон куйдирмаслик, ўзи бўлар, деб бепарво ўтиравериш. Ўзлари ҳам олма пиш, оғзимга туш, деб қўлларини қовуштириб ўтиравермасинлар-да, ахир.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. **Она сути оғзига келмоқ** *Жуда кўп уринмоқ, қийналмоқ, машаққат чекмоқ. Бу атласларни Отабойдан ундиргунча нақ Кўзибойнинг она сути оғзига келди.* С. Аҳмад, Чўл шамоллари. **Оғзи бема-**

за қ. бемаза 4. **Оғзи билан иш битирадиган** Ишни осон фаҳмлайдиган, ҳар қандай ишни гап билан битирадиган. **Оғзи билан юрадиган** Ёмон гап тарқатадиган; ғийбатчи. **Оғзи бормайди айн. тили бормайди қ. тил 2. Оғзи ботир қ. ботир 1. Оғзи бузуқ (ёки ёмон) айн. оғзи шалоқ қ. шалоқ 3. Оғзи бўш(лик) қ. бўш. Севаргул чой қуйиб узатаркан, оғзи бўшлик қилиб қўйганига кўнглида пушаймон бўлди. Н. Қиличев, Чиғирчи. Оғзи куйган** Панд еган. **Оғзи куйган қатиқни пуфлаб ичади.** Мақол. ■ **Тўғриси, бу ишни у [Йигитали] ҳеч кимга, ҳатто Сафарбаровга ҳам ишонмади.** Чунки бу борада унинг неча марта оғзи куйган. **И. Раҳим, Зангори кема капитани. Оғзи очилиб қолмоқ** Ҳайрон бўлиб, ҳуши кетиб қолмоқ, ҳанг-манг бўлмоқ. **Хола лабини буриб, атрофда оғзи очилиб қолган аёлларга ҳайрат билан бир-бир қараб чиқди.** С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди. **Эшитиб, Ғузордагиларнинг оғзи очилиб қолади.** Ш. Тошматов, Эрк қуши. **Оғзи очиқ** Рўза тутмаган киши; кўза. **Оғзи қулоғида (ёки қулоғига етди) с. т.** Жуда хурсанд бўлди, суюнди. **Туранинг оғзи қулоғида, кўнгли нимадандир таскин топган эди.** Н. Фозилов, Дийдор. **Ғулумжон.. оғзи қулоғига етиб куларди.** М. Исмоилий, Фаргона т.о. **Оғзига кучи етмаган қ. куч. Оғзига сиққанича** Кўнглига келганича, хоҳлаганича (ошириб). **Ҳар ким ўз қаҳрамонлиги ҳақида оғзига сиққанича сўзлай бошлади.** «Латифалар». **Оғзига (ёки оғзи) тегди** Ейиш, ичишга муяссар бўлди; еди, ичди, етишди. **Шу ерда туриб янги апельсинга ҳали оғзим теккани йўқ.** С. Аҳмад, Юлдуз. **Оғзига урмоқ 1)** сўзлаш учун йўл қўймаслик, сўзлатмай қўймоқ. **У-бу дейдиган одамнинг оғзига уриш керак.** Ким нима деса, мен ҳамма вақт оғзига ураман. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари; 2) айн. **оғзини мойламоқ.** Тўраларнинг оғзига уриш учун пулни бойвачча беради. **Мандан нима кетади.** Ойбек, Танланган асарлар. **Оғзига қарамоқ (ёки тикилмоқ) 1)** сўзини диққат билан тингламоқ. **Сидиқжон юзларча киши оғзига қараб турган мажлисни кўз олдига келтириб, жуда катта ташвишга қолди-ю, дами ичига тушиб кетди.** А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари; 2) бировдан бирор гап кутмоқ, бировнинг бирор нарса дейишини пойламоқ; 3) бировнинг гапига қараб иш тутмоқ. **Заводда ишлайдиган мингдан ортиқ эркак, шулар қатори эри ҳам уша-**

нинг [Кароматнинг] оғзига қарайди. А. Қаҳҳор, Қизлар. **Оғзига қаратмоқ** Гапириб бошқаларнинг диққатини ўзига жалб қилмоқ. **Умуман, Абзамжон бошқаларни оғзига қаратишни яхши кўрарди.** С. Аҳмад, Уфқ. **Оғзига қоқмоқ айн. оғзига урмоқ 1. Оғзидагини (ёки оғзидаги ошни) олдирмоқ қ. олдирмоқ. Оғздан гулламоқ қ. гулламоқ II. Оғзинг қани деса, қулоғини кўрсатадиган** Ҳеч нарсага ақли етмайдиган, анқов. **Оғзингга ёғ (ёки мой)** Бирор яхши хабар келтирган кишига миннатдорлик билдириб айтиладиган ибора. **Вой, оғзингизга ёғ, ўғлим! Келин кўрадиган куним ҳам бормикин!** А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. **Оғзингга қараб гапир! қ. гапирмоқ 1. Оғзингизга қараб гапиринг, тасқара бўлиб нима қипти!** С. Зуннунова, Олов. **Оғзингдан чиқарма** Ҳеч кимга айта кўрма. **Бўлар иш бўлипти, энди ҳеч кимга оғзингдан чиқарма.** А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. **Оғзини мойламоқ (ёки ёғламоқ) қ. мойламоқ. Оғзини пойламоқ айн. оғзига қарамоқ 2. Кампир ҳамон келиннинг оғзини пойлади, лекин келиндан ҳеч бир ҳасрат қиладиган гап чиқмади.** Ойдин, Мардлик – мангулик. **Оғзининг суви келмоқ** Бирор нарсани кўриб, жуда ҳаваси келмоқ, егиси ёки ичкиси келмоқ; кўнгли суст кетмоқ. **Оғзининг таноби қочмоқ** Жуда хурсанд бўлмоқ, суюниб кетмоқ; илжаймоқ. **Тўланисо, ўзи ҳақидаги мақтовга келганда, оғзининг таноби қочиб: -Мен нима қилибман?.. Менда нима гап?.. Ҳеч-да, - деди.** А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. **Оғиз бирлик** Аҳиллик, иноқлик. **Давлат – оғиз бирликда.** Мақол. **Оғиз боғлар шв. этн.** Тўй қилиш ҳақида қиз томоннинг розилигини олиш, унаштириш маросими, фотиҳа. **Оғиз жуфтламоқ** Гапириш учун тайёрланмоқ, ҳаракат қилмоқ. **Она бир-икки марта гапга оғиз жуфтлади-ю, гапиролмади.** С. Аҳмад, Уфқ. **Оғиз кўпиртирмоқ қ. кўпиртирмоқ. Оғиз очмоқ 1)** гапирмоқ, сўзлай бошламоқ. **Мулла Абдураҳмон яна оғиз очолмади.** Чунки Сафар бўзчи «китоб сўзи» билан уни еғиб қўйди. А. Қодирий, Меҳробдан чаён; 2) дин. шом пайтида бирор нарса истеъмол қилмоқ, рўза-ни очмоқ (рўза тутган кишилар ҳақида). **Оғиз солмоқ** Бировнинг қизини келинликка ёки ўғлини куёвликка сўрамоқ, сўратмоқ. **Энди кимга оғиз солсанг, ғиринг демай тегиши аниқ.** С. Аҳмад, Юлдуз. **Тўғри сўзлаб, мен гапирдим юзингга, Оғиз солдим уйда турган қизингга.**

«Ёдгор». **Оғизга олмоқ** 1) емоқ, ичмоқ. *Асли мени [ичишига] хўжайин ургатди. Илгари бир қатра оғзимга олмас эдим. Ойбек, Танланган асарлар;* 2) бирор гапни гапирмоқ, айтмоқ; 3) бировнинг номини айтиб эсламоқ, йўқламоқ. *Орада бир неча кун ўтди – Муҳаммадражаб жим, Мирзамухиддинни оғзига ҳам олмади. А. Қаҳҳор, Сароб. Оғизга тушмоқ* Ҳамма ерда тез-тез тилга олинадиган бўлиб қолмоқ, гап бўлмоқ; танилмоқ. *Абдумаликнинг асарлари Москвадаги санъатшунослар орасида ҳам ростмана оғзига тушди. «Ёшлик». Мен бу сирни шу чоққача ичимда сақлаб келаётган эдим, энди айтмасам бўлмайди, чунки бу миш-миш оғзига тушиб бораётипти. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари. Оғизда* Фақат тил учиди, шунчаки; юзаки. *Айниқса бу колхозда мусобақа оғизда, қоғозда. Ойбек, О. в. шабадалар. Оғиздан оғизга кўчмоқ (ёки ўтмоқ)* 1) бир авлоддан иккинчи авлодга оғзаки равишда ўтиб келмоқ. *Ўзбек халқ эртаклари оғиздан оғизга ўтиб, асрлар бўйи сақланиб келмоқда. Қимматбаҳо тошлар ҳақида қадим замонларда тўқилган ғаройиб афсоналар ҳамон оғиздан оғизга ўтиб келади. «Фан ва турмуш»; 2) одамлар орасига тарқаб кетмоқ, гап бўлмоқ. *Йўлдош ота келаётibdилар, деган гап оғиздан оғизга ўтди. С. Аҳмад, Уфқ. Оқсоқолнинг қандай ажойиб томошаларни кўргани, қандай меҳмонхонага тушгани тўғрисидаги гаплари қулоқдан қулоққа, оғиздан оғизга ўтди. П. Турсун, Ўқитувчи. Эллиқ оғиз гап (ёки сўз) Кўп гап, эзмалик. Элакка чиққан хотиннинг эллиқ оғиз гапи бор. Мақол.**

ОҒИЗ II (3-ш. бирл. оғизи) Янги туққан сигирнинг уч-тўрт кунли сутини йиғиб пиширилган пишлоқсимон таом. *Эрталаб Тозагул меҳмон опани янги туққан сигирнинг оғизи ва ўғирдан иссиққина чиққан оқишоқ толқон билан сийлади. Ҳ. Фулом, Машъал. Биринчи сут – оғиз бўлади, Седанадан мағиз бўлади. Ф. Фулом, Танланган асарлар.*

Оғиз сути Янги туққан сигирнинг хом сути.

ОҒИЗ-БУРУН Оғиз ва бурун. *Оғзи-бурунини қоп-қора қон қилмоқ.*

Оғиз-бурун ўпишмоқ салб. Жуда иноқ бўлиб кетмоқ, топишиб олмоқ. *Бойлар, катта ер эгалари, амалдорларнинг ҳаммаси бири-бири билан оғиз-бурун ўпишган. М. Ўринхўжаев, Унутилмас кунлар. Оғиз-бурунини*

мойламоқ айн. оғзини мойламоқ қ. мойламоқ. Хумпарнинг оғзи-бурунини мойлаб, қўлга олиб бўлмасмикин? П. Турсун, Ўқитувчи.

ОҒИЗЛИК *шв. айн. Сувлик.*

ОҒИЗМА-ОҒИЗ *рвш.* Бир-бирига айтиш, хабар қилиш йўли билан, оғиздан оғизга ўтиб ёки ўтказиб. *Ҳа, баракалла. Шунинг учун бундай гаплар фақат оғизма-оғиз. етказилади. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Ови бароридан келган кишининг қилган иши дарҳол оғизма-оғиз бутун қисмга тарқалди. А. Қаҳҳор, Олтин юлдуз.*

ОҒИЛ Уй ҳайвонларини сақлаш ва боқиш учун қурилган махсус бино; молхона, оғилхона. *Мен оғилдаги устунга бойлоғлигича қолиб кетган чилвирдан кесиб келдим. Ш. Холмирзаев, Оғир тош кўчса. Мирҳомидхўжа оғилнинг эшигини секин ёнди-да, имо билан Қамбаралини бир чеккага чақирди. А. Қаҳҳор, Қўшчинор чироқлари.*

ОҒИЛХОНА *айн. оғил.* Аҳмад бригадир ўтти ўроқ билан дасталаб, қўлтиқлаганча оғилхонага кетди. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

ОҒИР I Вазни катта бўлган, тош босадиган; вазнли, вазмин. *Оғир юк. Оғир от. Юки оғир арава. Оғир вазнли курашчи. Олтин кумушдан оғир. Оғир тошини сув элтмас. Мақол. ■ Яна жимлик ҳукм сурди. Бу сукунат оғир тегирмон тоши бўлиб, мулла Норқўзини янчиб юборди. А. Қаҳҳор, Майиз емаган хотин. Бойвачча кавакчадан чўп тиқиб, занжирни туширди, каттагина оғир дарвоза «ғурр» этиб очилди. Ойбек, Танланган асарлар.*

Оғир сув ким. Водород изотопи дейтерийнинг ксилород билан бирикмаси.

2 Кўп куч ёки билим талаб қиладиган; қийин, мураккаб; машаққатли, сермашаққат. *Оғир иш. ■ У [Йўлчи] ҳар хил оғир юмушларни қилиб ўрганган бўлса ҳам, тўнка қовламаган эди. Ойбек, Танланган асарлар. Шундай қилиш керакки, халқнинг пешона тери билан, оғир меҳнати билан чиқариладиган сув битта ё бир неча балохўр қўлига ўтиб кетиб қолмасин. М. Исмоилий, Фарғона т. о. Бу савол аввалги иккита саволдан оғирроқ эди. С. Аҳмад, Уфқ.*

3 Мушкул; масъулиятли. *Оғир масала. ■ -Баҳор-да, қизим, бундан буён кун исийверади, – қизини оғир ҳолатдан чиқаришига тиришди она. Шухрат, Шинелли йиллар. Эл-*

муродга машғулотлар оғир туюлмади. Шуҳрат, Шинелли йиллар. Йил оғир келди-ю, бригадир шийпонда тунаб қоладиган бўлди. Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

4 Салмоқли, салобатли. *Ғулабирдан келган, қоп-қора, семиз киши оғир юриб, даврага чиқди.* Н. Аминов, Қаҳқаҳа. *Ҳовли ичкарироқ бўлганидан, ҳамма ухлаб қолганидан, дарвозанинг оғир гумбурига ичкаридан ҳеч ким чиқмади.* Ойбек, Танланган асарлар. -*Бунисини қўяверинг, қори, худо ишингизни ўнгласа, ҳеч гап эмас, гард юқтирмай қиқиб кетасиз, — деяр эди оғир, салмоқли товуш.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

5 Секин, шошмасдан қилинган; босиқ, вазмин. *Оғир қадам.* ■ *Қора терга тушиб, ҳассасига таяниб қолган домла уфқдан кўзини олиб, оғир бош чайқади.* М. Мансуров, Ёмби. *Ғулумжон бошини оғир кўтариб, уста Баҳромга қаради.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

6 кўчма Ўзини тутта биладиган; сипо, вазмин, босиқ. *Аминжон, ўзи ёш бўлса ҳам, жуда пишиқ, оғир, ғайратли.* А. Қаҳҳор, Хотинлар. *Камтар ва камсухан, гўзал Искандаро қулоқ солиб, жиддий ва оғир ўтирарди.* Ойбек, Нур қидириб.

Оғир бўл Ўзингни бос, сабр қил. *Одамлар Тожибойни тартибга чақиритиб чуғурлашди: «Ҳа, ҳа, бир оз тишини тишга қўйиш керак». «Ҳа, сал оғир бўлинг».* П. Турсун, Ўқитувчи.

7 кўчма Муайян меъёри бузилган, меъёрга, талабга жавоб бермайдиган. *Хонанинг ҳавоси оғир: чанг, овқат, тамаки ҳидлари бир-бирига аралашиб-қуралашиб кетганди.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

8 кўчма Ёмон оқибатларга олиб бориши мумкин бўлган; жиддий, хавфли. *Оғир жароҳат. Оғир дард.* ■ *Отаси оғир касалликдан сўнг вафот этди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о. У [Элмурод] *ҳеч нарса билмас, аҳволи оғир эди.* П. Турсун, Ўқитувчи. У [Салтонбу] *шундай бақириб юбордики, уй бурчида оғир ётган ўн уч яшарли.. қизи чўчиб кетар, деб ҳам ўйламади.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

9 кўчма Ташвиш, иқтисодий муаммо. [Ҳаким:] *Ҳам ишлаб, ҳам ўқийман, акамга оғирим тушмасин.* «Ёшлик».

Оғирини енгил қилмоқ Бировнинг мушқулини, муаммосини осон қилмоқ, унга ёрдам қилмоқ. -*Холбой бойнинг рўзғорига*

бўлишиб, унинг оғирини енгил қилиб турганлиги учун ўйли-жойли бўлиб олди. К. Яшин, Ҳамза.

10 кўчма Машаққатли, уқубатли, азобли; мураккаб, мушқул. *Оғир кун. Оғир ҳаёт.* ■ *Элмурод оиласи ва ўзининг оғир ўтмишини қисқача тасвирлаб келиб, охирида шундай деган.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Отамурод узоқдан бўлса-да, сезди: бошлиқ оғир аҳволда қолибди.* М. Мансуров, Ёмби.

11 кўчма Қаттиқ жазолашни талаб қиладиган, жуда катта. *Оғир гуноҳ. Оғир жиноят.*

12 Нотинч, ташвишли, ҳаяжонли. *Оғир туш. Оғир хаёл. Оғир ўй.* ■ *Чолнинг юрак яраларини очишда ўзини айбли санаган Йўлчининг кўкраги оғир туйғулар билан тўлди.* Ойбек, Танланган асарлар.

13 кўчма Қаттиқ тегадиган, хафа қиладиган, кўнгилсиз; малолли. *Раиснинг уни кўриб, худди кўрмагандай ёнгинасидан машинасида кўчани чангитиб ўтиб кетиши унга оғир тегди.* А. Кўчимов, Ҳалқа. *Қамбар бирдан кулиб юборди. Унинг кулиши Йўлчига оғир тегди.* Ойбек, Танланган асарлар.

Кўнгилга оғир олмоқ қ. кўнгил. **Оғир ботмоқ** 1) хафа қиладиган, малолли. *Назаров эшитдингизми, дегандай қараш қилди. Назаровнинг шу боқини Шербекка оғир ботди.* С. Анорбоев, Оқсой; 2) ҳазм бўлмастик (овқатга нисбатан). *Бу хил паловларни ёш гўдаклардан тортиб қарияларгача ва ҳатто беморлар ҳам истеъмол қилса, оғир ботмайди.* К. Маҳмудов, Қизиқарли пазандалик.

Оғир гап 1) малол келадиган, қаттиқ тегадиган гап; 2) ҳал қилиш қийин бўлган масала; 3) кўнгилсиз, ачинарли воқеа.

14 кўчма Ҳаддан зиёд, киши бардош беролмайдиган; қаттиқ. *Оғир алам. Оғир жузудлик. Оғир кулфат. Оғир мусибат.* ■ *Инсон ҳаётидаги энг оғир қайғу - онадан айрилиқ қайғуси.* П. Турсун, Ўқитувчи. -*Энди билдим, ошиқлик оғир дард экан. Бошимга тушганда билдим, — деди [йигит].* П. Турсун, Ўқитувчи.

15 кўчма Қаҳратон, совуқ, ташвишли. *Воҳа раҳбари саволни кутмаган экан, даб-дурустан довдираб қолди, сўнг шошиб: -Тўғри, устод, бу йил анча оғир қиш бўлди — деди..* М. М. Дўст, Лолазор.

16 кўчма Куч келадиган, қийин; дардли. *Оғир нафас. Оғир энтикмоқ.* ■ *Зиёдилла кетгандан кейин Ботирали бешик тебратиб*

ўтирган хотинининг ёнига чўкиб, оғир уф тортди. Ҳ. Фулом, Машғал. Қизил қонига бўялган қаҳрамон пулемётчи оғир нафас олмоқда эди. Н. Сафаров, Қаҳрамоннинг туғилиши.

17 кўча Мунгли, гамгин, қайғули; салмоқли, вазмин. *Оғир сукунат.* ■ *Оғир, юракни эзувчи куй шамоллар қанотида у ёқдан бу ёққа сузиб юрибди.* С. Аҳмад, Уфқ.

Оғир артиллерия Узоққа отадиган катта тўп ва замбараклар. **Оғир карвон қ. оғиркарвон.** -*Йўқ, менга сира ўхшамайди,*— деди Шарофатбиби шикоятланган оҳангда. — *Оғир карвон у.* Ойбек, О. в. шабадалар. **Оғир кўчмоқ** Қийинчилик билан ҳал бўлмоқ (бирор иш ёки масала ҳақида). **Оғир оёқ қ. оёқ.** *Икромжоннинг кўнгли нотинч. Хотинининг оғир оёқ бўлганидан хаёли қишлоқда, уйда эди.* С. Аҳмад, Уфқ. **Оғир саноат айн. оғир индустрия қ. индустрия. Тарбияси оғир** Хулқи яхши бўлмаган. *Бўлғуси педагоглар, тарбияси оғир ўқувчилар билан ишлаш каби масалалар устида иш олиб борадилар.* «Фан ва турмуш». **Қулоғи оғир** Гапни яхши эшитмайдиган, карроқ; кар. *Қулоғи бир оз оғир, товушни бирмунча кўтариброқ гапиршига тўғри келди.* А. Қодирий, Кичик асарлар. **Ҳавоси оғир жой** Ҳавоси бузилган, нафас олиш қийин бўлган жой.

ОФИРБҮЙ *шв. айн. оғир оёқ қ. оёқ.* *Озодахон оғирбўй бўлишига қарамай, югуриб-елиб чой дамлади.* Ф. Насриддинов, Ота ўғли.

ОФИРКАРВОН Шошмасдан, бамайлихотир иш қиладиган; секин қимирлайдиган, имитлаган; сусткаш. *Солижон — йигирма ёшлардаги дароз, оғиркавон, камгап йигит.* С. Сийёев, Отлиқ аёл. *Самад Ғайбаровнинг галатепалик бир тўпори эканидан хабарсиздек, манави оғиркарвон қизни кўриб, кулмаслигини истайди.* М. М. Дўст, Галатепара қайтиш.

ОФИРЛАТМОҚ Юкини ёки вазнини оширмоқ; оғирлаштирмоқ.

ОФИРЛАШМОҚ 1 Вазни, оғирлиги ошмоқ, оғирроқ бўлиб қолмоқ, оғир тортмоқ; вазминлашмоқ; кўпайиб бормоқ. *Ёғоч бўкиб, анча оғирлашди. Машинанинг юки оғирлашиб кетди.* ■ *Қордан кичкина юмалоқ ясаб, думалата-думалата, ўз бўйлари билан баланд катта курра ясаганлар. У жуда оғирлашган.* Ойбек, Танланган асарлар.

2 кўча Тобора машаққатли бўлмоқ. *Ботиралининг хаёли унинг елкасига оғир юк*

бўлиб тушди ва бу юк кундан-кун оғирлашарди. «Ёшлик».

3 Қийинлашмоқ, мураккаблашмоқ. *Иш оғирлашди.*

4 Оғир тортмоқ, мушкуллашмоқ. *Беморнинг нафас олиши оғирлашди.*

5 Моддий жиҳатдан ночор ҳолга тушиб қолмоқ; машаққатли, укубатли бўлиб қолмоқ. *Аям ўлгандан кейин аҳволимиз яна оғирлашди.* Ойбек, Танланган асарлар. *Замон оғирлашиб кетганмиш, нима қилай, қон ютиб ўтирибман.* Т. Малик, Иблис девори.

6 Ноқулай, қийин бўлиб қолмоқ. *Энди қизининг олдига кириб, унинг бетига қараш унга [қутидорга] жуда ҳам оғирлашган эди, чунки бу фожиянинг бош омили деб ўзини таниган эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

7 Хавфли тус олмоқ, хавфли, хатарли бўлиб қолмоқ, жиддийлашмоқ. *Аҳвол борган сари оғирлашди. Погодин кўшинлари ярим ҳалқа ичида қолди.* И. Раҳим, Чин муҳаббат. -*Бойларнинг чақиғи билан Йўлчининг иши оғирлашди,*— деди Шокир ота. Ойбек, Танланган асарлар.

8 Кучаймоқ, зўраймоқ, тузалиши маҳол бўлиб қолмоқ. *Бемор кундан-кунга оғирлашяпти.* ■ *Фазилат опанинг аҳволи оғирлашиб борарди. Ранги сарғайиб, озиб чўп бўлиб қолди.* М. Ҳазратқулов, Журъат.

9 Ошмоқ, кучаймоқ. *Жинояти оғирлашди. Жазо чоралари оғирлашди.*

10 кўча Гангиб қолмоқ, ўзини ёмон ҳис этмоқ. *Киши дардини англатолмас оғирлашади.* А. Қаҳҳор, Сароб. *Қотмадан келган Смирнов бу сўзларни эшитгач, оғирлашиб кетгандай бўлди.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли.

Боши (ёки калласи) оғирлашмоқ Боши гангимоқ, говлаб кетмоқ; ўзини бошқара олмай қолмоқ. *Чинни коса беш-олти бор қўлдан қўлга ўтгандан кейин, ҳар икковининг ҳам боши хийла оғирлашиб, кайф ғалаба қила бошлади.* Ҳ. Фулом, Машғал. *Елкасининг офтобда куйган жойлари ачишар, боши оғирлашиб, ёстиқдан бош узолмасди.* С. Аҳмад, Уфқ.

ОФИРЛИК Вазнининг ортиқлиги; қийинлик, мушкуллик. *Ишининг оғирлиги. Масаланинг оғирлиги. Аҳволнинг оғирлиги. Керакли тошнинг оғирлиги йўқ.* Мақол. ■ *Карвон жўнади. Юкнинг оғирлигиданми, ёки гупчаклари ёғсизраганданми, аравалар гирчиллаб,*

ўз музикаси ўзи билан жадал бормоқда. И. Раҳим, Чин муҳаббат. Тошкентдан уйланганимдан сўнг, ёлғиз бошимга ҳам Тошкентдан, ҳам Марғилондан икки хотин ушлаб туриш оғирлик қила бошлади. А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Калланг оғирлик қиялпими Жонингдан умидинг йўқми, ўлгинг келялпими.

2 физ. Жисмларнинг ерга тортилиш кучи.

3 кўчма Ташвиш, малоллик. Сизларга оғирлигим тушаётгани йўғу.. Уйда нима бор менга? А. Кўчимов, Ҳалқа. Ҳар кун эрталаб ишга кетаётганимда, [болани боғчага] элтиб кўясан, қайтганимда — олиб кетасан. Шундоқ қилсанг, ўзингдан бошқа ҳеч кимга оғирлиги тушмайди. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

[Бировга] оғирлигини ортмоқ 1) бировга осилмоқ, устига чиқиб (миниб ёки опичлаб) олмоқ; 2) кўчма боқинди, қарам бўлиб олмоқ, ўз ташвишини бировнинг зиммасига юкламоқ. *Мунаввар, Йўлдошга оғирлигини ортмаслик учун, ўзига иш ҳам тонди: туғруқхонага доя бўлиб кирди, С. Анорбоев, Меҳр.*

4 кўчма Мушкул, қийин, ноқулай аҳвол; қийинчилик; азоб-уқубат. Сокинанинг бир ўзига икки бола билан юриш оғирлик қилади. М. М. Дўст, Лолазор. *Момо у кунларнинг оғирлиги, ташвиши ҳақида кўпам сўйлайвермайди. «Саодат». Улар бир-бирларига қарашиб, илжайишдилар. Нигор ойим ҳам оғирликдан чиқди. А. Қодирий, Меҳробдан чаён.*

5 кўчма Ўзини тутга бишиш, сиполик; босиқлик, вазминлик. *Қимнинг номуси, кимнинг ақли, кимнинг сабри, оғирлиги уни шармандаликдан қутқариб қолди? Ойбек, Танланган асарлар. Ботирали оғирлак билан онасига қаради. «Ёшлик». У, қўлларига нарсаларни стол устига қўйгач, оғирлик ва босиқлик билан Турсун хола ёнига борди. Газетадан.*

Ўзини оғирликка солмоқ ёки оғирлик қилмоқ Ўзини босмоқ, ўзини қўлга олмоқ, сабр қилмоқ. *У ўзини оғирликка солиб, хотинининг бош-кўзини силади, эркалатди. Ойдин, Кўнгли тўлдими, яхши йигит. Юраги орқасига тортиб кетган Жўмард ўзини оғирликка солди. Мирмуҳсин, Илдишлар ва японлар.*

ОҒИРОЁҚ (тўғриси — оғир оёқ) с. т. Ҳомиладор. Тоғай оғироёқ хотинларга хос

сусткашлик билан ўчоқ бошида куймаланиб юрган Марҳаматга эътибор бермади. «Ёшлик».

ОҒИРСИНМОҚ 1 Оғир, қийин деб билмоқ.

2 айн. оғиринмоқ.

ОҒИРЧИЛИК Қийинчилик, оғир, мушкул аҳвол; машаққат. *Оғирчилик кўрган одам.*

■ *Ўғлингни тирик етим қилма. Боланг туфайли ҳар қанча оғирчилик бўлса, устингга ол. А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари. Улар ҳар қанча оғирчиликка чидаб, бирлашишлари керак. С. Аҳмад, Уфқ.*

ОҒИШ 1 **Оғмоқ** фл. ҳар. н. Нурнинг турли муҳитларда турлича оғиши. ■ *Ҳар қандай ионнинг оғиш бурчаги унинг бир қанча параметрларига, жумладан, массасига боғлиқ бўлишини инглиз физиги Ж. Томсон кашф этган эди. «Фан ва турмуш».*

2 махс. Меридиан чизиги билан компас стрелкаси йўналишлари орасида ҳосил бўладиган бурчак. *Магнит стрелкасининг оғиши.*

Орамизда оғишимиз бор шв. Бир-биримизга ўтишганимиз бор, бир-биримизда қарзимиз бор.

ОҒИШМАЙ 1 **Оғишмоқ** фл. рвдш.

2 рвш. Изчиллик билан, иккиланмасдан, чекинмасдан. *Ҳукуматимиз ўзининг тинчликсевар сиёсатини оғишмай амалга ошириб келяпти. «Фан ва турмуш».*

ОҒИШМОҚ 1 **Оғмоқ** 3, 6 фл. бирг. н. *Улар тўғри йўлдан оғишмади. Ота-она келин тамон оғишди. ■ [Отабек] Онасининг нима бўлса ҳам Марғилон тарафга оғишганини ва ўзининг кучли бир душмандан қутулаёзганини.. пайқади. А. Қодирий, Ўтган кунлар.*

2 Бирор томонга қийшаймоқ, оғмоқ. *Дунё ўқи горизонтга оғишган ва шунинг учун ёриткичлар осмон гумбазининг жанубий томонида ҳаммадан баландроқ кўтарилди. «Астрономия».*

3 кам қўлл. Бирор томонга юрмоқ, йўл олмоқ, ўтмоқ. *Ҳомид ўзининг нажот томонига оғишганини сезиб энтикди. А. Қодирий, Ўтган кунлар.*

4 шв. Алмашмоқ, адашмоқ, ўзгармоқ. *Кийимлари оғишиб қолибди.*

5 шв. Ўзаро олди-берди қилиб, бир-бирига қарздор бўлмоқ, ўтишмоқ ёки ўтишган қарз-қурзларини бир-бирига тўлаб, орани очик қилмоқ. *Шуни айтаётиман-да! Қий-*

налиб қолманг, менда бор, бериб турай, кейин оғишиб кетармиз. Уйғун, Сўнгги пушаймон.

ОҒИШТИРМОҚ **Оғишмоқ 1, 3, 4** фл. орт. н. *Чўпон подани қирнинг у томонига оғиштирди.* ■ [Хушрўй] *Хафта, ўн кун ўтмасдан, эрини ўз томонига оғиштириб, кундоши ёнига киргизмаёқ кўядир.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОҒМА 1 с. т. айн. **оғмачи 1.**

2 мат. Бирор тўғри чизикни 90°дан кичик бурчак ҳосил қилиб, кесиб ўтадиган иккинчи тўғри чизик. *Оғма призма. Оғма цилиндр.*

3 сфт. Ўтиқ, қия. *Оғма минора.*

ОҒМАХОН Ғалла ўсимликларига зарар келтирувчи, каламушдан каттароқ кемирувчи ҳайвон.

ОҒМАЧИ 1 Бир гапта турмайдиган, ҳадеб айнийверадиған иродасиз одам, иккиланувчи; иккиюзламачи. *Оғмачи камбағалларимизнинг оғзини мойлашяпти тулки бойлар.* Н. Сафаров, Оловли излар.

2 сиёс. Бош йўлдан чекинувчи, четга чиқувчи, оғувчи. *Ўнг оғмачилар. Сўл оғмачилар.*

ОҒМАЧИЛИК Оғмачига хос хусусиятга эгалик.

2 сиёс. Бош йўлдан чекиниш, четга чиқиш, оғиш. *Ўнг оғмачилик. Сўл оғмачилик.*

ОҒМОҚ 1 Бирор томонга ётиб, қия ҳолат олмоқ, қийшаймоқ, энгашмоқ, ёнбошламоқ. *Кема ўнг томонга оғди. Девор оғиб қолди.* ■ *Ортиқ сўзлай олмади, боши бир томонга оғиб тушди-ю, жим бўлди — жони узилган эди.* Х. Тўхтабоев, Йиллар ва йўллар. *Анисимов ҳамиша деворни оған томонга йиқитади.* Э. Самандар, Дарёсини йўқотган қирғоқ.

2 Бирор томонга, пастга сирғаниб, осилиб тушмоқ. *Қоринбоғ бўшаб, отнинг эгарни чап томонга оғиб кетибди.*

3 Тўғри, тик йўлдан ёки белгили йўналишдан четга чиқмоқ. *Самолёт курсдан оғди.*

4 Бурилмоқ, четга чиқмоқ; бирор томон силжимоқ. *Яхшибоев гап мавзуси четга оғиб кетганини сездди.* М. М. Дўст, Лолазор. *Бек ака бошини кафтлари орасига олди: -Бибурд бўлиб қолдим чоғи ёшим оғиб!* С. Нуров, Нарвон.

5 Бўлинмоқ, чалғимоқ (ўй-хаёл, диққат-эътибор ҳақида). *Бирдан диққати оғиб, уларга қулоқ тутди.* «Шарқ юлдузи».

6 кўчма Тўғри йўлдан адашмоқ, четга чиқмоқ, тоймоқ; бирор сиёсий оқимдан, маслакдан тоймоқ, қайтмоқ. *Менимча, ўр-*

тоқлар, Қўчқоров партия йўлидан оғиб, ёт унсурлар таъсирига тушиб қолган одам. С. Анорбоев, Оқсой.

7 Бирор томонга йўналмоқ, қарамоқ (кўз ҳақида). *Ҳожи хола, Тўраҳоннинг хаёлчан кўзларига қараб олиб, жавоб кутди.* *Жувон кўзлари секин ерга оғди: «Розиман».* М. Исмоилий, Фарғона т. о. *Раънонинг ерга қараган кўзи секингина Анварга кўтарилиб, яна ерга оғди.* А. Қодирий, Мехробдан чаён.

8 Энг юқори нуқтадан, зенитдан ўтмоқ (Қуёш, Ой ва юлдузлар ҳақида). *Қуёш кунботарга оғиб, соялар чўзилиб қолган бўлса ҳам, тепалар ҳамон офтоб селида жимирлаб ётарди.* М. Мансуров, Ёмби. *Уфққа оққан қуёш кўкни тутган тутун.. орасидан гўё қора шиша орқали кўринганга ўхшайди.* Ойбек, Қуёш қораймас.

9 Маълум бир муддатдан, пайтдан ўтмоқ, ошмоқ. *Вақт ярим кечадан оққан эди.* М. Муҳамедов, Қаҳрамон изидан. *Кун асрдан оғиб, шомга яқин қолган, шунинг учун гузардаги дўконлардан очиғи уч-тўртта.. эди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Кун оғди Кундузнинг ярмидан кўпи ўтди, кеч кира бошлади. *Кун оғиб, ерга соя тушиши билан Ҳамро опанинг юраги питирчилаб қолди.* Ойдин, Ўзидан кўрсин. **Тун оғди** Кечанинг ярмидан кўпи ўтди, ярим кечадан ошди. *Тун оққач, батальон келди.* Шухрат, Шинелли йиллар.

10 кўчма Бирор томонга ўтмоқ, унга мойил бўлмоқ ёки ён босмоқ. *Бирон эътиборлироқ одам закон [қону] сўқиб қолса, дарров ўша томонга оғиб кетишарди.* Ж. Абдуллахонов, Хонадон. *Бу замонда кимнинг жин чақаси кўп бўлса, одамлар ўшанга оғади.* Ойбек, Танланган асарлар. *Саломат қақишоқ ўгай она билан чиқишолмади.* *Ҳар кун жанжал, эшитмаган гапи, емаган турткиси қолмади. Ота ҳам суюкли хотин томонга оғиб кетди.* С. Аҳмад, Ҳукм.

Боши оғиб Фалакнинг гардиши билан; беихтиёр, ўйламай-нетмай, боши айланиб. *Боши оғиб келиб қолди.* **Боши оққан томонга кетмоқ қ. бош.** *Нусратдек вужудини чулғаган паришон кайфиятдан фориг бўлиш учун бирдан боши оққан томонга кетиш ишқиға тушди.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди. **Кўнгли оғмоқ 1)** мойил бўлмоқ, муҳаббат кўймоқ. *Қизинг, туркман элдан биров топибди, Қизинг кўнгли шу туркманга оғибди.*

«Равшан»; 2) *айн. эси оғмоқ 1. Эси (ёки ҳуши) оғмоқ ёки эсидан (ёки ҳушидан) оғмоқ 1) эс-ҳушини йўқотиб қўймоқ, маҳлиё бўлиб қолмоқ. Мен, эсим оғиб, унинг оғзига тикилганимча, қимирламай ўтириб қолдим. Ойдин, Садағанг бўлай, командир; 2) ақлдан озмоқ. Адолатнинг бир нуқтага тикилган кўзларига қараб кўрқиб кетди: эсидан оғиб қолса-я! Ҳали бу кўргулик ҳам бормиди унга. С. Зуннунова, Гулхан. Ҳафизанинг бирдан ранги оқариб, гўё бошига юз пудлик гурзи тушгандек, эси оғиб қолди. Мирмуҳсин, Умид.*

ОҒОЗ [ф. آغاز – боши, аввали, бошла-ниш жойи; бошлаш, киришиш]: **оғоз қилмоқ (ёки этмоқ, айламоқ)** эск. кт. Бошламоқ (бажаришга, ижро этишга) киришмоқ. *Доя Ҳақирни ердан олиб, йўрғакламоқчи бўлганида, камина чирқираб, гиря оғоз қилиб, асло йиғидан тўхтамаганимдан, надар сезибдиларки, фарзандлари бежиз эмасдир. А. Қодирий, Кичик асарлар.*

ОҒОЧ кт. 1 *айн. дарахт. Олма оғочи. ■ Кўм-кўк оғочларнинг қалин шохиди Қанотли куйчилар сайрашда эди. Миртемир.*

2 эск. Ёғоч, хода. *Йигит чирик оғочлар тирқишидан пастга қаради. С. Сиёев, Ёруғлик. Дўконга бир шайтони лаин оғоч қоқиб қўйибди-ку, энди нетиб очдим? «Ёшлик».*

ОҒРИМОҚ 1 Касал бўлмоқ, бирор касалликка йўлиқмоқ, дардга чалинмоқ. *Ишламай еган, оғримай ўлар. Мақол. ■ Буюк аллома Абу Али ибн Сино мия, қонтомир, ўпка касалликлари билан оғриган кишиларни даволашда ёнғоқ мағзидан самарали фойдаланган. «Фан ва турмуш». Бирдан Зеби хола оғриб қолди-ю, ўша ётганча ўрндан турмади. Ҳ. Назир, Сўнмас чақмоқлар.*

2 Касалланиб, шикастланиб, жароҳатланиб ёки чарчаб оғриқ бермоқ, оғриққа кирмоқ. *Оёғим оғрияпти. Пичоқни аввал ўзингга ур, оғримаса, бировга ур! Мақол. ■ Унинг тани зирқираб оғрир, айниқса, бели шундай оғрирдики, асло чидаб бўлмасди. С. Аҳмад, Уфқ. Бутун баданим зирқираб оғрийдим, энди жуда кучайди оғриқ. Ойбек, Танланган асарлар.*

3 Касалланиб ёки қурт еб тўкилмоқ (хўл мевалар ҳақида). *Оғриган олма.*

Бели оғримганининг нон ейишига қара қ. бел 1 1. Дили (ёки кўнгли) оғримок Хафа бўлмоқ, ранжимоқ, дили озор чекмоқ. *Зум-*

рад эрига кўз қирини солди. Унинг бугунги озорини ўйлаб, кўнгли оғриди ва жаҳл билан тескари ўгирилиб, тўшакни бошига тортди. С. Сиёев, Отлиқ аёл. Гулнорни олмоқчи экан, олсин. Ука, биз тўсиқ бўлмайлик, чолнинг дили оғримасин. Ойбек, Танланган асарлар. Жони оғримок Азоб чекмоқ, қийналмоқ.

ОҒРИНМОҚ 1 Норозилик ёки малоллик билан бирор ишни бажармоқ. *Мамат қассоб, қаршисида қимтиниб турган ранги синиқ жувонга тикилиб, оғринибгина ярим килодан ошиқ думбани тарозига ташлади. Н. Норқобилов, Тўқнашув. Шопмўйловли киши оғриниб ўрндан турди. «Ёшлик».*

2 Ўзига оғир олиб ранжимоқ, хафа бўлмоқ. *Ошно, гарчи оғринган эса-да, уларни унутмади, ўзи бормаса ҳам, касалхонага хотини Муяссарни юбориб турди. М. М. Дўст, Лолазор. Мен бу гапга унча оғринмадим, эркак киши баъзан шунақа юраги торлик қилади, деб қўя қолдим. А. Қаҳҳор, Хотинлар.*

ОҒРИНТИРМОҚ Оғринмоқ фл. орт. н. *Саидий аллақачон салом беришга қарор берди, аммо сўрашиш керакми, ё бўлмаса, сўрашиш улғу кишини йўлдан қўйиб оғринтириш бўладими? А. Қаҳҳор, Сароб.*

ОҒРИТМОҚ 1 Оғримок фл. орт. н. *Намгарлик аъзойи баданимни зирқиратиб оғритяпти. Этик оёғимни оғритди. ■ Йиғлама, Турсуной, йиғлама. Йиғи бошни оғритиб, кишини лоҳас қилади. А. Қаҳҳор, Мастон.*

2 Хафа қилмоқ, ранжитмоқ, дилига озор бермоқ. *Кўнглини оғритмоқ. ■ Дилдор шу ёшга кириб, бировнинг дилини оғритмаган. С. Аҳмад, Уфқ. [Кумуш Отабекка:] Шу яқин орадаги унинг [Зайнаб] билан бўладиган масъуд дақиқаларингизда худо йўлига ваъда олингиз – мени оғритмасин, рақибам келди, деб ўйламасин. А. Қодирий, Ўтган кунлар. Ука, ман уч-тўрт кундан кейин Фарғонага жўнайман. Лекин, сан чолнинг кўнглини заррача оғритма, дурустми? Ойбек, Танланган асарлар.*

Бош оғритмоқ 1) бошни оғритмоқ, бошга оғриқ киритмоқ. *Заъфарон фойдали ўсимлик бўлиш билан бирга нохуш асоратлари ҳам бор. Бошни оғритади. «Саодат»; 2) бош қотирмоқ, фикрламоқ. Бу йил идора чопиқ, суғориш каби ишларни ташкил қилиш; иш битдими, орқада қолдими, ҳар кун кўздан кечириш тўғрисида бош оғритмайди. А. Қо-*

дирий, Кичик асарлар; 3) тинчлик бермаслик, ҳоли-жонига қўймаслик. «Элга қўшилмайсан, одамгарчилигинг борми?» дейишавериб, бошни оғритишди. Газетадан.

ОҒРИҚ 1 Касалланиш, шикастланиш, жароҳат ёки чарчас натижасида сезиладиган жисмоний азоб, дард. *Оёғининг оғриғи босилди. Ярам яна оғриққа кирди.* ■ *Бир оздан кейин Малик муаллимнинг биқинидаги оғриқ хиёл босилди.* А. Қўчимов, Ҳалқа. *У ўз азобиға, куюк оғриғиға чидаб, бардош қилиб, ўзига-ўзи далда берарди.* Н. Сафаров, Водиллик қахрамон.

2 Касаллик, хасталик, дард. *Бел оғриғи. Кўз оғриғи. Оёқ оғриғи. Оғриққа чалинмоқ.* ■ *Оғриқнинг биринчи кунни Кумуш ҳеч кимга сездирмай юрди.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

Юрак оғриғи 1) дил касаллиги, юрак хасталиги; *Кўк чой бош, юрак оғриғиға, қон босимиға дучор бўлганлар учун фойдали.* «Фан ва турмуш»; **2)** с. т. меъда бузилиши, ич кетиши; **3)** кўчма с. т. ланж одам. -*Қорангни кўрсатмай қўйдинг. Нима бўлди, шунақа юрак оғриғимидинг? — деди қорақош йигит ўспиринга.* Ҳ. Назир, Ўтган туташганда.

2 Бемор, касал, хаста. *Ўлар оғриқнинг ўлгани яхши, уйдагиларнинг тингани яхши.* Мақол. *Оғриқнинг тузалгиси келса, эмчи ўз оёғи билан келар.* Мақол. ■ *Бу воқеанинг учинчи кунни Кумушбиби йиллаб ётувчи оғриқлардек сарғайиб озан.* А. Қодирий, Ўтган кунлар. *Ҳар иккала оғриқнинг номи битта — муҳаббат.* Э. Самандар, Дарёсини йўқотган қирғоқ. *Бирон жойда ишлаш у ёқда турсин, «кўчага чиқай» деган ўйнинг ўзи унинг учун оғриқ кўз билан офтобга қарашдай ёқимсиз эди.* А. Қаҳҳор, Сароб.

3 кўчма Рухий азоб, дард, алам. *Элмурод Фотима билан тенглашиб олгач, бир энтикти-да, гўё қалбини жизиллатиб турган оғриқни битталаб олиб ташлаётгандай гапирди.* П. Турсун, Ўқитувчи. *Чолнинг қалбини аллақандай совуқ бир қўл омбур орасиға олиб сиқар, оғриғи юзига уриб борар эди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

4 кам қўл. Ташвиш, ғам. -*Ажабо, маккажўхоридан бошқа оғриғим йўқми, — деди раис ўзига-ўзи.* Ш. Рашидов, Бўрондан кучли. *Мўминлар бир-бирларининг оғриғиға шерик бўлиши керак.* «Фан ва турмуш».

5 кўчма Иллат, камчилик. -*Бу оғриқ янги-гина тузилган колхоз шароитида юқумли бир офат.* А. Қодирий, Кичик асарлар.

Бош оғриғи қ. бош. Бош оғриғи қилмоқ с. т. Ичкиликдан кейинги қарахликни тарқатиш учун яна бир оз ичмоқ, заҳар босди қилмоқ.

ОҒРИҚЛИ 1 Оғриқ мавжуд бўлган, жисмоний азоб берувчи. *Оғриқли яра.*

2 Рухий оғриқ берувчи, дардли. *Болалигимдан бери бир оилани кузатаман. Шу уйнинг она бўлгич аёли мен учун оғриқли дунёдир.* «Ёшлик».

ОҒРИҚСИЗЛАНТИРУВЧИ Оғриқни бартираф этувчи, оғриқни сездирмайдиган. *Оғриқсизлантирувчи дорилар.* ■ *Ўрта асрларда Европада ҳали тиббиётда жарроҳлик амалларида оғриқсизлантирувчи яхши воситалар бўлмаганлиги туйғайли, табиблар ёғоч «гурзи»га «мурожаат» қилар эканлар.* Газетадан.

ОҒУ айн. заҳар. *Ҳа, у арзанда! Яшайверсин, лекин ўз тушагида, бировларнинг ошиға оғу солмасдан яшасин!* С. Нуров, Нарвон. [Зухра] *Сенсиз бу олам бўлди қоронғу, Ҳар лўкма ошим сенсиздир оғу.* С. Абдулла.

ОҒУЛАМОҚ 1 Заҳар солмоқ, заҳар қўшмоқ. *Пахта далаларини турли хилдаги ўғитлар билан заҳарлаб келдик. Кўра-била туриб ерни, ўзимизни оғуладик.* А. Нурмуродов, Уруш бевалари.

2 кўчма Заҳарга, оғуга айлантирмоқ, заҳарламоқ. *Умрининг энг қимматли кунларини оғулаган, икки йил бўйи давосиз дардга мубтало қилган ўз онаси эмасиди?* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОҒУЛИ 1 Заҳар солинган, заҳар қўшилган; заҳарли. *Оғули ош.* ■ *Бу оддий рашк эмас, бу бўҳтон кучи, Кўксига қадалар оғули тикан!* Ж. Жабборов.

2 кўчма Заҳарга, оғуга айланган, заҳарланган; заҳарли. *Оғули гап.* ■ *Турмушининг оғули дарахти иккита ширин мева қилади: булар — шеърят гўзаллигидан роҳатланишу яхши одамлар билан муносабатда бўлиш.* Газетадан.

ОҒУШ [ф. أغوش — кучоқ, бағир; қўйин, кўкрак; кўкс] **1** кт. Кучоқ; қўйин, бағир. *Ўз оғушиға олмоқ.* ■ *Раъно жавоб бермай, Анварнинг оғушидан ўзини қутқазиб, ўрнидан турди.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён. *Сенинг оғушининг офтобнинг ётоғиға ўхшайди.. баданингдан беҳишт ялпизининг бўйи келади, кўкрагингдан олма ҳиди анқиб туради..* «Ёшлик».

2 Қаър, бағир. *Күп ұтмасдан ұлим ұз оғушига тортди.* Ойбек, Навоий. *Саратонда муаллақ қотган ҳаво ғубори шабнам билан яна ўз онаси – тупроқ оғушига оҳиста чўкди.* «Саодат».

3 Қуршов, кўйин. *Талибжон омонат ёғоч кўприк устида шундай, ҳам ширин, ҳам юракни ўртовчи ҳислар оғушида гарангсиб турарди.* С. Аҳмад, Жимжитлик. *Мурод қандайдир қувонч оғушида онасига қаради.* Т. Ашуров, Оқ от.

Оғуш қилмоқ эск. Кучоқламоқ, кучоғига олмоқ, бағрига босмоқ.

ОҲ *унд. с. 1* Кувонч, завқ, қойил қолиш каби ҳис-туйғуларни ифодалайди. *Оҳ, у дамлар!.. Эсласам, қалбимни қувонч, руҳимни шодлик қучади.* Ж. Жабборов, Севинч ёшлари. *Оҳ, бу ёқимли ҳид қаердан келди экан.* Х. Тўхтабоев, Ширин қовунлар мамлақати. *Оҳ, гўзал жонон ҳаёт, сенда эрур озод киши.* З. Диёр.

2 Соғиниш, интизорлик каби маъноларни ифодалайди. *-Кел, бир ўпай! – деди Абдуманноф. – Оҳ!.. Азиз оғайним! А. Қаҳҳор, Оғайнилар. Баъзи вақтда унча-мунча пул ҳам сўраб оламан, Лекин чирт-пирт бўлиб, қўлдан учади-кетади. Оҳ, пул! Ойбек, Танланган асарлар. -Оҳ, айланай, овсинжон, – деди бир жувон кулгидан узини тийиб, – кўзимиз довуччада бўлган замонлар қандоқ замонлар экан-а? С. Зуннунова, Олов.*

3 Ачиниш, дард-алам, ҳасрат туйғусини ифодалайди. *Қани Гулнор? Қани жонони? – Оҳ, у йўқ.* Ойбек, Танланган асарлар. *Оҳ, фалокат, падар лабнат! Шарманда қилдингу ку охири! Ҳамза, Танланган асарлар.*

4 Оғриқ, дард туйғусини ифодалайди. *[Заргаров дарров креслога ўтириб:] Оҳ! Воҳ! Суғур! Суғурсанг-чи! [Марасул омбурни чоғлаб:] Ҳозир.. Ҳозир.* А. Қаҳҳор, Оғриқ тишлар.

5 *от өзф.* Дод-фиғон, нола, афғон, зорланиш. *Оҳ тортмоқ (урмоқ, чекмоқ).* ■ *Эй, телба кечмишининг тилсиз гувоҳи, Тингланар қалбингдан йилларнинг оҳи.* Файратий. *Танҳо ётар эдим бўм-бўш қирғоқда, Тепамда юлдузлар чекар эди оҳ.* А. Орипов, Йиллар армони. *Саид Жалолхон ишонган тоғи хусусидаги бу хабарни эшитиб, оҳ тортди.* А. Қаҳҳор, Башорат. *Оғриқ ала-мидан тинмай оҳ урарди.* Мирмуҳсин, Темур Малик.

ОҲАК [ф. *آهك* – оҳак] Оҳактошни ўта юқори (900° дан ортиқ) температурада куйдиришдан, пиширишдан ҳосил бўладиган оқ модда; кальций оксиди (курулиш, металлургия, кимё саноати ва б. соҳаларда кенг қўлланади). *Оҳак қоришмаси.* ■ *Қизлар кўпроқ дарахтларга оҳак суриш, супуриб тозалаш ишларини бажарардилар.* С. Зуннунова, Олов. *Эртага ишдан қайтаётиб, оҳак ола келсангиз, катта меҳмонхонани бушатиб, оқлаб олардик.* А. Мухтор, Кумуш тола.

Оҳак сути Пиширилган оҳактошнинг сувдаги эритмаси, сув куйиб эритилган оҳак. *Баъзи бир заҳарловчи моддалар оҳак сути билан йўқотилади.*

ОҲАКИ [ф. *آهكي* – оҳакка оид, оҳакли, оҳак қўшилган]: **оҳаки намат** Оҳак сути билан намлаб қотирилган, сифати паст кигиз.

ОҲАКЛАМОҚ 1 Оҳак билан оқламоқ. *Раис хонанинг юпқа тахталари очилиб қолган полига, оҳакланган, лекин сарғайиб қолган деворига, газета тугиб қўйилган деразасига қаради.* С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

2 *махс.* Ерни оҳак билан ўғитламоқ. *Оҳаклаш ер шўрини ейди.* Э. Самандар, Дарёсини йўқотган қирғоқ.

3 *махс.* Тери, намат каби нарсаларга оҳак суви билан ишлов бермоқ.

ОҲАКЛИ Таркибида оҳак бўлган, оҳак аралашган; оҳакдан қилинган.

Оҳакли сув Тиндирилган оҳак сути, ўювчи кальцийнинг тиниқ эритмаси.

ОҲАКТОШ Таркибида оҳак бўлган чўкинди тоғ жинси. *Цемент хомашёси оҳактош ва гил конларидан қазиб олиниб, майдаланади.* «Фан ва турмуш».

ОҲАНГ [ф. *آهنگ* – келишув, ҳамжиҳатлик; ёқимли товуш, куй; ҳамоҳанглик, уйғунлик] 1 Бир-бирига уланган, уйғунлашган ёқимли товушлар оқими. *Ариқдан майин оҳанг билан сув оқар.* Ойбек, О. в. шабадалар.

2 Турли товушларнинг маълум бир тартибда уйғунлашиб, мусиқий бутунлик ташкил этган бирикмасидан иборат мусиқа асари; куй. *Бу ашуланинг оҳанги жуда яхши экан!* ■ *Буларнинг [шеърларнинг] ҳаммаси деярли газетада босилар, баъзиларини болалар оҳанга солиб, саҳналарда ашула қилиб айтар эдилар.* А. Қаҳҳор, Сароб.

3 Нутқда маънога қараб овознинг кўтарилиши ва пасайиши; интонация. *Буйруқ оҳанги, Сўроқ оҳанги. Тинч (босиқ) оҳангда сўзламоқ.* ■ У вақтларда мен шеърларнинг маъносини тўла тушунмасам ҳам, уларнинг ўқишдаги оҳангли мени завқлантирарди. С. Айний, Эсдаликлар. *Зиёдаҳон.. баъзи жумлаларни маъносига мос келмайдиган оҳангда ўқиб, тингловчиларга уқтира олмагани учун, ҳикоянинг давомини Иброҳимовнинг ўзи ўқиди.* А. Қаҳҳор, Кўшчинор чироқлари.

4 Сўзловчининг ички ҳис-туйғуларини ифодалайдиган талаффуз услуби. *Аразлаган оҳангда сўзламоқ. Йиғламсираган оҳангда гапирмоқ.* ■ Ойша хола қалбдан силқиб чиққан меҳрибон бир оҳангда гапирди. С. Зуннунова, Кўк чироқлар. *Гулнор тўғрисида сўзлаганда, товушига сирли оҳанг берди.* Ойбек, Танланган асарлар. - *Кечир демоқчисиз, – деди Инобат майин, аламли оҳанг билан.* Х. Тўхтабоев, Фельетондан сўнг.

5 Кўчма кам қўлл. Нарсаларнинг ўзаро қўшилишидаги мослик, уйғунлик. *Бўёқларнинг нафис оҳанги.. бениҳоят нозик товлар нар эди.* Ойбек, Навоий.

Ҳар (ёки юз, минг) оҳангга солмоқ Гоҳ ундок, гоҳ бундок қилиб кўрмоқ, Дангасага иш буюрсанг, ўзини ҳар оҳангда солади.

ОҲАНГДОР [ф. آهنگدار – уйғун, ҳам-оҳанг, хушоҳанг] 1 Қулоққа ёқадиған, хуш келадиган, хузур бағишлайдиган; ёқимли, мусиқий; оҳанги яхши. *Оҳангдор мусиқа.* ■ Алла! Дунёдаги энг содда, энг соф, энг оҳангдор, эрка туйғули она қўшиғи. «Саодат». Гуландом оҳангдор, жарангли овоз билан сўзлади. Ойбек, Танланган асарлар.

2 Маълум оҳангга эга бўлган, маълум оҳанг билан талаффуз қилинадиган; оҳангли, жарангли. *Оҳангдор шеър.* ■ Утқири оҳангдор товушдан сесканганда, юк машинаси дарҳол ўзини йўл четига олиб, ўтавер, дегандек дуддудлади. С. Нуров, Нарвон. *Соқолли кампир бир қўлини Нурининг бошига енгил қўшиб, баланд.. товуш билан худди куйлагандек, сўзларни оҳангдор чўзиб қичқирди.* Ойбек, Танланган асарлар.

ОҲАНГДОШ 1 Айтилиши ўхшаш, талаффуздаги оҳанги бир хил. *Оҳангдош номлар.* Оҳангдош сўзлар.

2 Маълум оҳангга, куйга мос тушган, мос келадиган. *Оҳангдош ашулалар.*

3 Кўчма Бир-бирига мос, уйғун, ҳамоҳанг. *Оҳангдош бўёқлар.*

ОҲАНГДОШЛИК 1 Бир хил оҳангга эгалик, оҳанг жиҳатидан ўхшашлик. *Сўзларнинг оҳангдошлиги.*

2 мус. Турли баландликдаги мусиқа товушларининг бир вақтда садоланиб кўшилиши. *Куйларнинг оҳангдошлиги.*

3 эск. айн. сингармонизм.

ОҲАНГЛИ Маълум бир оҳанг ёки куйга эга, маълум бир оҳанг, куй билан ифодаланадиган, чалинадиган, айтиладиган; оҳангдор. *Бир турли, бир оҳангли нафис, мусиқавий товушлар кишининг борлиқ ўзжудига, қон томирларига ажойиб бир ўзгарши берган эдилар.* А. Қодирий, Ўтган кунлар.

ОҲАНЖАМА [ф. آهنجامه – темир қоплама, жилд] с. т. 1 Ажойиб-ғаройиб безак, бежама. *Ёш-яланг орасида неки либос, неки оҳанжамаси расм бўлса, дастлаб шу қизнинг энида кўрардингиз.* «Ёшлик». «Оқтой» чиндан ҳам оқиш бўлиб, шалпанг қулоқлари хачирларникидай узун, оҳанжамаси зўр эди. Х. Назир, Сўнмас чақмоқлар.

2 Ажойиб-ғаройиб иш, ҳаракат, тартиб, қилиқ, ғалва. *Тўйнинг оҳанжамаси кўп.* ■ Бу оҳанжамаси саломлардан сўнг куёв йигитнинг кимлари борлиги ва улар қандай одамлар эканлиги билинди-қўйди. С. Нуров, Майсаларни аёз урмайди.

ОҲАНРАБО [ф. آهنربا – темирни тортувчи < آهن – темир + ربا – ўғирловчи, тортувчи] 1 эск. айн. магнит. *Кўшилик тарихи давомида оҳанрабо ва кейинчалик электрон кварц соатлар яратилди.* Газетадан.

2 кўчма Ўзига тортувчи, ўзига жалб этувчи, мафтун этувчи; фусункор. *Оҳанрабо куй.* ■ *Узоқ кетдим, бахт келтирай деб сенга, Оҳанрабо муҳаббатинг бор учун.* Т. Тўла. *Яқинатрофдан эшитилаётган оҳанрабо куйлар кишини мафтун этади.* «Саодат».

ОҲ-АФҒОН, оху афғон Оху нола, оху фиғонлар. *Оҳ-афғон қилмоқ.* ■ *Онанинг оху афғонига манқурт пинагини ҳам бузмади.* «Ёшлик».

ОҲ-ВОҲ, оху воҳ айн. оҳ-афғон. *Бундан қутулиш учун оҳ-воҳ, йиғи-сиғи сира фойда бермайди.* *Қулчиликдан чиқмоқчи бўлсак, курашга бел боғлашимиз керак.* Ойбек, Танланган асарлар.

Оҳ-воҳ қилмоқ 1) оҳ-фиғон чекмоқ, дод-вой қилмоқ; азобланмоқ. *Қон ҳиди оҳ*

бўриларни шу қадар маҳлиё этгандики, на ўқлар овози, портлаш даҳшати, на жон бераётганларнинг оҳ-воҳ қилишлари уларга таъсир қиларди. «Ёшлик». Эшикда оҳ-воҳ қилганча жиккак кампир пайдо бўлди. Н. Норқобилов, Тўқнашув; 2) кўчма муҳаббат куйида сохта куйди-пишди бўлмоқ. Икки чаккасида соч ўстирган, қаншари паст сар-тарош йигит аввал оҳ-воҳ қилиб, иккиқат бўлган қизни ташлаб қочиб кетган эди. Мирмуҳсин, Умид.

ОҲ-ЗОР, оху зор айн. оҳ-афғон. [Мамат:] Менинг оху зорларим бундай қулай фурсатларни келтирди. Ҳамза, Паранжи сирлари.

ОҲИСТА [ф. آهسته – секин, аста, аста-секин; шовқинсиз; осойишта] рвш. 1 Аста, қаттиқ овоз чиқармасдан, секингина. Оҳиста гапирмоқ. Деразани оҳиста ёпмоқ. ■ -Раҳмат.. Раҳимжон ака! – деди Раъно секин. Деди-ю, энтикди, сўнгра чуқур нафас олиб, оҳиста такрорлади: -Катта раҳмат! О. Ёкубов, Баҳор кунларидан бирида. Аваз уйғоқ эди, отаси билан оҳиста гаплашиб кираётган кишининг товушини эшитди-ю: «Яна бир ҳамдard шекилли», деб шифтга қараб ётаверди. С. Сиёев, Аваз.

2 Шошмасдан, секин, аста; шов-шув кўтармасдан. Раъно оҳистагина Анварнинг ёнига келиб, супага суянди. А. Қодирий, Меҳробдан чаён. Умид кир. :да оҳиста у ёқ-бу ёққа қараб киргани билан, чиқишда мушукдек эпчиллик билан занаялардан тушди. Мирмуҳсин, Умид.

3 Билинар-билинемас, сал-пал, зўрга пай-қаб оладиган даражада. Кўзни оҳиста очиб, юммоқ. Бошни оҳиста чайқамоқ. Ой оҳиста силжимоқда. ■ Қайғуга ботган кўзларини юмиб, бошни оҳиста ирғади. «Саодат». Пастдан шоша-пиша чиқиб келаётган врачнинг шарпасини сезгач, хиёл кўзғалиб, оҳиста кўзини очди. Н. Аминов, Қаҳқаҳа.

4 Ҳовлиқмасдан, босиқлик билан, ётиғи билан. Воқеани оҳиста баён қилмоқ. ■ Сизга шундай вазифа юкланди: укангиз, синг-лингиз, хўш, яна ким бор – шуларга оҳиста тушунтирасиз, яъни улар Мирзакаримбой отамга араз қилмасинлар. Ойбек, Танланган асарлар.

5 Билдирмай, билинтирмай, ошкор қилмай, яширинча. Оҳиста ишора қилмоқ. ■ Замира Очилнинг ўтли қарашларини аввал-

дан ҳис қилар, лекин уларда суқлик сезмас, аксинча, кўз-кўзга тушганда, йигит оҳиста кўзини олиб қочар ва уялиб, ўзини мумкин қадар тортиб юрар эди. П. Қодиров, Уч илдиз. Шийпон яқинига бориб, оҳиста мўрала-сам, каттакон гужум тагида Холчучук ўтирибди. «Саодат».

6 Эҳтиётлик билан, авайлаб, астагина. Ярани оҳиста боғламоқ. Беморни оҳиста ётқизмоқ. ■ Қайғу билан чарчаган қизнинг кўзлари юмила бошлади. Йўлчи унинг бошини кир ёстиққа оҳиста қўйди. Ойбек, Танланган асарлар. Қамчи билан Мавлон ака Ботиралини оҳиста кўтариб, аравага олдилар. Ҳ. Фулом, Машбал.

7 Тинч, осойишта. Бу қишлоқда ҳаёт оҳиста ва бир маромда кечарди. «Шарқ юлдузи».

8 Енгил, осонгина. Самолёт оҳиста Андижон тупроғига қўнди. «Ёшлик».

ОҲ-НОЛА, оху нола айн. оҳ-афғон. Оҳ-нола қилмоқ. ■ «Дадажон, раҳмингиз келмайдимиз? Биз сизни соғиниб, юракларимиз эзилди-ку, жон дадажон», деб қилган оху-нолалари ёдига тушди. Ҳамза, Танланган асарлар.

ОҲО унд. с. Қутилмаган воқеа ёки ҳодисадан таажжубланганликни ифодалайди. [Маҳкам:] Салом алайкум. Оҳо, янги меҳмонлар-ку! Т. Сафаров, Уйғониш. -Оҳо, агрономча, – деди Ҳамдам [Комилга] қошини чи-мириб, – далада роса пишибсан-ку. Ҳ. Аҳмар, Ким ҳақ?

ОҲОР [ф. آمار – крахмал; газламага пардоз бериш] 1 махс. Ип, газлама ёки кийимга пардоз бериш ёки қотириш учун ишлатиладиган модда; крахмал.

Оҳор бермоқ Оҳорлаб пардоз бермоқ, крахмалламоқ. Чит тўқилгандан кейин оҳор берилади. Бунинг учун кўп миқдорда крахмал керак. Ойдин, Суҳбати жонон.

2 Шундай модда билан янги нарсага, кийимга берилган ишлов, пардоз.

Оҳори кетган (ёки тўкилган) ёки оҳордан тушган Кийилган, тутилган, эски. Оҳори кетган дўппи. ■ Нодир Сайхоний ҳар гал оҳори тўкилган, атрофини куя еб, тақир қилиб қўйган деворга осиглиқ иламини.. кўрганда, бу бевафо дунё ўзини хору зор бўлиб юрган кишиларга ўхшаб кўчага ирғитиб ташламагани учун парвардигори оламга шукроналигини изҳор қиларди. «Ёшлик».

Оҳори тўқилмаган ёки оҳордан тушмаган 1) янги, пардози кетмаган, кўп ишлатилмаган. *Болтавой энди оҳори тўқилмаган беқасам тўн ўрнига елкасига ямоқ тушган гуппи киядиган бўлди.* С. Аҳмад, Қадрдон далалар. *Унинг [Элмуроднинг] солдатча камари ҳали оҳордан тушмаган эди.* Шухрат, Шинелли йиллар; 2) кўчма обрўси кетмаган, ҳурмати сақланган, баобрў; 3) кўчма илгари ишлатилмаган, тутилмаган, янги. *Оҳори тўқилмаган гап.* **Оҳорини тўқмоқ** 1) янги нарсани кийиб, тутиб эскиртмоқ, пардоздан туширмоқ; 2) кўчма обрўсини тўқмоқ, беҳурмат қилмоқ. *Оғзингизга қараб гапиринг, ўғлимнинг оҳорини тўқяпсиз. Ўғлим санъаткорларнинг султони бўлади.* Ш. Саъдулла, Икки билагозук.

3 кўчма Обрў; ҳурмат. *Ори йўқнинг оҳори йўқ.* Мақол.

ОҲОРЛАМОҚ Ип, газлама ёки кийимни оҳор бериб пардозламоқ, қотирмоқ; крахмалламоқ. *Ташқаридан ип оҳорлаётган хотинларнинг ўзаро гапи, чархларнинг ғув-ғувлаб айланиши, савағичларнинг гуп-гупи эшитиларди.* А. Мухтор, Опа-сингиллар.

ОҲОРЛИ 1 Оҳор берилган, оҳорланган. *Оҳорли чит.*

2 Оҳори кетмаган, тутилмаган; кийилмаган, янги. *Эрали бошида янгича гилам дўппи, эғнида оҳорли олача тўн кийиб келган эди.* С. Аҳмад, Жимжитлик. *Тўхта холанинг ўзи ҳам оҳорли кўйлагини кийиб, оқ*

дока рўмолини ўраб олган. И. Раҳим, Чин муҳаббат.

ОҲОРСИЗ Оҳор берилмаган, пардозланмаган; крахмалланмаган.

ОҲУ [ф. *آهو* – жайран, физол; ёввойи эчки] 1 Чиройли қора кўзли кийик. - *Масалан, тоғлардаги оҳулар, ўрмондаги тўтилар, чамандаги булбуллар ҳам ёлғиз эмас, жуфай яшайдилар, – деди Анвар.* А. Қодирий, Меҳробдан чаён. *Қўлини тортиб, яна юзига парда қилди ва оҳу чаққонлиги билан йигит ёнидан ўтиб, шипиллаганича югуриб кетди.* М. Исмоилий, Фарғона т. о.

2 кўчма Нозик, сергак маҳбуба. *Хайр энди.. Қалбимда бир видо қолди, Хайр энди, сен кетдинг, бегуноҳ оҳу.* А. Орипов, Йиллар армони. *Муҳаббатим, қайдасан, қалб ардоғим, Жайронкўзим, қирларда қолган оҳум.* М. Юсуф, Уйқудаги қиз.

Оҳу кўз Оҳу кўзига ўхшаш чиройли кўз. *Унинг оҳу кўзларида на мағрурлик, на бир бошқа маъно бор эди,* Ш. Холмирзаев, Оғир тош кўча.

ОҲ-ФИҒОН, оҳу фиғон Оҳ-воҳ ва афғон; оҳ-воҳ ва афғонлар. *Оҳ-фиғон қилмоқ.* ■ *Бу ошиқларнинг афсус-надомат, оҳу фиғонларининг боиси не?! Шукрулло, Сайланма. Таъсир айламас, дилхаста Ниҳон, Қилганинг билан минг оҳу фиғон.* Ҳамза.

ОҲ-ҲО айн. оҳо. *Оҳ-ҳо, қиз бечоранинг ички дунёсини беш қўлдай билар экансиз-ку?* А. Мухтор, Туғилиш.